



МІНІСТЕРСТВО
ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ



АКАДЕМІЯ
ДЕРЖАВНОЇ
ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ



ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА



СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА



БАРАНОВИЧСЬКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННИЙ
УНІВЕРСИТЕТ



НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА МОРСЬКА АКАДЕМІЯ»
ДУНАЙСЬКИЙ ІНСТИТУТ



Politechnika
Śląska

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ В ГАЛУЗІ ПРАВА, ОСВІТИ, СОЦІАЛЬНИХ ТА ПОВЕДІНКОВИХ НАУК – 2020

ACTUAL ISSUES OF THEORY AND PRACTICE IN THE FIELD OF LAW, EDUCATION, SOCIAL AND BEHAVIOURAL SCIENCES - 2020

*Матеріали
міжнародної науково-практичної конференції
(м. Чернігів, 23–24 квітня 2020 року)*

*У двох томах
Том 2*

Чернігів 2020

УДК [34+37+33]"2020"
А43

Рекомендовано до друку вченою радою Академії Державної пенітенціарної служби від 12.03.2020 року (протокол № 5).

Головний редактор:

Тогочинський О. М., доктор педагогічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України;

Редакційна колегія:

Олійник О. І., кандидат юридичних наук, доцент;

Чебоненко С. О., кандидат педагогічних наук, доцент;

Стеценко І. М., кандидат педагогічних наук;

Дем'яненко Ю. О., кандидат психологічних наук, доцент.

А43 Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук – 2020: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 23–24 квіт. 2020 р.): у двох томах. Т. 2 / гол. ред.: О. М. Тогочинський. Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПтС, 2020. 382 с.

До збірника матеріалів міжнародної науково-практичної конференції увійшли публікації вітчизняних та зарубіжних учених і практиків, здобувачів вищої освіти, що присвячені актуальним питанням суспільного управління, законодавства, проблемам криміналістики, психолого-педагогічним та соціальним методам роботи з особистістю, особливостям викладання іноземних мов, суспільно-економічним і культурним явищам як в Україні, так і за її межами.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, практиків, здобувачів вищої освіти.

За зміст публікацій і достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори.

УДК [34+37+33]"2020"

© Академія Державної
пенітенціарної служби, 2020

СЕКЦІЯ 5 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Акімов Михайло Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В ЧЕХІЇ

Після того, як від імені нашої держави було підписано Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульську конвенцію) від 11 травня 2011 року, постало питання внесення змін до вітчизняного законодавства (навіть попри те, що зазначена Конвенція досі не ратифікована Україною). Позаяк домашнє насильство – це вкрай небезпечне фонове явище, що заподіює (або створює загрозу заподіяння) шкоди правам, свободам та інтересам людини, – запровадження реально дієвого ефективного комплексного механізму запобігання та протидії йому набуває особливого значення в умовах сьогодення.

Обов'язковим під час створення такого механізму, на нашу думку, має бути врахування позитивного досвіду у цій сфері, що наявний у тих іноземних державах, які імплементували положення Стамбульської конвенції у власне законодавство та будують правозастосовчу практику на її основі. Зазначене не лише дозволить уникнути раніше зроблених за кордоном помилок, а й уможливить ознайомлення працівників правоохоронних органів із найбільш дієвими способами застосування наданих новим законодавством інструментів (повноважень), сприятиме налагодженню безпосередніх зв'язків, широкій співпраці та обміну досвідом з іншими органами державної влади та зацікавленими суб'єктами у цій сфері, перш за все із неурядовими організаціями. Нарешті, і структури громадянського суспільства та пересічні громадяни, у свою чергу, будуть таким чином заохочені до більш активної взаємодії з державними інституціями.

Чехія, як і Україна, лише підписала Конвенцію (у травні 2016 року), але досі не ратифікувала її. Тим не менше, беручи до уваги наявний досвід щодо запобігання та протидії домашньому насильству

у цій державі, варто звернути на нього увагу. Це, зокрема, підтверджується і тим, що це явище є доволі поширеним у Чехії: за результатами нещодавно проведеного соціологічного дослідження (респонденти – 3 тис. повнолітніх жінок) понад 40% опитаних хоча б один раз були жертвами домашнього насильства (з них 11% протягом року до часу опитування); при цьому 84% жінок зауважили, що домашнє насильство нині становить серйозну проблему в Чехії, а 69% – що заходи запобігання та протидії цьому явищу є явно недостатніми.

Формуванням та реалізацією державної політики запобігання та протидії домашньому насильству в Чехії ще із 2006 року опікуються декілька вищих органів виконавчої влади цієї держави (міністерства внутрішніх справ, праці та соціальних справ, освіти, молоді та спорту, охорони здоров'я, юстиції). Працівники відповідних підрозділів вказаних міністерств (перш за все поліцейські та співробітники центрів підтримки жертв домашнього насильства) обов'язково проходять навчання з питань виявлення, запобігання, протидії та подолання наслідків цього явища.

Чинним законодавством з 1 січня 2007 року запроваджено заборонний припис, згідно з яким поліція (навіть без згоди і не беручи до уваги думку жертви) зобов'язана видалити кривдника з місця спільного із жертвою проживання на 10 діб з метою запобігання подальшим правопорушенням (такий припис є остаточним і не може бути оскаржений). Це уможливорює планування та реалізацію подальших заходів допомоги (медичної, правової, психологічної та ін.) із залученням місцевого центру підтримки жертв домашнього насильства. Крім цього, жертва має право звернутись до суду з метою постановлення охоронного припису, згідно якого кривднику забороняється повернутись до місця спільного проживання (чи інших визначених місць), контактувати із жертвою тощо. Тривалість дії подібного заходу – від 1 місяця до 1 року.

Чинний Кримінальний кодекс Чехії (секція 199 глави IV «Злочини проти сім'ї та дітей» Особливої частини) передбачає відповідальність за неналежне поводження із близьким родичем чи іншою особою, яка проживає в одному помешканні спільно з винною особою (покарання – позбавлення волі на строк від 6 місяців до 4 років). Кваліфікуючими обставинами вважаються вчинення цього злочину з особливою жорстокістю, або таке, що спричинило тяжке тілесне ушкодження, або стосовно щонайменше двох осіб, або протягом тривалого часу (покарання – позбавлення волі на строк від 2 до 8 років). Особливо кваліфікуючі обставини – спричинення тяжкого тілесного ушкодження щонайменше двом особам або заподіяння смерті.

Як видно з викладеного, законодавчі положення у частині регулювання запобігання та протидії домашньому насильству в Чехії в цілому відтворюють положення Стамбульської конвенції та обумовлені поставленими тими соціальними цінностями, що охороняються, – здоров'я та життя людини, спокій та благополуччя сім'ї та ін. Таким чином, досвід роботи правоохоронних та інших державних органів і громадських організацій у вказаній сфері треба докладно вивчити для уникнення раніше допущених помилок та впровадження корисних напрацювань у правозастосування.

Андріяшко Марина Васильевна,

кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры общеправовых дисциплин и государственного управления учреждения образования «Барановичский государственный университет»

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ: ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКАЯ VS НЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКАЯ

В соответствии с ч. 1 п. 1 ст. 1 Гражданского кодекса Республики Беларусь (далее – ГК) [1] гражданское законодательство определяет правовое положение участников гражданского оборота, основания возникновения и порядок осуществления права собственности и других вещных прав, прав на результаты интеллектуальной деятельности, регулирует отношения между лицами, осуществляющими предпринимательскую деятельность, или с их участием, договорные и иные обязательства, а также другие имущественные и связанные с ними личные неимущественные отношения.

Часть вторая п. 1 ст. 1 ГК легально определяет, что предпринимательская деятельность – это самостоятельная деятельность юридических и физических лиц, осуществляемая ими в гражданском обороте от своего имени, на свой риск и под свою имущественную ответственность и направленная на систематическое получение прибыли от пользования имуществом, продажи вещей, произведенных, переработанных или приобретенных указанными лицами для продажи, а также от выполнения работ или оказания услуг, если эти работы или услуги предназначаются для реализации другим лицам и не используются для собственного потребления.

Перечень видов деятельности, не являющейся предпринимательской, определен частью четвертой п. 1 ст. 1 ГК. Однако указанный перечень неоднократно изменялся и дополнялся, в настоящее

время дублируется разными нормативными правовыми актами и воспроизводится в разном объеме.

Так, в соответствии с п. 2 Указа Президента Республики Беларусь от 19 сентября 2017 г. № 337 «О регулировании деятельности физических лиц» (утратил силу согласно Указа Президента Республики Беларусь от 31 октября 2019 г. № 411 «О налогообложении») [2] был расширен перечень видов деятельности, не относящихся к предпринимательской, и фактически легализована «серая» сфера услуг в индустрии красоты. Граждане, предоставляющие населению парикмахерские и косметические услуги, услуги по маникюру и педикюру, более не могут привлекаться к административной ответственности за незаконную предпринимательскую деятельность ст. 12.7 Кодекса Республики Беларусь об административных правонарушениях [3].

Далее, в соответствии с п. 2 Указа Президента Республики Беларусь от 18 апреля 2019 г. № 151 «Об изменении указов Президента Республики Беларусь» [4], было установлено, что осуществление физическими лицами самостоятельно без привлечения иных физических лиц по трудовым или гражданско-правовым договорам видов деятельности, предусмотренных в абз. 35–44 части четвертой п. 1 ст. 1 ГК, по заказам организаций и индивидуальных предпринимателей не относится к предпринимательской деятельности.

Таким образом, по состоянию на настоящий момент, согласно части четвертой ст. 1 ГК, к предпринимательской не относятся 41 вид деятельности, среди которых, например: чистка и уборка жилых помещений; майнинг, приобретение, отчуждение цифровых знаков (токенов); музыкально-развлекательное обслуживание свадеб, юбилеев и прочих торжественных мероприятий; деятельность актеров, танцоров, музыкантов, исполнителей разговорного жанра, выступающих индивидуально; предоставление услуг тамадой; фотосъемка, изготовление фотографий; видеосъемка событий; деятельность, связанная с поздравлением с днем рождения, Новым годом и иными праздниками независимо от места их проведения; деятельность по копированию, подготовке документов и прочая специализированная офисная деятельность; деятельность по письменному и устному переводу; ремонт швейных, трикотажных изделий и головных уборов, кроме ремонта ковров и ковровых изделий; ремонт часов, обуви; ремонт и восстановление, включая перетяжку, домашней мебели из материалов заказчика; производство одежды и обуви из материалов заказ-

чика; штукатурные, малярные, стекольные работы, работы по устройству покрытий пола и облицовке стен, оклеивание стен обоями, кладка печей и каминов; парикмахерские и косметические услуги, а также услуги по маникюру и педикюру.

При осуществлении самостоятельно физическими лицами видов деятельности, не относящихся к предпринимательской, предусмотрена уплата единого налога с индивидуальных предпринимателей и иных физических лиц в порядке и сроки, установленные главой 33 Налогового кодекса Республики Беларусь (Особенная часть) (далее – НК) [5]. При этом в соответствии с п. 3 ст. 337 НК, объектом налогообложения единым налогом для плательщиков – физических лиц, не осуществляющих предпринимательскую деятельность, признаются виды деятельности:

- 1) реализация потребителям товаров (работ, услуг) при осуществлении 30 видов деятельности (в более узком объеме по сравнению с видами «не предпринимательской деятельности», предусмотренными ГК: ремонт часов, обуви; ремонт швейных, трикотажных изделий и головных уборов, кроме ремонта ковров и ковровых изделий; сборка мебели; фотосъемка, изготовление фотографий; чистка и уборка жилых помещений; и др.);

- 2) предоставление принадлежащих на праве собственности физическому лицу иным физическим лицам жилых помещений, садовых домиков, дач для краткосрочного проживания.

Физические лица вправе осуществлять перечисленные виды деятельности без регистрации в качестве индивидуальных предпринимателей, при соблюдении одновременно следующих условий: 1) самостоятельное осуществление такой деятельности физическим лицом, без привлечения к ее осуществлению наемных работников; 2) деятельность должна осуществляться в интересах потребителей; 3) уплата единого налога с индивидуальных предпринимателей и иных физических лиц.

Проведенный краткий обзор динамики законодательства в сфере налогообложения физических лиц, не осуществляющих предпринимательскую деятельность, позволяет сделать ряд выводов.

1. Исключение из видов предпринимательской деятельности отдельных видов предпринимательской деятельности (майнинг, приобретение, отчуждение цифровых знаков (токенов); и ряд других) представляется поспешным.

2. Закрепление видов «не предпринимательской деятельности» разными нормативными правовыми актами одной юридической

силы (ГК, НК, указы Президента) в разных объемах, представляется, не способствует стабильному прогрессивному функционированию механизма организации занятости граждан, что приобретает особое значение в контексте абз. 9 ст. 2 Закона Республики Беларусь 15 июня 2006 г. № 125-З «О занятости населения Республики Беларусь», согласно которому, среди прочих, занятыми считаются граждане, «занимающиеся иной не запрещенной законодательством деятельностью, приносящей заработок» [6].

3. С одной стороны понятной представляется логика законодателя: многие направления деятельности просты, не требуют значительного документооборота, доходы порой событийные, но надо оформлять документы, подавать налоговые декларации, платить налог и отчисления в Фонд социальной защиты Республики Беларусь (далее – ФСЗН), в силу чего граждане предпочитают официально не оформлять деятельность и не уплачивать налог. Разрешение осуществлять отдельные виды экономической деятельности без государственной регистрации в качестве индивидуального предпринимателя направлено на минимизацию латентной занятости без уплаты налоговых платежей.

С другой стороны, осуществление перечисленных видов деятельности требует одновременного соблюдения ряда условий: 1) работы, услуги должны осуществляться самостоятельно, без привлечения работников по трудовым договорам (контрактам) и гражданско-правовым договорам. Если гражданину необходимы помощники (продавцы, курьеры и т.д.), необходимо регистрироваться в качестве индивидуального предпринимателя, либо открывать фирму; 2) оказывать услуги и выполнять работы можно только для личных нужд физических лиц. Например, если кому-то необходимо оклеить стены в офисе, то без регистрации индивидуального предпринимательства такую деятельность осуществлять нельзя; 3) необходимо соблюдать санитарные нормы и требования, если к указанной деятельности таковы применимы (изготовление пищевой продукции, косметологические услуги); 4) обязательно пройти процедуру оформления в налоговой инспекции и оплатить единый налог.

4. Налоговым органам при приеме заявителя – физическое лицо, намеренное осуществлять деятельность, не относящуюся к предпринимательской, следует информировать заявителя об отсутствии необходимости уплаты взносов в ФСЗН, а также о последствиях такой неуплаты. В частности, в случае отсутствия у гражданина необходимой продолжительности страхового стажа (в 2020 г. 17,5 лет), права претендовать на трудовую пенсию по возрасту у него не возникает

(если он не мать детей-инвалидов, не многодетная мать, не инвалид). В условиях привычной распределительной модели социального обеспечения, подвергшейся реформированию, граждане, осуществляющие деятельность, не являющуюся предпринимательской, должны быть проинформированы о том, что желание получать в будущем трудовую пенсию и другие социальные гарантии ставится в зависимость от наличия факта подачи заявления о желании добровольно производить уплату взносов в счет ФСЗН.

Список использованных источников

1. Гражданский кодекс Республики Беларусь: Закон Респ. Беларусь от 07.12.1998 г. № 218-3 (в ред. Закона Республики Беларусь от 04.05.2019 г. № 185-3). URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9800218> (дата доступа: 10.02.2020).

2. О налогообложении: Указ Президента Республики Беларусь от 31.10.2019 г. № 411. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3961&p0=P31900411> (дата доступа: 10.02.2020).

3. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях: Закон Республики Беларусь от 21.04.2003 г. № 194-3 (в ред. Закона Республики Беларусь от 18.12.2019 г. № 276-3.). URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk0300194> (дата доступа: 10.02.2020).

4. Об изменении указов Президента Республики Беларусь: Указ Президента Республики Беларусь от 18.03.2019 г. № 151. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3961&p0=P31900151> (дата доступа: 10.02.2020).

5. Налоговый кодекс Республики Беларусь (Особенная часть): Закон Республики Беларусь от 29.12.2009 г. № 71-3 (в ред. Закона Республики Беларусь от 30.12.2018 г. № 159-3). URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=Nk0900071> (дата доступа: 10.02.20120).

6. О занятости населения Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь от 15 июня 2006 г. № 125-3 (в ред. Закона Республики Беларусь от 18.07.2016 г. № 409. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3961&p0=N10600125> (дата доступа: 10.02.20120).

Атаманчук Наталія Іванівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
докторант Університету державної фіскальної служби України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ НА ЕЛЕКТРИЧНУ ЕНЕРГІЮ В УКРАЇНІ

На сьогодні, відповідно до ст. 215 Податкового кодексу України (далі – ПК України) [1], до переліку підакцизних товарів належить електрична енергія. Необхідно зазначити, що прийняття змін до ПК України у частині розширення групи підакцизних товарів за рахунок електроенергії обумовлено Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з

атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 [2]. Так, відповідно до додатку до зазначеної Угоди XXVII-B «Зобов'язання України щодо наближення в енергетичному секторі», Україна зобов'язується поступово наблизити своє законодавство до наведеного нижче законодавства ЄС у визначені терміни.

Як слушно зауважує Я. Петраков [3, с. 50], необхідність гармонізації енергетичних акцизів України із законодавством ЄС обумовлене низкою обставин, а саме: потребою України в запровадженні мінімальних ставок енергетичних податків за оподаткуванням структурою ЄС (так званого *tax minima*), які нині в кілька разів перевищують наявні ставки акцизного податку на енергопродукти в Україні; регулярною ревізією податкових пільг, обумовленою високим рівнем податкового шахрайства та консолідацією публічних фінансів; пошуком ефективних інструментів таргетування поведінки платників податків у напрямках збереження довкілля та енергоресурсів, підвищення енергоефективності.

У країнах ЄС акцизним податком оподатковуються електрична енергія та природний газ. Правову основу у вищевказаній сфері становить Директива Ради 2003/96/ЄС від 27.10. 2003 року про реструктуризацію системи Співтовариства щодо оподаткування продуктів енергії та електроенергії, яка встановлює мінімальні рівні оподаткування акцизним податком зазначених товарів, передбачає умови застосування пільгових ставок залежно від напрямів їх використання, диференціацію оподаткування для продуктів енергії та електроенергії, які використовуються у комерційних та некомерційних цілях. Одночасно Директива визначає енергетичні продукти та електроенергію, щодо яких вона не застосовується. Це, зокрема, стосується наступного використання продуктів енергетики та електроенергії: продукти енергії, що використовується для цілей, окрім моторного палива або опалювального палива; подвійне використання продуктів енергії (продукт енергії має подвійне використання, якщо він використовується як опалювальне паливо, так для інших цілей, крім як моторне паливо та нагрівальне паливо. Використання продуктів енергії для хімічного відновлення, і в електролітичних та металургійних процесах вважатиметься подвійним використанням); електроенергія, що в основному використовується для хімічного відновлення і в електролітичних та металургійних процесах; електроенергія, якщо вона нараховує більше 50 % вартості продукту [4].

На сьогодні в нашій державі електроенергія (код УКТ ЗЕД 2716000000) оподатковується за адвалорною ставкою у розмірі 3,2 %

(без урахування ПДВ). У свою чергу, операції з реалізації електричної енергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками та з відновлюваних джерел енергії відповідно до вимог статті 213 ПКУ акцизним податком не оподатковуються.

На відміну від України у країнах ЄС оподаткування електроенергії акцизним податком здійснюється за специфічними ставками в євро за МВт/год. і диференціюється залежно від способу використання. Директивою Ради 2003/96/ЄС від 27.10.2003 року [5] врегульовано розміри мінімальних ставок акцизного збору на електроенергію. Країни-учасники вільні застосувати ставки акцизу на електроенергію вище за вказані у Директиві мінімуми, відповідно до власних національних потреб. Так, відповідно до Директиви мінімальні ставки акцизного збору на електроенергію для комерційних потреб становлять від 0,5 євро і для некомерційних потреб 1 євро.

Аналізуючи особливості акцизного оподаткування електроенергії у країнах ЄС, можна дійти висновку, що на відміну від України, разом із фіскальною функцією максимально застосовано регуляторну функцію податку. Так, у Німеччині, Данії, Чехії, Румунії, Сербії, Словаччині, Фінляндії та Іспанії встановлені диференційовані ставки акцизного збору на електроенергію відповідно до галузі споживання (підприємства сільськогосподарської, лісгосподарської галузі, а також сфери залізничного та громадського транспорту). Таким чином, встановлюючи розміри ставок акцизного збору, держави здійснюють регулювання економічного розвитку пріоритетних галузей економіки. Також податкове законодавство в деяких країнах ЄС запроваджує диференційні ставки акцизів на електроенергію залежно від обсягів споживання та напруги. Наприклад, у Нідерландах, з метою стимулювання розвитку енергоємних галузей промисловості, встановлені ставки акцизного збору залежать від обсягів споживання, а саме: в діапазоні споживання від 0 до 10 000 КВт/год оподатковується за ставкою 117,53 євро за МВт/год, у діапазоні більше 50 000 до 10 000 000 КВт/год оподатковується за ставкою 81,17 євро за МВт/год і від 10 000 000 КВт/год оподатковується за ставкою 0,88 євро за МВт/год. У Словаччині з метою стимулювання підприємств хімічної і металургійної промисловості до використання у процесі виробництва продукції електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел, електроенергії обсягом понад 50 %, встановлено нульову ставку акцизного збору на електроенергію [6].

На думку Я. Петракова [3, с. 51], енергетичні акцизи в розвинених країнах мають чітко виражену регулюючу функцію, в той час як їх фіскальна роль знижується через скорочення бази оподаткування – споживання енергопродуктів через підвищення енергоефективності.

У контексті викладеного вважаємо, що відсутність у ПК України диференційованих ставок акцизного податку на електроенергію обмежує роль вказаного податку суто на фіскальній функції. Проте за своєю сутністю акцизний податок має значний регулюючий і соціальний потенціал. Саме регуляторний вплив акцизного оподаткування виявляється через диференціацію ставок акцизного податку та надання пільг суб'єктам господарювання під час його нарахування та сплати. А диференціація ставок акцизного податку дає змогу через цінові механізми здійснювати вплив держави на обсяги виробництва підакцизних товарів та обсяги і напрями їх споживання. Під час визначення розміру ставок акцизного податку та їх диференціації необхідним є урахування можливостей та обсягів споживання конкретного товару певними галузями промисловості та категоріями населення і порівняння цих ставок із відповідними ставками сусідніх держав.

Казацька М. також зазначає про те, що недостатньо використовується регуляційний потенціал акцизного податку в Україні у сфері оподаткування палива, енергоносіїв та електроенергії [7, с. 216]. Водночас, на думку вченої, європейський досвід оподаткування зазначених продуктів свідчить про широке застосування акцизного податку для вирішення екологічних завдань, зокрема, для заохочення використання альтернативних видів енергії та зменшення емісії парникового газу.

Для прикладу, Директивою 2003/96/ЄС надається право державам-членам застосовувати під фінансовим контролем, серед іншого, повне або часткове звільнення або скорочення рівня оподаткування для: а) оподаткованої продукції, що використовується під фінансовим контролем у сфері експериментальних проєктів з технологічної розробки більш екологічно-сприятливих виробів або у сфері пального з поновлюваних ресурсів; б) електроенергії: сонячного, вітрового, хвильового, припливного або геотермального походження; гідравлічного походження, виробленої в гідроелектричних установках; виробленої з біомаси або з продукції, що вироблена з біомаси; виробленої з метану, що виділяється з покинутих вугільних шахт; виробленої з паливних елементів [5].

У нашій державі застосування пільгових ставок або звільнення від оподаткування для енергоносіїв та електроенергії залежно від вивщевказаних напрямів їх використання або походження не є передбаченим. Саме тому вважаємо за доцільне зміну вектора правового регулювання оподаткування електроенергії та палива з фіскального на регулюючий для вирішення екологічних завдань – шляхом запровадження пільгових ставок акцизного податку для певних видів енергоносіїв та електроенергії.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2856-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 10.03.2020).
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 30.11.2015 року № 984_011. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 10.03.2020).
3. Петраков Я. В. Між гармонізацією та фіскалізацією: переосмислюючи роль енергетичних акцизів в Україні. *Бізнес Інформ*. 2017. № 1. С. 50–55.
4. Висновок на проєкт Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України (щодо податкової реформи)» від 22.12.2014 року № 1578. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53072 (дата звернення: 01.03.2020).
5. Про реструктуризацію системи Співтовариства з оподаткування продуктів енергії та електроенергії: Директива Ради 2003/96/ЄС від 27.10.2003 року. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_45885 (дата звернення: 20.03.2020).
6. EXCISE DUTY TABLES, Part II Energy products and Electricity. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/excise_duties/energy_products/rates/excise_duties-part_ii_energy_products_en.pdf (дата звернення: 20.03.2020).
7. Казацька М. Д. Правове регулювання акцизного податку в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 255 с.

Барбарош Лариса Миколаївна,

аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

ОБґРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ

У ст. 3 Конституції України визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком нашої держави [1].

У зв'язку з цим існує реальна потреба в удосконаленні системи запобігання домашній злочинності. Одним із суб'єктів правоохоронних органів, який реалізує встановлені Конституцією України функції обвинувачення, представництва та нагляду з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства й держави, є прокурор. Посідаючи особливе місце в системі охорони права, прокурор під час використання своїх повноважень, координує правоохоронні органи щодо запобігання злочинам. Домашня злочинність практично завжди вчиняється вдома, без свідків, тому злочини, що утворюють її сукупність, є латентними. Дуже маленький відсоток жертв звертається до правоохоронних органів із заявами і повідомленнями про злочин, оскільки потерпілі особи не бажають розголосу сімейних конфліктів, або з інших особистих мотивів, і це є проблемою, адже з цього виходить, що громадяни не довіряють своїй державі, а вона в свою чергу не здатна захистити їх від злочинних дій.

Домашня злочинність – це глобальна проблема сучасності, де є найсерйозніша форма порушення прав людини.

В Україні за часів незалежності законодавчим органом сформовано достатньо потужну нормативно-правову базу щодо запобігання домашній злочинності, однак вона і на сьогодні не забезпечує належну поведінку суб'єктів злочинності.

Насамперед, Україна ратифікувала багато міжнародних договорів про права людини, зокрема Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [2], Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [3], Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [4], Конвенцію про права дитини [5], Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [6], Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) [7]. Саме ратифікація Стамбульської конвенції викликала необхідність прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. У вказаних законах запроваджено комплексний підхід до боротьби з явищами насильства, суттєво доповнені інструменти такої боротьби, введено нові визначення термінів та інші норми, спрямовані на покращення захисту потерпілих від насильства.

Негативні наслідки домашньої злочинності виходять далеко за межі сукупної шкоди внаслідок вчинення насильницьких злочинів.

Здебільшого, практично неможливо відшкодувати заподіяну шкоду, адже вона стосується найважливішої соціальної цінності – життя та здоров'я особи.

Тому в демократичних державах запобігання домашній злочинності розглядається як першочергове завдання правоохоронних органів. Реалії сьогодення в Україні вказують на нагальні потреби оптимізації механізму застосування заходів запобігання саме домашній злочинності. При цьому їх ефективне функціонування багато в чому залежить від ступеня розробленості теоретичних аспектів, у тому числі чіткої визначеності поняття домашньої злочинності.

Для цього необхідно подальше ґрунтовне вивчення цієї проблеми та напрацювання наукових рекомендацій щодо запобігання домашній злочинності в Україні силами органів прокуратури.

Порушенням прав людини у вигляді вчинення насильницьких дій присвятили свої дослідження такі науковці, як Ю. М. Антонян, В. М. Бондаровська, К. А. Гурковська, О. М. Джужа, Я. І. Гілінський, В. М. Кудрявцев, В. В. Кузнецов, М. Г. Кузнецов, В. С. Малишев, Ю. І. Сасенко, Т. А. Сидоренкова, Г. О. Христова, Н. Б. Шамрук та ін. Питання домашнього насильства вивчається низкою зарубіжних авторів, таких як: Д. Доджл, А. Робертс, М. Росс та ін.

Однак наявні наукові розробки безпосередньо не стосувалися комплексного кримінально-правового та кримінологічного аналізу злочинів, що утворюють кримінально-правову й кримінологічну сукупність під збірним поняттям «домашня злочинність», а саме: визначення стану розробки проблеми та методології дослідження прокуратури як суб'єкта запобігання домашній злочинності в Україні; розроблення кримінологічної моделі запобігання домашній злочинності в Україні; з'ясування міжнародно-правових засад запобігання домашній злочинності; аналізу сучасного стану й виявлення тенденцій домашньої злочинності; характеристики причин та умов домашньої злочинності, особи злочинця й жертви злочинів у системі кримінологічної характеристики домашньої злочинності; визначення правової основи діяльності прокуратури щодо запобігання домашній злочинності; розроблення системи (загальносоціальних, спеціально-кримінологічних, індивідуально-профілактичних та віктимологічних) заходів запобігання прокуратурою домашній злочинності.

Вирішення окресленого кола проблемних питань надасть можливість істотно вдосконалити теоретико-правові та організаційні засади запобігання домашній злочинності, значно посилити антикриміногенний вплив прокуратури на різні форми їх вияву, враховуючи різні категорії злочинців та жертв злочинів.

Таким чином, безумовна важливість, актуальність і складність теоретичних та прикладних проблем запобігання домашній злочинності в Україні, а також необхідність розроблення практично спрямованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення науково-прикладних засад діяльності прокуратури щодо запобігання цьому суспільно небезпечному явищу зумовлюють необхідність проведення відповідного наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966 та ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 02.03.2020).
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984, ратифікована із застереженнями Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 3484-XI від 26.01.87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085 (дата звернення: 02.03.2020).
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата звернення: 02.03.2020).
5. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. (Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.1991 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 02.03.2020).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята Радою Європи 04.11.1950 та ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97 (редакція від 02.10.2013). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 02.03.2020).
7. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). URL: <https://rm.coe.int/1680096e45> (дата звернення: 02.03.2020).

Батиргарєєва Владислава Станіславівна,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
ім. акад. В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

ЩОДО ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Згідно з Доктриною інформаційної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017, серед пріоритетів державної політики в інформаційній сфері визначено й боротьбу з дезінформацією та деструктивною пропагандою з

боку Російської Федерації. Але, на жаль, сьогодні законодавство України не дає чіткого визначення явищу дезінформації як такої та не передбачає правових наслідків її поширення. Тобто навіть, перебуваючи у стані надання відсічі та стримування збройної агресії на Сході нашої країни, а також визнаючи необхідність проведення нагальних реформ у безпековій сфері, у теперішній час фактично не можна притягнути до будь-якої відповідальності фізичну чи юридичну особу за дії, що являють собою поширення дезінформації. Створення системи надійного захисту уявляється важливим так само й у зв'язку з обранням Україною курсу на інтеграцію з Європейським Союзом, засадою існування якого є, в тому числі, й невід'ємне право людини на отримання достовірної інформації. Прогалину, що утворилася у національній правовій площині, пропонується усунути шляхом прийняття законопроекту «Про протидію дезінформації», розробником якого є Міністерство культури, молоді та спорту України.

Однак, перш ніж визначитися з можливими правовими наслідками дуже шкідливих дій (особливо у ситуації, в якій нині перебуває Україна), треба чітко зрозуміти, що являє собою феномен дезінформації, адже навіть визначення цього феномена набуває різного забарвлення в тих чи інших системах суспільно-політичного виміру. Так, якщо звернутися до енциклопедичної літератури, виданої за радянських часів, то можемо побачити, що під дезінформацією мали на увазі поширення спотворених або завідомо неправдивих відомостей для досягнення (у буржуазному суспільстві) військових (введення противника в оману) або інших цілей [1, с. 372]. Ближче до істинного змісту розглядуваного явища є, напевно, таке його визначення: дезінформація – завідомо неправдива інформація, що надається противнику або діловому партнеру для більш ефективного ведення бойових дій, співпраці, перевірки на витік інформації і напрямку її витоку, виявлення потенційних клієнтів «чорного ринку» тощо [2]. Проте і це визначення, на наш погляд, є неповним, адже за його межами залишаються, власне, процес впливу за допомогою неправдивої інформації на свідомість окремих осіб, великих груп осіб або навіть населення країни, регіону, світу та результати подібного впливу. Причому, якими б не були неправдиві відомості, способи та засоби їх поширення, а також цільова аудиторія впливу, проте мета, що переслідує «генератор» дезінформації, завжди одна, а саме: «мішень» має здійснити дії або відмовитися від їх вчинення саме у такий спосіб, як це вигідно, умовно кажучи, маніпулятору. Звісно ж, своєю поведінкою, зумовленою впливом дезінформації, суб'єкти, на які спрямована

остання, погіршують певну ситуацію, свій власний стан, вдаючись до помилкових дій та приймаючи неправильні рішення. І все це може мати дуже негативні і навіть тяжкі наслідки для окремої особи, суспільства, держави. При цьому можна зазначити про достатньо різні види дезінформації, починаючи від відвертого підбурювання до насильства, геноциду та поширення неправдивої інформації, покликаній зачепити націоналістичні струнки в душах людей, і закінчуючи навмисним спотворенням інформації для формування громадської думки [3]. З останнім виявом дезінформації у теперішній час ми особливо часто маємо справу.

У проєкті нового Закону України «Про протидію дезінформації» наводиться достатньо непогане визначення дезінформації, під якою слід розуміти недостовірну інформацію з питань, що становлять суспільний інтерес, зокрема стосовно національної безпеки, територіальної цілісності, суверенітету, обороноздатності України, права українського народу на самовизначення, життя та здоров'я громадян, стану довкілля [4]. Із цього визначення можна зробити висновок, що не будь-які неправдиві відомості можуть набувати «статусу» дезінформації, а лише ті, що зачіпають основи національної безпеки, базові права народу та окремих осіб, придатність довкілля бути безпечним для людини та всього живого. Як правило, дезінформація вирізняється якістю «масовості», тобто вона є доступною для необмеженого (фактично невизначеного) кола осіб. І будь-яка особа має можливість отримати доступ до неї у будь-який час та з будь-якого місця.

Повторимося, але факти дезінформації сьогодні знаходяться нібито над законом, адже чинне законодавство України не передбачає навіть можливості звернутися будь-кому до суду щодо поширення такої неправдивої інформації. Іншими словами, немає ані відповідної нормативної бази, ані механізму захисту будь-кого від неї. Це, власне, й спонукає замислитися над проблемою захисту від дезінформації.

У проєкті зазначеного вище Закону України пропонується встановити адміністративну відповідальність за поширення дезінформації, порушення правил спростування, надання відповіді та вимог прозорості, а так само встановити кримінальну відповідальність за системне та умисне масове поширення дезінформації. Що стосується кримінальної відповідальності, то розробниками законопроєкту запропоновано за систематичне умисне масове розповсюдження завідомо недостовірних повідомлень про факти, події або явища, що становить загрозу націо-

нальній безпеці, громадській безпеці, територіальній цілісності, суверенітету, обороноздатності України, права українського народу на самовизначення, життя та здоров'я громадян, стану довкілля у період відсутності повного контролю України за її державним кордоном карати штрафом від 5 до 10 тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправними роботами від 1 до 2 років. Разом із цим передбачено і низку кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих обставин, серед яких: систематичне умисне масове розповсюдження дезінформації з використанням комп'ютерних програм, призначених для автоматичного масового розповсюдження інформації (ботів), спеціально організованої системи (групи) облікових записів або користувачів інформаційних послуг, засобів умисного фальшування (підробки) джерел інформації, фінансування подібних дій та вчинення таких дій повторно або у складі організованої злочинної групи, настання тяжких наслідків чи спричинення матеріальної шкоди у великому розмірі [4].

Можливо, якість законодавчої техніки й викликає деякі зауваження, проте це перший крок на шляху протидії суспільно небезпечному явищу, яким сьогодні, безумовно, є дезінформація. Недаремно у запропонованій новій статті до Кримінального кодексу України наголошується на особливому періоді, а саме періоді відсутності повного контролю України за своїм державним кордоном.

На наш погляд, слід прискорити роботу над доопрацюванням та прийняттям важливого Закону України «Про протидію дезінформації». Разом із цим необхідним є дослідження феномена дезінформації та її різновидів із позиції кримінологічної доктрини, оскільки одними лише кримінально-правовими засобами здолати це явище не уявляється можливим.

Список використаних джерел

1. Советский энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия. 1979. 1600 с.
2. Дезинформация. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1297893> (дата звернення: 20.03.2020).
3. Что такое дезинформация? Описание и определение термина. URL: <https://biznes-prost.ru/dezinformaciya.html> (дата звернення: 20.03.2020).
4. Про протидію дезінформації. Презентація законопроекту. URL: <https://mkms.gov.ua/files/InformPolityka.pdf> (дата звернення: 20.03.2020).

Беспаль Ольга Леонідівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана»

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЩОДО ДІТЕЙ

Найважливішою складовою діяльності державних органів щодо запобігання злочинів є індивідуальне запобігання. Цей вид діяльності передбачає своєчасне виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, надання виховного впливу на таких осіб і вжиття інших заходів, за необхідності і примусових, для того, щоб не допустити скоєння злочину. Індивідуальна профілактика має справу не із зовнішніми (об'єктивними) причинами та умовами, а внутрішніми (суб'єктивними) причинами, що породжують злочини, й умовами, що сприяють їх вчиненню. Оскільки вияв таких причин безпосередньо пов'язаний з особистістю, то об'єктом такої профілактики є певні особи, які можуть у силу дії певного комплексу причин і умов встати на шлях скоєння злочинів. Успішне вирішення спільних завдань запобігання злочинам, які зазіхають на моральний і фізичний розвиток неповнолітніх, залежить від рівня організації суб'єктів профілактики і здійснення ними індивідуальної профілактичної роботи [1, с. 169–170].

Одним із факторів, що детермінують злочини проти життя та здоров'я, які вчиняються на ґрунті сімейних стосунків, є пасивність (неповідомлення) осіб (родичів, близьких осіб, свідків, працівників правоохоронних та інших уповноважених органів), яким стало відомо про факт вчинення такого насильства (в тому числі й щодо дітей). Так, дійсно, велике занепокоєння викликає пасивність таких осіб, які «не помічають» факту вчинення цих злочинів щодо дітей або їх наслідків. Адже доволі часто, наприклад, сусіди та близькі родичі знають про ситуацію в сім'ї, про методи виховання та й у цілому, чи має місце насильство в цій сім'ї щодо дітей. Не рідко саме за «мовчазної згоди» матерів вчиняються правопорушення щодо дітей батьком, вітчимом або співмешканцем, або самі діти-потерпілі могли безпосередньо повідомляти комусь із родичів (найчастіше – матері) про жорстоку поведінку щодо них [2, с. 217].

Так, *Київський районний суд м. Одеси визнав винним 42-річного громадянина України у вчиненні злочину, передбаченого п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України, а саме за вбивство (здавлювання руками шиї) двох малолітніх дітей: 4-річної доньки та 10-річного сина дружини від попереднього шлюбу. Судом було встановлено, що обвинувачений*

часто ображав дітей та вчиняв щодо них насильство, у зв'язку із чим вони його боялись, про що знала матір дітей [3].

Причин такої пасивної поведінки матері може бути багато (страх перед невлаштованим особистим життям, небажання залишитись без (хоч незначної) матеріальної підтримки тощо), однак суб'єктам запобігання з метою недопущення вчинення кримінальних правопорушень необхідно проводити серед населення інформативно-просвітницьку роботу щодо небезпеки виявів агресії щодо дітей та тенденцій з посилення насильницьких виявів.

У цьому напрямі позитивним кроком можна було б назвати законодавчі зміни, згідно з якими передбачено обов'язок громадян України, іноземців, осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, повідомляти уповноваженим органам про вчинення домашнього насильства, зокрема, якщо постраждалими особами стали або можуть стати діти (ч. 3 ст. 19 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству») [4]. Однак це положення містить низку дискусійних положень, зокрема, якщо вищевказані особи не повідомили уповноваженим органам про факти насильства, чи нестимуть вони відповідальність за таке неповідомлення? Вважаємо, якщо законодавець передбачає обов'язок певних осіб вчинити конкретні дії, то їй необхідно передбачити відповідальність за невиконання цього обов'язку.

На відміну від КК УРСР 1960 р., який встановлював відповідальність за недонесення про злочин (ст. 187), чинний КК України такої не передбачає.

Разом з тим зауважимо, що в Особливій частині КК України є низка норм, які містять ознаки неповідомлення про злочин, серед них - неповідомлення про перебування дитини в небезпечному для життя стані належним установам чи особам (ч. 2 ст. 136 «Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані») [2, с. 218].

Деякі вчені (зокрема, Л. М. Абакіна-Пілявська [5], А. С. Беніцький [6], В. Г. Єфіменко, Л. І. Шеховцова [7]) пропонують криміналізувати неповідомлення про злочин. Пропозиції вказаних учених заслуговують на увагу, особливо, якщо врахувати ступінь суспільної небезпеки та наслідки сімейного насильства щодо дітей.

Отже, чинним законодавством України не передбачено обов'язку громадян запобігати будь-яким антисуспільним, у тому числі злочинним виявам. Такий обов'язок визначається лише в моральній площині

як рівень правосвідомості та готовності до активних дій із підтримання правопорядку в співпраці з правоохоронними органами [8, с. 139].

Чинне законодавство України (зокрема Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» № 2135-ХІІ від 18 лютого 1992 р.) передбачає можливість співпраці осіб з правоохоронними органами. Згідно з п. 13 ч. 1 ст. 8 зазначеного Закону, оперативні підрозділи для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності мають право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників. За бажанням осіб їх співробітництво з оперативним підрозділом може бути оформлено письмовою угодою з гарантуванням конфіденційності співробітництва (ст. 11 Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність») [9].

Варто погодитись з думкою В. В. Голіни, що на теперішній час в Україні створено умови для реалізації контрзлочинного потенціалу населення. Громадськість є перспективним резервним суб'єктом запобіжної діяльності, можливості якого до кінця не реалізовані. Для цього держава має приділяти значну увагу вихованню громадян у дусі нетерпимості до різних виявів злочинності (в тому числі злочинів, що вчиняються у громадських місцях), формуванню суспільної моралі, орієнтації осіб саме на запобігання кримінальним правопорушенням [8, с. 143].

Вважаємо, що необхідно докорінно змінити ставлення населення до «невтручання у сімейне життя», коли йдеться про насильство, тим паче щодо дітей. Суттєву допомогу в запобіганні злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї, може надати й громадськість (наприклад, небайдужі сусіди, родичі, свідки протиправних діянь щодо дітей). Тому необхідно формувати вкрай нетерпиме ставлення суспільства до будь-яких форм насильства щодо дітей, у тому числі фізичного та психічного, яке вчиняється на ґрунті сімейних стосунків.

Ми переконані, що уважність і небайдужість кожного члена суспільства може зупинити та запобігти вчиненню злочинів проти життя та здоров'я щодо дітей. Тому важливо, щоб особи, які стали свідками (очевидцями) жорстокого поводження з дитиною, обов'язково повідомляли про це працівників Національної поліції України, соціальним службам, оскільки в результаті такого невтручання кривдник відчуває свою безкарність, що призводить у подальшому до посилення насильства щодо дитини та до тяжких наслідків [2, с. 219].

Тому надзвичайно важливо не залишати без належної правової оцінки жодного випадку жорстокого поводження з дитиною, оскільки, згідно з вищезазначеною теорією, це неминуче призведе до ще більшого порушення норм права та до вчинення ще тяжких злочинів та й загалом до морального і правового нігілізму.

Список використаних джерел

1. Женунтий В. И., Витвицкая В. В. Криминологические проблемы предупреждения преступных посягательств на нравственное и физическое развитие несовершеннолетних: монография. Донецк: ДЮИ МВД при ДонНУ, 2005. 280 с.
2. Беспаль О. Л. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2019. 294 с.
3. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 16 квітня 2018 р. у справі № 520/9880/17 (провадження № 1-кп/520/403/18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73464289#> (дата звернення: 07.03.2020).
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 26.02.2020).
5. Абакіна-Пілявська Л. М. Інститут причетності до злочину в кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2014. 20 с.
6. Беніцький А. С. До питання про правову природу неповідомлення про злочин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. № 4. С. 126-133.
7. Шеховцова Л. І., Сфіменко В. Г. Відповідальність за причетність до злочину: обіцяне неповідомлення про достовірно відомий підготовлюваний вчинюваний злочин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 260-262. URL: http://rap.in.ua/4_2017/78.pdf (дата звернення 18.02.2020).
8. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. 284 с.
9. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#o173> (дата звернення: 12.02.2020).

Біленко Павло Станіславович,

фахівець відділу організації служби
Донецького юридичного інституту МВС України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Навроцький О. О., проводячи аналіз наукової літератури, що присвячена організаційно-правовим засадам відповідної діяльності органів влади чи функціонування органів публічного адміністрування,

дійшов висновку, що автори не зазначають, що мається на увазі під організаційно-правовими засадами, використовуючи як синоніми поняття адміністративно-правові засади, адміністративно-правові основи, адміністративно-правові аспекти, адміністративно-правове регулювання, публічне адміністрування, а тому до предметів їх наукових досліджень, які присвячені організаційно-правовим засадам, потрапляє досить розгалужений перелік різних правових явищ та процесів, що робить категорію «організаційно-правових засад» не визначеною [1, с. 35].

Ми погоджуємося з точкою зору О. О. Навроцького, оскільки проведений нами аналіз наукових праць вітчизняних учених з питань організаційно-правових засад у своїй більшості присвячені адміністративно-правовим засадам, адміністративно-правовим основам, адміністративно-правовим аспектам, адміністративно-правовому регулюванню, публічному адмініструванню діяльності певних суб'єктів, а також захисту прав людини і громадянина від протиправних посягань. Крім того, особливістю більшості цих робіт є те, що дослідники не визначають поняття «організаційно-правові засади», але є й винятки.

Проведений нами аналіз різних підходів учених щодо тлумачення поняття «організаційно-правові засади» дозволяє констатувати, що найбільш вдала спроба визначити сутність цієї категорії запропонована Д. Г. Забродою, який зазначає, що адміністративно-правові засади включають у себе обов'язкові та факультативні елементи. До обов'язкових елементів адміністративно-правових засад належить правова основа (законодавство); об'єкт правового регулювання; пріоритетні напрями, принципи; суб'єкти та їх завдання, функції та повноваження; засоби (заходи та методи), за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин, у тому числі й відповідальності та механізми контролю й нагляду. До факультативних елементів адміністративно-правових засад учений пропонує включити організацію міжнародного співробітництва у відповідній сфері (галузі); інформаційне забезпечення; специфіку фінансування; особливості взаємодії та координації у певній сфері (галузі) [2, с. 47]. Ми вважаємо, що запропонована вченим сутність цієї категорії, оскільки розкриває його зміст і складові елементи. Так, дійсно, аналізуючи організаційно-правові засади вчені проводять аналіз чинних та нечинних нормативно-правових актів. Тому під час дослідження організаційно-правових засад протидії домашньому насильству ми будемо дотримуватися цієї точки зору.

У національному законодавстві поняття насильства в сім'ї на рівні спеціального законодавства було закріплено у Законі України «Про попередження насильства в сім'ї», який Верховна Рада України ухвалила 15 листопада 2001 р., чим визнала як існування цього явища в суспільстві, так і готовність протидіяти йому.

Цей Закон на момент його ухвалення був першим у країнах Центральної та Східної Європи і Союзу незалежних держав спеціальним законодавчим актом у сфері протидії насильству в сім'ї. Він визначав правові й організаційні основи запобігання насильству в сім'ї, органи та установи, на які покладалося здійснення заходів з його профілактики, а також коло осіб, на яких поширюється дія законодавства України щодо запобігання сімейному насильству. Після прийняття Закону України від 15.11.2001 року №2789-III «Про запобігання насильства в сім'ї» ініціатори законодавчих змін стали активно вносити пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері протидії насильству в сім'ї.

Проте з кожним роком протидія домашньому насильству ставала актуальнішою. І 4 січня 2018 р. Закон України «Про запобігання і протидію домашньому насильству» підписав Президент України. Закон набрав чинності 8 січня 2018 р. Для реалізації положень Закону Кабінет Міністрів України мав у шестимісячний строк забезпечити приведення своїх нормативно-правових актів, а також нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у відповідність із цим Законом. Проте це зайняло більш тривалий час.

Серед нормативно-правових актів, які було ухвалено на виконання положень Закону України від 07.12.2018 року «Про запобігання і протидію домашньому насильству» та регулюють питання протидії домашньому насильству, можна виділити такі, як:

- постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 року №654 «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі»;

- постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 655 «Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі»;

- постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 року №658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі»;

– розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 №728-р «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року»;

– наказ Міністерства соціальної політики України від 11.12.2018 року №1852 «Про утворення Державної установи «Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей»», зареєстрований Міністерством юстиції України 22.12.2018 року за №1458/32910;

– наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.02.2019 року № 278 «Про затвердження Порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги», зареєстрований Міністерством юстиції України 14.03.2019 року №262/33233;

– спільний наказ Міністерства соціальної політики України та Міністерства внутрішніх справ України від 13.03.2019 року № 369/180 «Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 02.04.2019 року за № 333/33304;

– постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2019 року № 234 «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі»;

– постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 року №553 «Деякі питання надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, домашнього насильства, насильства за ознакою статі та насильства стосовно дітей»;

– наказ Міністерства соціальної політики України від 03.07.2019 року № 1037 «Про затвердження форм документів, із яких формується особова справа постраждалої особи, влаштованої до притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 11.07.2019 року за № 772/33743;

– постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 року № 824 «Про затвердження типових положень про денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, та спеціалізовану службу первинного соціально-психологічного консультування

осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі»;

– постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 року №1145 «Про поширення експериментального проєкту із створення «єдиного входу» опрацювання звернень громадян та запитів на публічну інформацію на опрацювання звернень та повідомлень про/або від осіб, які постраждали від торгівлі людьми, домашнього насильства, насильства за ознакою статі, насильства стосовно дітей, або про загрозу вчинення такого насильства».

Таким чином, нині в Україні діє низка нормативно-правових актів як загального, так і спеціального характеру, що визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Також до нормативно-правових актів, що регулюють питання протидії домашньому насильству, можна віднести також: Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закони України: «Про охорону дитинства», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про протидію торгівлі людьми» та ін.

Список використаних джерел

1. Навроцький О. О. Сучасне розуміння організаційно-правових засад забезпечення прав і законних інтересів дітей. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 3. С. 35–38.

2. Заброда Д. Г. Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорії. *Науково-практичний журнал Київського національного університету імені Т. Шевченка*. 2013. № 2. С. 45–51.

Богдан Юрій Михайлович,

аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ ЯК СПОСОБИ ПРОТИДІЇ МИТНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Адміністративний примус реалізується через специфічні примусові заходи, серед яких важливе місце посідають адміністративно-правові санкції. Вони, як реакція держави на порушення правової норми, виявляються в різних примусових заходах. Деякі з санкцій мають на

меті лише забезпечення виконання правових норм та нормального розвитку суспільних відносин, мають превентивний, застережний характер. Натомість за вчинення адміністративних проступків, склади яких закріплені законами, передбачено застосування особливих санкцій – адміністративних стягнень [1, с. 47].

Як зазначає в своїх працях відомий радянський адміністративіст Галагана І.О., адміністративні стягнення відрізняються від інших заходів адміністративного примусу (запобігання та припинення) способом забезпечення правопорядку, нормативними розбіжностями регламентації, цілями, фактичними підставами, правовими наслідками та процесуальними особливостями їх застосування.

Адміністративні стягнення характеризуються стабільністю змісту і призначення. Вони застосовуються лише до винних у вчиненні адміністративних проступків. Тому загальною особливістю їх є репресивний, каральний характер [2, с. 230].

Серед численних заходів адміністративно-примусового характеру (митний контроль, адміністративне затримання, вилучення товарів і документів) тільки адміністративні стягнення виконують функцію покарання і тільки їх застосування тягне настання адміністративної відповідальності [3, с. 242].

Якщо орієнтуватись на поняття та цілі адміністративного стягнення, то його можна охарактеризувати, як:

- міру відповідальності;
- міру виховання (виховна мета щодо особи, яка скоїла правопорушення, та інших осіб);
- профілактичний захід (запобіжна мета – запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами) [1, с. 34].

Адміністративне стягнення заподіює винному певні обмеження. Проте покарання, як зазначає В. К. Колпаков, не є самоціллю, воно є необхідним засобом виховання і запобігання правопорушенням. Стягнення – це запобіжний захід на шляху вчинення нових правопорушень з боку винного (індивідуальна превенція) і правопорушень з боку інших осіб (загальна превенція). Деякі стягнення сприяють запобіганню правопорушенням не тільки своїм виховним впливом, а й позбавленням правопорушника можливості знову порушити закон [4, с. 97].

Таким чином, можемо зазначити, що адміністративні стягнення поєднують у собі елементи репресивного (карального), запобіжного та виховного характеру.

Аналіз наукових досліджень, які тією чи іншою мірою торкаються дослідження адміністративних стягнень, дає підстави виділити три основні підходи до визначення адміністративних стягнень. Адміністративні стягнення розглядаються:

- в інституційному аспекті – як елемент інституту адміністративної відповідальності;
- у нормативно-структурному аспекті – як елемент у структурі правової норми, тобто санкція правової норми;
- як вид адміністративно-правової санкції – як форма державного примусу [1, с. 35].

Отже, можемо зазначити, що адміністративне стягнення, яке застосовується за порушення митних правил, – це міра відповідальності, зафіксована в санкції порушеної митно-правової норми, що застосовується в адміністративному порядку органами доходів і зборів або судом до особи, яка вчинила порушення митних правил.

Систему адміністративних стягнень, що застосовується за порушення митних правил закріплено в статті 461 Митного кодексу України [5], в якій стягнення визначено з урахуванням зростання суворості. Митним кодексом України визначено вичерпний перелік адміністративних стягнень за порушення митних правил: попередження, штраф та конфіскація.

Адміністративні стягнення відрізняються одне від одного за різними ознаками. За порядком застосування поділяються на такі, що:

- можуть застосовуватись як основні та як додаткові (конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення чи безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення);
- можуть застосовуватись лише як основні (всі інші види адміністративних стягнень попередження та штраф).

Конфіскація в окремих випадках може застосовуватись як основний, так і як додатковий вид стягнення. Одночасне накладення основного та додаткового адміністративного стягнення посилює каральний та виховний вплив на особу правопорушника.

За характером впливу на особу поділ здійснюється на:

- особисті, які спрямовані на особу правопорушника (попередження, штраф);
- майнові, які спрямовані на майновий стан правопорушника (штраф, конфіскація);
- особисто-майнові (позбавлення спеціального права).

Залежно від суб'єкта застосування поділяються на такі, що:

– застосовуються лише судами (конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення чи безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення);

– застосовуються іншими органами та посадовими особами (попередження, штраф).

Стягнення також можуть бути: разовими, одномоментними (конфіскація, попередження, штраф) та тривалими, розтягнутими в часі.

При більш детальному розгляді адміністративних стягнень та особливостей їх застосування необхідно зазначити, що не всі органи адміністративної юрисдикції мають право на їх застосування. Можливість їх застосування обумовлена специфікою правового положення відповідного суб'єкта адміністративної юрисдикції.

Таким чином, можемо визначити, що адміністративні стягнення є складовим елементом інституту адміністративної відповідальності. Застосування адміністративних стягнень за порушення митних правил має спиратися на єдині, законодавчо закріплені та чітко визначені положення, які органічно взаємопов'язані з нормами Основного Закону та інших нормативно-правових актів. Органи адміністративної юрисдикції зобов'язані неухильно їх дотримуватись під час правозастосовної практики, не створюючи прецедентів у застосуванні тих чи інших митно-правових норм. Також доцільно усунути суперечність між нормативно-правовими актами, що регулюють митні правовідносини, у сфері застосування адміністративних стягнень за порушення митних правил.

Список використаних джерел

1. Хорошак Н. В. Адміністративні стягнення за законодавством України: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 172 с.

2. Галаган И. А. Административная ответственность в СССР. Процессуальное регулирование: монография. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. 198 с.

3. Митне право України: навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Ченцова та Д. В. Приймаченка. 2-ге вид. Київ: Істина, 2008. 328 с.

4. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

5. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/stru#Stru> (дата звернення: 20.03.2020).

Боровик Андрій Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та правосуддя
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету ім. Академіка Степана Дем'янчука;

Дучимінська Леся Миронівна,

начальник управління контрольно-перевірочної роботи
головного управління Пенсійного фонду України у Волинській області

РОЛЬ І ВПЛИВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ПІДХОДІВ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ В УДОСКОНАЛЕННІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Проголошення Україною незалежності у 1991 році, її вступ у 1995 році до Ради Європи, прагнення до рівноправного партнерства з Європейським Союзом, членство в ООН та інших міжнародних організаціях визначає необхідність докорінної перебудови національної правової системи відповідно до загальноновизнаних міжнародно-правових стандартів охорони прав і свобод людини.

У зв'язку з цим на передній план виходять порівняльно-правові (компаративістські (від лат. *comparativus* – порівняльний)) [1, с. 281] наукові дослідження, в ході яких створюється теоретико-прикладні та методологічні засади щодо вдосконалення й гармонізації національного законодавства з нормами міжнародного права, які регулюють однорідні суспільні відносини. Як щодо цього слушно зауважив М. І. Хавронюк, порівняльне правознавство дає можливість оцінити стан раціональної правової системи зі світовими тенденціями у розвитку права, на основі зіставлення відібрати кращі з правового досвіду як для вдосконалення національних правових систем, так і міжнародного законодавства, призводить до нової інтерпретації положень законодавства і до появи нових смислів, які реалізуються у людській діяльності, дає можливість виявити спільні риси та особливості, взаємовплив, тенденції і закономірності розвитку законодавства різних країн в умовах інтеграційних процесів, які відбуваються нині в Європі та світі [2, с. 6].

Як показали результати вивчення наукової літератури, різноманітні міжнародно-правові акти вченими класифіковані за трьома підставами:

- а) масштабом дії;
 - б) спеціалізацією;
 - в) ступенем обов'язковості для держав-учасниць [3, с. 319–320].
- Зокрема, за масштабом дії зазначені джерела поділяються на:

1) універсальні, тобто ті, що встановлені ООН (наприклад: Мінімальні стандартні правила поводження із засудженими; Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижує гідність, видів поводження і покарання; ін.);

2) регіональні – ті, що приймаються Радою Європи та іншими регіональними об'єднаннями (зокрема: Європейська конвенція по запобіганню катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; Європейські пенітенціарні правила; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; ін.).

У свою чергу, за спеціалізацією міжнародно-правові акти поділяються на джерела:

а) загального характеру – ті, що не містять спеціальних норм, що регламентують певний порядок у сфері суспільних відносин, проте містять стандарти щодо прав людини взагалі (Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; Конвенція про передачу осіб, які страждають психічними розладами, для проведення примусового лікування; ін.);

б) спеціального спрямування – ті, що безпосередньо регламентують стандарти поводження з людиною та громадянином (Звід принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню чи ув'язненню у будь-якій формі; Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі; Основні принципи поводження із засудженими; ін.).

Крім цього, за ступенем обов'язковості міжнародні стандарти поділяються на:

1) акти, які є обов'язковими для застосування національними системами (Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання; Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; ін.);

2) акти, які містять рекомендаційний характер (Європейські пенітенціарні правила; Основні принципи поводження із засудженими; Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку; ін.).

Таким чином, виходячи із проведеної в науці класифікації міжнародно-правових актів, що стосуються регулювання суспільних відносин в Україні, а також враховуючи результати аналізу їх змісту, можна констатувати, що зазначені джерела лише у загальних рисах ведуть мову про заборони, які встановлюються стосовно людини та громадянина, що актуалізує необхідність проведення наукових розробок з означеної проблематики.

Список використаних джерел

1. Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, исправ., перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.
2. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: Дакор, 2018. 514 с.
3. Кримінально-виконавче право України: підручник / О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2010. 752 с.

Бугайчук Костянтин Леонідович,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач науково-дослідної
лабораторії з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

У березні 2020 року Міністерство освіти і науки України запропонувало для громадського обговорення проєкт наказу «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 07 серпня 2002 року № 450 та затвердження рекомендованого переліку видів навчальної, методичної, наукової та організаційної роботи науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників закладів вищої освіти».

Доцільність запровадження такого кроку обґрунтовується тим, що відповідно до частин другої та третьої статті 56 Закону України «Про вищу освіту» рекомендований перелік видів навчальної, методичної, наукової та організаційної роботи для науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників встановлюється центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки, в той же час норми часу навчальної, методичної, наукової, організаційної роботи визначаються закладом вищої освіти [1].

У розглядуваному проєкті постанови Уряду рекомендованим переліком видів навчальної, методичної, наукової та організаційної роботи науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників закладів вищої освіти до видів організаційної роботи віднесені: участь у роботі Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, галузевих експертних рад Національного агентства із забезпечення

якості вищої освіти; робота експертом з акредитації освітніх програм Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Вважаємо, що правовий статус такої роботи потребує вдосконалення та визнання одним із видів наукової роботи, що логічно впливає з її специфіки та має особливу важливість для наукового та науково-педагогічного складу військових закладів вищої освіти та закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання системи МВС України, що беруть участь у роботі Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Підставами аргументації наведеної точки зору, на нашу думку, є наступні висновки та міркування. Так, Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 року закріплено утворення та встановлено особливості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, як постійно діючого колегіального органу, уповноваженого на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти [1].

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, зокрема формує вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, розробляє положення про акредитацію освітніх програм і подає його на затвердження центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки; проводить акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.

Положенням про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженим наказом МОН України від 11.07.2019 № 977 [2], встановлено, що акредитаційна експертиза передбачає вивчення експертною групою відомостей про самооцінювання, доданих до них матеріалів, а також виїзд експертної групи до закладу вищої освіти з метою уточнення фактів, вказаних у відомостях про самооцінювання, опитування представників заінтересованих сторін про освітню програму та діяльність закладу вищої освіти за цією програмою.

Після проведення виїзної експертизи експертний висновок, після узгодження його висновків та надання заперечень з боку ЗВО подається на подальшу експертизу до відповідної Галузевої експертної ради.

Згідно із Положенням про галузеві експертні ради Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21.05.2019 року із змінами, внесеними рішенням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (протокол від 03.03.2020 № 5), вони готують експертний висновок щодо можливості акредитації освітньої

програми і подають його на розгляд Національному агентству; можуть готувати пропозиції щодо вдосконалення вимог до системи забезпечення якості вищої освіти; беруть участь у погодженні стандартів вищої освіти; беруть участь у проведенні досліджень з питань якості вищої освіти та освітньої діяльності; розробляють рекомендації для закладів вищої освіти щодо вдосконалення якості освітніх програм у межах відповідних галузей [3].

Під час своєї роботи експерти Агентства та члени галузевих експертних рад повинні володіти методами зовнішнього оцінювання якості освітніх програм та освітньої діяльності закладу вищої освіти за відповідними програмами, у тому числі вміти:

- установлювати відповідність/невідповідність змісту підготовки здобувачів вищої освіти і випускників освітньої програми затвердженому стандарту вищої освіти;

- аналізувати, систематизувати й узагальнювати інформацію, що стосується освітньої програми та діяльності закладу за програмою;

- проводити аналіз внутрішньої документації закладів вищої освіти, пов'язаної з розробленням та реалізацією освітньої програми, а також програм практик, методичних матеріалів, розроблених для реалізації освітньої програми, інших матеріалів, що забезпечують якість освіти тощо;

- здійснювати збір інформації, а також обробку й узагальнення цієї інформації, оцінювати різноманітні ресурси закладу вищої освіти;

- складати звіт/висновок про результати акредитаційної експертизи.

Отже, вказані положення нормативних актів з питань акредитації освітніх програм, роботи експертів та членів Галузевих експертних рад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти дають нам зробити висновок, що наукові та науково-педагогічні працівники, що входять до їх складу, виконують науково-методичну та науково-організаційну роботу, яка складається з:

- підготовки наукових експертних висновків щодо можливості акредитації освітніх програм;

- розробки науково обґрунтованих пропозицій, інформаційно-аналітичних документів, звітів, доповідей тощо з питань удосконалення вимог до системи забезпечення якості освітніх програм та вироблення науково-методичних рекомендацій для закладів вищої освіти в частині вдосконалення якості освітніх програм у межах відповідної галузі;

- проведення науково-дослідних робіт з питань дослідження якості вищої освіти та освітньої діяльності в національних та закордонних закладах вищої освіти;

– наукового консультування під час організації заходів, пов’язаних із забезпеченням якості вищої освіти;

– підготовку науково та методично обґрунтованих експертних висновків, що є підставою для прийняття Національним агентством рішення про акредитацію освітніх програм, що має наслідком встановлення, зміну або припинення правовідносин у сфері вищої освіти.

Разом з цим положення чинного законодавства не дають можливості окремим експертам та членам ГЕР отримувати грошову винагороду за свою роботу.

Так, відповідно до статті 25 Закону України «Про запобігання корупції» військові посадові особи Збройних сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, поліцейські не можуть займатися іншою оплачуваною діяльністю (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту).

Крім того, відповідно до статті 66 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський не може під час проходження служби займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім науково-педагогічної, наукової або творчої.

Як наслідок наголосимо, що науково-педагогічні працівники, які мають спеціальні звання, проходять службу в системі МВС, Збройних сил України, Національної поліції, Національної гвардії, ДСНС та беруть участь у роботі Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти в якості експерта або члена ГЕР (зокрема ГЕР № 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» та ГЕР № 26 «Цивільна безпека»), не можуть отримати оплату за свою роботу, оскільки вона не визнається чинним законодавством та підзаконними нормативними актами науково-педагогічною, творчою, науковою.

Ще раз підкреслимо, що у пропонованому проєкті постанови Уряду ця роботу знов таки віднесено до організаційної, що перешкоджає особам, на яких розповсюджується антикорупційне законодавство, брати участь у роботі з акредитації освітніх програм. Зазначена норма створює штучні перешкоди та закріплює нерівність різних категорій науково-педагогічних та наукових працівників щодо доступу до участі в акредитаційному процесі.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 10.03.2020).

2. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: наказ МОН України від 11.07.2019 року № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19> (дата звернення 10.03.2020).

3. Положення про галузеві експертні ради Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (із змінами, внесеними рішенням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти протокол від 03 березня 2020 р. № 5).

Василик Віталій Валентинович,
Заступник Міністра юстиції України

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО РЕГЛАМЕНТУЄ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК

Відповідно до вимог ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. На гарантування, утвердження та забезпечення прав і свобод людини повинна бути спрямована діяльність всього механізму держави [1]. У той же час, на особливу увагу заслуговує стан кримінально-виконавчого забезпечення виконання покарання у виді позбавлення волі, оскільки це покарання є одним із найсуворіших (обмежує право пересування, вільного вибору місця проживання, право вільного володіння, користування і розпорядження своєю власністю тощо) та найпоширеніших у судовій практиці видів кримінально-правового реагування на кримінальні правопорушення (п. 11 ч. 1 ст. 51 КК України) [2]. У 2019 році судами України до позбавлення волі на певний строк засуджено 13230 осіб, що становить 14,15% від кількості осіб судові рішення щодо яких наблизи законної сили у звітному періоді [3].

Термін «законодавство» є досить поширеним і вживаним в нормативно-правових актах. Він «використовується у правовій системі, в основному, у значенні як сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права» [4]. У нормативно-правових актах і в юридичній науці термін «законодавство» традиційно вживається в двох значеннях (вузькому і широкому): 1) лише сукупність законів; 2) сукупність законів та інших нормативно-правових актів [4; 5, с. 161].

Згідно зі ст. 2 КВК України кримінально-виконавче законодавство складається з Кримінально-виконавчого кодексу України, інших

актів законодавства, а також чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [6].

Основним і таким, що містить найбільш загальні норми, що регулюють порядок і умови виконання-відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні є Конституція України: виключно законами України визначаються організація і діяльність органів і установ виконання покарань (п. 14 ч. 1 ст. 92); оголошується амністія (ч. 3 ст. 92); засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, що визначені законом і встановлені обвинувальним вироком суду (ч. 3 ст. 63) [1].

Зокрема, Пузирьов М. С., розмірковуючи про норми законодавства пише, що: «Зважаючи на процедурний (виконавчий) характер норм кримінально-виконавчого законодавства щодо норм законодавства про кримінальну відповідальність, вважаємо, що як мета кримінально-виконавчого законодавства, так і діяльність органів та установ виконання покарань, має спрямовуватися на досягнення цілей покарання, визначених у ч. 2 ст. 50 КК України» [7, с. 164]. Вказаний автор пропонує ч. 1 ст. 1 КВК України викласти в такій редакції: «1. Метою кримінально-виконавчого законодавства України є забезпечення реалізації мети покарання» [7, с. 164]. Проте ця позиція, на наш погляд, виглядає доволі дискусійною.

Так, перелік заходів кримінально-правового реагування на кримінальні правопорушення визначено законом України про кримінальну відповідальність. На сьогоднішній день покарання є найвідомішим і найпоширенішим в правозастосовчій діяльності правоохоронних органів заходом кримінально-правового впливу на осіб, яких було визнано судом винними у вчиненні злочину. Необхідним вбачається відмітити факт, що одним із принципів кримінального права як галузі права ще донедавна визнавався принцип невідворотності покарання за вчинення злочину. Сьогодні ж доцільно вести мову вже про принцип невідворотності кримінально-правового реагування на кримінальне правопорушення. Злочин – це лише вид кримінального правопорушення, а покарання є проявом однієї з форм кримінально-правового реагування на кримінальне правопорушення, а саме – кримінальної відповідальності [8, с. 15].

Кримінальна відповідальність – різновид юридичної відповідальності, особливий правовий інститут в межах якого здійснюється реагування держави на вчинений злочин. Це форма реалізації державою правоохоронних норм, яка в кінцевому підсумку, як правило, полягає

в застосуванні до особи, яка вчинила злочин, конкретних кримінально-правових заходів примусового характеру через обвинувальний вирок суду [9, с. 8–9]. З цього питання слушно зазначає професор Яценко В. М., що: «В сьогоденнішніх умовах реалізація принципу невідворотності покарання зазнає раціональної модифікації. До механізму кримінально-правового регулювання все частіше залучаються засоби, засновані не на покаранні...» [10, с. 9].

Органи і установи виконання покарань забезпечують виконання не лише покарань, але й інших заходів кримінально-правового характеру (розділ XIV КК України). Про це йдеться в низці статей КВК України. Наприклад, відповідно до ст. 117 КВК України до засуджених до позбавлення волі осіб, які мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, та тих, які не пройшли повного курсу лікування і відмовляються від нього, адміністрацією колонії застосовуються призначені судом примусові заходи медичного характеру або примусове лікування. Якщо під час відбування покарання буде встановлено, що засуджений має хворобу, яка становить небезпеку для здоров'я інших осіб, та відмовляється від лікування, адміністрація колонії вносить до суду подання про застосування до такої особи примусового лікування [6].

Крім того, до осіб, які вчинили злочин у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу під час відбування покарання, можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру (п. 3 ч. 1 ст. 93 КК України). У разі призначення покарання у виді позбавлення волі або обмеження волі примусове лікування здійснюється за місцем відбування покарання.

Також хотілося б відмітити, що хоча в КВК України мова йде про виконання лише вироку суду стосовно конфіскації майна як покарання, проте Законом України «Про виконавче провадження» № 1404-VIII від 2 червня 2016 року передбачено, що органи державної виконавчої служби виконують всі рішення судів про конфіскацію майна, у тому числі про спеціальну конфіскацію (ст. ст. 96-1 і 96-2 КК України) [11]. Спеціальна конфіскація майна – це інший захід кримінально-правового регулювання на кримінальне правопорушення.

Отже, органи і установи виконання покарань, у випадках визначених законом про кримінальну відповідальність, зобов'язані здійснювати примусове лікування, застосування примусових заходів медичного характеру, а також проводити вилучення майна засудженого або третіх осіб (спеціальна конфіскація). Ці заходи передбачені в

кримінальному законі в окремому розділі (розділ XIV «Інші заходи кримінально-правового характеру») і офіційно визнаються законодавцем іншою формою кримінально-правового реагування на злочинні прояви, відмінною від покарання.

Таким чином, про можливість застосування до засуджених інших заходів кримінально-правового характеру в КК України вказується прямо, а про спеціальну конфіскацію через Закон України «Про виконавче провадження» № 1404-VIII від 2 червня 2016 року [11].

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо ч. 1 ст. 1 КВК України викласти в наступній редакції:

«1. Метою кримінально-виконавчого законодавства України є забезпечення реалізації мети покарання та інших заходів кримінально-правового характеру».

Метою ж кримінально-виконавчого законодавства України, що регулює порядок і умови виконання-відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк за аналогією є забезпечення реалізації мети цього виду покарання (кара, виправлення засудженого, загальна і спеціальна превенція) та інших заходів кримінально-правового характеру тому, що вони можуть застосовуватися судом під час відбування особою цього виду покарання.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 11.02.2020).

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Дата оновлення: 02.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 11.02.2020).

3. Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2019 рік (Форма № 6). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019 (дата звернення: 11.02.2020).

4. Термін «законодавство». Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/9224> (дата звернення: 11.02.2020).

5. Кримінально-виконавче право України: підручник / О.М. Джужа, І.Г. Богатирьов, О.Г. Колб, В.В. Василевич та ін.; за заг. ред. О.М. Джужи. Київ: Атіка, 2010. 752 с.

6. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 23 липня 2003 року № 1129-IV. Дата оновлення: 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 11.02.2020).

7. Пузирьов М. С. Удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк. *Право і суспільство*. 2017. № 4. Ч. 2. С. 162–167.

8. Єрмак О. В., Куц В. М. Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування: монографія. Чернівці: Видавець Лозовий В.М., 2018. 232 с.

9. Куц В. М., Ященко А. М. Примирення учасників кримінально-правового конфлікту (кримінально-правовий аспект): монографія. Харків: Юрайт, 2013. 328 с.

10. Питання кримінального права у рішеннях Конституційного Суду України / упоряд.: Л. П. Брич, В. Є. Ясеницький. Львів: ПАІС, 2004. 92 с.

11. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. Дата оновлення: 13.02.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 11.03.2020).

Венжега Юлия Юрьевна,

студентка учреждения образования

«Барановичский государственный университет»

ПОНЯТИЕ «ПРЕДМЕТА РОСКОШИ» В ОБЩЕЙ СОВМЕСТНОЙ СОБСТВЕННОСТИ СУПРУГОВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Общая совместная собственность возникает только на основании закона и характеризуется отсутствием четкого определения долей каждого совладельца.

Владельцы могут преобразовать общую совместную собственность в общую долевую, установив долю каждого из них в праве общей собственности [1, с. 213].

В соответствии с ч. 1 ст. 259 Гражданского кодекса Республики Беларусь от 7 декабря 1998 г. № 218-З (далее – ГК) имущество, нажитое супругами во время брака, находится в их совместной собственности, если договором между ними не установлен иной режим этого имущества [2].

Согласно ст. 259 ГК, общее имущество супругов может иметь режим, установленный законом или брачным договором в соответствии со ст. 13 Кодекса Республики Беларусь о браке и семье от 9 июля 1999 года № 278-З (далее – КоБС) [3], в соответствии с которым супруги могут устанавливать режим раздельной собственности. При отсутствии брачного договора имущество супругов будет находиться в законном режиме совместной собственности [2].

Субъектами общей совместной собственности могут быть только супруги, состоящие в зарегистрированном браке. Момент возникновения совместной собственности связан с моментом вступления в брак или с момента, установленным в брачном договоре, причем предлагается равенство долей [1, с. 213].

Все имущество, приобретенное супругами во время брака, за некоторыми исключениями, относится к их совместной собственности, независимо от того, кем из них и за чей счет имущество было приобретено, произведено, создано, на чье имя оно было зарегистрировано [1, с. 214].

В соответствии с ч. 2 ст. 259 ГК, в раздельном имуществе супругов находятся:

- 1) имущество, принадлежавшее супругам до брака;
- 2) предметы личного пользования, за исключением предметов роскоши и драгоценностей;
- 3) имущество, полученное в период брака в дар или в порядке наследования [2].

Драгоценности и другие предметы роскоши, приобретенные во время брака за счет общих средств супругов, признаются их общей совместной собственностью независимо от того, кто из супругов их использует [2].

Мы видим, что в КоБС установлено только то, что драгоценности и другие предметы роскоши являются общей совместной собственностью супругов, несмотря на то, что они принадлежат к вещам индивидуального пользования.

То есть, если предмет роскоши потребляется только одним из супругов, однако, он имеет режим общего, а не личного имущества, и, соответственно, если он получает свою долю имущества после развода, то супругу, использующему предмет роскоши, придется отдать половину стоимости этого имущества ее супругу [4, с. 165].

Вопрос о признании вещи предметом роскоши решается судом в зависимости от конкретных обстоятельств дела, руководствуясь жизненным уровнем в обществе и сложившимися на его основе представлениями о роскоши, а также условиями жизни спорящих супругов. А что подразумевается под другими предметами роскоши, в законодательстве Республики Беларусь не раскрывается [4, с. 165].

Как отмечает Гафурова А. Х., в списке предметов роскоши в истории человечества побывало практически все, что нас окружает. Следует отметить: то, что для одного поколения является роскошью, для последующего становится насущной необходимостью. Ярким примером тому служит история мобильных телефонов и компьютеров, которые 15 лет назад считались излишествами, а сегодня во многих странах уже включены в список предметов первой необходимости. Также, например, то, что еще вчера считалось роскошью,

например, шуба из натурального меха, завтра может быть расценено как обычная верхняя одежда [4, с. 165].

Поэтому на практике довольно сложно определить, что является предметом роскоши для данной семьи. Как идеи о роскоши меняются в обществе вместе с изменениями в уровне жизни.

Получается, что предметы роскоши существовали во все времена жизни общества, только само понятие этих предметов претерпевало изменения и по отношению к прошлому периоду времени, и по отношению к настоящему, только с привязкой к местности. Поэтому довольно сложно определить понятие «предмет роскоши».

С целью устранения обозначенного пробела предлагаем дополнить часть 2 пункта 2 ст. 259 ГК и пункт 2 ст. 26 КоБС формулировкой следующего содержания: «...за исключением предметов роскоши, включающих эксклюзивные, редко доступные, дорогостоящие вещи, удовлетворяющие индивидуальные потребности выше базовых и обычно принятых в данном обществе...».

Список использованных источников

1. Коршун С. А., Говзич В. Г., Гущина С. В. Гражданское право: учеб.-метод. комплекс для студентов и слушателей юридических специальностей. Барановичи: БарГУ, 2010. Ч. 1. 364 с.
2. Гражданский кодекс Республики Беларусь: Закон Респ. Беларусь, 7 декабря 1998 г. № 218-З; в ред. Закона Респ. Беларусь от 17.07.2018 г. № 135-З. Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь. 31.07.2018. 2/2573.
3. Кодекс Республики Беларусь о браке и семье: Закон Респ. Беларусь, 9 июля 1999 г., № 278-З; в ред. Закона Респ. Беларусь от 17.07.2018 г., № 135-З. Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь. 31.07.2018. 2/2573.
4. Гафурова А. Х. Предметы роскоши – необходимость или право выбора? *ВЕСТНИК РГГУ*. № 15 (137). 2014. № 15. С. 164–167.

Войтехович Вита Ивановна,

студентка учреждения образования

«Барановичский государственный университет»

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЦ, СОВЕРШАЮЩИХ СЕКСУАЛЬНОЕ НАСИЛИЕ В СЕМЬЕ

Как утверждают авторы С. Я. Лебедева и М. А. Кочубей, личность преступника – понятие составное. Это означает, что личность преступника нельзя рассматривать в отрыве от социальной сущности человека, вне связи со всей системой общественных отношений, участником которых он является. Под их воздействием формируется не только его социальный облик как целостное единство конкретного

лица, но и образующие его нравственно-психологические черты и свойства (убеждения, взгляды, жизненные ожидания, интеллектуальные и волевые качества, ценностные ориентации). Справедливо мнение о том, что совокупность личностных качеств, обуславливающих преступление, складывается в процессе всей предшествующей жизнедеятельности индивида, а не появляется в момент его совершения [1, с. 85–86].

Личность преступника отличается от других людей своей направленностью, уровнем и кругом потребностей, содержанием взглядов и ориентаций. Основная цель криминологического изучения личности преступника состоит в основном в выявлении и оценке тех ее свойств и черт, порождающих преступное поведение, и которые имеют значение для последующей его профилактики [2, с. 47].

Для понимания природы сугубо насильственной преступности и способов ее предупреждения достаточно большое значение имеет анализ личностной характеристики насильственного преступника.

Важной характеристикой личности сексуальных насильников (в том числе и семейных) является наличие или отсутствие работы. В связи с безработицей на сегодняшнее время, невозможностью, либо нежеланием, заниматься общественно полезным трудом преступления сексуального насильственного характера, как и другие виды противоправных насильственных преступлений, зачастую совершают лица, которые не имеют работу или занимающиеся неквалифицированным трудом.

Так М. И. Еникеев отмечает, что среди всех сексуальных преступников доминирующим психическим качеством является сексуальная агрессивность и, безусловно, склонность причинить жертве помимо полового насилия еще и физический ущерб, в том числе и лишить её жизни. Сексуальные извращения у лиц с психическими аномалиями образуются под влиянием разных факторов, например, генетических, неврогенных, психофизиологических. Среди психических факторов сексуальных отклонений выделяются дефекты семейного воспитания, ранние детские конфликты, психическая закомплексованность, невротизация личности, нарушение сексуальной реальности, сексуально-психические травмы. Убийцы на сексуальной почве, в большинстве своём, психопаты, конфликтны, закрыты, избегают социальных контактов, психически травмированы неудачными контактами с женщинами, зачастую – гипосексуальны, и ввиду этого воспринимают женщину как сексуальную угрозу [3, с. 303–304].

Человеческие потребности всегда выступают в качестве основы поведения. В последнее время увеличилась доля лиц с извращенными, нетрадиционными сексуальными потребностями, которые особенно характерны для пьяниц и наркоманов. На первый план, по мнению специалистов, в основе агрессивного сексуального поведения выдвигается потребность в общении, в признании, в сохранении и повышении престижа или статуса и в доминировании [4, с. 26].

К основным свойствам личности нравственно-психологического характера у лиц, совершивших сексуальное насилие, относится прежде всего эгоизм; убежденность в допустимости и предпочтительности насильственных способов достижения целей и удовлетворения своих желаний, неуважительное отношение к иным лицам, их чувствам, переживаниям и страданиям; а также установка на грубое, вызывающее, агрессивное поведение. Такие черты формируются в условиях неблагополучной семейной обстановки и бытового окружения, получают развитие в связи с безнаказанностью и с высокой вероятностью могут реализоваться в сексуальных преступлениях [5, с. 332].

Известно, что для лиц, совершивших насильственные действия, характерны такие отрицательные привычки поведения, как пьянство, нарушения общественного порядка, рукоприкладство. Две трети указанных преступников ранее привлекались к ответственности за совершение антиобщественных проступков [5, с. 332].

По возрастным характеристикам осужденные за сексуальное насилие в отношении родственников и других членов семьи существенно отличаются от общей массы лиц, осужденных за сексуальные преступления в отношении незнакомых или малознакомых преступнику жертв. К сожалению, официальная статистика не располагает данными по родственникам и членам семей. Вместе с тем наибольшее количество изнасилований и насильственных действий сексуального характера совершено лицами в возрасте 18–24 лет.

Российский ученый Ю. М. Антонян указывает, сексуальным преступникам свойственны также особенные психологические качества, такие как: 1) бессознательное чувство своей неполноценности, ущербности, закомплексованности в отношениях с женщинами, неуверенность в себе; 2) снижение вероятности сопереживания, ущербное самосознание, отсутствие персонализации при выборе сексуального партнера; 3) направленность к утверждению себя во взаимоотношениях с женщинами, ненормальное их восприятие, допустим, как агрессивных либо несущих только вред [6, с. 231].

Кроме того, среди лиц, совершивших сексуальные насильственные преступления относительно родственников и других членов семьи, достаточно часто встречаются больные шизофренией в состоянии стойкой ремиссии, иногда – психопатией и эпилепсией [7]. Преступное сексуальное насилие может быть обусловлено и другими болезненными состояниями.

Официальная статистика показывает, что количество преступлений, посягающих на интересы семьи и несовершеннолетних, не стабильно. Значительное число преступлений связано с ненадлежащим исполнением обязанностей и злым уклонением от уплаты алиментных обязательств, что зачастую приводит к негативным последствиям в воспитании и становлении личности. Достаточно часто формированию преступных наклонностей содействуют негативные нравственно-педагогические позиции старших членов семьи. В таких семьях дети вовлекаются в преступную деятельность и в совершение антиобщественных поступков.

Так, например, по результатам исследования Центра социологических и политических исследований Белорусского государственного университета, четыре пятых белорусских женщин в возрасте от 18 до 60 лет подвергаются психологическому насилию в семье. Каждая четвертая – физическому насилию. 22,4 % женщин испытывают экономическое и 13,1 % – сексуальное насилие со стороны мужа или постоянного партнера. Избиению подвергались 6,5 % опрошенных мужчин и 11,3 % женщин, принуждались к половой связи – 5,7 % мужчин и 12,7 % женщин, отказ в деньгах для приобретения жизненно важных вещей испытывали 7,8 % мужчин и 17,2 % женщин.

Ежемесячно в органы внутренних дел поступает около 30 тысяч сообщений о семейно-бытовых конфликтах. Это не обязательно причинение вреда или физическое насилие. Но анализ статистики убийств в Беларуси показывает: каждая четвертая жертва была лишена жизни именно ее близкими [8].

Важным считает С. Н. Абельцев отметить то, что очевидна тенденция постепенного роста доли женщин среди насильственных преступников, в том числе и сексуальных, в последние годы. Женщины стали чаще прибегать к насилию как для решения каких-либо семейных проблем, так и вне сферы бытовых отношений. Необходимо также отметить, что регулярно совершаются насильственные действия и в отношении детей [5, с. 330–331].

Обобщая изложенное, полагаем, что законодателю необходимо рассмотреть возможность о создании и принятии законодательного акта, который будет регулировать отдельно преступления против половой неприкосновенности или половой свободы, а также различные формы насилия, а именно: психологического, семейного и т. п. Считаем, что подобный нормативный правовой акт будет способствовать более эффективному и объективному выявлению и пресечению подобных преступлений.

Список использованных источников

1. Криминология: учебное пособие; под ред. С. Я. Лебедева, М. А. Кочубей. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. С. 100.
2. Кашевский В. А., Ахраменка Н. Ф. Краткий курс лекций по криминологии. Общая часть. Минск, 1996. С. 174.
3. Еникеев М. И. Юридическая психология. Санкт-Петербург: Норма, 2016. 640 с.
4. Позднякова М. Е. Неудовлетворенность социальных потребностей – важный фактор наркотизации. *Актуальные проблемы девиантного поведения*. Москва, 1995. С. 25–27.
5. Абельцев С. Н. Личность преступника и проблемы криминального насилия. Москва, 2000. С. 568.
6. Антонян Ю. М. Почему люди совершают преступления. Причины преступности. Москва: Камерон, 2006. 304 с.
7. Ильяшенко А. Н. Противодействие насильственной преступности в семье: уголовно-правовые и криминологические аспекты. Москва, 2003.
8. Проблема семейного насилия в Беларуси требует законодательного решения, 2019. URL: https://yandex.by/turbo?text=https%3A%2F%2Fnaviny.by%2Ffrubrics%2Fsociety%2F2011%2F05%2F28%2Fic_articles_116_173799 (дата доступа: 18.03.2020).

Глушко Оксана Зіновівна,

молодший науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України

ЗАКОНОДАВЧИЙ ВИМІР РЕФОРМ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Освіта у Польщі сьогодні розвивається в напрямі підвищення якості та відповідності найкращим європейським стандартам. Державні витрати на освіту та виховання у 2017 році (з державного бюджету та органів місцевого самоврядування) становили 71,9 млрд злотих, що становило 3,6 % ВВП. Реформа структури системи освіти в Польщі була розпочата наприкінці 2016 року, після прийняття «Закону про освіту» («Prawo oświatowe») та Закону «Положення про введення Закону про освіту» («Przepisy wprowadzające Ustawę – Prawo

oświatowe»)), яка спрямована на подальшу модернізацію шкільної освіти країни. З'ясовано, що впровадження реформи відбуватиметься з 1 вересня 2017 року до 2022/24 навчальні роки. Реформа загальної середньої освіти розпочалась у 2019/2020 навчального року і завершиться 2023/2024 навчальним роком. Зміни в загальноосвітніх ліцеях і технікумах розпочато у 2019/2020 навчального року й завершиться у 2023/2024 навчальному році.

Виявлено, що імплементація реформи структури освіти передбачає запровадження 8-річної початкової школи, замість 6-річної. Навчання в початковій школі включає два етапи: 1-3 класи (рання шкільна освіта) з інтегрованою формою навчання; 4-8 класи, предметне навчання. Після завершення 8-річної основної початкової школи учні складатимуть «екзамен восьмикласника». Таким чином, у зв'язку з реформуванням структури системи освіти обов'язкове навчання триватиме 9 років (учні віком 6/7 – 15 років), охоплюючи останній рік дошкільної освіти та 8-річну початкову школу. Відповідно, реформою передбачено ліквідацію гімназій, повернення до 8-річної початкової школи, модернізацію професійної освіти. Метою реформи є продовження циклу навчання в загальноосвітніх школах з трьох до чотирьох років, а також у технікумах від чотирьох до п'яти років.

Вчителі в державних школах та інших державних установах системи освіти Польщі працюють за Законом «Карта вчителя» від 26 січня 1982 року (зі змінами від 22 листопада 2018 р., від 13 червня 2019 р.). Цей Закон детально визначає умови праці вчителів, їхні обов'язки, дисциплінарну відповідальність, рівні професійної підготовки та розмір оплати праці вчителів. Вчителі з недержавних шкіл працюють на основі загальнообов'язкового трудового законодавства або цивільного кодексу. Впродовж 2018–2019 рр. відбулись зміни (впродовж 2018–2019 рр. у Закон «Карта вчителя» були внесені відповідні доповнення та поправки), що були направлені на підвищення престижності педагогічної професії, осучаснення стандартів праці для вчителів та запровадження оновлених правил щодо отримання відповідного професійного рівня для вчителя. Головний пріоритет державної політики Польщі – це гідне фінансове забезпечення вчителів та педагогічних працівників.

Одним з найважливіших аспектів професійного розвитку вчителів є їх просування по службі. У «Карті вчителя» законодавчо визначено можливість просування вчителів за чотирьохрівневою шкалою. Перший ступінь – це вчитель-стажер. Після одного року роботи і пі-

сля отримання позитивного відзиву можливо отримати ступінь контрактного вчителя. Після наступних трьох років і подання необхідних документів, складання кваліфікаційного іспиту й отримання позитивного результату, вчитель отримує новий ступінь – вчитель призначений. Найвищий ступінь – це дипломований вчитель (вища освіта обов'язкова) ступінь кваліфікованого вчителя. У 2017/18 навчальному році більшість викладацького складу Республіки Польщі становили кваліфіковані вчителі (55,4%). Вчителі призначені становили 21,6% персоналу, контрактні викладачі – 15,5 %, стажери – 4,4%, а викладачі без ступеня – становили 3,1%. Отже, як ми бачимо, перевага надається вчителю із багатолітнім досвідом роботи, що також передбачено «Картою вчителя».

Хочемо також зауважити, що майже одночасно з реформою середньої освіти в Польщі також відбувається реформа вищої освіти. З 1 жовтня 2018 року набрав чинності новий закон «Закон 2.0. Нова конституція для науки та вищої освіти в Польщі». Цей закон є довгоочікуваний, на етапі підготовки було активне залучене наукове середовище країни. Цей закон дає можливість вищим навчальним закладам стати більш самостійними, отримати певну автономність, розширити можливості ректорів ВНЗ, у тому числі й прийняття рішень у фінансових питаннях. Згідно з законом «Про вищу освіту та науку» кожна дипломна робота і дисертація повинні пройти перевірку на антиплагіат. Таким чином, реформа вищої освіти спрямована на підвищення її якості, зокрема в сфері підготовки педагогічних працівників.

Завдяки реформам у сфері освіти рейтинг Польщі в програмі в міжнародному дослідженні PISA значно покращився, починаючи з 2000 року. Поступово почали підвищуватися до середнього рівня показники серед усіх предметів. Досягти таких позитивних результатів допомогли ключові, системні реформи в сфері освіти країни, а саме: децентралізаційна реформа (передача повноважень на місцеві рівні, при збереженні стандартів на національному рівні), надання більшої кількості годин на навчання польської мови з акцентом розвитку в учнів читачкої компетентності, запровадження зовнішньо-оціночних іспитів наприкінці кожного етапу освіти, розробка та запровадження механізму внутрішньої та зовнішньої оцінки шкіл, зміна структури та послідовне підвищення заробітної плати вчителям тощо. Позитивний приклад Польщі може допомогти іншим країнам, зокрема Україні, реформувати свою систему освіти, уникаючи помилок і сліпого наслідування.

Голубов Артем Євгенович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри права Національного аерокосмічного університету
імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

**ПРАВО ДИТИНИ БУТИ ЗАСЛУХАНОЮ
(ВІЛЬНО ВИСЛОВЛЮВАТИ ПОГЛЯДИ):
ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ
ТА У ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ПРАКТИЦІ**

Конвенція про права дитини як акт міжнародного права та частина національного законодавства України (ст. 9 Конституції України) є не тільки нормативним засобом фіксації прав дитини та інструментом їх захисту. Важливе значення Конвенції про права дитини (далі – Конвенція) полягає в тому, що завдяки її ухваленню у 1989 році дитина нарешті була визнана носієм рівних і невід'ємних прав, таких самих як і у всіх інших членів суспільства. Конвенція підтвердила статус дитини як повноправного суб'єкта суспільних відносин, але, враховуючи специфіку її статусу, дитина визнається такою, що має право на особливе піклування і допомогу. Ратифікація Україною Конвенції засвідчує той факт, що ці положення мають бути втілені як у національному законодавстві, так і у всіх сферах правозастосування, що обумовлено обов'язком України щодо виконання положень Конвенції, які виникли в нашої держави з часу ратифікації вказаного міжнародного договору.

З метою реалізації положень Конвенції в ній передбачено наділення дитини низкою прав, властивих їй саме як особливому суб'єкту права, а також визначення механізмів їх гарантування. І одним із прав дитини, яке забезпечує можливість її активної участі у суспільних відносинах як їх суб'єкта, є право будь-якої дитини, здатній сформулювати власні погляди, вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її торкаються (ст. 12 Конвенції). Гарантується це право завдяки дії таких положень Конвенції: приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (ч. 2 ст. 3 Конвенції); обов'язкове приділення належної уваги поглядам дитини згідно з її віком і зрілістю (ч. 1 ст. 12 Конвенції), тобто заборона ігнорування висловленої дитиною думки; надання дитині можливості бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника (ч. 2 ст. 12 Конвенції), тобто обов'язок посадових осіб не перешкоджати висловлюванню дитиною її думки; інші гарантії, що містить Конвенція, які

забезпечують приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (наприклад, п. 11 ч. 2 ст. 40 Конвенції).

Стосовно значення для дитини її права вільно висловлювати погляди з усіх питань, що її торкаються, то воно не зводиться тільки до можливості дитини вчиняти певні дії, а саме – висловлювати такі погляди. Важливість та значущість цього права також полягає в тому, що завдяки йому та його належній реалізації дитина стає повноправним учасником будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що її торкається. Тобто наділення дитини цим правом, роз'яснення способу його реалізації, сприяння їй у його реалізації, врахування висловлених нею поглядів, створює передумови для доступу дитини до засобів захисту її прав, зокрема доступу до правосуддя.

Однак, як засвідчує аналіз чинного законодавства України (кримінального процесуального, цивільного процесуального, адміністративного, про звернення громадян тощо), вказане положення ст. 12 Конвенції не повною мірою віднайшло в ньому своє відображення. А відповідні механізми його реалізації часом просто відсутні. Найбільш повно це право дитини закріплене лише у ст. 171 «Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя» Сімейного кодексу України. Але цей акт стосується тільки питань змісту особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, і не регулює питання врахування думки дитини в судових процесах (кримінальному, цивільному, адміністративному).

Комітетом ООН з прав дитини у Заключних зауваженнях щодо України за результатами розгляду зведених 3-ої і 4-ої періодичних доповідей України (CRC/C/UKR/3-4) (17 січня – 4 лютого 2011 року) та у Альтернативному звіті про дотримання Україною положень Конвенції ООН про права дитини за період з 2011 по 2018 роки прямо вказано, що думка дитини, як і раніше, не враховується в контексті цивільного та адміністративного провадження і під час здійснення правосуддя у справах неповнолітніх, а відповідні зміни до КПК, ЦПК, КАС, КУпАП так і не були внесені. Таким чином, можна констатувати невиконання Україною взятого з часу ратифікації Конвенції на себе обов'язку реалізації її положень, зокрема, права дитини вільно висловлювати погляди з усіх питань, що її торкаються (ст. 12 Конвенції).

Виходячи із наведеного, беручи до уваги важливе значення для покращення стану забезпечення прав дитини в Україні взагалі, а також необхідності гарантування прав кожної окремої дитини, яка є

учасником судового чи адміністративного розгляду, потребує опрацювання та реалізації низка правових та організаційних заходів.

Змістом правових заходів має стати включення до процесуальних кодексів (КПК, ЦПК, КАС, КУпАП), а також низки інших нормативно-правових актів, які регламентують порядок вирішення питань, що торкаються дитини, відповідних нормативних положень. Ці положення мають стосуватися наділення дитини-учасника будь-якого провадження (розгляду) правом бути безпосередньо заслуханою (вільно висловлювати погляди) перед уповноваженим органом, а також норм, які б передбачали механізм гарантування реалізації вказаного права.

Щодо організаційних заходів, то їх змістом може бути: аналіз національного законодавства, а також наявних напрацювань у цій сфері; опрацювання та поширення методичних рекомендацій щодо врахування думки дитини та найкращого врахування інтересів дитини під час судового чи адміністративного розгляду серед правозастосувачів, відповідне їх навчання; адвокація змін правозастосовної практики та відповідного законодавства.

На думку автора, наведені кроки можна розглядати як реалізацію того особливого підходу щодо піклування і допомоги, на які повинні розраховувати діти. Такі дії сприятимуть підвищенню реального ступеня гарантованості прав дитини в Україні та виконання нашої країною зобов'язань перед міжнародною спільнотою.

Горпиненко Валерія Владиславівна,
аспірант Інституту права ім. Володимира Сташиса
Класичного приватного університету

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Після проголошення незалежності України, впродовж років, Україну спіткали банківські кризи в 2008–2009 та в 2014–2015 роках. Це стало певним поштовхом появи економічних причин імплементації тих чи інших міжнародно-правових стандартів покращення економічної ситуації в нашій державі, зокрема в часи фінансових криз. Імплементація міжнародних стандартів у банківське право України є належним чином позитивним досвідом для уникнення подібних криз у майбутньому. Проте такий важкий процес є складним у частині юридичної закріпленості міжнародних правил в українське законодавство.

Дослідження міжнародно-правових стандартів банківської діяльності є актуальним завжди, адже діяльність міжнародно-правових організацій, що не мають статусу класичної міжнародної організації, є виявом такого поняття, як «м'яке право», що не має в собі обов'язковості до виконання, а має здебільшого рекомендаційний характер.

Посилення глобалізації в розвитку світової економіки та збільшення транскордонного руху капіталу, негативний досвід світових фінансових криз та висновки щодо ролі фінансових установ в їх виникненні привели до появи міжнародно-правової регламентації банківської діяльності. На початку XXI століття кількість та важливість норм міжнародного права, що регламентують банківську діяльність, зросли настільки, що дало підстави окремим дослідникам говорити про існування міжнародного публічного банківського права як підгалузі міжнародного публічного фінансового права, або навіть як окремої галузі міжнародного права [1, с. 580].

Серед основних юридичних проблемних питань імплементації міжнародних стандартів у банківське право України слід виокремити такі:

- рекомендаційний характер більшості міжнародно-правових стандартів банківської діяльності (згідно з визначенням поняття «міжнародно-правові стандарти банківської діяльності» у широкому розумінні);
- те, що Україна не бере участь у значній кількості міжнародних організацій та інших утворень, у рамках яких здійснюється розробка та впровадження міжнародно-правових стандартів банківської діяльності;
- зміст окремих міжнародно-правових стандартів банківської діяльності не повною мірою відображає специфіку правової системи України, що створює додаткові ускладнення в механізмі імплементації відповідних стандартів [2, с. 203–204].

Тобто рекомендаційний характер більшості міжнародно-правових стандартів банківської діяльності не покладає на Україну міжнародно-правового обов'язку щодо забезпечення реалізації відповідних стандартів у внутрішньодержавний правовий порядок.

Міжнародні правові стандарти самі по собі не є нормами міжнародного права. Водночас міжнародні правові стандарти як наукові положення можуть складати елемент доктрини найбільш кваліфікованих фахівців з публічного права, що є одним із джерел міжнародного права згідно зі ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН.

У своїх наукових працях Лушніков А. М. та Лушнікова М. В. зазначають, що міжнародно-правові стандарти – це не максимум того, що вимагає міжнародне співробітництво від держави, а мінімум того,

що держава повинна забезпечити. У цьому контексті очевидним є їх пріоритет над національним законодавством. Держава вправі «підвищити цю ланку», конкретизувати, адаптувати стандарти з урахуванням національних особливостей [3, с. 604].

11 липня 2017 року Радою Європейського Союзу завершено ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (Угода), яка була підписана та діє ще з вересня 2014-го. Фактично, цього дня завершився десятирічний процес розробки та погодження Угоди, проведення численних переговорів з європейськими партнерами, її підписання та схвалення як Верховною Радою України, так і Європарламентом, а також національними парламентами кожної країни-учасниці ЄС [4].

Підписуючи Угоду з ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання докласти необхідних зусиль для забезпечення впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду у сфері фінансових послуг і боротьби з ухиленням від сплати податків на всій її території. До таких міжнародних стандартів належать, зокрема, «Основні Принципи ефективного банківського нагляду» Базельського комітету, «Основні принципи страхування» Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю, «Цілі та принципи регулювання обігу цінних паперів» Міжнародної організації комісій з цінних паперів, Угода ОЕСР «Про обмін інформацією з питань оподаткування», Заява країн-членів «Групи двадцяти» про прозорість інформації та обмін інформацією для цілей оподаткування та «Сорок рекомендацій» і «Дев'ять спеціальних рекомендацій стосовно боротьби із фінансуванням тероризму» Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) [4].

У статті 133 Угоди прописаний алгоритм адаптації вітчизняного законодавства про фінансові послуги до норм і стандартів ЄС.

Отже, створення міцної банківської системи в Україні не можливе без перейняття міжнародного банківського досвіду в банківське право України, урахування успішного досвіду ЄС та застосування міжнародних стандартів у банківській діяльності. Це дасть змогу Україні перейняти для себе успішний досвід інших країн за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці та розбудувати повноцінне ринкове конкурентоспроможне банківське середовище згідно зі стандартами ЄС.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія: в 6 т./ ред. кол.: Шемшученко Ю. С. та ін. Київ: Українська енциклопедія, 1998. Т. 5: П-С. 736 с.

2. Савчук С. С. Міжнародно-правові стандарти банківської діяльності: монографія. Київ–Одеса: Фенікс, 2019. 258 с.

3. Лушников А. М., Лушникова М. В. Курс трудового права: в 2 т. Т. 1. Сущность трудового права и история его развития. Трудовые права в системе прав человека. Общая часть. Москва: Статут, 2009. 879 с.

4. Столярчук Є. Як розбудувати повноцінне ринкове конкурентоспроможне банківське середовище згідно зі стандартами ЄС. *Український юрист*. URL: <http://jurist.ua/?article/1564> (дата звернення: 10.03.2020).

Денисенко Катерина Вікторівна,

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права
Академії Державної пенітенціарної служби

ІДЕНТИФІКАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ У СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проголошення, закріплення та ефективна реалізація соціальних прав є невід'ємною ознакою демократичної, соціальної та правової держави, свідченням стабільного розвитку громадянського суспільства, а також головним чином наочним показником відносин держави й людини. Становлення інституту соціальних прав людини є результатом довготривалих системних потрясінь і перетворень глобального характеру.

Нині відсутній єдиний науково обумовлений підхід до розуміння категорії «соціальні права», багатоаспектні підходи науковців щодо змістовного наповнення цього поняття суттєво різняться. Примітно, що наукові дослідження, в яких здійснюється конкретизація сутності соціальних прав, породжують численні неузгоджені концепції щодо їх місця в системі прав людини.

Волкова О. М. вважає, що соціальні права особи – це можливості особи щодо реалізації своїх здібностей для забезпечення гідного рівня життя та здійснення трудової діяльності, а також можливості претендувати на отримання від держави певних матеріальних благ [1, с. 40].

Вищезазначений підхід є дещо сумнівним, а саме остання теза «можливості претендувати на отримання від держави певних матеріальних благ», оскільки держава на конституційному рівні гарантує громадянам, які зазнали соціального ризику чи перебувають у складних життєвих обставинах, право на соціальний захист. Попри зазначене, за відсутності так званих можливостей щодо реалізації особою своїх здібностей, остання не позбавлена соціальних прав.

Класик науки теорії держави і права О. Ф. Скакун переконує, що соціальні права – це можливості (свободи) особи та громадянина вільно розпоряджатися своєю робочою силою, використовувати її самостійно або за трудовим договором, тобто право на вільну працю (вибір виду діяльності, безпечні умови праці, гарантовані мінімальні розміри її оплати тощо), право на соціальне забезпечення, відпочинок, освіту, гідний рівень життя тощо [2, с. 181].

Отже, як бачимо, вчені розкривають змістовну сутність соціальних прав крізь призму можливостей здійснення особою трудової діяльності та розпорядження робочою силою, тим самим фактично ототожнюють їх з трудовими правами. Соціальні права певною мірою є похідними від трудових, у свою чергу сфера дії одних тісно переплітається і взаємодіє зі сферою дії інших. Навіть, коли особа не здійснює трудову діяльність, вона потребує достатнього життєвого рівня, медичної допомоги, матеріальної підтримки у разі постійної чи тимчасової непрацездатності, втрати або недостатності трудових доходів тощо.

Тодика Ю. М. розглядає економічні, соціальні і культурні права в одному контексті, як права, які пов'язані з діяльністю людини в господарській сфері, її соціальними відносинами з суспільством, державою, колективами, іншими людьми, з діяльністю у сфері культури і духовного життя [3, с. 150].

Соціальні права досить опосередковано пов'язані із господарською сферою, природа зазначених прав є дещо відмінною від економічних та культурних, тому їх не доцільно ототожнювати.

Слушною видається позиція В. Осятинського, який наголошує, що соціальні права відрізняються від інших прав переважно тим, що створюють для індивіда можливість заявити державі про необхідність отримання благ чи послуг, які інші люди забезпечують собі власними зусиллями [4, с. 21].

Цілком підтримуємо позицію авторів підручника «Теорія держави і права», які класифікують права людини, за сферами суспільних відносин, на: особисті (громадянські) права; економічні права; соціальні права; політичні права; культурні права [5, с. 97–98]. Безумовно, кожне з вищезазначених прав є самостійним видом у цілісній системі прав людини, посідаючи чільне місце в процесі нормального функціонування організму людини, слугуючи засобом її життєдіяльності, фундаментальним механізмом буття в сучасному глобалізаційному та динамічному світі.

На наш погляд, найбільш загальним і виправданим є визначення соціальних прав, сформоване Г. Яковлевою. Учена стверджує, що соціальні права – це такі конституційні права, які спрямовані на забезпечення мінімальних потреб людини і громадянина шляхом надання особі певних матеріальних благ, достатніх для гідного життя та розвитку [6, с. 102].

Водночас вважаємо за необхідне внести деякі уточнення: по-перше, соціальні права – це не тільки конституційні права, а й права, які закріплені в міжнародних нормативно-правових актах, наприклад, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Європейській соціальній хартії (переглянутій), Європейському кодексі соціального забезпечення тощо; по-друге, реалізація соціальних прав виявляється не тільки шляхом надання матеріальних благ, але й у негрошовій формі (наприклад, надання соціальних послуг, натуральна допомога).

Цінність соціальних прав полягає в тому, що вони є індикатором людського існування, регулятором забезпечення та універсальним засобом гармонізації інтересів, розвитку, природного й фізіологічного існування фізичної особи.

Таким чином, можна зазначити, що соціальні права – це окремий вид прав у системі прав людини, які спрямовані на забезпечення соціальної стійкості людини й громадянина, життєзабезпечення, соціальну підтримку гармонізацію інтересів й потреб осіб, які зазнали соціального ризику чи перебувають у складних життєвих обставинах для створення їм додаткових можливостей бути повноправними членами суспільства.

Список використаних джерел

1. Волкова О. М. Соціальні права особи: поняття, сутність, особливості. *Ча-сопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 39–43.
2. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / пер. з рос. Харків: Консум, 2006. 656 с.
3. Конституційне право України: підручник / за ред. Ю. М. Тодика, В. С. Журавський. Київ: Ін Юре, 2002. 544 с.
4. Осятинський В. Введение в концепцию прав человека. *Карта*. 2000. № 12. С. 21–23.
5. Теорія держави і права: підручник / Ю. А. Ведерніков та ін. 3-тє вид. переробл. і доповн. Дніпро: Ліра ЛТД, 2016. 480 с.
6. Яковлева Г. Зміст поняття конституційного права людини на соціальний захист. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 100–104.

ВИКРИВАЧІ КОРУПЦІЇ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

За часів радянської влади популярними були донощики, які часто виконували роль викривачів. Однак з появою незалежної України вони стали непопулярні та майже зникли. Проте сьогодні до Конвенції ООН проти корупції включено ст. 33 «Кожна держава-учасниця розглядає можливість включення до правової системи заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно повідомляють компетентні органи про факти, пов'язані зі злочинами, Конвенцією, від несправедливого поводження».

Крім того, згідно з п. 4 статті 8 цієї Конвенції: «Кожна держава-учасниця розглядає можливість запровадження заходів, які сприяють тому, щоб державні посадові особи повідомляли певні органи про корупційні діяння, про які їм стало відомо під час виконання ними своїх функцій». Захист викривачів корупції та мотивування до повідомлення про відомі випадки корупції з боку публічних службовців вважається належною практикою, про що зазначає Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC): «У справах, пов'язаних з корупцією, через їхній складний характер такі показання [викривачів] довели свою користь і практичність для попередження компетентних органів». Виконуючи міжнародні зобов'язання, Верховною Радою України прийнято Закон «Про внесення змін до закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції», який набув чинності 1 січня 2020 року.

Відповідно до Закону викривач – фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних правопорушень, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання. Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення викривач є свідком у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (частина третя статті 272).

Разом з тим згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України викривач – фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, звернулася із заявою або повідомленням про корупційне кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування та є заявником. Права та гарантії захисту викривачів

поширюються на близьких осіб викривача (частина третя статті 53³ Закону України «Про запобігання корупції»). Права викривача виникають з моменту повідомлення інформації про можливі факти корупційних правопорушень. Проте законом України «Про запобігання корупції» не вказано термін, на який фізична особа набуває статус викривача. Також не встановлено умови, за якої фізична особа є викривачем.

Отже, у разі не підтвердження наведених у повідомленні фактів викривач не втрачає права та гарантії захисту, передбачені Законом України «Про запобігання корупції». Повідомлення підлягає розгляду за сукупності таких умов: містить інформацію про можливі факти корупційних правопорушень; якщо наведена в повідомленні інформація стосується певної особи; повідомлення повинно містити фактичні дані, які можуть бути перевірені.

Заходами захисту викривача і його близьких осіб у зв'язку з повідомленням про факти корупційних правопорушень можуть бути:

1) за наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну викривача, його близьких осіб – звернення до правоохоронних органів;

2) у разі порушення трудових прав викривача, його близьких осіб або загрози їх порушення:

- інформування керівника або роботодавця про права та гарантії захисту викривача;

- звернення до НАЗК;

- звернення до суду.

Викривачі мають права:

- бути повідомленим про свої права та обов'язки;

- отримувати підтвердження прийняття та реєстрації повідомлення;

- на безоплатну правову допомогу у зв'язку із захистом прав викривача;

- на конфіденційність;

- повідомляти про можливі факти корупційних правопорушень, анонімно;

- у разі загрози життю і здоров'ю на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла або на відмову від таких заходів;

- на відшкодування витрат у зв'язку із захистом прав викривачів, витрат на адвоката у зв'язку із захистом прав особи як викривача, витрат на судовий збір;

- на винагороду;

- на отримання психологічної допомоги;
- на звільнення від юридичної відповідальності;
- на отримання інформації про стан та результати розгляду, перевірки та/або розслідування за фактом повідомлення ним інформації.

За наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну викривачів, їх близьких осіб у зв'язку із здійсненим повідомленням про можливі факти корупційних правопорушень правоохоронними органами до них можуть бути застосовані правові та інші заходи, передбачені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Законом також встановлено гарантії захисту трудових прав викривача.

Зокрема, викривачу та його близьким особам у зв'язку з повідомленням про можливі факти корупційних правопорушень не може бути: відмовлено у прийнятті на роботу; звільнено чи примушено до звільнення; притягнуто до дисциплінарної відповідальності; піддано з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) або загрози таких заходів впливу; відмовлено в укладенні чи продовженні договору, трудового договору (контракту). Якщо відбулося відсторонення викривача від виконання трудових обов'язків не з його вини оплата праці на цей період здійснюватиметься в розмірі середньої заробітної плати працівника. Викривач, його близькі особи, звільнені з роботи у зв'язку з повідомленням, підлягають негайному поновленню на попередній роботі, їм виплачується середній заробіток за час вимушеного прогулу, проте, не більш як за один рік. Якщо заява про поновлення викривача, його близької особи на посаді розглядатиметься більше 1 року не з їхньої вини, їм виплачується середній заробіток за час вимушеного прогулу. Викривач може користуватися всіма видами правової допомоги; залучити адвоката самостійно та отримати відшкодування витрат на адвоката і на судовий збір у зв'язку із захистом прав особи; на представництво НАЗК його інтересів у суді. Викривач, який повідомив про корупційний злочин, грошовий розмір предмета якого або завдані державі збитки від якого у 5000 і більше разів перевищують розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, має право на винагороду. Розмір винагороди становить 10 відсотків від грошового розміру предмета корупційного злочину або розміру завданих державі збитків від злочину після ухвалення обвинувального вироку суду. Розмір винагороди не може перевищувати

3000 мінімальних заробітних плат. Варто зазначити, що суд встановлює конкретний розмір винагороди, що підлягає виплаті з урахуванням критеріїв важливості інформації. Проте суд може прийняти рішення про відмову у виплаті винагороди. Винагорода виплачується викривачу за рахунок Державного бюджету України. За порушення прав викривача встановлена відповідальність.

За незаконне розголошення інформації про викривача, його близьких осіб чи інформації, що може ідентифікувати особу викривача, його близьких осіб, встановлюється штраф від 1000 до 2500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на 1 рік (частина друга статті 172-8 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

За незаконне звільнення працівника з роботи у зв'язку з повідомленням ним як викривачем про вчинення іншою особою корупційного правопорушення, Закон встановлює штраф від 2000 до 3000 НМДГ або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, або виправними роботами на строк до 2 років (частина перша статті 172 Кримінального кодексу України).

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України № 440-IX від 14.01.2020. Ст. 3.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення № 440-IX від 14.01.2020. Ст. 172-8.
3. Про запобігання корупції: Закон України № 440-IX від 14.01.2020. Ст. 53-2.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції № 251-V (251-16) від 18.10.2006. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 50. Ст. 496.

Джурило Аліна Петрівна,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОСВІТИ ФРН КРИЗЬ ПРИЗМУ КЛЮЧОВИХ ЗАКОНОДАВЧО- НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ

У порівнянні з більшістю країн Заходу, серед яких ФРН посідає провідне місце в економічній, політичній та інших сферах міжнародного життя, німецька освіта прокладала собі шлях до демократичних перетворень, інноваційних змін та зближення з іншими освітніми системами зі значно більшими труднощами, природа яких закладена в

особливих історично обумовлених чинниках, які зумовили вектор розвитку національної системи освіти Німеччини в XX–XXI ст. і сутність сучасного поняття «німецька модель освіти».

Розвиток системи освіти у Федеративній Республіці Німеччина, яка є зразком класично децентралізованої держави, що об'єднує 16 земель, відбувався відповідно до соціально-економічних та політичних умов, що склалися історично та зумовили вибір шляхів формування системи освіти і освітньої політики в країні.

В основу створення системи освіти в Німеччині були покладені освітянські ідеї XIX ст. та їх поступова трансформація від проголошеної Вільгельмом Гумбольдтом, відомим німецьким філософом і державним діячем, «романтичної» концепції про загальну освіту всього народу до «народної освіти», інтерпретація якої привела до того, що на практиці її було розділено на академічну і на освіту для народу (у так званих «народних» школах) у дусі соціально-класового характеру всієї шкільної системи. На жаль, традиції, що було закладено в цей історичний період, зберігаються і в сучасній німецькій шкільній системі.

Офіційний початок народної освіти припадає на 1763 р., коли було видано мандат Фрідріха Великого Пруського про регулярне відвідування школи всіма дітьми віком від 5 до 13–14 років. З того часу і до початку XX ст. відбувався розвиток народної школи (Volksschule) паралельно з окремими навчальними закладами, що готували дітей до середніх та вищих шкіл. 1920 р. було прийнято Акт про початкову школу Німецького рейху (Reichsgrundschulgesetz): на підставі статті 146 Конституції Веймарської республіки було створено початкову школу (Grundschule) як інституцію для навчання всіх дітей у Німеччині та скасовано альтернативні громадські підготовчі школи. У документі також зазначалося, що державна освіта забезпечувалася державними установами та регулювалася урядом у співпраці з рейхом, провінціями та місцевою громадою. Початкова школа була загальнообов'язковою, з можливим подальшим навчання, яке було безкоштовним до 18 років. Конституцією також передбачалося приватне навчання, яке підпорядковувалося урядом. У приватних школах, що регулювалися релігійними громадами, релігійне навчання могло викладатися відповідно до принципів релігійної громади. 1934 р. було створено Міністерство освіти Рейху та ліквідовано церковні початкові школи. Після Другої світової війни Основним законом (Grundgesetz) та Актами про освіту Федеральних

Земель знову гарантувався особливий статус початкових шкіл, які мали обслуговувати всіх дітей Республіки, а право створювати приватні початкові школи надавалося Землям лише у виняткових випадках [2, с. 22].

Обов'язкова освіта була запроваджена в НДР (радянській окупаційній зоні) в 1946 р. у формі демократичної обов'язкової загальноосвітньої школи, навчання в якій тривало 8 років, а в 1959 р. було розширено до 10 з метою формування загальноосвітньої політехнічної школи (Polytechnische Oberschule). Водночас, між 1949 та 1967 рр., тривалість обов'язкової освіти у ФРН теж поступово збільшувалася до 9 років. У 1950 р. у НДР було прийнято Закон про сприяння молоді, в якому зазначалося, що всі діти, незалежно від статі, повинні отримувати однакову освіту, професійну підготовку, вищу освіту та доступ до спорту. У 1959 р. всі загальноосвітні школи, що були створені постановою НДР від 1946 р., перетворилися на десятикласні загальноосвітні політехнічні школи [2, с. 22–23].

У той час у ФРН відбулися значні змістовні реформи початкової освіти, які знайшли своє відображення у запровадженні дворічної орієнтаційної фази у 5–6 класах з метою надання школярам більше часу на здійснення їх майбутнього освітнього вибору. У свою чергу, уряд НДР продовжував реформувати політехнічну школу, яка з 1965 р. стала поділятися на три рівні (нижній, проміжний та верхній). Наприкінці 1960-х років початкова освіта ФРН зазнавала інноваційних та реорганізаційних трансформацій. Цей процес включав як реформи методики викладання, так і зміни змісту. Перехід до більш науково орієнтованого навчання був, мабуть, найголовнішою метою реформи початкової школи 70-х років, що передбачало перегляд навчальної програми з математики, а також розвиток краєзнавства з предмета, який значною мірою стосувався винятково місцевих традицій, до так званого «Sachunterricht» (природознавства), що зосереджувався більше на природничих та соціальних науках [2, с. 23].

28 жовтня 1964 р. у Гамбурзі на постійній конференції міністрів освіти і культури земель (КМК) було досягнуто так званої «Гамбурзької домовленості» (Hamburger Abkommen), угоди між прем'єр-міністрами окремих федеральних земель з метою стандартизації загальної освіти у ФРН; у 1971 р. у документ було внесено поправку. Ця угода і надалі залишається наріжним каменем, на якому базуються спільні фундаментальні структури шкільної системи у ФРН [2, с. 23].

Він містить такі загальні положення: як початок та тривалість денної загальнообов'язкової освіти, дати початку та закінчення навчального року, тривалість шкільних канікул, а також позначення різних навчальних закладів та їх організацію (види школи тощо), визнання іспитів та атестатів про закінчення школи, а також форму та шкалу оцінювання для шкільних звітів. На основі Hamburger Abkommen КМК узгодила подальші основні загальні риси шкільної системи протягом останніх кількох десятиліть та визнала випускні сертифікати для шкіл у всіх землях через додаткові резолюції, які були узагальнені в травні 2001 р. [2, с. 23].

З 2003 р. у країні розробляється теоретична концепція створення єдиного проєкту зі стандартизації національної освіти на чолі з КМК за участю спеціально створених «Експертної групи» вчених (2003 р.) і Національного інституту розвитку якості освіти на базі Гумбольдтського університету (2004 р.). Результати їх роботи знайшли відображення в офіційних документах «Стандарти Постійної конференції міністрів освіти і культури ФРН: концепція і пояснення» (2005 р.); «Експертиза» (2003 р.), «Національні стандарти в освіті в Німеччині» (2006 р.), в яких підсумовані основні положення, настанови, рекомендації та коментарі, що відносяться до процесу переходу на нові стандарти [1]. «Національні стандарти ...» визначали нормативні документи для системи шкільної, педагогічної та вузівської освіти, а також напрям розвитку освітньої політики ФРН на найближчі десятиліття.

Відповідно до цих нормативних документів стандарти були спрямовані, у першу чергу, на впорядкування німецької системи моніторингу, а також вимог до учнів і викладачів, що супроводжувалися розгорнутими коментарями, які стосувалися концепції «Нова культура навчання і учіння». У стандартах розставлені основні акценти під час визначення прав та обов'язків об'єктів і суб'єктів навчального процесу, що, на думку розробників, могло «змусити» шкільну систему працювати по-новому та більш результативно.

Незважаючи на включення до нових стандартів єдиних для європейських країн принципів організації та критеріїв оцінювання навчальних досягнень, «німецька модель освіти» склала свою шкалу вимог до учнів, свій інститут «шкільного нагляду» з контролю за роботою педагогічного персоналу школи і її адміністрації.

Хоча законодавчо не були скасовані рання диференціація, відбір за здібностями та успішності, переважання селективних методів над

стимулюючими в навчальному процесі шкільної освіти, тенденції до зміни в системі освіти ФРН очевидні: встановлення міцних наслідкових зв'язків між дошкільною та початковою ланками освітньої системи, зближення їх цілей, організаційних форм та вимог; зростання кількості гетерогенних за віком і рівнем розвитку дітей, груп і класів, що полегшують інтеграційний процес; збільшення професійної допомоги відстаючим у навчанні та інклюзивним дітям із залученням психологів, дефектологів, діагностів, соціальних працівників, тощо; розширення методичної та технологічної бази з використанням нових, сучасних форм, засобів і методик навчання.

Список використаних джерел

1. "Bildungsministerium für Bildung und Forschung" (2003), *Zur Entwicklung nationaler Bildungsstandards*. Berlin.
2. Garrouste C. (2010), "100 Years of educational reforms in Europe: a contextual database". *Luxembourg: Publications Office of the European Union*, EUR 24487 EN.

Довбань Ігор Миколайович,

кандидат юридичних наук

НАУКОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ

Кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються державними службовцями, досліджується нами через призму таких елементів, як: стан, структура та динаміка вчинення злочинів державними службовцями в Україні; причини та умови вчинення злочинів державними службовцями; кримінологічна характеристика особи злочинця, що вчиняє злочин у сфері державної служби.

Варто зазначити, що наведений елементний склад спирається як на механізм вчинення злочинів державними службовцями, так і на доктринальні положення кримінологічної науки щодо визначення поняття «кримінологічна характеристика». Слід зауважити, що згідно з тлумачним словником «характеристика» означає опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак кого-, чого-небудь [1, с. 684].

Аналіз спеціальної наукової літератури засвідчує, що будь-яке фундаментальне кримінологічне дослідження не обходиться без категорії кримінологічної характеристики злочинності загалом або окремого виду злочину зокрема. Водночас кримінологи до сих пір дискутують щодо «оптимального набору» ознак та елементів, що

утворюють цілісне поняття «кримінологічна характеристика». І від того, який обсяг системоутворюючих елементів дослідник-кримінолог вкладає у відповідну категорію, залежить розгляд кримінологічної характеристики злочинності або окремого виду злочину в широкому й вузькому (класичному) значеннях.

Так, кримінологічну характеристику у широкому розумінні утворюють такі елементи, як: стан, структура та динаміка злочинів; причини та умови (детермінанти) вчинення злочинів; особа злочинця; жертва злочину; заходи запобігання злочинам. У свою чергу, вузький (класичний) підхід до визначення кримінологічної характеристики передбачає аналіз усіх перелічених ознак (елементів), крім такого, як заходи запобігання злочинам. Натомість не можемо підтримати тих учених, які з кримінологічної характеристики виключають такий елемент, як причини та умови вчинення злочинів [2, с. 78; 3, с. 8–9; 4, с. 36].

Наведений дуалізм підходів до розуміння поняття «кримінологічна характеристика» зумовлює формулювання різних авторських дефініцій відповідного терміна. Проте перед наведенням відповідних понять вважаємо за необхідне звернутися до класиків кримінологічної науки. Так, А. П. Закалюк, наводячи кримінологічну характеристику та формулюючи заходи запобігання вчиненню окремих видів злочинів, цілком слушно вказав усім дослідникам на те, що «...отримання кримінологічної характеристики видів злочинів – це не самоціль кримінології. Головне її завдання і науково-галузева мета – опрацювання на підставі видової кримінологічної характеристики (інформації) наукових рекомендацій щодо системи, організації, суб'єктів, конкретних адресатів та заходів запобігання цьому виду злочинів» [5, с. 5].

Також слушним є наукове бачення відповідних теоретико-методологічних підходів, запропоноване професором І. М. Копотуном, на думку якого кримінологічна характеристика є основою класифікації однорідних груп злочинів. У свою чергу, метою такої класифікації є розроблення рекомендацій щодо поглибленого вивчення окремих видів злочинів і напрацювання рекомендацій щодо найбільш ефективних заходів їх профілактики. Дотепер єдиної класифікації злочинів та поділу їх на групи, як усталеної системи або структури, не існує. Проведений поіменованим ученим аналіз наукових праць відомих кримінологів виявив різні поділи злочинності на групи. Це пояснюється І. М. Копотуном тим, що злочинність, як соціально негативне явище, не є усталеним, а постійно видозмінюється залежно від реалій

тієї чи іншої соціально-економічної, політичної ситуації. Проте, виділяючи окремі види злочинності, виходять з таких ознак, як об'єкт злочину, причини та умови вчинення злочину, суб'єктивні ознаки й особливості особи злочинця [6, с. 175]. Тому можна погодитися з іншим вітчизняним кримінологом О. Г. Кальманом, на думку якого кримінологічна характеристика будь-яких груп (видів) злочинів не може бути однаковою і залежить від їх особливостей, а тому сукупність показників її елементів може бути різною [7, с. 48–49].

Зарубіжні кримінологи В. М. Кудрявцев та В. Е. Емінов також визначають досліджуване поняття через його функціональне призначення, наголошуючи, що кримінологічна характеристика – це вихідний етап для розроблення та реалізації заходів запобігання злочинам. Якщо розглядати запобігання злочинам як цілісну систему, то кримінологічна характеристика є однією з її складових, а другою частиною є розроблення та реалізація профілактичних заходів. Для більш чіткого практичного призначення поняття кримінологічної характеристики та її змісту названі вчені пропонують з'ясувати всі ознаки, що утворюють у своїй сукупності та взаємозв'язку її структуру. Проаналізувавши відповідні положення теорії кримінології, В. М. Кудрявцев та В. Е. Емінов виділили три основні блоки, які визначають кримінологічну характеристику: 1) кримінологічно значущі ознаки злочину; 2) дані, що розкривають кримінологічну ситуацію, вчинення злочинів такого типу; 3) ознаки, що визначають специфіку діяльності щодо запобігання злочинів. Тут же, на думку кримінологів, виділяють елементи кримінологічної характеристики з їх розподілом на суб'єктивні, об'єктивні, а також ознаки, що об'єднують перші дві категорії. Зокрема, до суб'єктивних ознак належать: риси, притаманні особі злочинця, мотив і мета злочину, риси, притаманні особі потерпілого. У свою чергу, до групи об'єктивних елементів належать: статистика злочинів, відомості про соціальні умови (обстановку) злочину (соціально-політичну, геополітичну, соціально-економічну, час, географію тощо). Разом з тим до комплексного елемента належать: причини вчинення злочинів, наслідки злочинів, механізм злочинів, обставини, що сприяють злочинам [8, с. 305]. В українській кримінології також усталеною є позиція, згідно з якою визначення елементів кримінологічної характеристики має важливе теоретичне і практичне значення для вирішення проблем запобігання злочинності [9, с. 195].

Також узагальнений аналіз вітчизняних і зарубіжних джерел засвідчує розуміння кримінологічної характеристики як сукупності достатніх даних про злочинність взагалі, окремі види (групи) злочинів, зокрема про поширеність злочинів, детермінант, способів вчинення, їх мотивацію, а також особливості суб'єктів злочинів, що використовуються для розроблення та реалізації заходів запобіжного характеру.

Тому ми дотримуємося саме класичного підходу, розглядаючи як парні категорії кримінологічну характеристику та запобігання злочинам, що вчиняються державними службовцями.

За таких умов можемо говорити про виокремлення уніфікованої категорії – кримінологічної моделі запобігання злочинам, що вчиняються державними службовцями, що ґрунтується на єдності й функціональному призначенні таких системоутворюючих елементів: 1) методології дослідження проблем запобігання злочинам, що вчиняються державними службовцями; 2) понятті та основних кількісно-якісних показниках злочинності державних службовців; 3) причинах та умовах вчинення злочинів державними службовцями; 4) кримінологічній характеристиці особи злочинця, що вчиняє злочин у сфері державної служби; 5) правовому, організаційному забезпеченні й системі заходів запобігання злочинам, що вчиняються державними службовцями.

Список використаних джерел

1. Новий тлумачний словник української мови: в 3 т., 200 000 слів / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. 2-ге вид., виправл. Київ: Аконіт, 2007. Т. 3 (П–Я). 864 с.
2. Криминология: учебник для вузов / под общ. ред. доктора юрид. наук, проф. А. И. Долговой. Москва: НОРМА, 2000. 784 с.
3. Криминологія. Особлива частина / за ред. І. М. Даньшина. Харків: Право, 1999. 232 с.
4. Предупреждение хищений государственного и общественного имущества / под ред. проф. И. Н. Даньшина. Харьков, 1988. 114 с.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.
6. Копотун І. М. Запобігання злочинам, що призводять до надзвичайних ситуацій у виправних колоніях: монографія. Київ: Золоті ворота, 2013. 472 с.
7. Кальман О. Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми: монографія. Харків: Гімназія, 2003. 352 с.
8. Криминология: учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрист, 2002. 326 с.

9. Давиденко Л. М. Поняття і значення кримінологічної характеристики злочинів, пов'язаних із порушенням порядку заняття господарською і банківською діяльністю. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*: зб. наук. ст. Донецьк: Донец. ін-т внутр. справ, 2002. № 2. С. 192–196.

Зубко Юлия Владимировна,
студентка учреждения образования
«Барановичский государственный университет»

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ДОГОВОРА ЗАЙМА ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Правовое регулирование договора займа является актуальным, поскольку этот вид сделок является массовым, более распространенным в сфере гражданского оборота, поскольку не требует обязательного письменного заключения на бумаге между гражданами.

В правоотношениях, возникающих из договора займа, нельзя не упомянуть о том, что подобные правоотношения существуют в двух видах, во-первых, это материальные правоотношения, основанные на автономии воли сторон, их равенстве и т. д., во-вторых, это процессуальные правоотношения, появляющиеся при осуществлении процедуры рассмотрения споров, возникающих из заемных обязательств.

Под договором займа В. А. Витушко понимает договор, согласно которому одна сторона (займодавец) передаёт или обязуется передать в собственность или управление другой стороне (заёмщику) деньги, ценные бумаги или товары, определённые родовыми признаками (например: числом, весом, мерой), а заёмщик обязуется возвратить равную сумму денег или равное количество вещей или ценных бумаг того же рода и качества [1, с. 168]. Договор займа В. Ф. Чигир понимает, как соглашение, в соответствии с которым, займодавец передает заёмщику в собственность денежные средства либо предметы с родовыми признаками, а заёмщик обязуется возвратить займодавцу такую же сумму займа денег либо такое же количество и качество вещей родового признака [4, с. 351].

В ч. 1 ст. 760 Гражданского кодекса Республики Беларусь (далее – ГК) закреплено легальное определение договора займа, по которому одна сторона (займодавец) передает в собственность другой стороне (заёмщику) деньги или другие вещи, определенные ро-

довыми признаками, а заемщик обязуется возвратить займодавцу такую же сумму денег (сумму займа) или равное количество других полученных им вещей того же рода и качества [2].

Иного подхода придерживается российское законодательство. Так, в соответствии с ч. 1 ст. 807 Гражданского кодекса Российской Федерации (далее – ГК РФ) по договору займа одна сторона (займодавец) передает или обязуется передать в собственность другой стороне (заемщику) деньги, вещи, определенные родовыми признаками, или ценные бумаги, а заемщик обязуется возвратить займодавцу такую же сумму денег (сумму займа) или равное количество полученных им вещей того же рода и качества либо таких же ценных бумаг [3].

Правовой анализ содержания договора займа по законодательству Республики Беларусь и Российской Федерации позволяет сделать вывод о том, что в российском законодательстве его содержание раскрывается наиболее полно. Учитывая указанное, предлагается дополнить часть первую ст. 760 ГК и закрепить её в следующей редакции: «По договору займа одна сторона (займодавец) передает или обязуется передать в собственность другой стороне (заемщику) деньги, вещи, определенные родовыми признаками, или ценными бумагами, а заемщик обязуется возвратить займодавцу такую же сумму денег (сумму займа) или равное количество других полученных им вещей того же рода и качества, либо такие же ценные бумаги».

В соответствии с ч. 2 ст. 761 ГК в подтверждение договора займа и его условий может быть представлена расписка заемщика или иной документ, удостоверяющий передачу ему займодавцем определенной денежной суммы или определенного количества вещей [2].

Такое же положение закреплено и в российском законодательстве, в частности ч. 2 ст. 808 ГК РФ устанавливает, что в подтверждение договора займа и его условий может быть представлена расписка заемщика или иной документ, удостоверяющие передачу ему займодавцем определенной денежной суммы или определенного количества вещей [3].

Согласно ч. 1 ст. 761 ГК договор займа должен быть заключен в письменной форме, если его сумма превышает не менее чем в десять раз установленный законодательством размер базовой величины, а в случаях, когда займодавцем является юридическое лицо, – независимо от суммы [2].

Иного подхода придерживается российское законодательство, в частности ч. 1 ст. 808 ГК РФ закрепляет, что договор займа между

гражданами должен быть заключен в письменной форме, если его сумма превышает десять тысяч рублей, а в случае, когда займодавцем является юридическое лицо, – независимо от суммы [3].

Правовой анализ формы заключения договора займа по законодательству Республики Беларусь и Российской Федерации позволяет сделать вывод о том, что в российском законодательстве лица, которые могут заключать договор займа, конкретизированы. Учитывая указанное, предлагается дополнить часть первую ст. 761 ГК формулировкой следующего содержания: «Договор займа между гражданами должен быть заключен в письменной форме, если его сумма превышает не менее, чем в десять раз установленный законодательством размер базовой величины, а в случаях, когда займодавцем является юридическое лицо, – независимо от суммы».

В ст. 766 ГК закреплено, что при невыполнении заемщиком предусмотренных договором займа обязанностей по обеспечению возврата суммы займа, а также при утрате обеспечения или ухудшении его условий по обстоятельствам, за которые займодавец не отвечает, займодавец вправе потребовать от заемщика досрочного возврата суммы займа и уплаты причитающихся процентов, если иное не предусмотрено договором [2].

Аналогичная норма содержится и в российском законодательстве, в частности ст. 813 ГК РФ устанавливает, что при невыполнении заемщиком предусмотренных договором займа обязанностей по обеспечению возврата займа, а также при утрате обеспечения или ухудшении его условий по обстоятельствам, за которые займодавец не отвечает, займодавец вправе потребовать от заемщика досрочного возврата займа и уплаты причитающихся на момент возврата процентов за пользование займом, если иное не предусмотрено договором займа [3].

Положительным моментом в белорусском законодательстве является то, что, если в процессе оспаривания заемщиком договора займа по его безденежности будет установлено, что деньги или другие вещи в действительности не были получены от займодавца, то договор займа считается незаключенным (ст. 765 ГК) [2]. Данное положение не закреплено в ГК РФ, что представляется пробелом российского законодательства.

Таким образом, проведённое исследование позволило сформулировать ряд предложений, направленных на совершенствование действующего гражданского законодательства, регулирующего заёмные правоотношения как в Республике Беларусь, так и в Российской Федерации.

Список использованных источников

1. Витушко В. А. Гражданское право: учебное пособие: в 2 ч. Минск: Беларус. наука, 2007. 565 с.
2. Гражданский кодекс Республики Беларусь: Закон Респ. Беларусь, 7 дек. 1998 г., № 218-З; в ред. Закона Респ. Беларусь от 18.12. 2018 г., № 151-З. Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь. 27.12.2018. 2/2589.
3. Гражданский кодекс Российской Федерации: Федеральный Закон, 26 янв. 1996 г., № 14-ФЗ; в ред. Федерального Закона от 18.03.2019 г., № 34-ФЗ. Собрание законодательства РФ. 03.07.2019. № 14.
4. Гражданское право: учебник / Т. В. Авдеева и др.; под ред. В. Ф. Чигири. Минск: Амалфея, 2010. 960 с.

Ібрагімова Наталія Вікторівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного
та господарського права Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ХОЛДИНГОВОЇ КОМПАНІЇ

Правовий режим майна суб'єкта господарювання являє собою встановлену правовими нормами структуру цього майна, порядок його придбання (формування), використання і набуття, а також звернення на нього стягнення кредиторів. Основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх господарська діяльність, становлять право власності та інші речові права – право господарського відання, право оперативного управління (ст. 133 Господарського кодексу України (далі – ГКУ)) [1].

Холдингова компанія, як суб'єкт господарювання, що створюється у формі публічного акціонерного товариства, воліє, користується та розпоряджається своїм майном на праві власності. При цьому законодавець не деталізує особливості правового режиму майна холдингової компанії та її корпоративних підприємств і тому постає необхідність уточнення зазначеного питання на законодавчому та теоретичному рівнях.

У сучасній юридичній літературі питанню правового режиму майна холдингової компанії присвячено низку робіт, авторами яких є: В. В. Лаптев, С. П. Лозовицький, І. С. Шиткіна, К. Я. Портной та інші науковці. Разом з цим у сучасних умовах з урахуванням законодавства про холдингові компанії, що за останні роки зазнало значних змін, як залишилась, так і виникла низка питань, які необхідно вирішити чи узгодити.

Відповідно до ГКУ майно – це сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються в діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів (ст. 139) [1]. Холдингова компанія в юридичній літературі визнається центром акумулювання майна, яке засновники й учасники згідно з установчим договором передають їй у власність. Це майно називається холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв). З економічної точки зору холдинговий корпоративний пакет акцій (часток, паїв) – це фіксовані частки майнової участі осіб засновників та учасників холдингової компанії в її статутному капіталі, вартість яких у грошовому вираженні визначається вартістю акцій, на які поділено статутний капітал. Загальний розмір статутного капіталу, а також номінальна вартість та кількість акцій визначаються засновниками відповідно до мети, предмета діяльності та мінімального розміру статутного капіталу холдингової компанії. Засновники визначають в установчих документах також види вкладів до статутного капіталу. Це може бути майно в прямому розумінні (будинки, споруди, устаткування, машини, інші матеріальні цінності), грошові кошти в національній та іноземній валюті. Такий висновок випливає із ч. 1 ст. 5 Закону «Про холдингові компанії в Україні» [2], згідно з якою статутний капітал холдингової компанії формується за рахунок вкладів засновників у формі холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв), а також додаткових вкладів у формі майна, коштів та нематеріальних активів, необхідних для забезпечення діяльності холдингової компанії. За загальним правилом, порядок оцінки вкладів визначається установчими документами холдингової компанії. Наявність законодавчого регулювання зазначених питань є позитивним моментом у процесі уточнення змісту правового режиму майна холдингової компанії.

Законодавство також імперативно регулює порядок зміни розміру статутного капіталу, тобто процес його збільшення або зменшення. Порядок збільшення (зменшення) статутного капіталу акціонерного товариства, у формі якого створюється і діє холдингова компанія, встановлюється Державним комітетом з цінних паперів та фондового ринку (ч. 4 ст. 14. Закону «Про акціонерні товариства» [3]). Статутний капітал холдингової компанії може збільшуватися шляхом підвищення номінальної вартості акцій або розміщення додаткових акцій

наявної номінальної вартості у порядку, встановленому зазначеним вище державним органом. Холдингова компанія має право збільшувати статутний капітал після реєстрації звітів про результати розміщення всіх попередніх випусків акцій і таке збільшення статутного капіталу холдингової компанії, із залученням додаткових внесків, здійснюється шляхом розміщення додаткових акцій.

Такого роду законодавче регулювання процедури збільшення статутного капіталу є позитивним моментом, але, як показала практика, зазначене питання врегульоване ще недостатньою мірою, оскільки існує проблема нівелювання інтересів корпоративних підприємств у процесі додаткової емісії акцій холдинговою компанією. Так, у серпні 2019 р. у результаті ухваленого акціонерами холдингової компанії «Укртехнобуд» рішення про проведення додаткової емісії акцій на суму 300 млн грн та їх розміщення за номінальною вартістю 0,25 грн за акцію за ринкової ціни близько 7 грн за акцію, різко знизилася вартість акцій цього емітента на ринку. У ПФТС (авт. – у цей час зазначена організація носить назву ВАТ «Фондова біржа ПФТС (перша фондова торговельна система)») було зафіксоване падіння попиту на 90 % (до 0,5 грн за акцію) та пропозиції – на 62,7 % (до 2,5 грн за акцію). Ціна акцій згідно з останньою укладеною угодою становила всього 1 грн за акцію, після чого акції холдингової компанії «Укртехнобуд» були виключені з лістингу ПФТС I та II рівня [4]. У результаті цього корпоративні підприємства понесли значні фінансові втрати.

Зменшення статутного капіталу холдингової компанії, як і збільшення, відбувається в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, шляхом зменшення номінальної вартості акцій або шляхом анулювання раніше викуплених холдинговою компанією акцій та зменшення їх загальної кількості, якщо це передбачено статутом холдингової компанії. На жаль, і тут існують свої проблеми, серед яких можна виділити незаконну деномінацію акцій холдингової компанії, що призводить до порушення прав корпоративних підприємств та негативно впливає на розвиток самої холдингової компанії.

2019 рік продемонстрував яскраві приклади того, як згубно впливає недосконалість корпоративного законодавства на український фондовий ринок. Так, у березні великими акціонерами холдингової компанії «Фарм-холдинг» було прийнято рішення про деномінацію акцій, у результаті чого кількість акцій скоротилася з 3 млрд 26 млн 106 тис. 880 шт до 80 шт [5]. Унаслідок проведення такої деномінації

десятки акціонерів були позбавлені права власності на акції зазначеного емітента, що в свою чергу нівелювало права акціонерів та негативно вплинуло на майновий стан холдингової компанії.

З метою недопущення виникнення в подальшому подібних ситуацій, що стосуються процесу збільшення чи зменшення статутного капіталу холдингової компанії, необхідно законодавчо врегулювати зазначену процедуру, а саме визначити допустимі межі емісії та деномінації таким чином, щоб подібні зміни не вплинули на погіршення майнового стану суб'єкта господарювання, в цьому випадку холдингової компанії, та не нівелювали права акціонерів і корпоративних підприємств. Для цього необхідно передбачити в Законі «Про холдингові компанії в Україні» порядок зміни розміру статутного капіталу холдингової компанії в межах, що є допустимими для збереження інтересів акціонерів та корпоративних підприємств, а саме передбачити право голосу останніх під час вирішення питання щодо збільшення чи зменшення статутного капіталу холдингової компанії.

Таким чином, для уточнення правового режиму майна холдингової компанії доцільно доповнити Закон «Про холдингові компанії в Україні» нормою, яка визначатиме зазначені вище зміни в розмірі статутного капіталу та гарантуватиме збереження інтересів акціонерів та корпоративних підприємств. Впровадження зазначеної пропозиції сприятиме уточненню змісту правового режиму майна холдингової компанії, а також здійснить позитивний вплив на її майновий стан та подальшу ефективну діяльність холдингової групи в цілому.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19–20, 21–22. Ст. 144.
2. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15 березня 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 34. Ст. 291.
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50. Ст. 384.
4. Ревізія власності. URL: <http://postup.brama.com/usual.php&what=1582>. (дата звернення: 12.03.2020)
5. Майнова основа господарюючих суб'єктів. URL: <http://galaktika.ua/ua/clients/detail.php=2610>. (дата звернення: 12.03.2020)

Калініна Аліна Владиславівна,
кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу
кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України

ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ ТА В КРАЇНАХ БЛИЗЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ

Одним із головних регуляторів суспільних відносин є норма права, найпоширенішим способом формального вираження якої є нормативний акт. Для вітчизняної системи права є традиційним співставлення галузей права відповідним галузям законодавства і навпаки. Поряд із цим є низка комплексних галузей як права, так і законодавства.

Правоохоронна діяльність за своєю сутністю є комплексною та багатовекторною, що відбивається і на її нормативному регулюванні. Динамічність суспільного розвитку створює виклики для гнучкості та швидкості реакцій законодавця, що сприяє змінам у традиційному підході до законодавчої діяльності.

Зазвичай терміном «законодавство» охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України [1]. Однак законодавство, по суті, є традиційною та домінуючою формою правового регулювання суспільних відносин, складною високоорганізованою системою, що має багаторівневий та різноплощинний характер [2, с. 4, 6]. Це відбивається на тому, що вказаний термін використовується у галузях юридичної науки в різному контексті. Зокрема, присутній він й у термінологічному апараті кримінологічної науки, де все частіше використовується поняття кримінологічного законодавства.

Аналізуючи сутність кримінологічного законодавства в Україні, необхідно зазначити, що його не доречно відносити до галузей законодавства України, у першу чергу через те, що воно не має властивих галузі права предмета і метода правового регулювання. Нині це поняття є суто теоретичним. Специфіка діяльності державних та правоохоронних органів, громадських організацій, окремих громадян та інших суб'єктів, спрямована на профілактику та запобігання право-

порушенням, вказує на той факт, що незважаючи на те, що кримінологічне законодавство покликане врегульовувати суспільні відносини, що виникають у вказаній сфері, уніфікація регулювання такої діяльності на сьогодні відсутня. Крім того, кримінологічне законодавство України не є системним.

Отже, кримінологічне законодавство в Україні – це доктринальне поняття, яким позначається сукупність законів та інших нормативних актів, що регулюють суспільні відносини у сфері профілактики та запобігання правопорушенням в Україні.

Поняття кримінологічного законодавства набагато раніше виникло в юридичній науці країн близького зарубіжжя. Так, на погляд науковців із Республіки Киргистан, Республіки Узбекистан, Російської Федерації, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан та ін. його можна розуміти у широкому та вузькому значеннях:

1) у широкому сенсі кримінологічне законодавство являє собою масив нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у царині протидії злочинності, а саме у сфері запобігання, виявлення, припинення та боротьби зі злочинністю, усунення її причин та умов, застосування заходів кримінально-правового впливу щодо осіб, які вчинили злочин, сприяння соціальній адаптації осіб, які відбули покарання за вчинений злочин, зниження криміногенного потенціалу всіх сфер життєдіяльності суспільства, зведення до мінімуму віктимізації суспільства [3]. За цього підходу система кримінологічного законодавства охоплює норми наднаціонального права (міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані державою та міжнародні угоди), рамочні документи, норми кримінального, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, норми актів підзаконного характеру, а також нормативні акти, що регулюють окремі питання протидії злочинності [3]. При цьому до сукупності антикримінальних законодавчих актів належить як репресивне, так і нерепресивне законодавство [3];

2) за вузького розуміння кримінологічного законодавства його тлумачать як сукупність нормативно-правових актів загальнодержавного, регіонального та місцевого рівня, в яких закріплюються загальні організаційні положення, що окреслюють рамки протидії злочинності та визначають конкретні засоби превентивної діяльності, а також заходи з протидії кримінальним виявам (акти законодавства нерепресивного характеру) [3].

Іншим підходом до «наповнення» цієї категорії є твердження, що зміст кримінологічного законодавства багато в чому зумовлений сформованим у кримінологічній науці класичним розумінням її предмета. При цьому наголошується, що в наш час існують кримінологічні нормативні правові акти двох видів: комплексні, що поєднуються з нормами інших галузей права, та власне кримінологічні, або кримінологічно-профілактичні [4, с. 7].

Таким чином, і у вітчизняній кримінологічній науці, і у поглядах кримінологів країн близького зарубіжжя кримінологічне законодавство постає як категорія теоретична, що відбиває нормативну сутність запобіжної діяльності. На сьогодні концепція кримінологічного законодавства в Україні остаточно не розроблена, хоча й визнано, що воно є засобом нормативного обмеження злочинності.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»): рішення Конституційного Суду України від 09.07.1998. № 12-рп/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98> (дата звернення: 20.03.2020).

2. Дудар С. К. Теоретичні проблеми визначення юридичного терміна «законодавство» у вітчизняній юридичній науці. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 3–9.

3. Зикеев В. А. Понятие криминологического законодательства. Проблемы современной юридической науки: актуальные вопросы: сб. науч. трудов по итогам междунар. науч.-практ. конф. Красноярск, 2015. № 2. URL: <http://izron.ru/articles/iz-voprosov-okhvatyvayemykh-problemoysudebnykh-resheniy-vazhneyshee-teoreticheskoe-i-prakticheskoe-z/sektsiya6-ugolovnoe-pravo-i-kriminologiya-ugolovno-ispolnitelnoe-pravospetsialnost-12-00-08/ponyatie-kriminologicheskogo-zakonodatelstva/> (дата звернення: 20.03.2020).

4. Ананич В. А. Введение в криминологию: лекции. Минск: Акад. МВД, 2014. 159 с.

Катеринчук Катерина Володимирівна,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри спеціально-правових дисциплін Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАТТІ 117 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті 6 Закону України «Про охорону дитинства» зазначено, що «кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живо-народженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації

охорони здоров'я» [1]. Термінологія, що зазначена у статті, є суперечливою, по-перше, дитина – це особа, яка вже є народженою до досягнення 18-ти років, що відповідає й іншим визначенням у нормативно-правових актах, це закони України: «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (ст. 2); «Про громадянство України» (ст. 1); «Про охорону дитинства» (ст. 1); «Європейська конвенція про громадянство» (п. с ст. 2); «Порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» (п. 1.4) та інші. По-друге, відповідно до Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості (далі – Інструкція), життєздатний плід – здатність новонародженої дитини до життя поза організмом матері. «Новонароджений – живонароджена дитина, яка народилася або вилучена з організму матері після повного 22-го тижня вагітності (з 154 доби від першого дня останнього нормального менструального циклу)» (п. 2.5 Інструкції) [2]. Пункт 1.2 Інструкції визначає «живонародження – вигнання або вилучення з організму матері плода, який після вигнання/вилучення (незалежно від тривалості вагітності, від того, чи перерізана пуповина і чи відшарувалась плацента) дихає або має будь-які інші ознаки життя, такі як серцебиття, пульсація пуповини, певні рухи скелетних м'язів».

Отже, на сьогодні національне законодавство визначає початок життя людини та здійснює його охорону з моменту народження новонародженої, живої (живонародженої) та життєздатної дитини. На захисті такого потерпілого законодавець закріпив норму, в контексті якої визначені основні ознаки спеціального потерпілого в ст. 117 КК України. При умисному вбивстві матері своєї новонародженої дитини уповноважені суб'єкти (експерт, суддя та інші) повинні в обов'язковому порядку встановлювати спеціального потерпілого – «1) новонароджена дитина; 2) дитина, новонароджена суб'єктом злочину, незалежно від наявності чи відсутності генетичного походження дитини від породіллі, а також від того, зачаття відбулося природним шляхом чи із застосуванням репродуктивних технологій» [3, С. 365]. «Новонароджений – немовля з ознаками внутрішньоутробного перебування, що визначаються за зовнішніми та внутрішніми ознаками. Оскільки більшість ознак зберігається чи зникає протягом першої доби позаутробного життя немовляти, то і період новонародженості в судово-медичному розумінні обмежується цим терміном» [4, С. 270–271].

З юридичної точки зору є два підходи до встановлення ознак новонародженої дитини. Перший – науковці встановлюють початковий «строк» цього терміну. «Плід людини фактично набуває статусу новонародженої дитини після початку пологового процесу» [5, С. 57]. «Посягання на плід після початку пологового процесу є посяганням на життя новонародженої людини» [6, С. 364]. Другий підхід – науковці зазначають конкретний строк «новонародженою вважається дитина, яка народилась живою, протягом 28 повних днів після народження» [7, С. 302]. Відповідно до Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості – це неонатальний період. Але знову пропозиції науковців йдуть у розріз національному законодавству, що визначає: «малолітня особа – дитина до досягнення нею чотирнадцяти років» (п. 11 ч. 1 ст. 3 КПК України; ч. 2 ст. 6 Сімейного кодексу України). Відповідно до законодавства України під терміном «дитина розуміють особу віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом вона не набуває прав повнолітньої раніше» (Сімейний кодекс України та закони України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»; «Про громадянство України»; «Про охорону дитинства»; «Про протидію торгівлі людьми» та інші). Отже, першочергово потрібно уніфікувати законодавство України. Використовувати при цьому термінологію, яка не буде суперечити між собою, про що неодноразово зазначає більшість науковців.

Проблемні та дискусійні питання ст. 117 КК України вже неодноразово обговорювалися в публікаціях та у виступах учених щодо недосконалості цієї норми, в якій зазначаються неоднозначні терміни «новонароджений», «під час пологів», «відразу після пологів» [8, с. 152]. Звісно, якщо враховувати медичні ознаки новонародженого, то вони наявні лише відразу після пологів винятково одна доба після народження. Під словосполученням «відразу ...» [9] слід розуміти: «У той же час, зараз же, негайно, раптово, несподівано». Отже, законодавцем не встановлено чіткого часового проміжку, який би допоміг здійснювати кваліфікацію на практиці.

«Під час пологів» ця термінологія також має питання, а саме, перше, з якого моменту вважати початок пологів, адже пологи починаються з переймів (функція вигнання плоду за рахунок періодичних скорочень). Крім того, це етап повинен мати свою особливість, перейми не повинні бути «тренувальними» (перейми Брекстона-Хикса). У випадку позбавлення життя дитини саме в період «тренувальних переймів» кваліфікація за статтею 117 (Умисне вбивство матір'ю

свої новонародженої дитини) КК України неможлива, оскільки ці перейми не відносяться до початкового етапу пологів, а вважаються підготовкою до пологів. Пологи у вагітної жінки починаються з моменту початку перейм, що супроводжуються розкриттям шийки матки; по-друге, у випадку, якщо почалися пологи, але плід ще не вийшов з тіла жінки, однак остання вбиває дитину, кваліфікація за ст. 117 КК України виключається.

Аналіз судових вироків Єдиного державного реєстру судових рішень доводить, що в деяких справах встановлюється винятково живонароджена чи мертвнонароджена дитина, життєздатна чи нежиттєздатна, зрілість плоду (вага та довжина дитини та інші показники), доношеність чи недоношеність плода (строк вагітності, що встановлюється відповідно до медичних документів), вади розвитку, аномалії, вродливості, що сумісні чи несумісні із життям. А встановлення «головної ознаки» цієї статті – новонароджений, не встановлюється (Єдиний державний реєстр судових рішень: Вирок Іванківського районного суду Київської області справа № 366/2268/16-к від 05 вересня 2016 р.; вирок Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області справа № 149/497/17 від 17.03.2017 р.; вирок Тростянецького районного суду Вінницької області справа № 225/602/12 від 07.09.2012 р.; вирок Голосіївський районний суд міста Києва справа № 1-54/11 від 03.02.2011 р. та інші).

Кримінальний процесуальний кодекс України в ч. 3 ст. 102 визначає, «якщо при проведенні експертизи будуть виявлені відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких не ставилися питання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку». У такому випадку судово-медичний експерт може виявляти ініціативу та у своєму висновку зазначати, крім інших ознак, ще й обов'язкову – дитина є новонароджена.

Отже, пропонуємо статтю 117 КК України викласти в такій редакції: «Умисне позбавлення життя новонародженої дитини матір'ю (жінкою, яка її народила), що перебувала в обумовленому пологами стані». Тим самим виключити дискусійну термінологію «під час пологів» та «відразу після пологів». Для встановлення ознак «новонародженого» в діяльності судово-медичного експерта та для кваліфікації за ст. 117 КК України вважати особу від народження/вилучення з тіла жінки до однієї доби після народження (24 години).

Список використаних джерел

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

2. Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості: наказ Міністерства охорони здоров'я України 29.03.2006 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06>.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельніка, М. І. Хавронюка. Київ: Дакор, 2019. 1384 с.

4. Завальнюк А. Х. Судова медицина: тлумачний термінологічний довідник. Тернопіль: ТДМУ, 2016. 381 с.

5. Кримінальне право. Особлива частина: підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. 2 вид. Київ: Дакор, 2013. 786 с.

6. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Ін Юре, 2003. 1196 с.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

8. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування: монографія / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М. Демидова та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, Л. М. Демидової. Харків: Право, 2017. 400 с.

9. Словник української мови. Академічний тлумачний словник в 11 томах. Том 1, 1970. С. 627. URL: <http://sum.in.ua/s/vidrazu>.

Кізьон Олександр Петрович,

аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЗА ДІЯННЯ, ЩО ЗАВДАЛИ ШКОДУ ДОВКІЛЛЮ

З початком антитерористичної операції на Сході нашої країни (з 14 квітня 2014 року) та продовженням бойових дій у вигляді Операції об'єднаних сил (з 30 квітня 2018 року) Україна понесла не тільки багатотисячні людські втрати, але й вагомі збитки в економічній, соціальній та екологічній сфері. За вказаний період було завдано значної шкоди довкіллю, адже під час воєнних дій руйнується не тільки житло людей, інфраструктура, але й природні екосистеми.

Яскравим прикладом цього є ситуація навколо такого екологічно небезпечного об'єкта, як Авдіївський коксохімічний завод, який свіdomо нищиться російськими військами та сепаратистськими незаконними збройними формуваннями. Постійні бомбардування та обстріли вказаного промислового об'єкта створюють серйозну загрозу довкіллю, оскільки під час його виробничого циклу утворюються такі шкідливі речовини, як діоксид сірки, оксид азоту і вуглецю (чадний газ), бензол, ціанистий водень (синильна кислота).

Нині ці викиди проходять фільтрацію через системи очищення. Однак періодичні пошкодження чи руйнація цих систем призводять до того, що ці речовини потрапляють прямо у навколишнє середовище. Крім цього, газогін та аміакопровід також перебуває в зоні ризику, оскільки забезпечує подачу вказаних небезпечних елементів енергетичного та сировинного забезпечення до підприємства. Прикладом подібної екологічної небезпеки є аварія на заводі «Стирол» у 2013 році, коли після розриву аміакопроводу і потраплення його в навколишнє середовище сталося дуже небезпечне забруднення довкілля, що призвело до загибелі людей.

Відповідно до положень загальної теорії права юридичну відповідальність традиційно поділяють на кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та інші види. Обґрунтовування існування окремого виду – «екологічної відповідальності» багато вчених пов'язують з наявністю у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» розділу XV, який називається «Відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища».

Отже, юридична відповідальність за екологічні правопорушення є комплексним міжгалузевим інститутом екологічного права і характеризується тим, що, по-перше, має особливу підставу – екологічне правопорушення, а по-друге, передбачає застосування санкцій кримінально-правового, адміністративного, цивільно-правового, дисциплінарного характеру до осіб, які вчинили екологічні правопорушення.

Кримінальна відповідальність за екологічні злочини – це найсуворіший вид відповідальності, в якому реалізуються засоби кримінально-правового покарання осіб, винних у здійсненні екологічного правопорушення з високим рівнем екологічного ризику і небезпеки для навколишнього природного середовища, природних ресурсів, життя і здоров'я людей. У Кримінальному кодексі України (далі – КК) злочини у сфері екології об'єднані у розділі VIII Особливої частини КК «Злочини проти довкілля», який містить 21 склад злочину.

Адміністративна відповідальність є самостійним різновидом юридичної відповідальності та передбачає відповідальність за порушення земельного, водного, лісового законодавства, законодавства про надра, охорону атмосферного повітря і тваринного світу, екологічну безпеку. У гл. 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення міститься понад 60 складів екологічних правопорушень, а також відповідальність за них.

Незалежно від застосування заходів кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності, у разі заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, здоров'ю громадян або погіршення якості природних ресурсів винні особи не звільняються від цивільно-правової відповідальності.

Цивільно-правова відповідальність передбачає обов'язок юридичних та фізичних осіб відшкодувати шкоду, заподіяну внаслідок порушення нормативів, вимог та норм екологічної безпеки, тобто покладає на винних осіб майнові або інші зобов'язання.

Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення – це різновид юридичної відповідальності, яка застосовується до винних осіб за протиправні дії, що у процесі виконання своїх функціональних обов'язків порушують екологічні вимоги та інші вимоги дисципліни праці, пов'язані з використанням природних ресурсів, охороною навколишнього природного середовища, забезпеченням екологічної безпеки. Умовами настання дисциплінарної відповідальності є: протиправність дій; наявність вини суб'єкта; професійна правосуб'єктність у галузі екології; невиконання чи неналежне виконання екологічних вимог, які становлять коло службових професійних обов'язків. Кодексом законів про працю України передбачено два види дисциплінарних стягнень – догана та звільнення з посади (ст. 147).

Щодо відповідальності військової службової особи за діяння, що завдали шкоду довкіллю, то відповідні норми закріплено у КК України. Так, у розділі XIX Особливої частини КК, зокрема у ст. 401 «Поняття військового злочину», вказано перелік об'єктів, за посягання на які розповсюджується кримінальна відповідальність за вчинення злочину особами, вказаними у ч. 2 вказаної статті.

Щодо кримінальної відповідальності військової службової особи за нанесення шкоди довкіллю, то її містять положення у ст. 414 КК «Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення», зокрема:

1. Порушення правил поводження зі зброєю, а також із боєприпасами, вибуховими, іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а так само з радіоактивними матеріалами, якщо це заподіяло потерпілому тілесні ушкодження або створило небезпеку для довкілля, карається службовим обмеженням на строк до двох років або триманням у дисциплінарному батальйоні на той самий строк, або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, що заподіяло тілесні ушкодження кільком особам або смерть потерпілого, карається позбавленням волі на строк від двох до десяти років.

3. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, що спричинило загибель кількох осіб чи інші тяжкі наслідки, карається позбавленням волі на строк від трьох до дванадцяти років.

Інші види стягнень передбачені у Дисциплінарному статуті Збройних сил України, однак вони не визначають відповідальності за завдання шкоди довкіллю.

Отже, слід констатувати, що військова службова особа не звільняється від відповідальності за нанесення шкоди довкіллю, що підтверджує практика органів військового правопорядку, військової прокуратури, судова практика щодо вчинених злочинів проти довкілля в умовах військових дій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 07 листопада 2018 року. Київ: Алерта, 2018. 208 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 07 лютого 2019 року. Київ: Алерта, 2019. 195 с.
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 26.06.91 р. № 1268-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
4. Дисциплінарний статут Збройних сил України: затв. законом України від 24.03.1999 р. № 551-XIV. *Військові статуту Збройних сил України*. Київ: Атіка, 2006. 432 с.
5. Ткаченко Артем. Відповідальність за довкілля: правові аспекти. Редакція Ліга.Net. URL: <https://blog.liga.net/user/atkachenko/article/27310> (дата звернення: 17.03.2019).

Книженко Оксана Олександрівна,

доктор юридичних наук, професор, старший викладач відділу підготовки прокурорів з проблем кваліфікації кримінальних правопорушень Інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України

КЛАСИФІКАЦІЯ ОБОВ'ЯЗКІВ, ЩО ПОКЛАДАЮТЬСЯ НА ЗВІЛЬНЕНОГО ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Обов'язки, які нині покладаються на звільненого від відбування покарання з випробуванням, пройшли шлях становлення разом із розвитком інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. Зокрема, звільнення від відбування покарання з випробуванням, як уже зазначалося у попередніх працях, прийшовши на зміну

умовному засудженню й відстрочці виконання вироку, перейняло від останньої можливість покладення на засуджених обов'язків, які дещо відрізняються від тих, що покладалися на засудженого відповідно до ст. 46-1 ККУ 1960 року [1, с. 148].

Варто зазначити й те, що з прийняттям у 2001 році Кримінального кодексу України (КК України), законодавець спершу закріпив можливість, а не обов'язковість покладання на засудженого, якого звільнили від відбування покарання з випробуванням, обов'язків [2, с. 24]. До кола цих обов'язків належали: попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого; не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу органу кримінально-виконавчої системи; повідомляти органи кримінально-виконавчої системи про зміну місця проживання, роботи або навчання; періодично з'являтися для реєстрації в органи кримінально-виконавчої системи; пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

У 2016 році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» було змінено редакцію ст. 76 КК України. Зокрема, відбулося розширення кола обов'язків, що покладаються на звільненого від відбування покарання з випробуванням, а також обмежено судову дискрецію щодо їх покладання. Такі два обов'язки, як періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації та повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання, набули статусу обов'язкових. Цей висновок обумовлений тим, що словосполучення «суд може покласти» змінено на інше – «суд покладає».

На розсуд суду вказаним законом віднесено покладання таких обов'язків: попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого; не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації; працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано відповідну посаду (роботу); виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою; пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб; дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля [3].

Отже, нині можна говорити про класифікацію обов'язків не тільки залежно від особи винного та вчиненого нею злочину, на що вже зверталася увага автором цієї публікації [1, с. 154], а й від порядку їх призначення.

У разі вживання законодавцем словосполучення «суд покладає» норма є імперативною й вказані обов'язки мають покладатися завжди, коли особу звільняють від відбування покарання з випробуванням. Ці обов'язки відносяться до обов'язкових.

Факультативними обов'язками є ті, які суд, виходячи із власного переконання, може або ні їх призначати. Таких обов'язків шість й зазначені вони в ч. 3 ст. 76 КК України, на що вже зверталася увага. Ці факультативні обов'язки є загальними. Загальні вони тому, що їх призначення не залежить від категорії злочину.

У разі вчинення злочину, пов'язаного з домашнім насильством, законодавець передбачає можливість призначення одного або кількох обмежувальних заходів, за невиконання яких встановлена кримінальна відповідальність. З огляду на вказане, ст. 76 КК України була доповнена новою нормою, в якій йдеться про те, що на осіб, засуджених за злочини, пов'язані з домашнім насильством, суд може покласти інші обов'язки та заборони, передбачені ст. 91-1 КК України [4]. Використання у ч. 2 ст. 76 КК України словосполучення «може покласти» свідчить про факультативний характер цих обов'язків. Зважаючи на те, що обов'язки, про які йдеться у ст. 91-1 КК України, можливо застосовувати лише щодо відповідної категорії злочинів, їх варто віднести до спеціальних факультативних обов'язків.

Звернімо увагу ще й на те, що законодавець у ст. 91-1 КК України обов'язки розкриває через заборони та обмеження, а тому назвав ці обов'язки «обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство».

Підсумовуючи, зазначимо наступне. Обов'язки, які покладаються на звільненого від відбування покарання з випробуванням, варто класифікувати не тільки залежно від особи винного та вчиненого нею злочину, а й залежно від порядку їх призначення. Останні поділяються на три групи: обов'язкові, факультативні загальні та факультативні спеціальні.

Список використаних джерел

1. Книженко О. О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2003. 207 с.
2. Кримінальний кодекс України. Київ: Парламентське вид-во, 2001. 143 с.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених: Закон України від 07.09.2016 р. 1492-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19#n11> (дата звернення: 12.03.2020).

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 07.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n18> (дата звернення: 12.03.2020).

Книженко Світлана Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
криміналістики та судової експертології

Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Україна обрала європейський та євроатлантичний курс. Економічна інтеграція нашої держави в світову структуру веде не тільки до позитивних змін, але й до таких негативних аспектів, як збільшення кількості злочинів міжнародного характеру. Це в свою чергу вимагає більш ефективнішої співпраці між державами в розслідуванні кримінальних правопорушень.

Одним із напрямків підвищення результативності розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі злочинів міжнародного характеру, є міжнародне співробітництво під час проведення судових експертиз.

Реалізація завдань міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності здійснюється відповідно до Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про міжнародні договори», Закону України «Про судову експертизу» та інших нормативних актів. Зазначимо, що пріоритетне значення у правовому регулюванні заходів міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності мають ратифіковані міжнародні договори, оскільки вони є частиною національного законодавства України.

Окремі питання міжнародного співробітництва судово-експертних установ досліджували Н. І. Клименко, Е. Б. Сімакова-Єфремян, О. А. Лопата, В. С. Хижняк, О. О. Фропичева та інші.

Однак залишаються не вирішеними питання доступності міжнародних експертних методик, підстави та умови залучення фахівців

іноземних держав. Аналіз слідчо-судової практики свідчить про актуальність зазначених аспектів. Наприклад, у кримінальному провадженні, відкритому за фактом вбивства Павла Шеремета, залучався іноземний фахівець для проведення комплексної експертизи (вирішувалося питання щодо можливості ідентифікації особи за ходом). Адвокат поставив під сумнів такий висновок експертизи [1].

Зазначимо, що згідно з чинним законодавством в Україні судові експерти включаються до державного Реєстру атестованих судових експертів і його ведення покладається на Міністерство юстиції України. Водночас ч. 2 статті 9 вказаного Закону України «Про судову експертизу» визначає право особи або органу, які призначають або замовляють судову експертизу доручати її проведення не тільки тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, а й іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом. Також вказаним нормативним актом передбачена можливість залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз. Це можливо лише у державних спеціалізованих установах, що проводять судові експертизи й за згодою органу або особи, що призначили судову експертизу [2].

Проте, в яких випадках може проходити така співпраця з іноземними фахівцями, в Законі не визначено. Не конкретизують таких випадків також ні Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [3], ні Інструкція про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва в кримінальному провадженні під час судового провадження [4].

На наш погляд, випадками, коли до складу експертних комісій можуть входити провідні фахівці інших держав, є такі ситуації:

- коли в Україні не має відповідного фахівця;
- коли такому фахівцю заявлений відвід (або самовідвід);
- коли в Україні відсутня необхідна експертна методика й відповідно фахівець, який нею володіє;
- коли призначена повторна експертиза, а інших фахівців в Україні, ніж ті, що проводили первинну експертизу, не має.

Наступним напрямком міжнародного співробітництва під час проведення судових експертиз у кримінальному судочинстві, як правильно

зазначає Н. І. Клименко, є можливість використання доступних експертних досліджень, які застосовуються в інших державах [5, с. 133].

Міністерство юстиції України веде реєстр методик проведення судових експертиз, де, на жаль, є методики, які затверджені ще у 1964 році [6].

У криміналістичній літературі також висувалися пропозиції про те, що висновок, складений експертами однієї держави, повинен мати силу доказів для судів іншої держави [5, с. 131].

Кримінальний процесуальний кодекс України (ст. 243) передбачає, що експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, в тому числі обов'язкової.

На наш погляд, міжнародні експертні методики держав-учасниць міжнародних угод повинні бути оприлюднені таким же чином, як і вітчизняні експертні методики, оскільки це є однією з гарантій змагальності сторін у кримінальному судочинстві.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що в чинному законодавстві варто закріпити умови залучення іноземних експертів та передбачити обов'язок держави оприлюднювати міжнародні експертні методики.

Список використаних джерел

1. Радіо свобода. Суд розглядає апеляцію на арешт підозрюваної у справі Шеремета Кузьменко – трансляція. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kuzmenko-sheremet/30342007.html> (дата звернення: 19.03.2020).

2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.94 № 4038а-ХІІ. Дата оновлення: 20.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 20.03.2020).

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 18.10.98 р. № 53/5. Дата оновлення: 13.03.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n4> (дата звернення: 19.03.2020).

4. Інструкція про порядок здійснення міжнародного співробітництва з питань взаємної правової допомоги, видачі правопорушників (екстрадиції), передачі (прийняття) засуджених осіб, виконання вироків та інших питань міжнародного судового співробітництва у кримінальному провадженні під час судового провадження: наказ Міністерства юстиції України від 19.08.19 р. № 2599/5. Дата оновлення: 09.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-19#n4> (дата звернення: 19.03.2020).

5. Клименко Н. І. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 130–134.

6. Міністерство юстиції України. Реєстр методик проведення судових експертиз. URL: <http://rmpse.minjust.gov.ua/search> (дата звернення: 19.03.2020).

ДОТРИМАННЯ СУБ'ЄКТОМ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРИНЦИПІВ «НАЛЕЖОГО ВРЯДУВАННЯ» ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЗМЕНШЕННЯ ЗАВАНТАЖЕНОСТІ СУДІВ

Процес об'єднання держав в Європейський Союз став передумовою визначення базових принципів державного управління та місцевого самоврядування, що сформувалися в демократичних країнах Європи до їх об'єднання, в спільні європейські принципи державного управління. Ключові поняття західної правової доктрини, такі як «демократія» та «верховенство права», стали основою розвитку управління в Європейському Союзі, на яких виникла концепція «належного врядування» («good governance»).

Уклавши ще в першій редакції від 21.03.2014 року Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, яка набрала чинності 01.09.2017 року в редакції від 30.11.2015 року [1], наша країна зробила свій європейський вибір, тим самим задекларувавши низку основоположних принципів, цілей та завдань, обставин та мотивів, що стали приводом для укладання цього документа. У статті 2 Угоди закріплена насамперед повага до демократичних принципів, які повинні формувати основу внутрішньої та зовнішньої політики Сторін і є основними елементами цієї Угоди, зокрема, до принципу верховенства права, що належить до принципів «належного врядування».

Основоположним завданням забезпечення дотримання цього принципу стало проведення судової реформи, необхідність якої постала перед нашою країною ще більш актуальною внаслідок прийняття рішення Європейського суду з прав людини від 09.01.2013 року у справі «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11). У цьому рішенні констатована наявність серйозних системних проблем функціонування судової влади в Україні та наголошено на необхідності реформ. Так, зокрема, в п.п. 200, 202 ЄСПЛ зазначив, що суд вважає, що природа встановлених порушень передбачає, що для належного виконання цього рішення від держави-відповідача вимагатиметься вжити низку заходів загального характеру, спрямованих на реформування системи судової дисципліни. Ці заходи повинні включати законодавчі реформи включно з реформуванням інституційної побудови цієї системи. Суд наголосив, що Україна повинна негайно запровадити у своїй правовій системі загальні реформи. При цьому

органи влади України повинні належним чином враховувати це рішення, відповідну практику Суду і відповідні рекомендації, резолюції та рішення Комітету міністрів [2].

Початком реалізації реформи, метою якої є наближення судової системи України до європейських стандартів, зокрема в частині дотримання принципів «належного врядування», стало створення Указом Президента України № 826/2014 від 27.10.2014 Ради з питань судової реформи, основним завданням якої була підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері судоустрою та судочинства. Надалі Указом Президента від 21.06.2019 року № 421/219 Рада з питань судової реформи була ліквідована і створена Комісія з питань правової реформи як консультативно-дорадчий орган при Президенті України, основним завданням якого є сприяння подальшому розвитку правової системи України на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина, з урахуванням міжнародних зобов'язань України [3].

Наявність цілої низки концепцій реформування судової системи не приділяє належної уваги та не вирішує передусім проблеми надмірного навантаження на суди, необхідність зменшення якого визначена Комітетом Міністрів Ради Європи у Рекомендації №R (86) від 12.16.09.1986 року щодо заходів із запобігання і зменшення надмірного робочого навантаження у судах. У Рекомендаціях наголошено передусім на необхідності дослідження урядами держав-членів доцільності визначення органів поза судовою системою, до яких сторони зможуть звертатися для вирішення позовних спорів на невеликі суми і в питаннях деяких конкретних галузей права [4].

На нашу думку, створення або визначення органів поза судовою системою, до яких сторони зможуть звертатися для вирішення спорів, зменшить навантаження на суди, але не зменшить кількість звернень до суду та судових справ. Саме початкове недотримання суб'єктом владних повноважень принципів «належного врядування» призводить до необхідності особи звертатися до суду, з позовами, зокрема, про:

- визнання протиправним та нечинним нормативно-правового чи індивідуального акта;
- визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними, або зобов'язання утриматися від вчинення певних дій;
- визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та зобов'язання вчинити певні дії тощо [5].

Зокрема, в порядку адміністративного судочинства, завданням якого є вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Такий захист прав відбувається із беззаперечним дотриманням принципу верховенства права (одного з принципів «належного врядування») та з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини, рішення якого застосовуються, як джерело права, згідно з положеннями ст. 17 закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [6].

Необхідність застосовувати практики ЄСПЛ, обґрунтованої, зокрема, принципами «належного врядування», як джерела права, у спорах з суб'єктами владних повноважень, вказує на недостатність закріплення цих принципів у національному законодавстві як імперативних норм. Саме обов'язковість дотримання принципів «належного врядування», зокрема, принципу верховенства права, забезпечить виконання зобов'язань для проведення судової реформи, зокрема, в частині розвантаження судової системи, адже початкове дотримання принципів виключить необхідність звернення до суду взагалі.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 21.03.2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/ed20140321 (дата звернення: 20.02.2020).
2. Справа «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11): Європейський суд з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947/conv (дата звернення: 20.02.2020).
3. Про Комісію з питань правової реформи: Указ Президента України від 21.06.2019 р. № 421/219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421/2019#n12> (дата звернення 11.03.2020).
4. Рекомендація № R (86) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів з попередження і зменшення надмірного робочого навантаження в судах від 16.09.1986 р. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/06.pdf> (дата звернення: 11.03.2020).
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n11352> (дата звернення: 11.03.2020).
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 року №3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 11.03.2020).

Колб Іван Олександрович,
кандидат юридичних наук, начальник відділу
нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень
у кримінальних провадженнях та інших заходів примусового
характеру прокуратури Київської області;

Махніцька Катерина Григорівна,
аспірант МЄГУ ім. академіка Степана Дем'янчука

ПОНЯТТЯ ПРЕДМЕТІВ, ЗБЕРІГАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ЗАСУДЖЕНИМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ ВОЛІ, ЗАБОРОНЕНО

Необхідність розгляду цього питання обумовлена декількома обставинами, а саме: а) сучасним станом злочинності та правопорушень, що склались у сфері виконання покарань України, та об'єктивною потребою, пов'язаною з підвищенням рівня та ефективності запобіжної діяльності у цьому напрямі [1, с. 7]; б) завданням зменшення впливу злочинних авторитетів, що проживають на волі, на виправно-ресоціалізаційний процес у місцях позбавлення волі, які використовують відсутність у чинному кримінально-виконавчому законодавстві України (ст. 2 КВК) поняття «заборонені предмети», та інших прогалин і колізій правового характеру як привід до протиправної діяльності у виді непокорі вимогам адміністрації установ виконання покарань (ст. 391 КК) або дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК); в) потребою наукового супроводу сучасних реформ, які проводяться у сфері виконання покарань України та пов'язані в тому числі з уніфікацією, гармонізацією і розширеним тлумаченням певних термінів і понять, що вживаються в нормативно-правових актах [2]; г) рішеннями ЄСПЛ, що стосуються цієї проблематики; г) результатами анонімного опитування персоналу УВП та засуджених до позбавлення волі.

При цьому відсутність досліджуваного поняття у правових джерелах, включаючи й зарубіжні, що регулюють порядок виконання покарання у виді позбавлення волі, ускладнюють процес пізнання сутності і змісту заборонених для засуджених предметів, а тому за основу цього наукового пошуку та формулювання авторського варіанта цього поняття взято їх перелік, що визначений у додатках 3 та 5 ПВР УВП. Зокрема, у додатку 3 до ПВР УВП (п. 3 р. II) визначений такий перелік предметів, виробів і речовин, зберігання і використання яких засудженими заборонено: 1. Предмети, вироби та речовини, вилучені з цивільного обігу. 2. Будь-яка зброя, а також спеціальні засоби активної оборони, оптичні прилади. 3. Пересувні засоби. 4. Гроші та цінності. 5. Будь-які вироби з дорогоцінних матеріалів.

6. Будь-які напої із вмістом алкоголю та енергетичної дії, пиво, дріжджі, одеколон та інші вироби на спиртовій основі. 7. Психотропні речовини, наркотичні та лікарські засоби, медичні вироби. 8. Будь-яка теле-, радіо-, аудіо- та відеоапаратура, відеокасети, CD та DVD-диски. 9. Радіоелектронні засоби, призначені для передавання чи приймання радіосигналів. 10. Комп'ютерна техніка. 11. Ножі, бритви та інші гострорізальні і колючі предмети. 12. Гральні карти. 13. Фотоапарати, фотоматеріали, хімікати. 14. Сокири, молотки та інші інструменти. 15. Будь-які документи. 16. Топографічні карти, компаси. 17. Військовий та інший формений одяг, обладнання до нього, а також верхній одяг, головні убори та взуття нестворених законодавством зразків. 18. Музичні інструменти. 19. Будь-яке спортивне знаряддя, в тому числі для заняття бойовими мистецтвами.

Виходячи з проведеного вище аналізу та враховуючи те, що у примітці до додатку 3 ПВР УВП відсутні будь-які пояснення щодо соціально-правової природи визначених у Переліку заборонених предметів, необхідно було б у примітці до цього додатку закріпити ту інформацію, якою він доповнений у цій роботі.

Такий підхід дозволить не тільки розширити обсяг відомостей щодо визначених у Переліку заборонених предметів, речовин і виробів, тобто здійснити так зване поширене тлумачення правової норми у межах її змісту [3, с. 288], але й запобігти виникненню штучних конфліктів між засудженими і персоналом колоній, що важливо з огляду налагодження партнерських відносин між цими суб'єктами кримінально-виконавчої діяльності. Тим більше, що у примітці до додатку 3 ПВР УВП така спроба розробників цих Правил вчинена. Зокрема, у п. 1 примітки зазначено, що музичні інструменти, які є у власності засудженого, здаються на зберігання до складу або клубу УВП. При цьому користування ними дозволяється у спеціально визначених приміщеннях у встановлений розпорядком дня час.

Список використаних джерел

1. Колесник С., Єнін Є. Сім кіл пекла пенітенціарної системи. *Зеркало недели. Україна*. 2019. № 1274. 21–26 груд. С. 7.
2. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 178. 20 верес. С. 8–9.
3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.

Колб Олександр Григорович,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального
права та процесу Національного університету «Львівська політехніка»;

Белкіна Діна,
аспірантка Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки

ПРО ДЕЯКІ ПЕРІОДИ УСУНЕННЯ ПРАВОВИХ КОЛІЗІЙ ТА ПРОГАЛИН У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Як показали результати цього наукового дослідження, у законотворчій та нормативній діяльності в Україні, пов'язаній з удосконаленням кримінально-виконавчого законодавства, в тому числі й шляхом усунення правових колізій та прогалин, можна умовно розділити на три взаємозв'язані та взаємообумовлені періоди, а саме: а) перший із них припадає на 1991–2003 рр., коли у сфері виконання покарань кримінально-виконавчі правовідносини регулювались ВТК України, що був прийнятий ще у грудні 1970 року та який, незважаючи на внесені у нього з 1991 року зміни і доповнення [1], по своїй суті відображав ідеологію та психологію тоталітарної держави – СРСР, у складі якої функціонували й органи та установи виконання покарань (УВП) [2, с. 115–118]; б) другий період розпочався із вступом у дію з 01.01.2004 року прийнятого у липні 2003 року КВК та завершився у квітні 2014 року у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів»; в) третій період, «стартувавши» у квітні 2014 року, триває по теперішній час.

При цьому слід зазначити, що в основу цієї періодизації покладено критерій законодавчого регулювання суспільних відносин, у результаті застосування якого й видозмінювалось кримінально-виконавче законодавство України, а також усувались наявні правові колізії та прогалини [3, с. 12–46]. Водночас варто також визнати, що на доктринальному рівні здійснена й інша класифікація діяльності, пов'язаної з удосконаленням норм зазначеної галузі права, яка є дещо відмінною від запропонованої у цій роботі.

Зокрема, М. М. Яцишин, використавши політико-правовий критерій, вивів таку періодизацію розвитку кримінально-виконавчого законодавства України: 1) перший період (1990–1993 рр.) – пов'язаний з формуванням нової стратегії кримінально-виконавчої політики шляхом внесення змін і доповнень до ВТК України з метою гуманізації карального механізму виконання покарань, прийняття низки нормативно-

правових актів, що започаткували реформування кримінально-виконавчої системи України, передусім постанови Кабінету Міністрів України від 11 липня 1991 року № 88 «Про основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР»; 2) другий період (1993–1996 рр.) – стосується часу прийняття важливих законодавчих актів з конкретних проблем кримінально-виконавчої політики та набуття Україною членства в Раді Європи (1995 р.), а також пов’язаний з поступовим приведенням вітчизняного законодавства у відповідність із загальноєвропейськими та світовими стандартами; 3) третій період (1996–2000 рр.) – відноситься до організації широко-масштабної протидії злочинності на основі «Комплексної цільової програми боротьби зі злочинністю на 1996–2000 рр.», утворення ДДУПВП та виведення його з підпорядкування МВС України; 4) четвертий період (2000–2009 рр.) – пов’язаний із створенням законодавчої бази кримінально-виконавчої політики.

Найважливішою подією на цьому шляху стало прийняття Верховною Радою України 05 квітня 2001 року нового КК України, 11 липня 2003 року – КВК України, 23 червня 2005 року – Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»; ін. [4, с. 11].

У свою чергу, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, застосувавши аналогічний критерій, вивела два періоди розвитку кримінально-виконавчого законодавства України, а саме: а) I період – кримінально-виконавча політика незалежної Української держави до прийняття КВК України (1991–2003 рр.); б) II період – сучасна кримінально-виконавча політика України (2003 р. – до наших днів) [2, с. 119].

Таким чином, якщо узагальнити результати цього дослідження, що стосується нормативно-правової та законодавчої діяльності у сфері виконання покарань України, то слід констатувати, що ті тенденції та підходи, які пов’язані з усуненням правових прогалин та колізій на початку незалежності України у 1991 році, певною мірою збереглися й у сучасних умовах кримінально-виконавчої діяльності, що виступає однією з департамент, які спричиняють вчинення злочинів і правопорушень, а також негативно впливають на рівень ефективності процесу виконання та відбування покарань.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Виправно-трудового кодексу Української РСР: Закон Української РСР від 23 грудня 1970 року №3325-07. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. №1. Ст. 6.
2. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.

3. Колб І. О. Соціально-правова природа застосування в Україні до засуджених, позбавлених волі, заходів вгамування: монографія. Луцьк: Терен, 2019. 546 с.

4. Яцишин М. М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ: НАВС, 2010. 39 с.

Колб Сергій Олександрович,

кандидат юридичних наук, юрисконсульт АО «Бона Фіде»;

Попельнюк Тарас Вікторович,

аспірант Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки

ПРО ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

Як свідчить практика, для організації ефективної діяльності по запобіганню вчиненню тих чи інших злочинів інколи бракує відомостей, що стосуються їх змісту та сутності. У кримінології таке узагальнення даних про конкретний злочин називають кримінологічною характеристикою [1, с. 92].

Особливо актуальною зазначена проблема є для сфери виконання покарань, одним із ключових завдань якої є запобігання рецидивної злочинності в Україні. Більше того, як у нормах матеріального права (зокрема, в ч. 2 ст. 50 Кримінального кодексу (далі – КК) України), так і в нормах кримінально-виконавчого права (ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу КВК)) до системних елементів мети покарання віднесено діяльність по запобіганню вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Проте через низьку ефективність цього виду запобіжної діяльності, включаючи й недостатність інформації щодо особи злочинця та в цілому – про середовище, причини та умови, що детермінували вчинення того чи іншого злочину, тощо – щорічно кількість злочинів, які вчиняються в органах та установах виконання покарань (УВП) України у розрахунку на 1 тис. засуджених, є незмінною (навіть під час зменшення в декілька разів загальної кількості цих осіб [2]). Так, у 1991 році засудженими, які відбували покарання у виді позбавлення волі, було вчинено 800 злочинів на 153 тис. осіб, що тримались в установах виконання покарань (УВП) (у розрахунку на 1 тис. засуджених це становило 3,9 злочини (у 1990 р. 4,44)) [3, с. 1].

У свою чергу, персонал колоній у 1991 році вчинив 19 злочинів [3, с. 22].

У 1999 році (першому році самостійного функціонування органів та УВП у системі органів державної виконавчої влади в Україні [4]) з боку засуджених, які тримались в УВП, було зареєстровано 429 злочинів (рівень злочинності становив 3,85 злочини) [5, с. 11] при збільшенні загальної кількості цих осіб за 10-річний період майже на 10 тис. (до 164 тис. засуджених) [5, с. 62], а з участю персоналу УВП – 6 злочинів [5, с. 62].

У 2010 році (останньому періоді самостійної діяльності органів та установ виконання покарань [6]) засудженими, які відбували покарання в УВП, було вчинено 404 злочини (рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. осіб становив 3, 52 (у 2009 р. – 3,85) [7, с. 3], при зменшенні кількості засуджених на 34 тис. (до 130 тис. 380 засуджених)) [7, с. 56], а з участю персоналу УВП – 93 особи [8, с. 322–345].

У 2016 році (часу активних реформ у сфері виконання покарань та повного підпорядкування органів та установ виконання покарань Міністерству юстиції України [9]) засудженими, які тримались в УВП, було вчинено 298 злочинів (коефіцієнт злочинності становив 4,91 у розрахунку на 1 тис. осіб (у 2015 – 6,54) при зменшенні загальної кількості засуджених більш, ніж на 13 % у порівнянні з 2015 роком [10, с. 1–12]. У той самий час у 2016 році персоналом УВП було вчинено 102 злочини (у 2015 р. – 111) [10, с. 12].

Отже, якщо узагальнити показники злочинності у сфері виконання покарань протягом 26-річного періоду (1991–2016 рр.), то слід констатувати, що, незважаючи на суттєве зменшення кількості засуджених, які відбували покарання у кримінально-виконавчих установах відкритого (виправні центри) та закритого типу (виховні та виправні колонії) (ч. ч. 2, 3 ст. 11 КВК України), із 152 тис. осіб у 1991 році до 61 тис. засуджених у 2016 році, рівень злочинності цих осіб у розрахунку на 1 тис. з 3,9 злочинів у 1991 році збільшився до 4,91 у 2016 році.

Аналогічні негативні тенденції склались і з персоналом УВП, кількість вчинених злочинів яких з 19 у 1991 році зросла до 102 у 2016 році (зріст у 5,4 рази на 81,4 %).

Таким чином, в наявності складна прикладна проблема, яка в умовах проведення в Україні заходів, визначених у Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, що схвалена у вересні 2017 року розпорядженням Кабінету Міністрів України, потребує вирішення, включаючи й на доктринальному рівні.

Саме зазначені обставини й обумовили вибір теми цієї наукової статті, а також визначили її головне завдання – довести необхідність

більш активного та ефективного використання у запобіганні злочинам у сфері виконання покарань України можливостей кримінологічної характеристики – як одного із дієвих засобів інформаційного забезпечення цього виду соціально-профілактичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: навч. посібник / за ред. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2019. 444 с.

2. Дані про чисельність засуджених та ув'язнених, які тримаються у кримінально-виконавчих установах та слідчих ізоляторах України станом на 01.07.2019 року. URL: <https://kvs.gov.ua/2019/harakteristika/01.07.2019.pdf>. (дата звернення: 11.03.2020).

3. Некоторые показатели деятельности уголовно-исполнительной системы МВД Украины в 1991 году: информ. бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. 28 с.

4. Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 року. № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Ст. 24.

5. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 1999 році: информ. бюллетень. Київ: ДДУПВП, 2000. № 4. 84 с.

6. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 3334.

7. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: информ. бюллетень. Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. 70 с.

8. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній: монографія / за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Атіка, 2011. 367 с.

9. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів управління Міністерства юстиції: постановою Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 року № 348. *Офіційний вісник України*. 2016. № 44. Ст. 111.

10. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: информ. бюллетень. Київ: Департамент ДКВС Міністерства юстиції України, 2017. 34 с.

Колодчина Роксолана Володимирівна,
аспірантка ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Рефлексія історичного розвитку національного законодавства та світового досвіду використання судового прецеденту як одного із повноцінних джерел права показує, що, з одного боку, закони, будучи консервативним елементом права в реаліях буття права, не завжди відповідають вимогам швидкоплинної діалектики суспільних відносин, а, з іншого боку, прецедентне право, будучи більш мобільним засобом гармонізації системи права і суспільних потреб, тим не менше не завжди забезпечує системності, дотримання вимоги чіткої юридичної визначеності, не носить структурованого характеру та має інші складності в організації його засвоєння та застосування.

Судовий прецедент є гнучкішим і більш оперативно враховує правову дійсність, яка змінюється, та характеризується високим рівнем визначеності, нормативності та динамічності. Крізь призму прецедентної практики окремого аналізу потребують питання застосування прецедентної практики для вдосконалення інститутів слідчих дій, розмежування контролю за вчиненням злочину і провокації злочину, доведення обґрунтованої підозри й підстав обрання запобіжних заходів та інші проблеми.

Уступаючи законодавчим нормам в структурованості, системності та стабільності, прецедентне право Європейського суду з прав людини, а останнім часом і Верховного Суду України, являючи собою більш живу, оперативну, динамічну і гнучку модель правотворчості, в умовах зниження професіоналізму законодавчого органу, негномонних правових реформ та так званого «законодавчого спаму» може відігравати важливу і незамінну роль для вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності та правовідносин у сфері правосуддя, разом з тим, відіграючи також роль каталізатора позитивних законодавчих змін.

«Правові позиції та прецедентна практика Європейського суду з прав людини, – зазначає В. М. Тертишник, – стають не тільки європейськими правовими стандартами, але й наповнюють правову систему України цілісними й важливими принципами, дефініціями, гарантіями, нормами, які мають гармонізувати національне право і

правосвідомість, унормувати наявні прогалини законодавчого регулювання» [3, с. 8].

У Конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), яку Україна ратифікувала 17 липня 1997 р., визначені не тільки основні права і свободи людини, а й закріплено суттєве правило, яке зобов'язує держави при виконанні зобов'язань за міжнародним договором враховувати тлумачення дані Європейського суду з прав людини (ст. 32 Конвенції). Отже, прецедентна практика Європейського суду з прав людини набуває значення джерела кримінально-процесуального права України.

Статтею 17 Закону України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» передбачено, що «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду (стаття 1 Закону «практика Суду – практика Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини») як джерело права». Законодавчий орган держави (орган представництва) має здійснювати експертизу та перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці Європейського суду з прав людини (ст. 19).

Актуальними та дуже важливими є проблеми: а) систематизації й структуризації значного пласту правових позицій та прецедентної практики Європейського суду з прав людини, що ускладнено тим, що такі акти прийняті в різні часи і стосовно різних європейських країн з урахуванням особливостей їх національної системи права; б) систематизації й структуризації новітньої прецедентної практики Верховного Суду України та аналізу її щодо гармонізації з національним законодавством, рішеннями Конституційного Суду України та практикою ЄСПЛ; в) забезпечення правильного тлумачення прецедентної судової практики та розробки на цій основі необхідних законодавчих ініціатив; г) відпрацювання механізмів корегування національного кримінально-процесуального законодавства з урахуванням змісту його реформаторських змін, запроваджуваних новел, приписів Конституційного Суду України, положень міжнародних правових актів, правотворчих рішень Європейського суду з прав людини та прецедентної практики Верховного Суду, які самі часто знаходяться в ситуації динамічних змін і незавершеної систематизації.

Вирішення цієї проблеми потребує вдосконалення аналітичної, законопроектної та законодавчої діяльності, коректив компетентностей правничих інституцій держави, системне вдосконалення кримінально-процесуального законодавства.

На наш погляд, перш за все для усунення можливих колізій у ст. 1 КПК України припис про те, що «порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України», потрібно без зволікань скасувати.

Статтю 1 КПК України доцільно викласти таким чином:

«Порядок провадження у кримінальних справах на території України визначається Конституцією України, рішеннями Конституційного Суду України, положеннями ратифікованих міжнародних договорів України, які не суперечать Конституції України, правовими позиціями та прецедентною практикою Європейського суду з прав людини, цим Кодексом та іншими законами України, і здійснюється з урахуванням прецедентної практики Верховного Суду України.

Норми Конституції України мають найвищу юридичну силу і застосовуються як норми прямої дії, якщо інші правові норми суперечать їй чи неповно регулюють відповідні правовідносини.

Положення міжнародного договору, який не суперечить Конституції України, а також рішення Європейського суду з прав людини, застосовуються, у разі, якщо норми цього Кодексу суперечать приписам указаних джерел права, чи неповно регулюють відповідні правовідносини.

Прецедентна практика Верховного Суду України застосовується з урахуванням її відповідності принципам Конституції України, міжнародних правових актів, а також рішенням Європейського суду з прав людини та законів України, у разі, якщо норми названих джерел права мають прогалини правового регулювання чи неповно регулюють відповідні правовідносини».

Список використаних джерел

1 Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

2 Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

3 Тертишник В. М. Реалізація правових позицій та прецедентної практики Європейського суду з прав людини в розв'язанні проблем кримінально-процесуального права України. *Правова позиція*. 2016. № 1 (16). С. 7–13.

Колодяжний Максим Геннадійович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОВИХ НАПРЯМІВ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Нині відбуваються суперечливі процеси у сфері реформування Національної поліції України. На цей суб'єкт покладається лєвова частка діяльності щодо профілактики, виявлення, розслідування багатьох кримінальних і адміністративних правопорушень.

Суперечливість виявляється у поєднанні як деяких позитивних зрушень у роботі органів внутрішніх справ, так й низки негативних аспектів в їх діяльності. До позитивних моментів можна віднести:

- прийняття у 2015 р. Закону України «Про Національну поліцію», який створив законодавчий базис для реформування поліції;
- кадрове очищення органів поліції від недобросовісних співробітників;
- посилення роботи з виявлення корупціонерів у лавах поліції;
- кардинальна зміна «обличчя» й іміджу нової поліції, особливо у підрозділах патрульної поліції;
- законодавчий відхід від оцінювання результатів роботи поліції за кількісними показниками з уведенням основного індикатора у виді рівня довіри населення до неї;
- істотне збільшення протягом 2014–2020 рр. довіри громадян до поліції з 5 до 43,7 % відповідно (результати соціологічних досліджень Центру Разумкова) [1];
- посилення грошового і матеріального-технічного забезпечення поліцейських порівняно з міліцією;
- спроби запровадження позитивної зарубіжної практики профілактики злочинів на кшталт програм «Сусідська варта», «Шкільний офіцер поліції»;
- створення підрозділів поліції діалогу й підрозділів з реагування на випадки домашнього насильства («Поліна»);
- організація роботи Управління кримінального аналізу тощо.

Негативними виявами діяльності Національної поліції є:

- а) нав'язування керівництвом багатьох територіальних підрозділів поліції своїм підлеглим застарілих кількісних показників діяльності у вигляді кількості винесених постанов про вчинення адміністративних правопорушень, складених матеріалів за фактами вчинених

кримінальних правопорушень, кількості заповнених карток на особу, яка вчинила злочин;

б) набір до лав поліції під час її реформування деяких молододосвідчених осіб з мінімальними професійними знаннями, вміннями і навичками, недостатнім рівнем стресостійкості;

в) незбігання очікувань деяких правоохоронців їх реальному грошовому, соціальному та іншому забезпеченню, внаслідок чого на сьогодні недобір лише у підрозділах патрульної поліції становить 26,1 % [2];

г) у цілому рефлексійний характер запобігання злочинності, який виявляється здебільшого в реагуванні на вчинені злочини замість завчасного запобігання і, за можливості, недопущення негативних соціальних наслідків;

д) недостатнє взаємопроникнення теорії і практики запобігання злочинності, незадовільна взаємодія вчених-кримінологів з поліцейськими та співробітниками інших правоохоронних органів щодо вдосконалення наявних і запровадження нових, більш ефективних, напрямів правоохоронної діяльності;

е) неналежне державно-приватне партнерство у сфері запобігання злочинності, відсутність грошових, моральних стимулів для свідомих громадян брати активну участь у запобіганні правопорушенням;

ж) наявність ознак незаконного й нецільового використання бюджетних коштів у діяльності Національної поліції, фінансування якої у 2020 р. планується на рівні 33,6 млрд грн; значний перебік видатків поліції на оплату праці, недофінансування векторів інноваційного розвитку та ін.

Серед виділених недоліків вагомого значення набуває й недостатнє законодавче забезпечення нових напрямів профілактики злочинності в Україні. Йдеться передусім про так звану стратегію зменшення можливостей учинення злочинів (*crime reducing strategy*). Вивчення й узагальнення прогресивної зарубіжної практики запобігання злочинності у багатьох розвинених країнах (США, Велика Британія, Канада, Австралія, країни ЄС) дає підстави констатувати, що новими для України напрямами профілактики злочинності є: сучасні підходи патрулювання; ситуаційне запобігання злочинності; просторова профілактика; запобігання злочинності шляхом архітектурного планування; заходи в межах теорії розбитих вікон; програми сусідського спостереження; запровадження сучасних технологій; картографування злочинності [3].

Поступове формування в Україні новітньої проактивної моделі запобігання злочинності за зразком перелічених держав вимагає створення відповідної правової основи для її функціонування. Це виражається передусім у необхідності прийняття Закону України «Про запобігання і протидію злочинності» (не виключається інша назва). Він має стати основним нормативно-правовим актом у структурі кримінологічного законодавства України. У ньому мають бути передбачені: засади, суб'єкти, об'єкти запобіжного впливу; основні вектори правоохоронної діяльності; кількісні та якісні критерії (індикатори) оцінки ефективності діяльності органів кримінальної юстиції тощо.

З метою послідовного впровадження нових напрямів добровільного залучення громадян до сфери профілактики злочинності потребує прийняття Закону України «Про участь громадян у сфері запобігання злочинності». Адже чинний Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» 2000 р. є, м'яко кажучи, застарілим і таким, що не враховує прогресивні напрями участі громадських структур у правоохоронній сфері. Цей Закон має передбачити, крім іншого: повідомлення поліції про факти вчинення злочинів або підозрілу поведінку певних осіб (програма «Зупини злочинця»); участь у програмах сусідської варті; діяльність добровільних помічників поліції; волонтерську діяльність з виправлення та ресоціалізації засуджених та осіб, які звільнились з місць позбавлення волі; надання допомоги жертвам злочинів; роботу громадських патрулів з охорони правопорядку за відмінними стандартами, що існують на сьогодні в Україні, та ін.

З метою стимулювання громадян у наданні відомостей про осіб, які підозрюються у вчиненні певного злочину або які перебувають у розшуку, необхідно доповнити Закон України «Про Національну поліцію» 2015 р. положенням про грошове заохочення викривачів (добросовісних інформаторів), які надали відомості про вчинений злочин чи правопорушника. Певні кроки у цьому напрямі Верховної Радою України вже здійснені. Зокрема, у жовтні 2019 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції». Фактично цей нормативно-правовий акт запровадив механізм «здай корупціонера – отримай винагороду». Певні невдоволення щодо його прийняття слід розглядати як ментальну неготовність українського суспільства активно співпрацювати з правоохоронними органами. Потребує також прийняття закону або наказу МВС України під назвою «Про Національну

раду профілактики злочинності». Подібний орган функціонує в США з 1982 р. На нього покладаються важливі функції щодо: координації діяльності у сфері профілактики правопорушень; упровадження нових підходів скорочення злочинності; взяття участі в розробці програм профілактики окремих груп злочинців; фінансування на грантовій чи іншій основі розробки програм профілактики злочинності; контролю за виконанням заходів таких програм; оцінки їх результативності; проведення загальнодержавних свят, присвячених тематиці запобігання злочинності та захисту прав громадян.

Новий Закон України «Про програми профілактики злочинів» має змінити наявну практику прийняття малоефективних комплексних обласних і міських програм профілактики злочинності. В Україні, на жаль, реалізація подібних програм є формальною, адже не спрямована на реальне усунення криміногенних умов, що зумовлюють кримінальні й адміністративні правопорушення. Крім того, що частина з них не фінансується в достатньому обсязі, такі програми ще й не спираються на результати попередньо проведених кримінологічних досліджень.

Законодавче забезпечення нових підходів профілактики злочинності в Україні вимагає прийняття й низки інших нормативно-правових актів, наприклад: програм «Безпечне місто» в кожному обласному і районному центрі – для вдосконалення використання сучасних технологій у правоохоронній діяльності; постанов і розпоряджень органів місцевого самоврядування щодо виділення коштів з обласних і міських бюджетів на різноманітні соціальні й інфраструктурні проекти – для повноцінної реалізації теорії розбитих вікон; законопроекту щодо введення нових будівельних стандартів, правил і норм – для впровадження елементів просторової профілактики злочинності й архітектурного планування територій проживання тощо.

Список використаних джерел

1. Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до виконавчих та правоохоронних органів влади, оцінка діяльності Уряду (лютий 2020 р.). URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia> (дата звернення: 16.03.2020).

2. В Україні величезний недобір патрульних – понад 26 %. URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/v-ukraini-velichezniy-nedobir-patruelnikh-ponad-26-202001211098565> (дата звернення: 16.03.2020).

3. Колодязний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні: монографія. Харків: Право, 2018. 228 с.

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ

Нинішній етап розвитку України характеризується формуванням суспільства та побудовою суверенної, демократичної, правової та соціальної держави. Необхідно зазначити, що це відбувається в досить складних соціально-економічних умовах та потребує підвищеної ефективності роботи всіх державних органів. Дотримання дисципліни є важливою складовою цих процесів і важливим соціально-правовим регулятором суспільного життя, тому економічний розвиток держави та політична стабільність залежать від стану дисципліни в державі, її вдосконалення та зміцнення.

Як свідчить історичний досвід, що ні одна зі сфер життєдіяльності суспільства та держави не може уникнути певної організації, яка заснована на дисципліні, обов'язковому виконанні загальноприйнятих правил та норм поведінки, в тому числі і кримінально-виконавча.

У період реформування кримінально-виконавчої системи дисципліна має особливе значення. Без міцної дисципліни й організованості неможливо вирішувати важливі завдання щодо виховання високих моральних якостей у співробітників і формування в них умінь, знань, навичок, необхідних для роботи в кримінально-виконавчій системі.

Дисципліна в широкому сенсі являє собою обов'язкове для всіх членів будь-якого колективу підпорядкування встановленому порядку, правилам. Вона є необхідною умовою для нормального існування будь-якого суспільства.

Дисципліна – слово латинського походження «discipline», що в перекладі означає навчання, виховання, певний порядок поведінки людей, що відповідає сформованим у суспільстві нормам права і моралі, а також вимогам тієї чи іншої організації (одне з найдавніших соціальних явищ, що розвивалося та усвідомлювалось поступово, налічує багатовікову історію) [1].

Аналізуючи підходи до визначення поняття дисципліна, можна зробити висновки, що різні галузі це поняття тлумачать по-різному, хоча є і тотожні визначення. Таке різноманітне тлумачення зумовлено специфікою різних сторін суспільного життя. Наприклад, психологи, під час дослідження дисципліни основний акцент роблять на дисциплінованості як складному комплексі соціально-психологічних

якостей особистості; філософи осмислюють дисципліну як гносеологічну та конкретно-практичну цінність; історики, аналізуючи дисципліну, особливо підкреслюють її ідеологічний характер; економісти вивчають дисципліну як обов'язкову умову узгодженої діяльності людей у процесі виробництва; з етичної сторони дисципліна розглядається як моральні відносини, що забезпечують порядок поведінки людей. Вивчення дисципліни з позиції тієї чи іншої науки дає можливість для більш глибокого та комплексного її дослідження.

У науковій юридичній літературі існують різні думки стосовно визначення цього питання. Горбатенко В. П. вважає, що дисципліна – це точне, своєчасне і неухильне додержання встановлених правовими та іншими соціальними нормами правил поведінки в державному і суспільному житті [2, с. 199].

Пугінський Б. І. зазначав, що дисципліна співвідноситься зі всією системою соціальних норм, що діють у суспільстві чи державі, тому її варто розглядати як явище загальносоціальне. Кожному виду дисципліни відповідає певний вид соціальних норм [3, с. 12–14].

Тісно пов'язував дисципліну з правовою державою Д. А. Гавриленко, який зазначав, що дисципліна – це певний порядок поведінки людей, що склався в суспільстві та відповідає нормам права, моралі, вимогам тієї чи іншої організації, а також обов'язкове дотримання встановленого порядку, правил всіма членами будь-якого колективу [4, с. 52–60].

Таким чином, аналіз наукової юридичної літератури свідчить про вивчення дисципліни як правового явища в тісному взаємозв'язку з державою та різними правовими категоріями.

Серед різних видів дисципліни, зокрема, таких як трудова, військова, договірна, фінансова, технологічна, виділяється і службова дисципліна.

Службова дисципліна – неухильне додержання Присяги державного службовця, сумлінне виконання службових обов'язків та правил внутрішнього службового розпорядку [5].

Відповідно до Закону України «Про дисциплінарний статут органів внутрішніх справ» службова дисципліна – дотримання особами рядового і начальницького складу Конституції і законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, наказів та інших нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, підпорядкованих йому органів і підрозділів та Присяги працівника органів внутрішніх справ України.

Службова дисципліна в Державній кримінально-виконавчій системі досягається:

- створенням належних умов проходження служби особами рядового і начальницького складу;
- набуттям високого рівня професіоналізму;
- забезпеченням гласності та об'єктивності під час проведення оцінки результатів службової діяльності;
- дотриманням законності і статутного порядку;
- повсякденною вимогливістю начальників до підлеглих, постійною турботою про них, виявленням поваги до їх особистої гідності;
- вихованням в осіб рядового і начальницького складу високих моральних і ділових якостей;
- забезпеченням соціальної справедливості та високого рівня соціально-правового захисту;
- умілим поєднанням і правильним застосуванням заходів переконання, примусу, дисциплінарного та громадського впливу;
- належним виконанням умов контракту про проходження служби [5].

Отже, станом на сьогодні основним нормативним документом, який регламентує відносини у сфері забезпечення службової дисципліни та правопорядку в кримінально-виконавчій системі, є дисциплінарний статут органів внутрішніх справ.

Ефективність функціонування Державної кримінально-виконавчої служби України значною мірою залежить від стану законності та службової дисципліни в системі.

Дисципліна осіб рядового та начальницького складу кримінально-виконавчої служби та державних службовців – це дисципліна поваги, довіри, ініціативи, товариства у праці, заснована на високій сумлінності, а не дисципліна страху (маргінальна правомірна поведінка), жорстокості та сліпої покорі [7, с. 68].

Питання дисципліни та законності в кримінально-виконавчій системі України потребує більш чіткого нормативного врегулювання. Службова дисципліна посідає вагоме місце в діяльності Державної кримінально-виконавчої служби. Дисципліна ґрунтується на усвідомленні кожним співробітником кримінально-виконавчої системи своїх службових обов'язків і свою особисту відповідальність за її результати. Дисципліна забезпечує згуртованість персоналу, їх готовність виконувати службові завдання. Службова дисципліна є, по-перше, знання персоналом законів та інших нормативних актів, що

регламентують діяльність Державної кримінально-виконавчої служби, по-друге, їх точне, суворе і свідоме виконання.

Поняття службової дисципліни включає в себе: обов'язковість її вимог для всіх категорій персоналу кримінально-виконавчої системи; збіг цілей законності і службової дисципліни; детальну регламентацію правил поведінки по всьому спектру службової діяльності; підвищену правову відповідальність за порушення вимог службової дисципліни; обов'язкове дотримання моральних норм; єдність безумовного виконання встановлених норм і вияви активності, самостійності, творчості тощо.

Службова дисципліна покликана регулювати службову діяльність, взаємини між персоналом. Вона створює в службовому колективі здоровий морально-психологічний клімат, забезпечує високу керованість підрозділами і дає можливість з найбільшою ефективністю використовувати час, матеріальні ресурси і людські сили для вирішення службових завдань

Служба в Державній кримінально-виконавчій службі, її специфіка вимагають жорсткої регламентації діяльності та поведінки персоналу кримінально-виконавчої системи.

Від рівня дотримання дисципліни персоналом залежить якість функціонування кримінально-виконавчої системи. Дисципліна відіграє важливу роль у досягненні високої ефективності діяльності працівників системи.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Голубко. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 1. 741 с.
3. Пугинский Б. И. Законность и дисциплина в хозяйственной деятельности: пособие для слушателей народных университетов. Москва: Знание, 1987. 128 с.
4. Гавриленко Д. А. Правовое государство и дисциплина / под ред. В. И. Шабайлова. Минск: Наука и техника, 1991. 148 с.
5. Про дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Закон України від 22.02.2006 р. № 3460-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-15> (дата звернення: 15.02.2020).
6. Самофалов Л. П., Борисенко І. В., Шевченко Д. М. До питання про поняття дисципліни і дисциплінарної відповідальності рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2018. № 1 (3). С. 66–77.

Костюкевич Дарья Сергеевна,
студентка учреждения образования
«Барановичский государственный университет»

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДОГОВОРА РЕНТЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Впервые за всю историю развития гражданского обязательстваного права Республики Беларусь официальное определение договора ренты было дано в пункте 1 ст. 554 Гражданского кодекса Республики Беларусь от 7 декабря 1998 г. № 218-З (далее – ГК) [2]. Так, согласно закреплённому в гражданском законодательстве определению по договору ренты одна сторона (получатель ренты) передает другой стороне (плательщику ренты) в собственность имущество, а плательщик ренты обязуется в обмен на полученное имущество периодически выплачивать получателю ренту в виде определенной денежной суммы либо предоставления средств на его содержание в иной форме [2].

Однако данное понятие договора ренты лишь в определенной степени сняло вопросы, касающиеся его субъектного состава, предмета, прав и обязанностей сторон и других условий договора.

Практически все ученые, занимающиеся вопросами, связанными с рентными отношениями, в качестве предмета договора ренты рассматривают любое движимое и недвижимое имущество. Сергеев А. П. выделял не только имущество, но и саму ренту [3, с. 155]. Липницкая В. Н. считает, что предмет договора ренты составляют действия сторон по передаче имущества [6, с. 228]. Корнеев С. М. в предмет договора ренты включает также имущественные права, информацию, результаты интеллектуальной деятельности, исключительные права [5, с. 356].

Более того, предмет договора ренты содержит пункт 1 ст. 554 ГК в общем плане: получатель ренты передает в собственность плательщику ренты имущество. В связи с чем оно может быть как недвижимым, так и движимым. На наш взгляд, конкретизирован лишь предмет договора ренты пожизненного содержания с иждивением. Так, согласно пункту 1 ст. 572 ГК недвижимое имущество, кроме земельного участка, который передается под выплату ренты в соответствии с законодательством об охране и использовании земель, является предметом договора ренты пожизненного содержания с иждивением [2].

В концептуальном плане указание на субъектный состав договоров ренты дано в пункте 1 ст. 554 ГК [2], согласно которой сторонами являются получатель ренты и плательщик ренты.

В соответствии с пунктом 2 ст. 554 ГК по договору ренты допускается установление обязанности выплачивать ренту бессрочно (постоянная рента) или на срок жизни получателя ренты (пожизненная рента). Пожизненная рента может быть установлена на условиях пожизненного содержания гражданина с иждивением [2].

ГК, а в частности ст. 555 ГК, установлено, что договор ренты подлежит нотариальному удостоверению, а договор, предусматривающий отчуждение недвижимого имущества под выплату ренты, подлежит также государственной регистрации [2].

Считаем необходимым отметить, что важное значение, особенно с практической точки зрения, имеет тот факт, относится ли договор ренты к консенсуальным либо реальным договорам. В современной правовой доктрине не имеется единства взглядов и относительно юридической характеристики договора ренты. Ем В. С. считает, что «договор может быть как реальным, так и консенсуальным в зависимости от характера передачи по договору ренты имущества» [4, с. 357].

В то же время Корнеев С. М. [5, с. 356], Подгруша В. В. [16, с. 121] и др. считают, что договор ренты является реальным договором, поскольку для возникновения взаимных прав и обязанностей по нему помимо соблюдения соответствующей формы необходима и реальная передача предмета договора получателем ренты ее плательщику. Касаясь этой проблемы, Подгруша В. В., в частности, пишет: «Таким образом, в отличие от других видов ренты обеспечение пожизненного содержания с иждивением может осуществляться только с передачей в собственность плательщика ренты какой-либо недвижимости» [7, с. 121]. К реальным договорам договор ренты относит Витрянский В. В. [1, с. 630–631].

Видится необходимым согласиться с мнениями авторов по поводу его реальности в силу того, что в пункте 1 ст. 554 и пункте 1 ст. 572 ГК закреплено, что получатель ренты передает в собственность имущество [2]. Таким образом, можно предположить, что ГК указывает на реальный характер договора ренты, поскольку, если договор заключен в надлежащей форме, но не произведена передача имущества, то и нет основания выплачивать рентные платежи [2].

Что касается отчуждения имущества под выплату ренты, то в пункте 1 ст. 556 ГК закреплено, что имущество, которое отчуждается под выплату ренты, может быть передано получателем ренты в собственность плательщика ренты за плату или бесплатно [2].

Однако данные аспекты свидетельствуют о наличии ряда проблем, которые не позволяют гражданам использовать договор пожизненной

ренты в полной мере и обеспечить надежную защиту своих прав, а, следовательно, граждане с каждым днем все реже обращаются к заключению подобных сделок. К числу таких факторов можно отнести, например, то, что договор ренты не содержит конкретизации суммы уплачиваемой ренты. Лишь в пункте 2 ст. 556 ГК указывается на то, что в случаях, когда договором ренты предусматривается передача имущества за плату, к отношениям сторон по передаче и оплате применяются правила о купле-продаже (глава 30 ГК), а в случаях, когда такое имущество передается бесплатно, – правила о договоре дарения (глава 32 ГК) постольку, поскольку иное не установлено правилами главы 33 ГК и не противоречит существу договора ренты [2].

Также к проблемам правового регулирования договора ренты можно отнести, как нам кажется, отсутствие упрощенного порядка расторжения договора по требованию получателя ренты. Данная процедура может быть осуществлена только судом. Однако, считаем, что прекращение рентных отношений рациональней и целесообразней было бы реализовывать и путем письменного уведомления, как, например, в поставочных отношениях.

Таким образом, для обеспечения надежной правовой защиты прав получателей ренты предлагаем следующие гарантии:

1) установление обязанности для сторон определения и установления конкретной суммы в договоре уплачиваемой ренты, благодаря чему после заключения договора плательщик ренты будет знать, какую именно сумму ему необходимо выплатить, поскольку в настоящее время при заключении договора, стороны пока могут лишь указать способ определения ренты;

2) введение упрощенного порядка расторжения договора по требованию получателя ренты (без обращения в суд, на основании письменного уведомления плательщика ренты о расторжении рентных правоотношений).

Изложенные аспекты и обстоятельства позволяют сделать вывод, что нормы главы 33 ГК не учитывают современных способов и порядка улучшения гражданами своих жилищных условий, т. е. не соответствуют сложившимся в обществе социально-экономическим отношениям и потому нуждаются в принципиальном обновлении, а также необходимости устранения существующих пробелов в праве.

Список использованных источников

1. Брагинский М. И. Договорное право. Москва: Статут, 2005. 797 с.
2. Гражданский кодекс Республики Беларусь: принят Палатой представителей 28 окт. 1998 г.: одобрен Советом Респ. 19 нояб. 1998 г.: Закон Респ. Беларусь

от 7 дек. 1998 г., № 218-З; в ред. Закона Респ. Беларусь от 04.05.2019 г. *Нац. правовой интернет-портал Респ. Беларусь*. 30.06.2019. 2/2623.

3. Гражданское право: учебник: в 3 т. Т. 2. / ответств. ред. Ю. К. Толстой. Москва: Велби; Проспект, 2005. 843 с.

4. Ем В. С. Рента и пожизненное содержание с иждивением. *Гражданское право: учебник* в 2 т. / под ред. Е. А. Суханова. Москва: Волтер Клувер, 2004. Т. 2. Полутом 1. С. 349–359.

5. Корнеева И. Л. Гражданское право Российской Федерации: учебное пособие. Москва: ИНФРА-М, 2005. 486 с.

6. Липницкая В. Н. Общие положения о ренте. *Гражданское право России. Обязательственное право: курс лекций* / отв. ред. О. Н. Садилов. Москва: Юрист, 2004. С. 228.

7. Подгруша В. В. Рента и пожизненное содержание с иждивением. *Комментарий к Гражданскому кодексу Респ. Беларусь*: в 2 кн. Кн. 2. / отв. ред. В. Ф. Чигир. Минск: Амалфея, 1999. С. 121.

Коханська Маргарита Леонідівна,

викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР

Досягнення мети ефективності захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, відбувається закріпленими у чинному законодавстві засобами, які повинні відповідати вимогам справедливості та своєчасності, за умови неупередженого розгляду та вирішення цивільних справ.

Питання ефективності процесуальних засобів стає особливо актуальне у справах, щодо яких стверджується про надмірну тривалість провадження та які обумовлюють надходження до Суду великої кількості заяв. З цього приводу Суд зазначив, що у таких випадках важливо переконатися в наявності ефективного засобу правового захисту, як того вимагає ст. 13 Конвенції з прав людини і основоположних свобод [4] (далі – Конвенції) [6].

Стосовно цього Європейська комісія з питань ефективності правосуддя як засоби підвищення ефективності здійснення правосуддя (термінів розгляду справ, завантаження судів справами) пропонувала поряд із альтернативними способами вирішення спорів прискорені, а також спрощені процедури розгляду спорів [2, с. 92].

Засадою запровадження та функціонування спрощених процедур із розгляду цивільних справ різного характеру є вимога пропорційності [3, с. 127].

Під час визначення порядку вирішення цивільної справи позовного провадження суд наділений значними дискреційними повноваженнями. Відповідно до рекомендацій Комітету дискреційними є повноваження суб'єкта владних повноважень обирати в конкретній ситуації між альтернативами, кожна з яких є правомірною, тому не можна допустити, щоб використання дискреційних повноважень під час застосування цих норм приводило до порушення прав та інтересів осіб, які звернулися до суду, а також не стали перешкодою для доступності судового захисту [7]. Визначення виду позовного провадження має важливе практичне значення, обумовлене приватно-правовими інтересами учасників справи, оскільки від обрання певного порядку залежать надані законом процесуальні засоби захисту права, строки вчинення судом та учасниками справ відповідних процесуальних дій.

Диференціацію судових процедур слід розглядати як один із засобів управління судовим часом та засобом, направленим на виконання завдання своєчасності розгляду та вирішення цивільних справ, що реалізує вимоги процесуальної економії, концентрації доказового матеріалу та направлено на досягнення ефективності судочинства. Зміни у цивільному процесуальному законодавстві дозволяють говорити про відхід від класичного розуміння диференціації стадій цивільного судочинства [1, с. 50].

Диференціація судових процедур у рамках цивільного судочинства («горизонтальна» диференціація) має логічний поділ, що має на меті оптимізацію розгляду та вирішення цивільних справ, та її можна розцінювати як систему, в рамках якої судові процедури класифікуються за критеріями ціни позову, категорії та складності справи; обсягу та характеру доказів у справі, наявності спору про право. Стосовно диференціації судових процедур з перегляду судових рішень («вертикальної» диференціації) Комітет зазначав, що для забезпечення того, щоб суд другої інстанції розглядав лише належні питання, слід розглянути доцільність впровадження в законодавство деяких чи усіх з таких заходів: виключити низку категорій справ, наприклад, позовних вимог на невеликі суми (за чинним законодавством перегляд рішення судом, який його ухвалив (ч. 1 ст. 170 ЦПК України, ст. 284 ЦПК України)) (ст. 3 Рекомендації № R (95) 5) [5], дозволити суду

другої інстанції відповідно до спрощеної процедури (наприклад без сповіщення іншої сторони) відхиляти будь-які скарги, які видаються йому відверто необґрунтованими, нерозумними або поданими з наміром дошкулити. У таких випадках можна передбачити застосування належних санкцій, таких як штрафи (ст. 4 Рекомендації № R (95) 5).

Особливе місце у «горизонтальній» диференціації цивільного судочинства посідає факультативна стадія: врегулювання спору за участю судді, яка є видом погоджувальної процедури та одночасно направлена на альтернативний спосіб вирішення спору. Особливістю такого провадження є те, що воно призначається за згодою сторін до початку розгляду справи по суті (ч. 1 ст. 201 ЦПК).

Роль суду в медіаційному процесі полягає в контролі за основоположними правами сторін, дотриманні справедливості процедури та наданні, зокрема, мировій угоді юридичної сили через її визнання та застосуванні відповідних наслідків щодо руху справи. У такому випадку судом здійснюється охоронна функція судочинства шляхом розгляду судом справи на засадах своєчасності, неупередженості та справедливості.

Медіація у загальному розумінні є способом вирішення справи позовного характеру на засадах консенсусу між сторонами спору.

Відповідно щодо врегулювання спору за участю судді можна говорити як про договірне провадження, однак воно має завданням не розгляд та вирішення цивільної справи, а мета цивільного судочинства як захист судом порушеного права не досягається.

Диференціація судових процедур відповідно до чинного цивільного процесуального законодавства залежно від категорії та складності справи, значення справи для сторін, обраного позивачем способу захисту, обсягу та характеру доказів у справі тощо є важливим напрямком у бік забезпечення своєчасності судового захисту та його ефективності. Спрощення судових процедур у рамках диференціації повинно впроваджуватись з урахуванням принципу пропорційності, де головним критерієм повинно бути завдання цивільного судочинства та забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами. Необхідність впровадження або застосування певної процедури повинна бути обґрунтована найбільшою пристосованістю до розгляду певної групи справ з максимальною гарантованістю досягнення ефективності цивільного судочинства.

Список використаних джерел

1. Гусаров К. В. Окремі новели захисту приватного права у позовному провадженні цивільного судочинства при розгляді справи судом першої інстанції. *Актуальні проблеми приватного права*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 96-й

річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (м. Харків, 14 лют. 2018 р.). Харків, 2018. С. 49–51.

2. Жан Жан-Поль, Гурбанов Рамин Афад оглы. Европейская комиссия по эффективности правосудия. *Организация. Деятельность. Развитие*. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. 331 с.

3. Ізарова І. О. Принцип пропорційності у цивільному процесі ЄС та перспективи його запровадження в цивільному процесі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 37 (1). С. 127–130.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р.

5. Рекомендація № R (95) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо запровадження та покращення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і господарських справах: Рекомендації, Міжнародний документ, 7 лютого 1995 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_153 (дата звернення: 27.02.2020).

6. Рекомендація R (2004) 6 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо вдосконалення національних засобів правового захисту 12.05.2004. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_718/sp:max10?sp=:max10&lang=ru (дата звернення: 22.02.2020).

7. Рекомендація R (80)2 Комітету міністрів Ради Європи щодо здійснення адміністративними органами влади дискреційних повноважень, прийнятої Комітетом Міністрів 11.03.1980. *Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України*. Київ: Факт, 2003. С. 469–479.

Кравченко Світлана Миколаївна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОСВІТЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА США ТА УКРАЇНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Досліджуючи проблему забезпечення якості освіти як сучасну освітню тенденцію з проєкцією на перспективність для України досвіду США в умовах реформування національної освіти, звертаємо особливу увагу на актуальні питання освітнього законодавства цих країн. Зокрема на стратегічно важливі нормативно-правові акти, які формують міжнародну освітню політику та мають вплив на розвиток освітньої системи України.

Залишаючи осторонь детальний змістовий аналіз освітнього законодавства США та України, виокремимо деякі аспекти.

Зауважимо, що у США владні повноваження розподіляються між федеральним урядом і урядами 50 штатів із децентралізованим управлінням освітою, що на рівні штатів включає 50 освітніх систем [6].

Головним державним органом, що відповідає за освітню політику, є Департамент освіти Сполучених Штатів Америки (The United States Department of Education, ED, DoED). На місцевому рівні освітні питання координують шкільні округи (school district) та місцеві агенції освіти (Local educational agency, LEA). Ці організації формують освітню політику та здійснюють нормативно-правове забезпечення американської системи освіти на рівні штатів. У процесі дослідження встановлено, що на сучасному етапі на федеральну політику США щодо роботи з дітьми і молоддю також мають вплив такі організації й установи, як: Американська асоціація державних коледжів та університетів (American Association of State Colleges and Universities), Американські ради з міжнародної освіти (American Councils for International Education), Гарвардський проєкт дослідження родини (Harvard Family Research Project), Інститут шкільної реформи Анненберг (Annenberg Institute for School Reform), Національна асоціація шкільних рад (National School Boards Association), Національна рада з акредитації педагогічної освіти (National Council for Accreditation of Teacher Education), Освітні агенції штату (State Educational Agencies), Служба освітніх тестувань (Educational Testing Service), Управління з догляду за дитиною штату (Office of Child Care), Центр досліджень американського прогресу (Center for American Progress) та ін. [2].

Базовими документами, що становлять основу американської освітньої політики, є Конституція США (United States Constitution) (1787 р.) [9], Закон «Про початкову і середню освіту» (Elementary and Secondary Education Act (ESEA), 1965 р.), Закон «Про удосконалення американських шкіл» (Improving America's School Act (IASA), 1994 р.), Закон «Жодна дитина поза увагою» (No Child Behind Act (NCLB), 2001 р.), Закон «Кожен студент досягає успіху» (Every Student Succeeds Act (ESSA), 2015 р.) та інші нормативно-правові документи, прийняті як на федеральному рівні, так і на рівні штатів. Крім того, важливими освітніми документами США також є Меморандум «STEM Освіта. Стратегія 2017–2026» (STEM Education. Policy Statement 2017–2026) [8] та Стратегічний план департаменту освіти США на 2018–22 роки (U.S. Department of Education Strategic Plan for Fiscal Years 2018–22) [10].

Переконливою є думка, що чинний федеральний закон «Кожен студент досягає успіху» (2015), затверджений за президенства Б. Обами, зберігає пріоритет досконалості в освіті, а Меморандум Президента Д. Трампа щодо спрощення доступу до STEM освіти (2017) скеровує американську освіту в інноваційному напрямі [6].

Так, у рамках міжнародного стратегічного освітнього документа «Education 2030: The Future of Education and Skills», розробленого у 2018 р. Organization for Economic Cooperation and Development, сформовано стратегію розвитку освіти для майбутнього [7]. Основною метою цього документа є вироблення спільного для стейкхолдерів (урядів, освітніх лідерів, у тому числі керівників шкіл, педагогічних працівників, учнів, студентів та їхніх батьків, соціальних партнерів та інших експертів) бачення освітніх перспектив. Зокрема, знайти відповіді на першочергові запитання, що означені в документі та потребують невідкладного вирішення: «Які компетентності та цінності сьогоdnішньому учню слід сформувати зараз для успішного існування в 2030 році?» і «Чи зможе освітня система ефективно розвивати ці компетентності?» [7, с. 2].

В Україні таку позицію декларує документ «Освіта. Стратегія України 2030», головною тезою якого є: «Україна – Learning Nation». ООН зазначає, що Україна за індексом людського капіталу – держава з високим рівнем розвитку завдяки масовості та доступності освіти [3]. Та насамперед забезпечення якості освіти гарантує Закон України «Про освіту» (2017 р.). Зокрема, в статті 41 зазначається, що метою розбудови та функціонування системи забезпечення якості освіти в Україні є гарантування якості освіти, формування довіри суспільства до системи та закладів освіти, органів управління освітою, постійне та послідовне підвищення якості освіти тощо. Забезпечення якості освіти може здійснюватися через стандартизацію, ліцензування освітньої діяльності, акредитацію освітніх програм, інституційну акредитацію, громадську акредитацію закладів освіти, зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання, інституційний аудит, моніторинг якості освіти, атестацію педагогічних працівників, сертифікацію педагогічних працівників, громадський нагляд тощо [4, ст. 41]. Підкреслимо, що цей закон зобов'язує український уряд вивести рівень середніх зарплат для вчителів до чотирьох прожиткових мінімумів до кінця 2023 року.

Ще одним із ключових документів, що регламентує якість освітньої діяльності в Україні, є «Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (2017 р.) [1]. Відповідно до цього документа реформування змісту загальної середньої освіти передбачає розроблення принципово нових державних стандартів загальної середньої освіти, які повинні ґрунтуватися на компетентнісному й

особистісно-орієнтованому підході до навчання, враховувати вікові особливості психофізичного розвитку учнів, передбачати здобуття ними умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності. Зазначені стандарти повинні також ґрунтуватися на Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про основні компетентності для навчання протягом усього життя» [5]. Реалізація положень концепції сприятиме поліпшенню якості загальної середньої освіти, подоланню територіальних відмінностей як загальної середньої освіти, забезпеченню престижності професійної освіти, підвищенню якості вищої освіти за рахунок якісної підготовки у школах і кращого конкурсного відбору абітурієнтів, а також формуванню ключових компетентностей сучасного учня (спілкування державною та іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні та громадянські компетентності, підприємливість та фінансова грамотність, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність і ведення здорового способу життя) [1].

Зазначене дозволяє зробити висновок, що нині одним з істотних викликів для України на шляху євроінтеграції є реформування освітньої системи, трансформація її в ефективну модель освіти, яка б відповідала світовим суспільним запитам. Крім того, система освіти повинна реформуватися з урахуванням викликів майбутнього. Завдання школи сьогодні – гарантувати кожній дитині гармонійний розвиток особистості, можливість реалізації індивідуального потенціалу для формування спільного добробуту суспільства. Таким чином, сучасне освітнє законодавство як США, так і України спрямовано на забезпечення якості середньої освіти через збільшення фінансування сфери освіти, ефективну організацію освітнього процесу, трансформацію компетентностей дітей і молоді, високі вимоги до кваліфікації педагогічних працівників.

Список використаних джерел

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80> (дата звернення: 15.03.2020).
2. Кравченко С. М. Забезпечення якості освіти як ключова тенденція розвитку освітньої системи США. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності*: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практич. конф. (Тернопільський обл. комун. інститут післядиплом. пед. освіти, 11–12 квітня 2020 р.). Тернопіль, 2020. URL: <http://ippo.edu.te.ua/2019/02/07/ii-mizhnarodna-naukovo>

praktichna-konferenciya-rozvitok-profesijno%D1%97-majsternosti-pedagoga-v-umovax-novo%D1%97-sociokulturno%D1%97-realnosti/ (дата звернення: 15.03.2020).

3. Освіта. Стратегія України 2030. URL: <https://www.slideshare.net/UIFuture/2030-148758034> (дата звернення: 15.03.2020).

4. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380 [Зміни і доповнення внесено згідно із Законами України: № 2657-VIII від 18.12.2018, ВВР, 2019, № 5, ст. 33; № 2661-VIII від 20.12.2018, ВВР, 2019, № 5, ст. 35; № 2704-VIII від 25.04.2019, ВВР, 2019, № 21, ст. 81; № 2745-VIII від 06.06.2019, ВВР, 2019, № 30, ст. 119; № 392-IX від 18.12.2019].

5. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя: Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 18 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975 (дата звернення: 15.03.2020).

6. Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського Союзу та США: монографія / заг. ред. Локшиної О. І. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2018. 191 с.

7. Education 2030: The Future of Education and Skills. URL: [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf) (дата звернення: 15.03.2020).

8. STEM Education. Policy Statement 2017–2026. URL: <https://www.education.ie/en/The-Education-System/STEM-Education-Policy/stem-education-policy-statement-2017-2026-.pdf> (дата звернення: 15.03.2020).

9. U.S. Constitution. URL: https://www.usconstitution.net/xconst_Am10.html.

10. U.S. Department of Education Strategic Plan for Fiscal Years 2018–22. URL: <https://www2.ed.gov/about/reports/strat/plan2018-22/strategic-plan.pdf> (дата звернення: 15.03.2020).

Крайник Григорій Сергійович,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України;

Дунаєва Тетяна Євгенівна,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У ВИДІ ОСОБИСТОЇ ПОРУКИ ТА ЗАСТАВИ

1. Із п. 2 ч. 1 ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) випливає, що одним із видів запобіжних заходів є особиста порука. У ч. 1 ст. 180 КПК України вказано, що «особиста порука полягає у наданні особами, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання

про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків відповідно до статті 194 цього Кодексу і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу». Чухарев Д. А. обґрунтовано зазначав, що «обрання особистої поруки як запобіжного заходу не повинно передбачати обов'язкову згоду підозрюваного» [1, с. 970].

Розглянемо зміст п. 1 та п. 2 ч. 5 ст. 180 КПК України: «у разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення в розмірі: 1) у провадженні щодо кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше трьох років, або інше, більш м'яке покарання, – від двох до п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, – від п'яти до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб». Зміст чинної редакції п. 1 та п. 2 ч. 5 ст. 180 КПК України не узгоджено з ч. 2 та ч. 3 ст. 12 Кримінального кодексу України «Класифікація злочинів» щодо строків позбавлення волі, оскільки за злочин невеликої тяжкості передбачене покарання у виді позбавлення волі не більше двох років, а за злочин середньої тяжкості – від двох до п'яти років позбавлення волі. Для узгодження відповідних положень вказаних нормативних актів пропонуємо зміст п. 1 та п. 2 ч. 5 ст. 180 КПК України узгодити з ч. 2 та ч. 3 ст. 12 Кримінального кодексу України, взявши за основу положення останнього нормативного акта.

2. Стаття 299 КПК України містить положення, що «під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою». Оскільки домашній арешт, застава та тримання під вартою – окремі види запобіжних заходів згідно зі ст. 176 КПК України, доцільніше сформулювати зміст ст. 299 КПК України з формулюванням не «...у вигляді...», а «...у виді...». Також важливо, що заборона застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування кримінальних проступків не поширюється на особисту поруку.

Водночас із урахуванням того, що 1) суспільна небезпечність злочинів вища, ніж кримінальних проступків (але при цьому до суб'єктів злочинів можливе застосування застави, а для криміналь-

них проступків – поки що ні); 2) враховуючи мету запобіжних заходів (ч. 1 ст. 176 КПК України) та правову природу положень ст. 182 КПК України «Застава» і ст. 180 КПК України «Особиста порука», невинуватеною видається заборона застосування запобіжного заходу у виді застави під час досудового розслідування кримінальних проступків. Невиправданість заборони застосування запобіжного заходу у виді застави щодо мети застосування запобіжного заходу полягає в тому, що застосування застави під час досудового розслідування кримінальних проступків не суперечитиме меті, вказаній у ст. 177 КПК України – забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов’язків, а також запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється, обвинувачується. Невиправданість заборони застосування запобіжного заходу у виді застави щодо правової природи ст. 182 КПК України «Застава» і ст. 180 КПК України «Особиста порука» вбачається в тому, що як при застосуванні застави, так і особистої поруки, у разі невиконання покладених обов’язків, на поручителя (ч. 5 ст. 179 КПК України), так і на заставидавця (ч. 2 та ч. 5 ст. 182 КПК України) накладається грошове стягнення у виді відповідної кількості розмірів мінімальної заробітної плати. При цьому поручителями можуть бути особи, що заслуговують на довіру (ч. 1 ст. 180 КПК України), а заставидавцем – підозрюваний або обвинувачений, інша фізична або юридична особа (ч. 2 ст. 182 КПК України). Отже, внаслідок подібності правової природи застави та особистої поруки ці запобіжні заходи доцільно застосовувати під час досудового розслідування кримінальних проступків. Пропонуємо внести зміни до чинної редакції ст. 299 КПК України таким чином, щоб для осіб, які вчинили кримінальні проступки, було можливо застосовувати як особисту поруку, так і заставу.

Дрозд В. Ю. слушно вважає, що недоліком чинного КПК України є те, що «при визначенні та обчисленні розміру застави використовують мінімальну заробітну плату, яка є нестабільною, на відміну від

більш стабільної одиниці для обчислення – неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Недоцільним є також застосування застави до соціально небезпечних осіб та за тяжкі й особливо тяжкі злочини» [2, с. 74]. На думку О.І. Тищенко, потребують удосконалення на законодавчому рівні положення кримінального процесуального законодавства щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави та можливості його оскарження [3, с. 141].

Для дієвості застосування застави щодо осіб, які вчинили кримінальні проступки, слід доповнити ч. 5 ст. 182 КПК України вказівкою на кримінальні проступки і сформулювати так: «Розмір застави визначається у таких межах: 1) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні *кримінального проступку* або злочину невеликої або середньої тяжкості, – від одного до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб».

1. Зміст п. 1 та п. 2 ч. 5 ст. 180 КПК України не узгоджено з ч. 2 та ч. 3 ст. 12 Кримінального кодексу України «Класифікація злочинів» щодо строків позбавлення волі, оскільки за злочин невеликої тяжкості передбачене покарання у виді позбавлення волі не більше двох років, а за злочин середньої тяжкості – від двох до п'яти років позбавлення волі. Для узгодження положень ч. 2 і ч. 3 ст. 12 Кримінального кодексу України та п. 1 і п. 2 ч. 5 ст. 180 КПК України пропонуємо зміст п. 1 та п. 2 ч. 5 ст. 180 КПК України сформулювати так: «у разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення в розмірі: 1) у провадженні щодо кримінального правопорушення, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше *двох років*, або інше, більш м'яке покарання, – від двох до п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) у провадженні щодо злочину, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від *двох* до п'яти років, – від п'яти до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб».

2. Враховуючи, що домашній арешт, застава та тримання під вартою – окремі види запобіжних заходів згідно зі ст. 176 КПК України, у ст. 299 КПК України слід застосувати формулювання не «...у вигляді...», а «...у виді...». Виходячи з того, що суспільна небезпечність злочинів вища, ніж кримінальних проступків (але при цьому до суб'єктів злочинів можливе застосування застави, а для кримінальних проступків – поки що ні); враховуючи мету запобіжних заходів (ч. 1 ст. 176 КПК України) та правову природу положень ст. 182 КПК

України «Застава» і ст. 180 КПК України «Особиста порука», невинуватеною видається заборона застосування запобіжного заходу у виді застави під час досудового розслідування кримінальних проступків. Тому у чинній редакції ст. 299 КПК України доцільно змінити фразу «...домашнього арешту, застави або тримання під вартою» на «домашнього арешту або тримання під вартою». На наш погляд, враховуючи викладене, доцільно сформулювати зміст ст. 299 КПК України таким чином: «під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у *виді домашнього арешту або тримання під вартою*». Також для дієвого застосування застави слід доповнити ч. 5 ст. 182 КПК України вказівкою на кримінальні проступки.

Список використаних джерел

1. Чухарев Д. А. Напрями вдосконалення особистої поруки в кримінальному процесі України. *Форум права*. 2011. № 2. С. 967–971.
2. Дрозд В. Ю. Проблемні аспекти застосування застави як одного з видів запобіжних заходів, не пов'язаних з обмеженням волі особи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 1. С. 72–80.
3. Тищенко О. І. Окремі аспекти застосування запобіжного заходу у вигляді застави (за матеріалами судової практики). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 140–141.

Криницький Ігор Євгенович,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного, господарського і фінансового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ НА 2020 РІК»: ПРОБЛЕМНІ НОВОВВЕДЕННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Побудова системи своєчасної, рівної, доступної та фахової медичної допомоги неможлива без належного фінансування відповідних медико-санітарних, оздоровчо-профілактичних і соціально-економічних програм. Існує тісний взаємозв'язок між станом охорони здоров'я і рівнем фінансування цієї сфери: чим більше фінансування, тим краще здоров'я нації; чим краще здоров'я населення, тим ефективніші трудові резерви країни, відповідно, стрімко розвивається економіка і до публічних фондів надходить більше коштів. Натомість за наявності численних проблем, фінансово-правове забезпечення

формування і функціонування єдиного медичного простору залишається осторонь пріоритетних векторів наукового пошуку вітчизняних правознавців. Новації в цій сфері, що запроваджені Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», взагалі ще не були предметом фахового дослідження.

У зазначеному контексті звернемо увагу на три позиції «Прикінцевих положень» Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» [1]. У своїй сукупності вони становлять своєрідний обмежувальний механізм, ускладнюють проведення в поточному році медичної реформи в нашій країні. Так, п. 3 окресленого розділу зупинена на 2020 р. дія абз. 1 ч. 5 ст. 4 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення». А саме, нівелюється законодавчий припис, який встановлює, що Програма медичних гарантій затверджується Верховною Радою України у складі закону про Державний бюджет України на відповідний рік [2]. У свою чергу, п. 4 наведеного розділу встановлено, що норми абз. 1 ч. 5 ст. 4 та абз. 2 ч. 3 ст. 10 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» застосовуються у порядку та розмірах, що встановлені Кабінетом Міністрів України з урахуванням наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів. Таким чином, по-перше, припиняється дія положення, згідно з яким обсяг коштів Державного бюджету України, що спрямовуються на реалізацію програми медичних гарантій, щорічно визначається в Законі України про Державний бюджет України як частка валового внутрішнього продукту (у відсотках) у розмірі не менше 5 % валового внутрішнього продукту України, а видатки на програму медичних гарантій є захищеними статтями видатків бюджету. По-друге, виключена з переліку «працюючих» норма, що передбачає: «При розрахунку тарифів та коригувальних коефіцієнтів базою для визначення компонента оплати праці медичних працівників є величина, що є не меншою за 250 відсотків середньої заробітної платі в Україні за липень року, що передує року, в якому будуть застосовуватися такі тарифи та коригувальні коефіцієнти». Третє положення, що стає на перешкоді досягненню очікуваного результату у створенні єдиного медичного простору України – це пункт 6 аналізованого розділу. Згідно з ним встановлюється, що у 2020 р. фінансове забезпечення закладів охорони здоров'я, які належать до сфери управління Міністерства охорони здоров'я України, Національної академії медичних наук України, Державного управління справами, Національної академії наук України, Міністерства соціальної політики

України та не уклали з Національною службою здоров'я України договір про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету за бюджетними програмами головних розпорядників бюджетних коштів, до сфери управління яких належать такі заклади охорони здоров'я.

Наведені нововведення не тільки знижують рівень «гарантування гарантій» зі створення та функціонування єдиного медичного простору, але й порушують вимоги чинного законодавства.

Передусім звернемо увагу на ту обставину, що видатки на програму медичних гарантій визначає як «захищену статтю видатків бюджету» не тільки Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення». Так, Законом України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України № 2621-VIII від 22 листопада 2018 р. [3] ч. 2 ст. 55 була доповнена абз. 20. Він визначає як захищені видатки бюджету видатки загального фонду на програму державних гарантій медичного обслуговування населення. І справа полягає не тільки в забороні змінювати обсяг відповідних бюджетних асигнувань у разі скорочення затверджених бюджетних призначень. «Запобіжником» недофінансування сфери охорони здоров'я слугує й законодавче положення, згідно з яким обсяг коштів Державного бюджету України, що спрямовуються на реалізацію програми медичних гарантій, щорічно визначається в законі України про Державний бюджет як частка валового внутрішнього продукту у розмірі не менше 5 % валового внутрішнього продукту України. Таким чином легально встановлюється відносний нижній поріг обсягу коштів, потрібних для фінансування створення та функціонування єдиного медичного простору нашої країни. Додатковим фактором стабільності фінансово-правового забезпечення відносин у сфері громадського здоров'я є віднесення програми державних гарантій медичного обслуговування населення до видатків, що здійснюються з Державного бюджету України (пп. «ж» п. 8 ч. 1 ст. 87 БК України). Відповідно, дозвіл Уряду встановлювати порядок та розміри фінансування Програми медичних гарантій з урахуванням наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів деформує зазначені норми БК України. Зміни ж до цього Кодексу можуть вноситися винятково законами про внесення змін до Бюджетного кодексу України (ч. 5 ст. 4 БК України).

Крім того, Закон України про Державний бюджет на конкретний рік за своєю сутністю не може передбачати внесення змін та доповнень до будь-яких інших законів нашої держави. Ч. 2 ст. 95 Консти-

туції України передбачає, що винятково законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків. Конкретизація предмета його регулювання здійснюється у ст. 40 БК України (це бюджетні показники на конкретний рік). І в будь-якому разі «зона відповідальності» зазначеного закону не виходить за межі бюджетних відносин.

Додатковим фактором на користь зазначеної позиції може слугувати низка рішень Конституційного суду України (далі – КС України). У контексті наведеного заслуговує на увагу рішення КС України від 9 липня 2007 р. № 6-рп/2007 №1-29/2007 [4]. Суд дійшов висновку, що Верховна Рада України не повноважна під час прийняття закону про Державний бюджет України включати до нього положення про внесення змін до чинних законів України, зупиняти дію окремих законів України та/або будь-яким чином змінювати визначене іншими законами України правове регулювання суспільних відносин. При цьому КС України виходив з того, що закон про Державний бюджет України як правовий акт, чітко зумовлений поняттям бюджету як плану формування та використання фінансових ресурсів, має особливий предмет регулювання, відмінний від інших законів України – він стосується винятково встановлення доходів та видатків держави на загальносуспільні потреби. З часом наведена позиція була підтверджена у рішенні КС України від 22 травня 2008 р. № 10-рп/2008 [5]. Було визнано неконституційними ст. 67 розділу I та низку пунктів розділу II Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України», якими Верховна Рада України зупинила на 2008 р. дію окремих положень 19 законів та інших нормативно-правових актів, до 91 акта внесла зміни і доповнення, а 3 – визнала такими, що втратили чинність.

Слід зазначити, що подібна «універсальність» закону про Державний бюджет на конкретний рік суттєво впливає на колізійність вітчизняного фінансового законодавства. З одного боку, така властивість є наслідком «неякісної» поточної законотворчої роботи, з іншого боку – результатом неефективної побудови галузевого законодавства. За природної конфліктності, що притаманна значній частині фінансових відносин, за відсутності чіткого розуміння ієрархії законодавчих норм, наявні нормативні суперечності призводять до виникнення нових чи загострення старих проблем у законотворчості та правозастосуванні. Компенсатором наведених негативних факторів та каналом впровадження принципів, сталих правил і норм, що

напрацьовані в ЄС до національної правової системи, може стати специфічний законодавчий акт (за юридичною силою, за порядком прийняття, за колом врегульованих питань) – Основи фінансового законодавства України. Таке рішення дозволить перейти до трьохланкової моделі галузевого законодавства: Конституція України – конституційний закон – ординарні закони. До специфіки конституційного закону варто віднести: а) визначення його в такій якості в Основному законі нашої держави; б) особливий порядок прийняття – він вважатиметься прийнятим, якщо за нього в один тур проголосувало не менше як 2/3 народних депутатів України від конституційного складу Парламенту; в) особливе місце в ієрархії законодавчих актів України – він матиме вищу юридичну силу щодо ординарних законів; г) специфічне змістовне наповнення – до предмета його регулювання передусім слід віднести засадничі моменти, а також потенційно колізійні сегменти правового впливу. Вважаємо, що впровадження окресленої моделі призведе до балансування законодавчого масиву, диференціації його за юридичною силою та суттєвого зменшення рівня суб'єктного протистояння. Запропонований крок дозволить відійти від практики прийняття довільних правотворчих рішень, стане ефективним важелем стандартизації.

До цього нового різновиду нормативно-правових актів варто перенести норми чинного БК України щодо захищених видатків бюджету, зокрема, й стосовно видатків загального фонду на формування та функціонування єдиного медичного простору України. Саме таким чином ми зможемо гарантувати реальний захист прав пацієнтів, інших осіб, дотичних до сфери охорони здоров'я, забезпечити стабільність і визначеність правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України. *Голос України*. 13 грудня. 2019. № 239–240.
2. Програма медичних гарантій. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 31.
3. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України: Закон України № 2621-VIII від 22 листопада 2018 р. ч. 2 ст. 55 абз. 20. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 2. Ст. 9.
4. Рішення КС України від 9 липня 2007 р. № 6-рп/2007, № 1-29/2007. *Офіційний вісник України*. 2007. № 52. С. 138. Ст. 2132. Код акту 40412/2007.
5. Рішення КС України від 22 травня 2008 р. № 10-рп/2008. *Офіційний вісник України*. 2008. № 38. С. 22. Ст. 1272. Код акту 43177/2008.

Крупко Яна Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
адміністративного, цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Мета юридичної відповідальності полягає в застосуванні до правопорушників певних санкцій, які призводять до негативних наслідків, передбачених законодавством, а саме (відшкодування шкоди, штраф, позбавлення волі тощо), що впроваджуються та забезпечуються в примусовому порядку державою. Юридична відповідальність є основним способом та засобом забезпечення законності й правопорядку в країні, належної реалізації Основного закону: Конституції України та чинного сучасного законодавства. Проте якісне правове регулювання буде сприяти неупередженому та об'єктивному розгляду справ щодо притягнення винних до юридичної відповідальності, стимулювати до правомірної поведінки суб'єктів суспільних відносин (правовідносин), сприяти формуванню в населення поваги до права і закону в подальшому розвитку України як європейської та правової держави. Але, на жаль, сьогодні національне законодавство ще не можна вважати таким, що відповідає європейським стандартам. Уже багато років у науковій літературі відбувається дискусія про відсутність або наявність таких самостійних видів юридичної відповідальності, як фінансова та бюджетна. Така дискусія обумовлена недосконалістю правового регулювання юридичної відповідальності за порушення податкового та бюджетного законодавства, наявністю у чинних у цій сфері нормативно-законодавчих актах суттєвих розбіжностей і прогалин.

Проць І. М. пропонує «доповнити Бюджетний кодекс України дефініцією «бюджетне правопорушення», визначаючи його як суспільно небезпечну, протиправну, винну дію чи бездіяльність учасника бюджетного процесу, яка посягає на встановлений порядок бюджетної діяльності, та за яку законодавством передбачено фінансово-правову відповідальність» [3, с. 16].

Крім того, стверджуючи, що за бюджетні правопорушення законодавством передбачено фінансово-правову відповідальність, науковець пропонує для наукових досліджень детермінувати фінансово-правову відповідальність як бюджетно-правову [3]. Отже, ще одним видом юридичної відповідальності, який застосовується в науці, є бюджетно-

правова відповідальність. Проте, якщо законодавство України, зокрема Податковий кодекс України [2], передбачає такий вид юридичної відповідальності як фінансова, бюджетно-правова відповідальність, як самостійний вид юридичної відповідальності, у Бюджетному кодексі не згадується, тому, на нашу думку, не має сенсу застосовувати такий термін і в науці. А от питання застосування заходів впливу та/або засобів юридичної відповідальності за порушення бюджетного законодавства викликає низку питань і зауважень.

Стаття 117 Бюджетного кодексу України має назву «Заходи впливу за порушення бюджетного законодавства» і передбачає такі заходи: запобігання про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства (виявлені порушення бюджетного законодавства мають бути усунені в строк до 30 календарних днів); зупинення операцій з бюджетними коштами; призупинення бюджетних асигнувань; зменшення бюджетних асигнувань; повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету; зупинення дії рішення про місцевий бюджет; безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів. Пункт 8 частини першої статті 117 регламентує, що інші заходи впливу можуть бути визначені законом про Державний бюджет України [1]. Тобто перелік заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, який надається у Бюджетному кодексу України, не є вичерпним, у ньому міститься бланкетна норма, що відсилає нас до законів України про Державний бюджет України.

У науковій літературі [4] є обґрунтована думка про недоцільність існування такої норми у Бюджетному кодексі України, бо, по-перше, закон про Державний бюджет України є тимчасовим законом, і відповідно, регламентація застосування заходу, що він встановить, буде здійснюватися тимчасовими підзаконними нормативно-правовими актами, що призведе до створення їх значного масиву, а по-друге, п. 8 частини першої статті 117 Бюджетного кодексу України суперечить статті 40 Бюджетного кодексу України, яка встановлює предмет регулювання закону про Державний бюджет України і не передбачає встановлення цим законом заходів впливу за порушення бюджетного законодавства.

Чинний Бюджетний кодекс України не передбачає ані бюджетно-правової, ані фінансової відповідальності. За порушення бюджетного законодавства встановлено цивільну, дисциплінарну, адміністрати-

вну або кримінальну відповідальність. Дійсно, окрема стаття Бюджетного кодексу України, а саме стаття 117, встановлює різні заходи впливу, що застосовуються до порушників бюджетного законодавства, але вони не є засобами юридичної відповідальності. Проте дотепер у законодавстві немає визначення «заходи впливу», хоч ця правова категорія вже давно застосовується в окремих галузях права. Крім того, стаття 117 перераховує не всі заходи впливу, що містяться в інших статтях Бюджетного кодексу України, тобто містить прогалини. Такий вид юридичної відповідальності, як фінансова відповідальність в Україні, закріплено на законодавчому рівні у Податковому кодексі України від 02.12.2010, але дотепер окремі закони, що встановлюють вичерпний перелік видів юридичної відповідальності деяких публічних службовців, фінансову відповідальність як вид самостійної юридичної відповідальності не передбачають. Колізії, прогалини та нечіткі формулювання у бюджетному та податковому законодавстві призводять до неоднозначного тлумачення їх окремих норм у науці, труднощів у правозастосовчій діяльності та дозволяють винним ухилятися від справедливого покарання. Отже, правове регулювання юридичної відповідальності за порушення бюджетного законодавства потребує вдосконалення шляхом внесення змін і доповнень як у кодифіковані закони, що діють у цих галузях, так і у спеціальні закони, що регулюють правовий статус окремих публічних службовців. Удосконалення правового регулювання юридичної відповідальності за порушення бюджетного законодавства в державі буде сприяти зміцненню законності та фінансової дисципліни України.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n160> (дата звернення: 19.01.2020).
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 92. Ст. 3248.
3. Проць І. М. Відповідальність за правопорушення у бюджетній сфері: адміністративно-правові та фінансово-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів: Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2016. 21 с.
4. Чернадчук О. Відповідальність за порушення бюджетного законодавства: стан та перспективи. *Юридична Україна*. 2013. № 4. С. 24–29.

Крутько Руслан Викторович,
старший преподаватель кафедры гражданских
и уголовно-правовых дисциплин
Барановичского государственного университета

РЕЛИГИОЗНАЯ СЕМАНТИКА В НАИМЕНОВАНИЯХ КОММЕРЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Коммерческую организацию невозможно представить без наименования. В гражданском обороте наименование организации выступает средством ее индивидуализации. Коммерческие организации являются юридическими лицами, основной целью деятельности которых является извлечение прибыли. Запоминающееся, вызывающее приятные ассоциации название коммерческой организации помогает значительно увеличивать прибыль и само по себе является ценным, а в некоторых случаях, практически, бесценным, активом. Соответственно, придумать наименование юридическому лицу становится не только важной, но и достаточно сложной задачей.

Среди наименований юридических лиц встречаются наименования с религиозной семантикой. Семантика (от греч. «семантикос» – обозначающий), содержание, передаваемое словом, словосочетанием, предложением и т. д. [1, с. 102].

Согласимся с мнением Н. Л. Балич, что «религия – наиболее устойчивый и долговременный компонент в структуре каждой цивилизации. Она не только определяет нормы, культуру и отношения между людьми, индивидом и обществом, но и сакрализует эти отношения, придавая им религиозный характер» [2, с. 137]. Во многом, именно поэтому мы обращаем внимание на организации, в наименовании которых присутствует определенное религиозное содержание.

Норма пункта 1 статьи 50 Гражданского кодекса Республики Беларусь (далее – ГК) предусматривает, что юридическое лицо имеет свое наименование, содержащее указание на его организационно-правовую форму [3].

В соответствии с нормой пункта 1 статьи 47 ГК юридическое лицо подлежит государственной регистрации в порядке, установленном законодательными актами. Данные государственной регистрации включаются в Единый государственный регистр юридических лиц и индивидуальных предпринимателей, если иное не установлено законодательными актами [3].

Но, прежде чем зарегистрировать юридическое лицо, необходимо согласовать его наименование в регистрирующем органе, ко-

торами являются, в том числе, местные исполнительные и распорядительные органы. Возникающие при согласовании наименования спорные вопросы разрешаются Министерством юстиции Республики Беларусь.

Условия согласования наименования юридических лиц содержатся в постановлении Министерства юстиции Республики Беларусь от 5 марта 2009 г. № 20 «О согласовании наименований юридических лиц». В пункте 1.8.16 данного постановления определено, что не допускаются к согласованию в качестве наименований (части наименований) наименования, которые могут привести к отождествлению характера деятельности юридического лица с деятельностью, осуществляемой религиозными организациями, за исключением случаев, когда собственником имущества (учредителем, участником) юридического лица выступает религиозная организация [4].

В пункте 1.8.5 указанного постановления установлен запрет на согласование наименования юридического лица, использование которого противоречит общественным интересам и иным охраняемым законом интересам, принципам гуманности и морали.

Отметим, что согласование наименования юридического лица производится уполномоченным сотрудником регистрирующего органа путем оценки на предмет тождественности предложенного заявителем наименования (наименований) с наименованиями юридических лиц, внесенными в Единый государственный регистр юридических лиц и индивидуальных предпринимателей, а также на предмет соответствия предложенных наименований требованиям законодательства.

На веб-портале Единого государственного регистра юридических лиц и индивидуальных предпринимателей (<http://egr.gov.by>) можно получить информацию о зарегистрированных в Республике Беларусь юридических лицах.

В соответствии с пунктом 1 статьи 1013 ГК юридическое лицо имеет исключительное право на фирменное наименование.

В свое время в Беларуси были зарегистрированы две коммерческие организации с одинаковым фирменным наименованием – «Рай». Только в одном случае название писалось прописными буквами, а во втором – строчными.

В марте 1998 года в г. Витебске была зарегистрирована Производственно-коммерческая фирма «Рай», а в марте 2005 года она была исключена из регистра.

Отметим, что почти за шесть лет до регистрации ПКФ «Рай», в июле 1992 года в г. Минске был зарегистрирован Информационно-

культурный центр общество с ограниченной ответственностью «РАЙ» (именно так указано в регистре). Данная организация была исключена из Единого государственного регистра в декабре 2002 года в связи с признанием банкротом с ликвидацией. В данном случае, происходит девальвация понятия «рай». Интерпретация: «РАЙ» – банкрот» у многих верующих-христиан вызывает оскорбление религиозных чувств.

В Толковом словаре В. И. Даля «рай» – первобытный сад, жилище прародителей Адама и Евы. Пребывание праведных душ [5, с. 557]. Пребывание праведных душ в раю банкроте – звучит, согласитесь, оскорбительно.

Барановичским городским исполнительным комитетом (г. Барановичи, Брестская обл.) в феврале 2018 года было зарегистрировано и действует в настоящее время Общество с ограниченной ответственностью «Деревянный рай». Такое наименование еще более оскорбительно для религиозных чувств верующих.

Однако в законодательстве Республики Беларусь нет прямой нормы, устанавливающей ответственность за оскорбление религиозных чувств верующих. Как отмечает В. Г. Кокорев, «в настоящее время не раскрывается понятие «религиозные чувства верующих», что создает трудности при квалификации действий виновного лица» [6, с. 223].

Ивацевичским районным исполнительным комитетом (г. Ивацевичи, Брестская обл.) в декабре 1996 года был зарегистрирован колхоз имени Калинина. В результате реорганизации в форме преобразования вместо колхоза с июля 2003 года стал действовать Сельскохозяйственный производственный кооператив «Святая Воля». В декабре 2016 года кооператив был реорганизован в Открытое акционерное общество «Святая Воля».

В данном случае Святая Воля – это агрогородок, то есть название населенного пункта, в котором находится акционерное общество.

В Едином государственном регистре юридических лиц и индивидуальных предпринимателей Республики Беларусь зарегистрированы в качестве индивидуальных предпринимателей двое граждан по фамилии Святой. Утверждение «предприниматель Святой» звучит очень многообещающе.

Ранее мы отмечали, что в реестре, в котором регистрируются коммерческие организации, зарегистрировано и ряд религиозных организаций, хотя в соответствии с законодательством, они должны быть зарегистрированы в Государственном реестре религиозных организаций [7]

Подводя итоги, полагаем, что при согласовании наименований коммерческих организаций, имеющих религиозное содержание, уполномоченные сотрудники регистрирующего органа должны досконально оценивать последствия такого согласования. Более того, необходимо ограничить согласование наименований юридических лиц с религиозной семантикой, за исключением случаев, когда учредителями юридического лица являются религиозные организации.

Список использованных источников

1. Большая иллюстрированная энциклопедия: в 32 томах. Т. 25. СВЯ-СОД. Москва: АСТ: Астрель, 2010. 503 с.
2. Балич Н. Л. Религиозный фактор в социально-политической жизни современной Беларуси. *Вестник Брестского университета. Серия 1. Философия. Политология. Социология*. 2013. № 1. С. 136–143.
3. Гражданский кодекс Республики Беларусь 7 дек. 1998 г., № 218-З: принят Палатой представителей 28 окт. 1998 г.: одоб. Советом Респ. 19 нояб. 1998 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 09.01.2017 г. ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь. Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2020.
4. О согласовании наименований юридических лиц: пост. Мин. юстиции Респ. Беларусь, 5 мар. 2009 г., № 20, в ред. пост. Мин. юстиции Респ. Беларусь от 21.01.2014 г. ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь. Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2017.
5. Даль В. И. Толковый словарь русского языка. Современная версия. Москва: ЭКСМО-Пресс, 2002. 736 с.
6. Кокарев В. Г. Особенности технико-юридического конструирования уголовно-правовых норм, сопряженных с оскорблением религиозных чувств верующих, и практика их применения: история и современность. *Тенденции развития юридической науки и практики совершенствования правовых институтов в условиях формирования инновационного общества*: сб. науч. ст. в 2 ч. / гл. ред. С. Е. Чебуранова. Гродно: ГрГУ, 2019. С. 219–224.
7. Крутько Р. В. Наименование религиозных организаций как средство индивидуализации в гражданском обороте. *«Вестник БарГУ. Серия: Исторические науки и археология. Экономические науки. Юридические науки»*. 2017. Вып. 5. С. 160–164.

Кулик Ярослав Игоревич,

аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРАХ КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ

Протягом 2019 року Кабінет Міністрів України неодноразово порушував питання про реорганізацію Міністерства культури. У результаті Постановою Кабінету Міністрів України від 02.09.2019

№ 829 «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» відбулася реорганізація вищезазначеного Міністерства, внаслідок якої було утворено Міністерство культури, молоді та спорту України (далі – МКМС) [1].

Проте тільки на реорганізації міністерств уряд не зупинився. У результаті реформи 04 грудня 2019 року Кабінет Міністрів України на своєму засіданні прийняв постанову «Питання утворення деяких центральних органів виконавчої влади» про утворення семи нових центральних органів виконавчої влади у сферах культури, молоді та спорту», яким було створено Державне агентство України з питань мистецтв; Державне агентство України з питань мистецької освіти; Державне агентство розвитку молоді та громадянського суспільства України; Державне агентство спорту України; Державне агентство розвитку туризму України; Державну інспекцію культурної спадщини України; Державну службу охорони культурної спадщини України [2]. Тобто, враховуючи це реформування, нині, фактично, в підпорядкуванні МКМС на сьогодні є низка ЦОВВ, функції і повноваження яких повною мірою відповідають повноваженням МКМС, що свідчить про певну нелогічність прийнятої постанови. Цей факт, на наше переконання, свідчить про певну поспішність у прийнятті відповідного рішення, оскільки, як ми вже визначили, буде дублювання повноважень між МКМС та новоутвореними ЦОВВ, що може привести до проблем бюрократичного характеру.

Варто зазначити, що утворення вищезазначених ЦОВВ, на думку очільника МКМС, зумовлено тим, що функції з реалізації державної політики повинні бути зосереджені не в міністерствах, тобто в нашому випадку МКМС, а в інших ЦОВВ (агентствах) [3].

Визначаючи доцільність утворення вищезазначених органів, слід зазначити, що Міністерство є головним (провідним) органом у системі ЦОВВ у забезпеченні впровадження державної політики в конкретно визначеній сфері діяльності, тобто в нашому випадку у сфері культури, молоді та спорту. Міністр, як член Кабінету Міністрів України, особисто відповідає за розроблення і реалізацію державної політики, спрямовує і координує здійснення центральними органами виконавчої влади заходів із питань, віднесених до його відання, приймає рішення щодо розподілу відповідних бюджетних коштів за поданням державного секретаря Міністерства [4, с. 55].

Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», міністерства забезпечують формування та

реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики. Повноваження міністерств, інших центральних органів виконавчої влади поширюються на всю територію держави [5].

Тобто, іншими словами, міністерства здійснюють державне управління у відповідній політичній та соціально-економічній сферах діяльності.

У свою чергу, державне агентство – центральний орган виконавчої влади, більшість функцій якого становлять функції з реалізації державної політики у вузькоспеціалізованій сфері [6, с. 117]. Для прикладу вкажемо, що Державне агентство розвитку молоді та громадянського суспільства України (Держагентство молоді) реалізує державну політику у молодіжній сфері, у сфері національно-патріотичного виховання та сприяє розвитку громадянського суспільства, а Державне агентство спорту України (Держспорт) реалізує державну політику у сфері фізичної культури і спорту [7].

У свою чергу, серед основних завдань МКМС є забезпечення формування та реалізація державної політики у молодіжній сфері; у сфері національно-патріотичного виховання; державної політики у сфері фізичної культури і спорту [8].

Тобто, фактично, частково такі завдання дублюються в частині реалізації державної політики. На нашу думку, якщо створювати такі агентства, то доцільно внести зміни до п. 3 Положення про Міністерство культури, молоді та спорту України та виключити слово «реалізація», залишивши тільки формування. У такому випадку доцільність існування таких агентств буде виправданою. У свою чергу, в такому випадку МКМСМ стане органом, який тільки формує державну політику у вказаних сферах і не вживає жодних заходів з її реалізації, що суттєво понижує статус Міністерства.

Таким чином, у зв'язку з вищезазначеним, на нашу думку, доцільно було б більш виважено підійти до останнього реформування ЦОВВ. На наше переконання, дублювання повноважень Міністерства та державних агентств не приведе до позитивних змін управління у відповідних галузях.

Список використаних джерел

1. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2019 № 829. *Офіційний вісник України*. 2019. № 71. С. 74.
2. Питання утворення деяких центральних органів виконавчої влади про утворення семи нових центральних органів виконавчої влади у сферах культури,

молоді та спорту: постанова Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 № 995. *Офіційний вісник України*. 2019. № 98. С. 35.

3. Уряд створив п'ять нових Державних агентств під егідою МКМС. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2830800-urad-stvoriv-pat-novih-derzavnih-agentstv-pid-egidou-mkms.html> (дата звернення: 23.02.2020).

4. Железняк Н. А. Правові та організаційні форми діяльності Міністерства юстиції України у здійсненні державної правової політики (теоретичні та практичні питання): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2004. 253 с.

5. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.

6. Загуменник В. І. Державне управління та виконавча влада в Україні: навч. посіб. Київ: Поліграфіст. 2015. 295 с.

7. Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку молоді та громадянського суспільства: постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 № 1171. *Офіційний вісник України* від 07.02.2020. 2020. № 10. С. 80. Ст. 381.

8. Деякі питання діяльності Міністерства культури, молоді та спорту: постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2019 № 885. *Офіційний вісник України* від 15.11.2019. 2019. № 88. С. 88. Ст. 2942.

Курова Аліна Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри права та методики викладання правознавства Навчально-наукового інституту історії та філософії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Трудові правовідносини минулого століття не вкладаються в рамки нової суспільної організації праці, що продиктована умовами інформаційного суспільства. Докорінне оновлення технічної та технологічної бази на основі комп'ютеризації, інформатизації, автоматизації, поява гнучких виробничих систем призвели до суттєвих змін у сфері організації праці, що спонукало структурні зміни на ринку праці та виникнення нестандартних форм зайнятості: праця поза офісом, у тому числі телепрацівники (комп'ютерні надомники); запозичена праця; часткова та тимчасова зайнятість; гнучкий робочий графік тощо [1, с. 86].

Сучасний стан дослідження ринку праці відмічений у роботах таких учених, як: Джинчарадзе Н.Г., Боков О.В., Гулевич О.Ю., Вітрянк Т.Б., Шостак І.В., Куліков Г.Т., Красівський Д.О., Савченко Н.В., Савенко О.О., Літвінчук Л.Й. Але ХХІ ст. сміливо можна назвати

епохою якісних змін і перетворень у всіх сферах життєдіяльності, в тому числі і у практиці трудових правовідносин [2, с. 42].

Кисельов І. Я. стверджує, що може відбутися подальше розширення сфери дії трудового права і зрештою навіть зміниться предмет його регулювання, яким стане застосування праці як залежних, так і незалежних працівників, співучасників різних видів колективних власників, зайнятих у трудовому і виробничому процесі [3, с. 26].

Сьогодні предметом трудового права виступають суспільні відносини, які врегульовуються законодавством про працю, тобто трудові і тісно пов'язані з ними відносини, що обмежує правовий режим трудового права. Адже сучасність диктує інше та визначає, що предметом трудового права України виступають також ті, які за своїми фактичними прямими ознаками підпадають під визначення трудових, незважаючи на те, що їм притаманні нові суб'єкти та нові форми реалізації, тобто ті, які опосередковують процес використання найманої праці, а також відносини, які супроводжують цей процес, але не виходять за межі трудо-правової природи. Правильно зазначає Л. Величко, що «сфера дії трудового права включає не лише правове регулювання предмета галузі трудового права (трудова та пов'язані з ними відносини), але й субсидіарне регулювання нормами трудового права відносин іншої галузевої належності, що пов'язані з використанням праці» [1, с. 88].

Так, Т. Трошина, описуючи, що «застосування нетипових форм зайнятості в Україні є соціально-економічною проблемою, для врегулювання якої необхідні спільні дії соціальних партнерів на всіх рівнях: державному, галузевому, виробничому, оскільки: застосування запозиченої праці викликає звуження трудових та соціально-економічних прав і гарантій працівників; у зв'язку з тим, що запозичені працівники, частіше за все не охоплені профспілками, не мають належного рівня соціального захисту; у зв'язку із відсутністю згуртованості запозичених працівників вони практично позбавлені права колективного відстоювання своїх трудових прав і гарантій; така форма зайнятості працівників зменшує надходження до місцевих бюджетів і соціальних фондів» [3, с. 32].

Лучик С. Д. висловлює побідну думку: «нормативно-правового забезпечення таких нетипових видів зайнятості населення в Україні не розроблено. Однозначно зрозуміло, що розвиток дистанційного та інших гнучких форм зайнятості в Україні не зупинити, а тому їх використання потрібно врегулювати» [5, с. 24].

Норми трудового права мають визначальне значення під час встановлення прав і обов'язків у царині праці в різних сферах діяльності. Тому сфера дії трудового права включає не лише правове регулювання предмета галузі трудового права (трудові та пов'язані з ними відносини), але й субсидіарне регулювання нормами трудового права відносин іншої галузевої належності, що пов'язані з використанням праці. Субсидіарне застосування норм трудового права до суспільних відносин у сфері праці, які не входять до предмета трудового права, здійснюється двома способами: (а) безпосереднє застосування на підставі прямої вказівки, що міститься в законі або іншому нормативно-правовому акті (відсилочні та бланкетні норми до трудового законодавства та інших нормативних актів, що містять норми трудового права); (б) застосування на підставі міжгалузевої аналогії закону під час усунення прогалин у правовому регулюванні. Таким чином, під субсидіарним (додатковим) розуміють, як правило, таке застосування правових приписів, за якого вони поширюють свою дію на відносини, що не є безпосередньо предметом їх регулювання [6, с. 434].

Слід зауважити, що на сьогодні визначення предмета трудового права України потребує певної актуалізації, адже сьогоденне чинне трудове законодавство не враховує нові види трудових відносин, що вже виникли та активно розвиваються, це потрібно для більш ефективного функціонування системи трудового права в Україні.

Список використаних джерел

1. Величко Л. Світові тенденції експансії трудового права. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 8. С. 86–88.
2. Прогонюк Л. Ю. Сучасні тенденції розвитку трудових прав в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 42–46.
3. Киселев И. Я. Сравнительное и международное трудовое право: учебник для вузов. Москва: Дело, 1999. 728 с.
4. Вакарюк Л. В. Проблема визначення предмета правового режиму трудового права України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 2. Т. 2. С. 30–33.
5. Лучик С. Д., Лучик М. В. Нетипові форми зайнятості населення: види та перспективи розвитку в Україні. Людина і праця в економіці регіону: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 31 жовтня 2016 р. Кропивницький, 2016. Ч. 1. С. 22–25.
6. Лушиников А. М. Курс трудового права: учебник: в 2-х т. Москва: Статут, 2009. Т. 1. Сущность трудового права и история его развития. Трудовые права в системе прав человека. Общая часть. 2-е изд., перераб. и доп. 879 с.

Лазаренко Алла Миколаївна,
доцент кафедри права, філософії та політології
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка;
Носкович Анна Олександрівна,
студентка Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ПРАКТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ЕЙДЖИЗМУ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Україна протягом останніх років зробила значний крок вперед щодо запобігання та протидії дискримінації за різними ознаками. Це відбулося саме завдяки імплементації в українське законодавство положень міжнародно-правових актів.

Ознака віку, як така, за якою може здійснюватися дискримінація щодо людини згадана лише в Рамковій Директиві Ради Європи 2000/78/ЄС «Про встановлення загальних правил рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності». Протидія та заборона дискримінації більш поширена у сфері зайнятості. Положення директиви застосовуються в умовах праці, зайнятості, професійного навчання, членства в організаціях працівників та роботодавців. Остання має значний вплив на формування відповідного законодавства в європейських країнах.

В Україні питання запобігання віковій дискримінації визначені в Конституції України, Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації», Кримінальному Кодексі України та інших нормативно-правових актах. Проте з розвитком сучасного суспільства виникає потреба подальшого розвитку нормативно-правової бази щодо запобігання ейджизму в різних сферах суспільних відносин.

Питанням сутності ейджизму та його протидії присвячено низку наукових праць, проте не всі шляхи протидії дискримінації вивчені та розкриті. Зокрема, постає необхідність у: розкритті сутності методів та шляхів запобігання ейджизму в європейських країнах, проведенні аналізу правових механізмів, які діють в Україні по протидії з цим явищем.

Уперше поняття «ейджизм» запропонував доктор медицини Роберт Батлер, зазначаючи, що ейджизм – це дискримінація за віковою належністю. Батлер Р. розглядав ейджизм лише через призму упередженого стереотипного ставлення до людей похилого віку. Сьогодні дискримінація за ознакою віку може стосуватися будь-якої вікової

категорії. На наше переконання, для більш ефективної протидії ейджизму в Україні необхідно проаналізувати окремі європейські практики з цього питання.

У світовій практиці скарги, пов'язані з дискримінацією за віковою ознакою, прийнято розглядати спеціальними органами, на рівні з іншими видами дискримінації.

Захист від дискримінації, що міститься в положеннях міжнародно-правових актах щодо запобігання та протидії дискримінації, опирається на ефективний та дієвий правовий механізм – Європейський суд з прав людини. До Європейського Суду звертаються громадяни із заявою про порушення їх прав та свобод, гарантій, зазначених у Конвенції з прав людини або Протоколах до неї [4, с. 17].

Суд має такі компетенції: перевірка держав щодо дотримання положень, передбачених Конвенцією з прав людини; розглядає скарги/заяви, подані громадянами або самими державами; у випадку, коли суд виявляє порушення прав та гарантій – виносить рішення. Рішення Європейського суду носить обов'язковий характер для всіх держав-учасниць. Європейський суд виражає конкретний вираз основної норми правопорядку ЄС, а саме загального принципу рівного ставлення. Компенсація за моральну або фізичну шкоду визначається ст. 41 Конвенції. Європейський Суд: присуджує заявникові справедливую сатисфакцію (відповідно до ст. 41), тобто присуджує компенсацію за моральну або фізичну шкоду, за матеріальні збитки, компенсація за судові та інші витрати заявника на національному рівні (за умови наявності чеків, квитанцій тощо). Компенсація має бути виплачена державою-відповідачем протягом трьох місяців з моменту набуття рішення; зобов'язує державу-відповідача прийняти так звані індивідуальні санкції, тобто, це може бути перегляд справи заявника на національному рівні та виконати остаточне рішення щодо його справи); зобов'язує державу-відповідача застосувати загальні заходи, наприклад, внесення змін до законодавства [4, с. 52].

Судова практика ЄС показує, що основними питаннями щодо дискримінації є вікова дискримінація та форми вияву нерівного ставлення за віковою ознакою. Рішення та діяльність Європейського суду сприяє реформуванню законодавства та поширення застосування судового захисту від дискримінації в різних державах.

Важливим завданням політики кожної держави є зниження рівня правопорушень, що пов'язані з віковою дискримінацією. Саме тому в низці держав виникають тенденції щодо розробки законів та нормативно-правових актів з питань захисту від ейджизму.

18 серпня 2006 р. у Німеччині вступив в дію Основний закон про Однакове Ставлення (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz, AGG). Цей закон має на меті додатковий захист від дискримінації. До нього увійшла більша частина положень Основного закону 1980 р., який передбачає захист від гендерної дискримінації та розширює сферу його застосування. Саме в цьому законі існують положення про вікову дискримінацію і встановлені права подавати скарги на тих, хто здійснює утиск їх прав. Зважаючи на те, що більшість жертв дискримінації як вікової, так і будь-якої іншої схильні приховувати свої претензії, в законі встановлені додаткові заходи, що спрямовані на полегшення процедури відновлення своїх прав [3, с. 3].

У європейських країнах передбачено проведення спеціальних судових процедур з розгляду справ щодо вікової дискримінації. Також у більшості країн світу в Кримінальному законодавстві встановлено покарання за вияви, підбурювання до дискримінації щодо людини або групи людей. Упровадження кримінальної або адміністративної відповідальності за вияви вікової дискримінації в Україні сприяло б зниженню поширення цього явища.

У ст. ст. 225-1 чинного Кримінального кодексу Франції від 1992 р. установлені ознаки дискримінації, а в ст. 225-2 – кримінальне покарання за вчинення будь-яких виявів дискримінації щодо людини.

У Бельгії Закон «Про боротьбу з дискримінацією» від 25 лютого 2003 р. встановлює відповідальність за вияви вікової дискримінації. Так, наприклад, у ст. 6 цього закону передбачено покарання за підбурювання до вчинення дискримінації, до ненависті, до насильства над людиною або групою людей.

Визначаючи досвід інших країн у питаннях протидії ейджизму, слід звернути увагу на практики протидії цьому явищу у США. Наприклад, закон про недопущення дискримінації за віком людини при працевлаштуванні було прийнято ще у 1964 р. Прийняття останнього було необхідним в умовах високого рівня безробіття серед осіб старше 40 років. Метою вказаного закону є сприяння зайнятості осіб більш старшого віку на основі їх вмінь. При цьому спочатку в ньому йшлося про дискримінацію людей старше 40 років, тобто людей віком від 40 до 65 років. Але вже у 1978 році ця межа була піднята до 70 років і згодом зовсім ліквідована. Саме тому в США найбільший показник працевлаштування осіб віком старше 60 років [7, с. 97].

Для більшості європейських країн характерним є створення спеціальних органів, які забезпечують реалізацію принципу рівних можливостей та захисту осіб, які постраждали від дискримінації. Ці органи, створюються в рамках виконавчої влади, є колегіальними,

забезпечують моніторинг дотримання антидискримінаційного законодавства, проводять власні розслідування у справах можливих порушень принципу рівноправ'я, якщо виникає необхідність, можуть звернутися з позовом до суду з питань порушення антидискримінаційного законодавства. Це такі органи, як:

- Комісія захисту проти дискримінації (Болгарія);
- Комісія з рівності можливостей (Греція, Нідерланди);
- Верховний орган по боротьбі з дискримінацією та забезпеченням рівноправності (Франція) [2, с. 49].

В європейських країнах дієвим засобом захисту прав людини є звернення до омбудсменів з питань рівноправ'я. У державно-правовому значенні омбудсмен сприймається як незалежна, уповноважена парламентом особа, що здійснює парламентський контроль у формі нагляду без права зміни рішень державних органів. В європейських країнах звернення до омбудсмена з питань дискримінації є досить поширеним явищем і вважається потужним та дієвим механізмом щодо охорони людських прав.

Створення такого універсального органу, який займається питаннями запобігання будь-яких виявів дискримінації, вирішує проблему подання скарг, оскільки жертвами дискримінації стають за різними ознаками, в тому числі і за віковими. Також це дозволяє розробити універсальні підходи до реалізації антидискримінаційного законодавства, застосовувати та забезпечувати загальні стандарти, реалізацію програм позитивних дій у громадському та приватному секторах [2, с. 49].

Україна як учасниця ратифікації більшості міжнародних нормативно-правових актів щодо запобігання дискримінації за різними ознаками продовжує розробку національного законодавства з цього питання.

Засади запобігання дискримінації за будь-якими ознаками визначені в Законі України «Про засади та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 р. У ньому, як і в більшості міжнародних антидискримінаційних актах, визначено перелік ознак, за якими здійснюються дискримінація щодо людини або групи людей [8].

Проте в Україні й надалі є невирішеним питання щодо встановлення відповідальності за вияви дискримінації до людини або групи людей за будь-якими ознаками. У ч. 1 ст. 161 Кримінального Кодексу України визначено, що умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності людини, або образу почуттів у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме обме-

ження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних чи інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками – караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподаткованих мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого [5].

Аналізуючи КК України та Закон України «Про засади та протидії дискримінації в Україні», слід визначити, що в основному переліку ознак, за якими здійснюється дискримінація людини або групи людей, відсутня ознака «за віком». Хоча вияви ейджизму існують в основному у сфері трудових відносин.

У ст. 2-1 Кодексу законів про працю України зазначено, що забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання [9].

У КЗпП України визначено вік як окрему ознаку, за якою можлива дискримінація людини. Але відсутні ознаки вікової дискримінації та механізм її протидії.

Таким чином, процес запровадження європейських практик протидії дискримінації в Україні є важливим та необхідним. На наше переконання, на законодавчому рівні необхідно закріпити поняття «вікова дискримінація», визначити механізми її протидії та створити ефективну систему органів, які сприятимуть реалізації цього механізму.

Список використаних джерел

1. Витрук Н. В., Нудненко Л. А. Конституционные права и свободы личности в контексте взаимодействия гражданского общества и правового государства. Москва, 2010. 616 с.
2. Діковська І. Інститут омбудсмена як елемент європейської системи правозахисту. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2005. № 20. С. 48–61.

3. Защита от дискриминации в Германии. Берлин: Федеральное антидискриминационное агенство, 2016. 34 с.
4. Карман І. В., Козіна В. В. Європейський суд з прав людини, європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви. Київ: ВАПТЕ, 2015. 136 с.
5. Кримінальний Кодекс України від 08.06.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.03.2020).
6. Микляева А. В. Методы исследования эйджизма: зарубежный опыт. *Известия РГПУ им. А. И. Герцена*. 2009. № 100. С. 148–155.
7. Назметдинов Р. Р. Защита от дискриминации в Соединенных Штатах Америки. *Вестник Томского государственного университета*. 2016. № 2 (20). С. 97–107.
8. Про засади та протидії дискримінації: Закон України від 06.09.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (дата звернення: 20.02.2020).
9. Про Працю: Кодекс Законів від 10.12.1971. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 20.02.2020).

Лазоренко Євгеній Юрійович,

прокурор відділу прокуратури Чернігівської області,
аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

ПЕРЕГЛЯД РІШЕНЬ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ У КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ КОДЕКСАМИ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА: ЗАГАЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ

У призмі проведення судової реформи та продовження реформування кримінального судочинства в Україні дедалі частіше виникають питання проведення порівняльного дослідження у цій царині з іншими державами.

На наше переконання, найбільш прийнятною державою з її кримінальним процесуальним законодавством для проведення порівняння є Республіка Польща. Ця держава, також як і Україна, довгий час перебувала в орбіті впливу Радянського Союзу, а тому питання становлення інституту перегляду судового рішення Верховним Судом та й кримінального процесу в цілому дуже наближена до нашої країни.

Питання повноважень з перегляду рішень (ухвал, вироків, постанов) судів загальної юрисдикції з розгляду кримінальних проваджень у касаційному порядку перебуває у виключній компетенції Верховного Суду (далі – ВС) як в Україні, так і в Республіці Польща.

Процедурні питання перегляду рішень судів у кримінальному провадженні закріплено розділами IX та XI Кримінального процесуального кодексу Республіки Польща (далі – КПК РП) та главою 32 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

За вказаними нормами згаданих кодексів перегляду підлягають рішення судів, які вступили в законну силу.

Однак, якщо об'єкти оскарження мають схожий характер, то ось предмет та межі касаційного провадження мають деякі відмінності.

Так, згідно з п. 4 ч. 1 ст. 427 КПК України особа, що подала касаційну скаргу повинна зазначити, в чому полягає незаконність та необґрунтованість, а з огляду на ч. 1 ст. 433 КПК України вказати, які норми матеріального чи процесуального права порушено, а також у чому полягає неправильність наданої судами нижчих інстанцій правової оцінки обставин кримінального провадження [1].

Таким чином, наш вітчизняний суд може визнати, які істотні порушення КПК України завадили судам першої та апеляційної інстанції прийняти законне та обґрунтоване рішення, а також і визначити, чи співмірне призначене покарання ступеню тяжкості вчиненого злочину та особі винного та інше.

У той же час норми КПК РП містять суттєво вужчі межі касаційного оскарження.

Так, § 1 ст. 523, § 1 ст. 526, 439 КПК РП зазначено, що касаційна скарга подається лише з питань істотного порушення процесуального закону (при цьому перелік таких порушень майже повністю збігається з тими, що містяться в ст. 412 КПК України) та повинні містити інформацію про передбачуваність (явність) цього порушення [2].

Також на відміну від нашого процесуального закону КПК РП у § 1 ст. 522 містить імперативну заборону на оскарження вироків суду з питань невідповідності призначеного покарання [2], вирішення цього питання є прерогативою суду апеляційної інстанції.

Така позиція польського законодавця є слушною, оскільки в такий спосіб найвища судова інстанція не перенасичується зайвими скаргами й залишає більше часу на підготовку та розгляд складних справ.

Що стосується питання повноважень касаційних судів за результатами касаційного оскарження, то вони відмінні лише в одному аспекті – ВС Республіки Польща не може змінювати судові рішення, як це передбачено п. 4 ч. 1 ст. 436 КПК України. У всьому іншому суд касаційної інстанції може прийняти одне з таких рішень: закрити провадження, виправдати особу та закрити стосовно неї провадження, повернути справу на новий судовий розгляд[1; 2].

Ще однією особливістю кримінального процесу Республіки Польща є те, що на відміну від нашого законодавства, у разі залишення касаційної скарги без задоволення, ВС звільняється від

обов'язку обґрунтовувати причини такої відмови, крім випадку, коли стороною процесу є особа, що утримується під вартою.

Прерогативою вищого суду в системі загальних судів як в Україні, так і в Республіці Польща є надання висновків щодо порядку застосування норм права.

Якщо для України питання надання загальнообов'язкових рішень (висновків) ВС є новелою, яка пов'язана з прийняттям у 2012 році нового КПК України (при цьому не слід плутати правові висновки та позиції ВС з постановами Пленумів ВС України, оскільки останні мали і мають рекомендаційний характер, хоча це питання дискусійне та потребує окремого розгляду), то здійснення такого роду діяльності ВС Республіки Польща має більш тривалий характер та регулюється одразу декількома нормативними актами: КПК РП від 1997 року та законами «Про Верховний Суд» 2002 року (розділ 6) (втратив чинність) [3] та 2018 року (розділ 8) [4].

Вказана діяльність касаційного суду покликана забезпечувати уніфіковані підходи для правильного застосування всіма судами законодавства, що має загальний (номінальний) характер, до конкретних суспільних відносин, що виникають з моменту вчинення злочину.

Чим цікавий цей вид діяльності ВС в Республіці Польща, тим, що питання застосування та тлумачення законодавства може бути ініційовано не лише на стадії касаційного перегляду кримінального провадження, а й під час апеляційного оскарження самим судом. Крім того, питання роз'яснення матеріального та процесуального законодавства належить до повноважень 7 суддів ВС [2; 4], на відміну від розгляду в Україні таких питань у різний спосіб різними палатами (палати, об'єднана палата або Велика Палата ВС) [1].

Такий спосіб діяльності ВС Республіки Польща більшою мірою сприяє єдності судової системи та ефективності у застосуванні законів. Питання однакового застосування матеріального та процесуального права, що потребують вирішення, не відтерміновуються до касаційної інстанції, що може мати значні часові проміжки, а вирішується оперативним шляхом.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що міжпроцедурні питання касаційного розгляду кримінальних проваджень Республіки Польща та України мають багато спільного, водночас те, чим вони відрізняються, потребує подальшого дослідження.

Ми побачили, що на стадії оскарження рішень судів у касаційному порядку в Республіці Польща більше фільтрів, які не допускають «засмічення» процесуального часу суду. Ефективність та єдність судової системи в частині однакового застосування законодавства більшою мірою залежить від якісного підходу до процесу тлумачення, аніж до кількості суб'єктів, яким надано це право.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n3406> (дата звернення: 10.03.2020).
2. Kodeks postępowania karnego, Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz. U. 1997 Nr 89 poz. 555. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf> (дата звернення: 10.03.2020).
3. O Sądzie Najwyższym, Ustawa z dnia 23 listopada 2002 r., Dz.U. 2002 Nr 240, poz. 2052. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20022402052/T/D20022052L.pdf> (дата звернення: 10.03.2020).
4. O Sądzie Najwyższym, Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r., Dz.U. 2018 poz. 5. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000005/T/D20180005L.pdf> (дата звернення: 10.03.2020).

Леоненко Анна Юрьевна,

студентка учреждения образования

«Барановичский государственный университет»

БРАЧНЫЙ ДОГОВОР

В МЕЖДУНАРОДНОМ ЧАСТНОМ ПРАВЕ

Брачный договор – это соглашение, определяющее имущественные права (в Республике Беларусь – также личные неимущественные права) и обязанности супругов.

В Республике Беларусь в незначительном количестве нормативных правовых актов закреплено материально-правовое регулирование брачного договора. Коллизионное регулирование брачного договора среди государств-участников СНГ отсутствует лишь в Беларуси, Узбекистане и Казахстане.

Данная тема является актуальной, так как в настоящее время браки с участием иностранных граждан становятся довольно распространенным явлением и вместе с этим также стали возникать проблемы, связанные с имущественными и личными неимущественными отношениями.

Присутствие иностранного элемента в брачном договоре может выражаться по-разному. Это может быть субъектный состав (различная национальность супругов), а также объект (к примеру имущество, которое является предметом брачного договора и находится за границей) и место осуществления юридического факта (заключение договора за границей). Наличие иностранного элемента влечет его обязательное урегулирование международным частным правом.

Поскольку брачный договор, осложненный иностранным элементом, брачно-семейным законодательством Республики Беларусь не регулируется, то в соответствии с ч. 2 ст. 7 Кодекса Республики Беларусь о браке и семье [1], такие отношения будут регулироваться гражданским правом. Следовательно, к брачному договору с иностранным элементом возможно применение общих коллизионных норм Гражданского кодекса, регулирующих договорные отношения, осложненные иностранным элементом (ст. 1116, ст. 1124, ст. 1125 Гражданского кодекса Республики Беларусь) [2].

В законодательстве ряда государств закреплены специальные коллизионные нормы о брачном договоре (например, к таковым относятся Польша, большинство государств-участников СНГ, за исключением Республики Беларусь, Республики Казахстан и Республики Узбекистан) [3, с. 19].

В зависимости от степени свободы сторон брачного договора можно выделить государства, придерживающиеся концепции абсолютной (Азербайджанская Республика, Республика Армения, Кыргызская Республика, Российская Федерация, Республика Таджикистан, Туркменистан) и ограниченной (Бельгия, Германия, Молдова, Нидерланды, Польша, Украина, Франция) автономии воли сторон.

В рамках первой группы стран автономия воли может иметь место при условии отсутствия у супругов общего гражданства или совместного места жительства (ч. 2 ст. 151 Семейного кодекса (далее – СК) Азербайджанской Республики, ч. 2 ст. 168 СК Кыргызской Республики, ч. 2 ст. 146 СК Республики Армения, ч. 2 ст. 172 СК Республики Таджикистан, ч. 2 ст. 161 СК Российской Федерации, ч. 2 ст. 200 СК Туркменистана). Поскольку ограничения касаются субъектного состава, а не применимого права, полагаем, что в данном случае речь идет об абсолютной автономии воли сторон применительно к брачному договору [3, с. 19].

Таким образом, считаем необходимым ввести в Кодекс Республики Беларусь о браке и семье Республики Беларусь специальную

коллизионную норму о брачном договоре для придания правоотношениям супругов правовой определенности. В качестве генеральной коллизионной привязки целесообразно закрепить автономию воли сторон брачного договора, ограниченную правом страны общего места жительства супругов (лиц, вступающих в брак), правом страны гражданства или места жительства одного из супругов (лиц, вступающих в брак). В качестве субсидиарных формул прикрепления представляется необходимым установить иерархию коллизионных привязок: право страны общего места жительства супругов (лиц, вступающих в брак); право страны общего гражданства супругов (лиц, вступающих в брак; привязка не применяется, если супруги (лица, вступающие в брак) имеют более одного общего гражданства); право наиболее тесной связи.

Список использованных источников

1. Кодекс Республики Беларусь о браке и семье: Закон Респ. Беларусь, 9 июля 1999 г., № 278-3; в ред. Закона Респ. Беларусь от 17.07.2018 г. Нац. правовой интернет-портал Респ. Беларусь. 31.07.2018. 2/2573. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3961&p0=НК9900278> (дата обращения: 12.12.2019).
2. Гражданский кодекс Республики Беларусь от 7 декабря 1998 г. № 218- принят Палатой представителей 28 окт. 1998 г.: одобрен Советом Республики 19 нояб. 1998 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 17.07.2018 г. № 135-З. Нац. правовой интернет-портал Республики Беларусь. 31.07.2018. 2/2573. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9800218> (дата обращения: 12.12.2019).
3. Басальга И. С. Коллизионное регулирование брачного договора. *Журнал международного права и международных отношений*. 2015. № 2. С. 18–25.

Локишина Елена Ігорівна,

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України,
завідувач відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України

ПРАВОВІ ОРІЄНТИРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТИ: ВІХІ РОЗБУДОВИ

Розкрито, що європейська інтеграція освіти живить своє коріння ідеями спільної європейської ідентичності на засадах культурного співробітництва, що проголошена у 50-х роках ХХ ст. Європейською культурною конвенцією Ради Європи (1954 р.). У документі європейська ідентичність розглядалася крізь призму історико-культурної спадщини держав-націй, а на освіту покладалася місія формування нового європейського суспільства [1].

Констатовано, що розбудова правового поля для функціонування системи професійної підготовки кадрів стартує з моменту заснування

Європейської спільноти з вугілля та сталі (ЄСВС) (1951 р.). Згідно зі статтею 128 Римського договору (1957 р.) Європейська Комісія отримує право встановлювати загальні принципи імплементації спільної політики у галузі професійної підготовки кадрів для гармонізації розвитку національних економік держав-членів та спільного ринку. У 1963 р. Рішенням Ради 63/226 було затверджено Спільну політику професійної підготовки кадрів, яка визначила десять базових принципів гармонізації відповідних національних політик [3, с. 344–345].

З метою реалізації проголошених ініціатив Резолюцією Ради ЄЕС від 10 лютого 1975 р. № 337/75 створено Європейський центр розвитку професійної підготовки – Cedefop (Centre Européen pour le Développement de la Formation Professionnelle) для забезпечення наукової і технічної підтримки системи професійної підготовки кадрів у Спільноті.

Важливою сходинкою на шляху європейської інтеграції освіти стає започаткування практики збирання інформації з освітньої проблематики – у 1980 р. розпочинає роботу Європейська освітня інформаційна мережа – Eurydice (European Education Information Network), перетворивши з цього часу порівняння статистичних даних та успішних практик на невід’ємний компонент розроблення політики в галузі освіти та професійної підготовки на теренах Спільноти.

З 1985 р. до взаємообміну інформацією і статистикою додається обмін людськими ресурсами – розпочато епоху програм: EUROTECNET (1985 р.), COMETT (1986 р.), ERASMUS (1987 р.), PETRA (1987 р.), Youth For Europe (1988 р.), LINGUA (1989 р.), FORCE (1990 р.), TEMPUS (1990 р.), SOCRATES (1994 р.) тощо.

Обґрунтовано, що Маастрихтська угода 1992 р. (Договір про ЄС) стала наступною віхою на шляху розбудови правового поля європейської інтеграції освіти. Статтею 127 Договору принцип гармонізації національних політик з професійної підготовки кадрів замінено на принцип субсидіарності, що законодавчо закріпило позиції ЄС з розроблення політики цій галузі [5].

Також згідно з Договором про ЄС Брюссель отримав правову компетенцію у галузі освіти – остання вперше була визнана сферою інтересів ЄС. У статті 126 визначено, що ЄС сприяє розвитку якісної освіти шляхом заохочення співпраці між державами-членами та, за необхідності, підтримуючи та доповнюючи їх дії, повністю поважаючи відповідальність держав-членів за зміст та організацію систем освіти, їх культурно-мовну диверсифікацію. Правову компетенцію

передусім сфокусовано на європейський вимір в освіті, мобільність студентів і викладачів, обмін інформацією, розвиток дистанційної освіти, а також програми обміну для молоді.

Фундаментальною ідеєю європейської інтеграції в освіті у XXI ст. є досягнення стратегічних цілей з формування в Європі найбільш динамічної знанневоорієнтованої економіки у світі, яка забезпечує економічне зростання, створення більшого числа привабливих робочих місць і соціальну злагоду (Лісабонський порядок денний, 2000 р.). За нових умов принцип субсидіарності, відповідно до якого Брюссель підтримував та доповнював окремі аспекти освітніх політик держав-членів, замінено на відкритий метод координації. Останній передбачає поступову уніфікацію державами-членами національних освітніх політик шляхом встановлення спільних цілей, термінів їх досягнення, запровадження інструментів для вимірювання успіхів в їхній реалізації (індикаторів, стандартів) з метою подолання фрагментарності освітніх систем у рамках освіти впродовж життя. Це втілюється у життя через реалізацію стратегій розвитку освіти у державах-членах «Європа 2010» (2001 р.), «Європа 2020» (2009 р.), рамкових документів «Болонська декларація» (1999 р.), «Копенгагенська декларація» (2002 р.), «флагманських програм «Еразмус +», «Горизонт 2020» тощо.

Список використаних джерел

1. Європейська і світова інтеграція в галузі освіти – шлях до підвищення якості: Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. С. 164–173.
2. Локшина О. Європеїзація освіти в Україні. Емпіричні дослідження для реформування освіти в Україні: зб. матеріалів I Міжнар. наук. конф. Української асоціації дослідників освіти. Київ – Дрогобич: Трек-ЛТД, 2017. С. 98–101.
3. Brine J. The Boundaries of Competency within Lisbon and Bologna: the short-cycle/foundation learner. *European Educational Research Journal*. 2008. Volume 7. Number 3. P. 344–357. URL: <http://dx.doi.org/10.2304/eeerj.2008.7.3.344>. (дата звернення: 12.03.2020).
4. European Integration: A Dictionary of Contemporary World History (5 ed.). London: Oxford University Press, Published online: 2019.
5. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union 2012/C 326/01. OJ C 326, 26.10.2012. P. 13–390.

Марисюк Костянтин Богданович,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального
права та процесу Національного університету «Львівська політехніка»;
Колб Роксолана Олегівна,
магістр, консультант АТ КБ «Приватбанк»

ЗМІСТ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРАВОВІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

У наукових джерелах під методологією взагалі розуміється наука (logos) про шлях (odos) дослідження як спосіб дії (meta) для правильного пізнання якогось явища, факту (правової норми) [1, с. 7]. При цьому, як з цього приводу слушно зауважив О. В. Петришин, ступінь достовірності пізнавальної діяльності визначається як відповідність її результатів «реальному стану речей», що безпосередньо залежить від отримання і використання правильного шляху та найбільш адекватних засобів наукового дослідження [2, с. 32]. Саме тому, на його переконання, питання методологічного забезпечення є першочерговими для теоретичного дослідження у будь-якій предметній сфері, зокрема в царині права, а методологія дослідження правової реальності становить вступну частину правознавства [2, с. 32].

Враховуючи зазначене, науковці вивели правила застосування (використання) методів у загальнотеоретичному правознавстві [3, с. 614–725]. Крім того, вчені розрізняють три різновиди методології: 1) філософську або фундаментальну – як систему діалектичних методів, які є найзагальнішими і діють на всьому полі наукового пізнання, конкретизують і через загальнонаукову методологію, і через методологію окремих наук; 2) загальнонаукову, що використовується в переважній більшості наук і базується на загальнонаукових принципах досліджень: історичному, логічному, системному, моделювання тощо; 3) конкретно-наукову – як сукупність специфічних методів кожної конкретної науки, які є базою для вирішення дослідницької проблеми [4, с. 12].

Загальновизнаним є також поділ методів будь-кого дослідження на: а) загальнонаукові (можуть використовуватись при емпіричних і теоретичних дослідженнях); б) спеціальні (застосовуються в конкретній галузі науки) [4, с. 23].

У свою чергу, загальнонаукові методи дослідження науковці поділяють на три групи: 1) методи емпіричного дослідження (спостереження; порівняння; вимір; експеримент; моніторинг); 2) методи теоретичного дослідження (сходження від абстрактного до конкретного; ідеалізація; уявний експеримент; формалізація; аксіоматичний метод; дедуктивно-аксіоматичний); 3) загальні методи (абстрагування і

конкретизація; аналіз і синтез; індукція і дедукція; абстракція; моделювання; аналогія; історичний та логічний методи; ін.) [4, с. 23].

До спеціальних методів дослідження вчені відносять: статистичний; конкретно-соціологічний; психологічний; кібернетичний; моделювання та соціального експерименту [2, с. 39–40].

Крім цього, в теорії права мова ведеться й про власні методи правознавства (юридико-технічний; формально-догматичний) – це так званий формально-юридичний метод, а також порівняльний метод, який є змістовним елементом власних методів дослідження [2, с. 40–41].

У науковій літературі можна зустріти й іншу класифікацію методів наукового дослідження [3, с. 614–725].

У цілому ж, якщо оцінити результативність застосованих методів дослідження у правовій сфері України, то можна констатувати, що без усунення наявних у чинному законодавстві України правових прогалин і колізій, що детерміновані історичною нормотворчою діяльністю у нашої державі, порушенням вимог юридичної техніки [2, с. 26–220] та принципів нормотворчості [2, с. 212–214], об’єктивно неможливо підвищити ефективність правоохоронної діяльності, які б реформи у зв’язку з цим не проводились.

Список використаних джерел

1. Кельман М. С. Методологія як форма мислення і складова дослідження: навч. посіб. для аспірантів та магістрів. Львів: Растр–7, 2017. 220 с.
2. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.
3. Кельман М. С., Кобуха О. С., Коаль М. І. Загальна теорія держави і права: підручник / за заг. ред. М. С. Кельмана. Тернопіль: Терно-граф, 2018. 804 с.
4. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. для студ. і курсантів / за заг. ред. П. С. Прибутька. Київ: НАВС, 2015. 156 с.

Марущак Олександр Анатолійович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ТРИВАЛІСТЬ ДІЇ ЯК КРИТЕРІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

Доволі розповсюдженим критерієм класифікації функцій держави є тривалість дії. За тривалістю дії функції держави поділяються на постійні і тимчасові. Перші виконуються державою протягом тривалого часу і найчастіше притаманні державі на багатьох стадіях його існування, другі - обумовлені специфікою суспільного розвитку на

певних етапах і в міру зникнення такої специфіки втрачають своє значення [1, с. 73; 2, с. 101; 3, с. 154].

Подібна класифікація також найбільш продуктивна під час вивчення функцій конкретної держави. Під час розгляду функцій держави як абстрактної моделі досить складно виявити тимчасові функції. Крім того, оперувати категоріями «постійне» і «тимчасове» стосовно державно-правових явищ необхідно дуже обережно та виважено, оскільки держава і право самі по собі володіють певною рухливістю [2, с. 113–114].

На нашу думку, така класифікація не є коректною, тому що «тимчасовість» не може бути притаманною щодо державного функціонування.

Як тимчасові найчастіше як приклад наводять функції, «які виконували в надзвичайних умовах, викликані екстремальними обставинами» [4, с. 35]. А вже як приклади таких надзвичайних умов, зазвичай, наводять ліквідацію стихійного лиха, масштабних катастроф, антиконституційних виступів [5, с. 154]. Але на сьогодні в кожній сучасній державі є спеціальне відомство, найчастіше це Міністерство надзвичайних ситуацій, яке реалізує державну політику з нагляду та контролю в галузі цивільної оборони, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, забезпечення пожежної безпеки та безпеки людей на водних об'єктах та ін. Таким чином, можна говорити про «постійність» цієї діяльності, тільки постає питання, до якої конкретно функції держави ця діяльність відноситься. Що стосується ліквідації антиконституційних виступів, як і у випадку з ліквідацією стихійних лих та масштабних катастроф, у державах є спеціалізовані органи державної безпеки, які повинні попереджати та ліквідовувати замах на конституційний лад на стадії підготовки, та постійно діючі спеціальні військові формування з правоохоронними функціями (наприклад національна гвардія, внутрішні війська) та інші формування спеціального призначення. Таким чином, ці дії можна віднести до правоохоронної функції.

Ще один приклад, наведений відомим ученим В. Є. Чиркіним - «створення ракетно-ядерної промисловості («ядерного щита») в СРСР під час гострого протиборства («холодна війна») із західними державами» [6, с. 101]. З цією думкою важко погодитись, оскільки створення «ядерного щита» мало значення як оборонне, так і політичне. І таку дію можна скоріше віднести до завдань держави на певному історичному етапі. А функції держави покликані це завдання реалізувати. Адже категорія функції держави логічно виходить із

«ланцюга» цілі-завдання-функції, де функції є засобом реалізації цілей та завдань. У цьому контексті можна навести ще один приклад - на основі оборонної функції. У всіх сучасних держав є оборонне відомство, яке реалізовує державну політику в сфері оборони на постійній основі, а не лише у випадках збройних конфліктів.

У результаті аналізу вищенаведених прикладів можна дійти до висновку, що такий критерій класифікації не актуальний та не доречний щодо державної функціональності. Це також пояснюється тим, що інколи відбувається «змішування понять», і те, що деякі вчені відносять до функцій держави, є не функціями, а завданнями, які повинні бути реалізовані в рамках певної функції або функцій. У цьому випадку має місце пріоритетність тієї чи іншої функції в певний період.

Список використаних джерел

1. Теория государства и права: учебник / под ред. В. К. Бабаева. Москва: Юристъ, 2003. 592 с.
2. Актуальные проблемы теории государства и права: учебное пособие / отв. ред. Р. В. Шагиева. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2011. 576 с.
3. Теория государства и права: Часть 1. Теория государства / под. ред. А. Б. Венгерова. Москва: Юристъ, 1996. 256 с.
4. Колошкіна Л. Ю., Лавриненко Н. И., Смоленский М. Б. Теория государства и права: 100 экзаменационных ответов. Экспресс-справочник для студентов вузов. Изд-е 3-е, перераб. и доп. Москва: МарТ; Ростов-на-Дону: МарТ, 2004. 304 с.
5. Хропанюк В. Н. Теория государства и права: учебник для высших учебных заведений / под ред. проф. В. Г. Стрекозова. Москва: Интерстиль, Омега-Л, 2008. 384 с.
6. Чиркин В. Е. Государствоведение: учебник. Москва: Юристъ, 1999. 400 с.

Мотлях Олександр Іванович,

доктор юридичних наук, професор, завідувач наукової лабораторії
з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень
Національної академії внутрішніх справ;

Тодосієнко Анна Олександрівна,

старший викладач кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету Національного авіаційного університету

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ МОЛОДІЖНОМУ ЕКСТРЕМІЗМУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Одним із негативних явищ сьогодення є молодіжний екстремізм. Він являє собою всебічну загрозу людині, державі й суспільству. З позиції науки кримінології молодіжний екстремізм розглядається як

полігамне соціально-негативне явище, що базується на прихильності окремих політичних партій, організацій, груп, громадян до крайніх екстремістських поглядів, які виражаються в публічній формі насильницьких дій, що спричиняють собою загрозу національній безпеці та суспільству в цілому» [1, с. 215].

Молодіжний екстремізм несе у собі не тільки внутрішньодержавну, а й міждержавну загрозу, а тому й протидія йому повинна мати продуманий, зважений загальнопланетарний характер. Однак далеко не у всіх державах світу належним чином приділяється увага цьому питанню, саме в позиції законодавчої регламентації протидії екстремістській діяльності. Причиною тому є різний соціальний розвиток країн, полярні політичні погляди на проблематику молодіжного екстремізму, латентність і завуальованість виявів такого виду злочинної діяльності тощо. Для наочності продемонструємо кілька країн, в яких проблематика цього питання є однією із ключових. До прикладу Сполучені Штати Америки (далі – США). Ще у 1993 році Міністерством оборони цієї країни був прийнятий Статут FM 100-19, FM 7-10 «Внутрішньодержавні операції». Він визначив пріоритетне завдання збройним силам США у запобіганні актам збройного насильства і тероризму усередині держави у взаємодії з органами цивільної влади. У цьому документі зазначено, що збройні сили можуть бути задіяні для охорони важливих об'єктів і проведення спецоперацій щодо припинення дій екстремістських організацій [2, с. 31].

Належну увагу протидії молодіжному екстремізму приділено у Великій Британії. У цій країні запроваджена низка нормативно-правових актів, які є чинними як для всього Сполученого Королівства, так і виокремленими для регіональних територій. Слід наголосити, що Велика Британія вирізняється своєю всеохоплюючою та суперечливою стратегією протидії екстремізму та радикалізації «Prevent», як складової Стратегії боротьби з тероризмом CONTEST. Оновлена версія Стратегії «Prevent» була затверджена у 2011 році та визначила три ключові засади діяльності загальнодержавних та місцевих органів влади у напрямі: ідеологічної боротьби, підтримки вразливих осіб та роботу з секторами, де найбільший ризик радикалізації. У Стратегії по-особливому представлено поняття «екстремізм», тобто «відкрите або активне протистояння фундаментальним британським цінностям, включаючи демократію, верховенство права, особисту свободу, взаємну повагу та толерантність до різних конфесій і переконань» [3].

Що ж до країн колишнього Радянського Союзу, то питання протидії молодіжному екстремізму, безперечно, є актуальним і водночас проблемним, оскільки в окремих суверенних державах воно законодавчо врегульовано, а в інших – на стадії розробки та законодавчого упорядкування.

Так, у Республіці Білорусь з 2007 року чинним є Закон «Про протидію екстремізму», який визначає правові та організаційні засади протидії цим злочинам з метою захисту прав, свобод і законних інтересів особистості, конституційного ладу і територіальної цілісності та забезпечення безпеки суспільства і цієї держави. У цьому Законі екстремістську діяльність визначено як діяльність громадян Республіки Білорусь, іноземних громадян або осіб без громадянства або політичних партій, інших громадських об'єднань, релігійних та інших організацій з планування, організації, підготовки і проведення дій, спрямованих на: насильницьку зміну конституційного ладу і (або) територіальної цілісності Республіки Білорусь; захоплення або утримання державної влади неконституційним шляхом; створення організації для здійснення екстремістської діяльності, екстремістської організації, екстремістської групи; створення незаконного збройного формування; здійснення терористичної діяльності та деякі інші види діяльності. Також у Республіці Білорусь Кримінальним кодексом передбачено відповідальність за створення екстремістського формування (ст. 361.1) та за фінансування діяльності екстремістського формування (ст. 361.2) [4].

У Російській Федерації (далі – РФ) прийнятий Федеральний закон «Про протидію екстремістській діяльності» ще у 2002 році. У цьому Законі, на відміну від білоруського, немає визначення екстремізму, є простий перелік дій, які, згідно з поглядом російського законодавця, підпадають під вказане поняття: насильницька зміна основ конституційного ладу і порушення цілісності РФ; публічне виправдання тероризму і іншої терористичної діяльності; розпалювання соціальної, расової, національної або релігійної ворожнечі; пропаганда винятковості, переваги або неповноцінності людини за ознакою її соціальної, расової, національної, релігійної або мовної приналежності або ставлення до релігії тощо [5].

Специфічною недолугістю цього Закону є те, що він встановлює дуже розмиті межі матеріалів, які можна у цій країні визначити як екстремістські. У ЄКРН РЄ констатують, що РФ ігнорує їх пріорите-

тні настанови. Комісія «наполегливо» рекомендує владі РФ «переглянути визначення екстремізму в Федеральному законі про протидію екстремістській діяльності для забезпечення того, щоб воно поширювалося лише на загрозливі випадки, пов'язані з ненавистю і насильством», а також «чітко викласти ті критерії, які повинні дотримуватися для того, щоб оголосити який-небудь матеріал екстремістським» [6].

Також у Кримінальному кодексі РФ міститься низка статей, які встановлюють кримінальну відповідальність саме за здійснення екстремістської діяльності (не беручи до уваги відповідальність за тероризм та інші подібні вияви): публічні заклики до здійснення екстремістської діяльності (ст. 280), організація екстремістського співтовариства (ст. 280-1), організація діяльності екстремістської організації (ст. 280-2), фінансування екстремістської діяльності (ст. 280-3).

У Молдові прийнятий у 2003 році Закон «Про протидію екстремістській діяльності», метою якого визначено захист прав і свобод людини, основ конституційного ладу та забезпечення цілісності та безпеки Республіки Молдова, встановлення правових та організаційних основ протидії екстремістській діяльності, а також відповідальності за її здійснення. Екстремізм, згідно з цим Законом – це позиція, доктрина деяких політичних течій, які на основі крайніх теорій, ідей або поглядів прагнуть за допомогою насильницьких або радикальних заходів нав'язати свою програму. Протидія екстремістській діяльності здійснюється у цій країні за такими основними напрямками: а) проведення профілактичних заходів, спрямованих на запобігання екстремістської діяльності, в т. ч. на виявлення і подальше усунення причин і умов, що сприяють здійсненню екстремістської діяльності; б) виявлення, запобігання та припинення екстремістської діяльності громадських і релігійних об'єднань, засобів масової інформації, інших організацій і фізичних осіб [7].

Що ж до нашої держави, України, то на сьогодні це питання є одним із пріоритетних, з урахуванням нинішньої політичної і військової ситуації, в якій ми нині перебуваємо, що значно збільшило кількість виявів екстремізму, зокрема молодіжного, і становить загрозу національній безпеці й суспільству. Протидія виявам екстремізму на сьогодні залишається питанням відкритим і законодавчо не врегульованим. У науковому середовищі точиться дискусія щодо того, чи потрібно впорядковувати окремим законом протидію екстремізму, адже є чинним Закон України «Про боротьбу з тероризмом» 2003 року з онов-

леною його редакцією 2016 року і визначеними норми Кримінального кодексу України. Ми ж поділяємо точку зору тих, хто підтримує виокремлення протидії екстремізму і його виявів в окремий законодавчий акт, оскільки не можна ототожнювати цю злочинну діяльність з терористичною, бо вона передбачає дещо іншу мету і завдання. Нині є підготовленим Проєкт такого Закону і він перебуває у комітетах Верховної Ради України на опрацюванні, а тому сподіваємося на позитивний шлях його прийняття.

Список використаних джерел

1. Тодосієнко А. О. До проблеми визначення поняття «екстремізм». *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/1. С. 211-216.
2. Беджанова Т. Е. Особенности противодействия экстремизму в Соединенных Штатах. *Юридический вестник ДГУ*. 2014. № 4. С. 29–32.
3. Алейникова С. М. «Русский мир»: белорусский взгляд: монография / за ред. С. М. Алейникова. Минск: РИВШ, 2017. 240 с.
4. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь від 9 липня 1999 року № 275-З. *Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь*. 1999. № 24. Ст. 420.
5. Про протидію екстремістській діяльності: Федеральний закон від 25 липня 2002 року № 114-ФЗ. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 3031.
6. Совет Европы повторно призвал Россию пересмотреть определение экстремизма. *Интерфакс*. 2016. 7 июня. URL: <https://www.interfax.ru/world/512137> (дата звернення: 20.02.2020).
7. Про протидію екстремістській діяльності: Закон Республіки Молдова від 21 лютого 2003 року № 54-XV. *Monitorul Oficial*. 2003. № 56–58. Ст. 245.

Музыка Віталій Валентинович,

аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ СТОСОВНО НЕПОВНОЛІТНІХ У ПОЛЬЩІ

Нині в Україні рівень злочинності серед неповнолітніх має високі показники. Так, за даними Генеральної прокуратури України, у 2019 році було виявлено 3495 осіб у віці до 18 років, що вчинили кримінальні правопорушення [1]. Потрібно зазначити, що в офіційній статистиці зазначені лише ті неповнолітні, що вчинили злочини, про які було відомо правоохоронним органам, але більшість злочинів є «латентними», що не відображені в офіційному обліку. Тому й кількість осіб, що вчинили кримінальні правопорушення у віці до 18 років, є значно вищою. В Україні також високий рівень рецидиву. Однією з причин цього негативного явища є те, що досить багато осіб, які повторно

вчиняють злочини, стали на злочинний шлях, ще будучи неповнолітніми. Тому, на нашу думку, нашій державі необхідно створити таку модель виконання покарань щодо неповнолітніх, що буде дієвим механізмом виправлення і ресоціалізації неповнолітніх засуджених та суттєво знизить рівень вчинення ними рецидиву в майбутньому.

З метою реалізації цієї цілі потрібно звернути увагу на успішні практики виконання покарань щодо неповнолітніх в іноземних державах. Серед яких особливе місце посідають держави-члени Європейського Союзу, в яких системи виконання покарань стосовно неповнолітніх вважаються одними з найбільш прогресивних та дієвих у світі.

Яскравим представником прогресивної системи виконання покарання стосовно неповнолітніх є польська система. Її ефективність ми розглянемо на прикладі Молодіжного центру виховання в с. Гостхож (далі – Центр виховання).

Центр виховання є недержавним закладом ресоціалізації напівзакритого типу для неповнолітніх хлопців. У цей заклад для відбування покарання вони направляються на підставі ухвали Сімейного суду [2, с. 21].

Метою діяльності Центру виховання є виховувати та підтримувати розвиток молоді, яка перебуває в конфлікті із законом. А його головним завданням є усунення причин та виявів соціальної дезадаптації та підготовка неповнолітніх до життя відповідно до чинних соціальних та правових норм [2, с. 5]. У Центрі виховання намагаються всебічно розвивати інтереси підопічних, готуючи їх до виконання конструктивних соціальних ролей. Його оточують численні зелені зони, що сприяють здоровому способу життя. Також вихованців навчають толерантності, поваги до інших людей, відповідальності за себе та інших. Центр виховання відкритий до співпраці з місцевою громадою та установами, що підтримують розвиток неповнолітніх.

У Центрі виховання утримуються лише особи чоловічої статі віком від 13 до 18 років. Вихованці, що досягли 18 років, за згодою відповідного Сімейного суду можуть бути залишені в Центрі виховання для закінчення навчального року. Така згода видається Сімейним судом на прохання вихованця та директора закладу [3, с. 13].

Незвичайною для нас практикою є те, що польські суди не встановлюють для неповнолітніх строк покарання. Так, наприклад, неповнолітні тримаються в Центрі виховання до набуття ними повноліття або до рішення сімейного суду про звільнення неповнолітньої з Центру виховання. Таке рішення про звільнення приймається судом на підставі заяви директора Центру виховання. Суду представляють інформацію

про наслідки застосованих реабілітаційних або терапевтичних заходів до вихованця, а також зафіксовані зміни у ставленні вихованця до суспільних норм поведінки та права, а також характеристики вихователів щодо готовності вихованця до правослухняної участі у суспільному житті [2, с. 25]. Така практика стимулює позитивну поведінку засуджених та покращує процес їх ресоціалізації.

Центр виховання має шестикласну шкалу оцінок поведінки. Критеріями видачі оцінок є лише загальні показники, що дозволяють стандартизувати оцінку. Вихователі приймають рішення про оцінку, враховуючи всі аспекти поведінки вихованця в закладі, а також оцінки, отримані в школі. На основі отриманих балів складаються щотижневі та щомісячні рейтинги.

Існують такі шість класів оцінки поведінки вихованців:

- взірцева – вище 224 балів;
- відмінна – від 161 до 223 балів;
- добра – від 110 до 160 балів;
- правильна – від 60 до 109 балів;
- невідповідна – від 30 до 59 балів;
- негожа – до 29 балів [3, с. 6–7].

Саме належність до того чи іншого класу поведінки визначає сукупність усіх пільг, заохочень та обмежень.

Так, усі, хто мають взірцеву поведінку протягом місяця, за умови позитивних оцінок щотижня, отримують:

- похвалу на засіданні громади Центру виховання;
- збільшення кишенькових грошей;
- можливість вирушати в подорож або в кіно;
- можливість дивитися телевізор після 22:00 у нешкільні дні;
- можливість виїзду у спеціальну відпустку у позашкільні дні за згодою сімейного суду;

- щоденне користування мобільним телефоном;
- можливість щоденного користування Інтернетом.

Усі, хто мають відмінну поведінку протягом місяця, за умови позитивних оцінок щотижня, отримують:

- похвалу на засіданні громади Центру виховання;
- збільшення кишенькових грошей;
- можливість вирушати в подорож або в кіно;
- можливість дивитися телевізор після 22:00 у нешкільні дні;
- можливість виїзду у спеціальну відпустку у позашкільні дні за згодою сімейного суду;

- можливість користування телефоном та Інтернетом до 5 разів на тиждень.

Усі, хто мають добру поведінку протягом місяця, за умови позитивних оцінок щотижня, отримують:

- можливість дивитися телевизор після 22:00 у п'ятницю та суботу;
- можливість виїзду у спеціальну відпустку у позашкільні дні за згодою сімейного суду;
- можливість користування телефоном та Інтернетом до 3 разів на тиждень [3, с. 8].

Особи, які отримали найвищі щомісячні оцінки за поведінку, також отримують спеціальні винагороди. У разі наявності негативної оцінки поведінки у вихованців відсутні пільги та заохочення, а також можуть бути певні обмеження, наприклад, такі як:

- заборона користуватися Інтернетом;
- заборона виїзду у спеціальні відпустки тощо [3, с. 9].

Усі вихованці для власного розпорядження отримують кишенькові гроші, у розмірі, що визначається на основі щомісячної оцінки. Максимальна сума, яку може отримати вихованець, становить 50 злотих на місяць [3, с. 12].

Отже, як видно із вищесказаного – Молодіжний центр виховання в с. Гостхож є яскравим прикладом прогресивної системи виконання покарання, пов'язаного з ізоляцією щодо неповнолітніх. Адже, його діяльність направлена на підтримку молоді, що перебуває в конфлікті із законом та відновленні їх в статусі повноправних членів суспільства. Така модель сприяє стимулюванню позитивної поведінки вихованців, покращує ставлення до праці та навчання, а також готує до життя в суспільстві відповідно до чинних соціальних та правових норм.

Використання успішного досвіду польської прогресивної системи виконання покарання стосовно неповнолітніх допомогло б створити в нашій державі таку систему виконання покарань, яка буде стимулювати позитивну поведінку неповнолітніх засуджених, покращити процес їх ресоціалізації та допоможе їм знову не стати на шлях вчинення злочинів.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2019 року. Київ: Генеральна прокуратура України, 2020. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113898&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 09.03.2020).

2. Statut Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Gostchorzy. URL: <http://mowgostchorz.pl/dokumenty-2> (дата звернення: 10.03.2020).

Мякота Катерина Андріївна,
аспірантка Інституту права ім. Володимира Сташиса
Класичного приватного університету

ПРО ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У СФЕРІ ВАЛЮТНИХ ПРАВОВІДНОСИН, ПРИЙНЯТИХ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ РЕФОРМУВАННЯМ СИСТЕМИ ВАЛЮТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Станом на сьогодні система валютного регулювання в Україні знає істотних реформаційних змін. Інтеграція України до європейського співтовариства вимагає реформування підходів до регулювання валютного ринку, пошуку ефективних механізмів і інструментів його здійснення, нехтування якими спричиняє валютні кризи, дестабілізує національну грошову одиницю.

У 2014 році Україна взяла зобов'язання в питаннях адаптації національного валютного законодавства до норм і стандартів ЄС. Це було закріплено Угодою про асоціацію із ЄС від 27.06.2014 р. [5]. Інструменти валютного регулювання в Україні відповідно до цієї Угоди повинні забезпечувати проведення зовнішньоекономічних розрахунків у валюті між суб'єктами господарювання та покривати можливі ризики. Принциповою відмінністю від раніше чинних методів регулювання є створення умов для економічних суб'єктів, які надають свободу у прийнятті рішень, що відповідають національним інтересам країни. Валютне регулювання спирається на норми міжнародного права [1].

А враховуючи те, що валютне законодавство України, яке регулювало валютні публічні правовідносини (станом на 2014 рік), складалось з великої кількості нормативно-правових актів, що видають різні органи державної влади та які іноді суперечать один одному або, навпаки, дублюють один одного – необхідність прийняття нормативно-правового акта, який би систематизував у собі усі «прогалини» та став «більш ліберальним», а головне відповідав вимогам ЄС, є очевидним та необхідним.

Головним нормативно-правовим актом, що діяв на той час, був Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулю-

вання і валютного контролю», основним принципом якого було «дозволено винятково те, що передбачено законом» [4], що також суперчить основоположним принципам та заданим вимогам ЄС.

Отже, ВРУ було прийнято ключовий, а головне новий нормативно-правовий акт – Закон України «Про валюту і валютні операції» № 2473-VIII від 21.06.2018 р [2], що почав діяти за принципом «дозволено те, що не заборонено».

Цей Закон замінив собою розгалужену систему нормативно-правових актів, яка існувала раніше, ставши центром такого регулювання. Втратив чинність Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» № 15-93 від 19.02.1993 р. (який і був станом на 2014 рік ключовим) [4], Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» № 185/94-ВР від 23.09.1994 р., а також низка інших підзаконних нормативно-правових актів з питань платіжної дисципліни, повернення в Україну валютних цінностей тощо [3].

На наш погляд, прийняття такого закону стало «революційною подією» у сфері валютних правовідносин, оскільки сам по собі невеликий закон та 8 постанов НБУ замінили 56 нормативно-правових актів, що втратили чинність. Національний банк України затвердив і оприлюднив усі нормативно-правові акти, які є основою для нової ліберальної системи валютного регулювання, передбаченої Законом України «Про валюту і валютні операції» (перелік надається у висновках) [6].

Механізм «нової» валютної системи тільки починає працювати, а тому вже напередодні введення їх у дію відбулися зміни. 05 лютого 2019 року прийнято Постанову НБУ № 33 «Про внесення змін до Положення про порядок здійснення уповноваженими установами аналізу та перевірки документів (інформації) про валютні операції» (затв. постановою Правління Національного банку України від 02 січня 2019 р. № 8). 06 лютого 2019 року Правлінням НБУ прийнято постанову №35 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України», якою внесено зміни до деяких з восьми зазначених постанов.

Такі внесення змін вважаємо очікуваними, оскільки запровадити досконалу систему без бачення її реалізації – неможливо.

Але не тільки втрата чинності багатьох нормативно-правових актів підтверджує значущість прийнятого закону, але й те, що відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону України «Про валюту і валютні операції» питання здійснення валютних операцій, основи валютного регулювання та нагляду регулюються винятково цим Законом. Крім того,

зазначено, що у разі, якщо положення інших законів суперечать положенням цього Закону, застосовуються положення цього Закону.

Зрозуміло, що принцип «дозволено те, що не заборонено» (який запроваджується із прийняттям Закону України «Про валюту і валютні операції») новий для ринку фінансових послуг, та для його реалізації необхідний час [2].

Загалом нове валютне регулювання передбачає близько двох десятків послаблень, які мають полегшити ведення бізнесу та поліпшити інвестиційну привабливість України. Основна мета Національного банку України – зняття всіх наявних обмежень та перехід до режиму вільного руху капіталу, який стане підґрунтям для полегшення ведення бізнесу та інвестиційного клімату в Україні, припливу іноземного капіталу, стійкого економічного зростання.

Як пояснює керівник проєктів і програм департаменту відкритих ринків НБУ Емал Бахтарі – «Кожна людина, кожна фізична особа, юридична особа, компанія повинні мати повну свободу дій і самостійно вирішувати, що робити з власними грошима: інвестувати за кордон, тримати на рахунках за кордоном або вкладати в Україну, а, отже, ключовий, а головне новий закон, який систематизує у собі всі засади – був необхідний».

Поділяючи цю думку, хочемо зазначити, що дійсно нормативно-правове регулювання в Україні було застарілим, оскільки ключовий нормативно-правовий акт був прийнятий ще у 1993 році (Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»), але поряд з ним діяло ще близько 100 нормативно-правових актів. Крім того, якщо нова система діє за принципом «дозволено те, що не заборонено», то стара система діяла за принципом «дозволено винятково те, що передбачено законом» [4], а це дійсно не відповідало запровадженій системі лібералізації та вимогам ЄС (зазначеним вище).

Таким чином, ключовим нормативно-правовим актом у сфері валютних правовідносин на сьогодні – є Закон України «Про валюту і валютні операції» та 8 підзаконних нормативних актів – Постанови Національного банку України: «Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України», «Про затвердження Положення про здійснення операцій із валютними цінностями», «Про затвердження Положення про транскордонне переміщення валютних цінностей», «Про затвер-

дження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті», «Про затвердження Положення про перелік заходів захисту, порядок та критерії їх запровадження, подовження та дострокового припинення» та ін.

Зрозуміло, що в першу чергу прийняття нового закону – це зобов'язання, яке взяла на себе Україна щодо ЄС, а вільний рух капіталу – це один із основоположних принципів функціонування Європейського Союзу, проте, на наш погляд, цей закон забезпечить поступовий перехід України до ліберальної моделі валютного регулювання, яка передбачає свободу здійснення валютних операцій при одночасному збереженні макроекономічної та фінансової стабільності України.

Список використаних джерел

1. Бартош О. М. Валютне регулювання в умовах сьогодення. *Фінансовий простір*. 2018. № 2 (30). С. 8–13. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1802/18bomvus.pdf> (дата звернення: 14.03.2020).
2. Про валюту і валютні операції: Закон від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19> (дата звернення: 14.03.2020).
3. Про внесення змін до деяких нормативно – правових актів Національного банку України: Постанова від 01.03.2018 р. № 19. Національний банк України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0019500-18> (дата звернення: 14.03.2020).
4. Про систему валютного регулювання і контролю: Декрет від 19.02.1993 р. № 15-93. Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-93.1> (дата звернення: 14.03.2020).
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page (дата звернення: 14.03.2020).
6. Про затвердження нової системи валютного регулювання: НБУ від 04.01.2019 р. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/natsionalnyi-bank-zatverdiv-novu-sistemu-valyutnogo-regulyuvannya-ta-opriyudniv-dorojnyu-kartu-valyutnoyi-liberalizatsiyi> (дата звернення: 14.03.2020).

Нестеренко В'ячеслав В'ячеславович,

аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

ПОЗАСУДОВІ ПОКАРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Підтримуючи позицію вчених центру військово-юридичної служби Сполучених Штатів Америки (далі США) Ханни Ролінз та Джона Л. Кіля молодшого, основна мета будь-якої кримінально-пра-

вової системи – виявити правду, виправдати невинних без зайвої затримки чи витрат, покарати винних відповідно до скоєних злочинів, а також запобігти від скоєння повторних злочинів. Військове правосуддя США також дотримується названих цілей та сприяє покращенню правопорядку та військової дисципліни.

Аналіз кримінального законодавства США дозволяє зробити висновок про те, що американці мають окрему систему військового правосуддя. Спираючись на справу *Parker v. Levy*, 417 U.S. 733 (1974), прийнято вважати військове суспільство як специфічне середовище військових, які мають спеціальні права й обов'язки та яке відокремлене від цивільного суспільства. Відмінність військового від цивільного суспільства полягає в тому, що першочергове завдання військових – бути готовим до війни та бойових дій. І оскільки військове суспільство США відрізняється від цивільного, воно має свою окрему систему правосуддя, включаючи військову поліцію, військові суди та військові установи виконання покарань. Серед причин його виникнення можна назвати такі: наявність військових баз, розташованих у різних куточках світу, мобільність військових; швидкий розгляд справ, аби уникати зникнення свідків у результаті бойових дій; специфічні особливості військового життя (перебування в стресовому стані); жорстка дисципліна [1, с. 1–2].

В інструкції, що регламентує діяльність військових судів США, визначено, що метою військового права є забезпечення справедливості, дотримання правопорядку та військової дисципліни у підрозділах збройних силах для зміцнення національної безпеки США [2, с. I-1].

Військове право США регламентується такими нормативними документами:

- 1) Військове правосуддя – положення про армію 27-10 (Eng. Military Justice – Army Regulation 27-10) [4];
- 2) Інструкція для військових судів (Eng. Manual for Courts-Martial (MCM));
- 3) Правила військових судів (Eng. Rule for Courts-Martial (R.C.M.));
- 4) Військові доказові правила (Eng. Military Rule of Evidence (M.R.E.)) [5];
- 5) Єдиний кодекс військового правосуддя (Eng. Uniform Code of Military Justice (UCMJ)) [6];
- 6) Суддівський військовий посібник – Армійський департамент, “Інструкція 27-9” (Eng. Military Judges’ Benchbook – DA Pamphlet 27-9) [3].

Визначивши основні нормативні документи та спільні тенденції функціонування військового правосуддя США, ми дійшли до висновку про те, що у військовому світі панують правила і закони, за якими військові втрачають певну кількість прав і свобод, що мають цивільні особи. Єдиний кодекс військового правосуддя (далі Кодекс) функціонує з 1775 року, і деякі види покарань, що містяться в ньому, ніби відносяться до колоніальних часів. Позасудові покарання є найбільш розповсюдженими видами покарань в армії США. Стаття 15, підрозділу III Кодексу, регламентує дії військових командирів, які мають повноваження застосовувати позасудові покарання до своїх підлеглих за незначні порушення дисципліни. Ці покарання здійснюються після заслуховування перед командиром, без судді чи присяжних. Військові, за винятком тих, які проходять службу у відкритому морі, можуть не приймати такий вид покарання, і звернутися до військового суду. Інструкції щодо запровадження позасудових покарань містяться у частині V інструкції для військових судів та різних правилах служби [2].

Залежно від рангу командира, який виконує обов'язки судді та присяжних, а також рангу обвинувачуваного, можуть бути накладені різного роду покарання, а саме:

Якщо ранг командира 0-4 (майор (*eng. Major*)) або вище, можуть бути накладені такі види покарання:

- Письмове зауваження чи догана (що може вплинути на подальше просування по службі);

- Зменшення пайка, або обмеження в їжі (їсти можна тільки воду й хліб), застосовується лише до військовослужбовців військово-морських сил США та морської піхоти США Е3-го та нижче рангів (старший солдат (*eng. private first class*)), не більш як 3 доби поспіль;

- Виправне ув'язнення (альтернатива в'язниці), може застосовуватися не більш як на 30 діб;

- Конфіскація виплат та надбавок, за якою може бути утримано не більше половини грошового забезпечення впродовж двох місяців;

- Зниження рангів на один ступінь, не може застосовуватися до військовослужбовців Е7-го рангу й вище (від сержанта першого класу (*eng. Sergeant First Class*)) в ВМС, Армії та ВВС, а також Е6-го (від штаб сержанта (*eng. Staff Sergeant*)) і вище в морському корпусі;

- Додаткові обов'язки, призначаються не більш як на 45 діб;

- Відсторонення від виконання службових обов'язків, заборона входити на військову базу, або на визначену територію, призначається не більш як на 60 діб.

Якщо ранг командира 0-3 (капітан (eng. Captain)) або нижче, можуть бути накладені такі види покарання:

- Зауваження чи догана;
- Зменшення пайка, або обмеження в їжі (їсти можна тільки воду й хліб), застосовується лише до військовослужбовців військово-морських сил США та морської піхоти США Е3-го та нижче рангів (старший солдат (eng. private first class)), не більш як 3 доби поспіль);
- Виправне ув'язнення, не більше 7 діб;
- Конфіскація виплат та надбавок не більш як 7 діб;
- Зниження рангів на один ступінь, не може застосовуватися до військовослужбовців Е7-го рангу й вище (від сержант першого класу (eng. Sergeant First Class)) в ВМС, Армії та ВВС, а також Е6-го і вище (від штаб сержанта (eng. Staff Sergeant)) в морському корпусі, або якщо ранг, що знижується знаходиться поза компетенцією офіцера, який накладає стягнення;
- Додаткові обов'язки, призначаються не більш як на 14 діб;
- Відсторонення від виконання службових обов'язків не більш як на 14 діб [6, с. 21].

Усі вищезазначені покарання призначаються зазвичай за незначні правопорушення, такі як запізнення на службу, сон на вахті, невиконання наказів, надання неправдивої інформації та пошкодження державного майна.

Відмовляючись від статті 15, підрозділу III Кодексу, позасудові покарання, та звертаючись до військового суду, слід бути впевненим у своїй правоті, адже якщо в суді буде доведена провина військового, який відмовився від позасудового покарання, йому буде присуджено набагато суворіше покарання за спробу обману й судимість буде записана в послужний список без права погашення.

Таким чином, спираючись на опрацьоване законодавство США, сучасний стан військового правосуддя досліджуваної країни є одним з провідних та інноваційних у світ. Сучасна ситуація в Україні зумовлює розвиток військового законодавства, під час розробки якого слід, безумовно, звернути увагу на позитивний досвід США та взяти орієнтир на військове законодавство цієї країни.

Список використаних джерел

1. *Criminal Law Deskbook. Practicing Military Justice* (2018), Virginia: Criminal Law Department The Judge Advocate General's Legal Center and School U.S. Army / University Reprints. 1015 p.
2. *Manual for Courts-Martial*. Louisiana: Claitor's Publishing Division. 2016. 884 p. URL: <https://jsc.defense.gov/Military-Law/Current-Publications-and-Updates/> (дата звернення: 09.03.2020).

3. *Military Judges' Benchbook – DA Pamphlet 27-9* (2018), CreateSpace, South Carolina, 196 p.

4. *Military Justice – Army Regulation 27-10* (2019), Washington, DC: Independently Published, 178 p.

5. Saltzburg S. A., Schinasi L. D., Schlueter D. A. (2006), *Military Rules of Evidence Manual (2-Volume Set)*: 6th edition. Ohio, LexisNexis, 868 p.

6. *The Uniform Code of Military Justice. U.S. Congress* (2018), South Carolina: CreateSpace, 330 p.

Нікольська Ніна Вікторівна,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу
порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України

ЯКІСТЬ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У США КРИЗЬ ПРИЗМУ ЗАКОНОДАВСТВА

Досліджено ключові закони в освіті, які протягом останніх десятиліть формують освітню політику США. Важливо зазначити, що через вкрай децентралізований характер освіти у США, політика і практика можуть значно відрізнятись від штату до штату та в шкільних округах. Сполучені Штати мають високодецентралізовану систему освіти. Десята поправка Конституції США (1787) говорить: «Повноваження, які не делеговані Конституцією Сполучених Штатів і не заборонені їм (штатам), належать відповідно штатам або народів». Тому загальні повноваження щодо створення та управління державними школами зарезервовані за штатами. Не існує національної шкільної системи і національних рамкових законів, які наказують навчальні програми, або контролюють більшість інших аспектів освіти. Федеральний уряд, хоча і відіграє важливу роль в утворенні, але не створює, не ліцензує школи та не керує освітніми установами на будь-якому рівні.

Децентралізована політика освіти США бере свій початок в ранній історії Сполучених Штатів. У 17 і початку 18 століттях територія, яка повинна була стати Сполученими Штатами, створена як окремі колонії, засновані поселенцями з декількох європейських країн. У 13 британських колоніях, які сформували первинні Сполучені Штати, колоніальні уряди або, в деяких колоніях, місцеві громади відповідали за освіту. У кожному населеному пункті було прийнято створювати і підтримувати свої власні школи і навчати своїх дітей відповідно до своїх власних пріоритетів, цінностей та потреб. Ця історія допомагає пояснити, чому державні органи штатів і місцева влада

сьогодні зберігають основну відповідальність за управління початковою і середньою освітою в США [1].

Закон: «Жодної невстигаючої дитини» (No Child Left Behind Act – NCLB, підписаний Дж. Бушем у 2002), який запровадив реформу освіти на основі філософії високих стандартів та визначення визначених завдань для шкіл, що покращить індивідуальні результати для учнів державних шкіл. Закон вимагав від штатів розробки стандартизованих випробувань та оцінювання усіх учнів у визначених класах для отримання фінансування на федеральному рівні. Кожний окремий штат відповідав за розробку власних стандартів. Common Core State Standards Initiative – програма загальних для всіх штатів стандартів у галузі знань англійської мови та математики в середній школі. Це американська освітня ініціатива, яка визначає кількісні показники англійської мови та математики у кожному класі від дитячого садка до середньої школи.

Як частина положень про відповідальність, викладених у законі, «Жодної невстигаючої дитини» поставив за мету, щоб кожна дитина досягла рівня кваліфікації відповідно до державних освітніх стандартів до кінця 2013/14 навчального року. Для досягнення цієї мети в кожному штаті були розроблені контрольні показники для оцінки прогресу і забезпечення того, щоб кожна дитина отримала освіту. Держави зобов'язані проводити щорічні оцінки з читання та математики для учнів 3–8 класів та повідомляти про результати, дезагреговані за різними підгрупами з тим, щоб загальні середні показники не маскували нездатність задовольнити освітні потреби ключових груп учнів. Дані аналізуються окремо для дітей різних расових і етнічних груп, учнів з обмеженими можливостями, учнів з неблагополучних сімей і дітей, які вивчають англійську як другу мову. Цей аналіз дозволяє школам визначити групи учнів, які потребують додаткової допомоги для задоволення академічних очікувань штату.

Відповідно до розділу у законі «Жодної невстигаючої дитини» школи, які не відповідають визначенню штату «адекватний річний прогрес» протягом двох років поспіль (у масштабах школи, або в будь-якій основній підгрупі), визначаються як «потребують поліпшення», і їм надається допомога в покращенні навчання. Дані щорічної оцінки допомагають школам визначити предметні сфери і методи навчання, які потребують покращення. Наприклад, якщо оцінки з читання не досягають рівня штату, школа знає, що їй потрібно поліпшити програму читання.

У минулому ці школи, можливо, не отримували уваги і допомоги, в якій вони потребували для покращення освітнього процесу. Завдяки тому, що жодна дитина не залишилася позаду, кожна держава взяла на себе зобов'язання, яке вона більше не буде ігнорувати, коли школи не задовольняють потреби кожного учня в його опіці [2].

Поліпшення академічних досягнень грантів з несприятливими умовами для штатів і місцевих шкільних округів і шкіл з найвищою концентрацією учнів з малозабезпечених сімей, щоб допомогти їм поліпшити освіту учнів з неблагополучних сімей, розгорнути школи з низькою успішністю, поліпшити якість підготовки вчителів і розширити вибір для батьків. Коли з'ясовується, що школа «потребує покращення», шкільні чиновники повинні працювати з батьками, шкільним персоналом, окружними та зовнішніми експертами, щоб розробити план поліпшення успішності всіх учнів, які відвідують школу [1].

План удосконалення школи повинен включати стратегії, засновані на науково обґрунтованих дослідженнях, які дозволяють поліпшити викладання основних академічних предметів, особливо в тих предметних сферах, в результаті яких школа була визначена, що потребує покращення. Також очікується, що школи, які потребують покращення, розроблять стратегії, що сприяють ефективному залученню батьків до школи і включають програму наставництва вчителів [3].

Щорічний моніторинг щодо прогресу дітей надають вчителям незалежну інформацію про сильні та слабкі сторони кожної дитини. Володіючи цими знаннями, вчителі можуть розробляти уроки для задоволення академічних потреб кожного учня і задоволення або перевищення затверджених в штаті стандартів і цільових показників змісту програм. Крім того, директора можуть використовувати ці дані для оцінки результатів навчання, та орієнтуватися куди школа повинна інвестувати ресурси, наприклад, у професійний розвиток.

Закон «Жодної нестигаючої дитини» описує мінімальну кваліфікацію, необхідну вчителям, які працюють над будь-яким аспектом навчання в класі, та зобов'язав штати розробити плани, що забезпечують високу кваліфікацію всіх викладачів основних академічних предметів до кінця 2005/2006 навчального року.

Закон «Жодної нестигаючої дитини» приділяє особливу увагу реалізації освітніх програм і практик, які були чітко продемонстровані як ефективні завдяки ретельним науковим дослідженням. Федеральне фінансування призначено для підтримки таких програм, і очікується, що школи будуть використовувати дослідження і докази

ефективності для виявлення і вибору навчальних ресурсів, методів навчання і стратегій професійного розвитку. Наприклад, у рамках програми «Читання в першу чергу» щороку виділяється 1 млрд доларів США федеральних коштів, щоб допомогти вчителям читання в молодших класах зміцнити старі навички і набути нових в методичних прийомах, які науково обґрунтовані дослідження довели свою ефективність.

Відповідно до закону «Жодної невстигаючої дитини» кожен штат повинен вимірювати успішність кожного учня державної школи в читанні і математиці в кожному з класів з 3 по 8 і принаймні один раз протягом класів з 10 по 12. До 2007/2008 навчального року були оцінені результати навчання природничих наук. Ці оцінки повинні відповідати державному академічному змістом і стандартам досягнень. Вони надали батькам об'єктивні дані про сильні і слабкі сторони в навчанні їхньої дитини [2].

Закон 2015 року «Про успіх кожного учня» (Every Student Succeeds Act – ESSA), підписаний президентом Б. Обамою, є вагомим доповненням 50-річного Закону «Про початкову та середню освіту» (Elementary and Secondary Education Act, ESEA). Закон акцентує давню традицію відданості ідеї рівних можливостей доступу до освіти. Закон вперше з 1980-х років звужив роль федерального уряду США в початковій та середній освіті. ESSA зберігає щорічні вимоги Закону 2001 р. до стандартизованого тестування, але передає федеральну відповідальність на рівень штатів. Виявлено, що результатом американської освітньої політики є те, що сьогодні середні рейтинги випускників є найвищими, темпи падіння – мінімальними. Ці досягнення забезпечують міцну основу для подальшої роботи щодо розширення можливостей освіти та покращення результатів навчання. Зроблено висновок, що чинне законодавство формує орієнтири розвитку сучасної американської освіти, структуруючи його за тенденціями, як підвищення якості шляхом оптимізації підзвітності на усіх рівнях та забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом запровадження спеціальних програм федерального рівня та рівнів штатів. Освітня політика у США орієнтована на задоволення індивідуальних та національних потреб суспільства.

Список використаних джерел

1. Education in the United States. A brief overview. Available <https://www2.ed.gov/about/offices/list/ous/international/edus/index.html>. Accessed on: Sept.11, 2019.

2. Federal Programs for Education and Related Activities. Available <https://www2.ed.gov/programs/find/title/index.html>. Accessed on: Sept.11, 2019.

3. Teacher certification and academic growth among English learner students in the Houston Independent School District. Available: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED580928.pdf>. Accessed on: Sept.11, 2019.

Нітченко Алла Григорівна,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права Національного університету «Чернігівська політехніка»;

Матвєєва Тетяна Олександрівна,

студентка Національного університету «Чернігівська політехніка»

ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА ЯК ВИЯВ ДЕМОКРАТІЇ НАРОДУ

Демократія є одним із головних принципів проведення президентських виборів, а вибори в свою чергу – забезпечення вільного волевиявлення народу та інструмент формування громадянського миру. Саме від того, як народ реалізує свої права на виборах, буде залежати майбутнє країни, її доля та стабільність.

У сучасному світі вибори та демократія є взаємопов'язаними поняттями, проте не є тотожними між собою. Демократія сама по собі – це волевиявлення народу, його спрямування інтересів та бажань, це можливість будь-якого свідомого громадянина висувати свою кандидатуру на виборну посаду, можливість створювати свого роду різні об'єднання. Вибори, в свою чергу, є безпосереднім виявом демократії, а сама участь громадян у виборах дає можливість зробити сам виборчий процес легітимним. Якщо виборчий процес проходить за всіма демократичними принципами, то він має бути автономним і незалежним від будь-яких державних установ та об'єднань, бо, як зазначає Ю. Ключковський, «вибори самі по собі є тією ареною, на якій мають відбуватися дискусії, обмін думками та ідеями, колективні обговорення і формування політичних преференцій виборців без будь-якого втручання чи обмеження з боку держави. А той рівень свободи, якою користуються громадяни для критики поточного розподілу політичної влади і державних інституцій, є власне одним з основних показників демократичності політичної системи» [1, с. 10].

Латигіна Н. наводить такі основні принципи демократії: принцип активної участі громадян у політичному житті, принцип законності, принцип виборності представницької влади, принцип компромісу,

принцип окреслення основних прав людини, принцип розподілу влади, принцип свободи слова, принцип плюралізму [2, с. 84–85].

Ващенко К. та Корнієнко В., крім зазначених принципів демократії, ще додають принципи гласності, рівності, більшості та незалежного контролю [3, с. 329].

На основі наведених принципів демократії можна визначити базові демократичні принципи президентських виборів, які знаходять у подальшому своє закріплення в основних нормативно-правових актах нашої держави: Конституції України, Виборчому Кодексу України, Законах України «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців» та ін.

Так, одним із принципів проведення демократичних виборів Президента України є принцип вільних виборів, тобто виборці самі обирають кандидата, за якого бажають віддати свій голос і ніхто не вправі перешкоджати їм в цьому.

Принцип рівних виборів означає, що права у всіх виборців є рівними, не повинно бути ніякої дискримінації. Крім того, особа має лише один голос і може віддати його лише за одного кандидата і лише на одній дільниці.

Залучення до виборів якомога більше людей, яким виповнилося 18 років та які мають повну дієздатність, є відображенням принципу загальних виборів.

Зміст принципу загальності виборчого права щодо пасивного виборчого права в контексті виборів Президента України виявляється через відповідні цензи: осілості та громадянства, віковий, мовний. Так, згідно з ч. 2 ст. 103 Конституції України Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою.

Принцип рівності суб'єктів виборчого процесу реалізує право громадян на рівні умови висування, реєстрації, фінансування виборів та участі в передвиборній агітації.

Принцип прямих виборів передбачає обрання Президента України безпосередньо виборцями.

Ще одним важливим принципом є принцип таємного голосування, що полягає в забороні будь-яким чином впливати на волевиявлення виборців. Вони самі обирають, за кого проголосувати і ніхто не може вимагати в них таку інформацію. Правопорушення під час

виборчого процесу мають попереджувати принципом відповідальності за порушення виборчого законодавства.

Важливе значення для повноцінної реалізації виборчих прав громадян мають принципи гласних виборів та свободи агітації, що передбачають публічно здійснювані дії суб'єктів виборчого процесу та відсутність цензури у вільно проведеній агітації.

Одним із способів реалізації зазначеної системи принципів виборчого права є Виборчий кодекс, який набув чинності з 1 січня 2020 року. Кодекс зібрав і дещо вдосконалив виборче законодавство нашої країни, ввів, крім загальних виборчих принципів, ще й низку європейських демократичних цінностей, таких як гарантування гендерного балансу та загалом дотримання європейських прав людини. Такі цінності будуть слугувати не лише правилами поведінки, а й повинні стати підґрунтям усього політично-соціального розвитку суспільства, забезпечивши проведення президентських виборів на демократичних засадах [4, с. 33].

Зазначені принципи та цінності є основними атрибутами народовладдя, які розкриваються через певні складові: умови організації і проведення виборів. Дотримання таких принципів та умов під час президентських виборів є важливим показником функціонування дійсно демократичної держави та є гарантією забезпечення виборчих прав і свобод громадян [5].

Отже, можна зробити висновок, що забезпечення демократичних виборів Президента України має виявлятися через дотримання певної низки демократичних принципів та цінностей, через стабільність та комплексність виборчого законодавства, в якому вони закріплені. Саме дотримання цілісної системи принципів під час президентських виборів гарантуватиме демократичність інституту виборів.

Список використаних джерел

1. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваіге, 2018. 908 с.
2. Латигіна Н. Основні критерії, принципи та рівні здійснення демократії. *Політичний менеджмент*. 2009. № 3. С. 81–91.
3. Ващенко К. О. Політологія для вчителя: навч. посіб. для студ. пед. ВНЗ. Київ: Вид-во імені М. П. Драгоманова, 2011. 406 с.
4. Костецька Л. М. Особливості антикризового управління виборчим процесом в Україні: дис. ... канд. з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2019. 264 с.
5. Бучин М. Демократичні принципи виборів: суть та типологія. URL: http://vlp.com.ua/files/08_76.pdf.

Ніцимна Світлана Олексіївна,
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
адміністративного, цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Теоретичні засади фінансового права дозволяють нам стверджувати, що всі грошові відносини, які включені у фінансово-правовий оборот, носять розподільчий характер, наслідком чого є утворення, розподіл чи використання публічних фондів коштів. Ці фонди коштів, які утворюють у сукупності публічні фінансові ресурси, становлять окремі ланки фінансової системи. Податкова система загалом, у тому числі й екологічне оподаткування, є джерелом утворення централізованих фондів коштів, що має використовуватися за цільовим призначенням – на охорону навколишнього природного середовища.

Система екологічних податків та платежів, з одного боку, поєднує податково-економічні канали коштів в один цільовий фонд, з іншого боку – сама виступає відособленою (але взаємозалежною з іншими ланками) частиною фінансової системи [1].

Уперше ідею екологічного оподаткування висловлено в працях А. К. Пігу [2, с. 51], який запропонував розглядати податки як інструмент впливу на поведінку «забруднювачів» навколишнього середовища, з одного боку, та як стимул до природоохоронної діяльності через дотації – з іншого.

Необхідність застосування оподаткування була підтверджена в жовтні 1972 року, коли держави-члени ЄС приймають Декларацію щодо програми дій із навколишнього середовища, а на початку 1973 року була прийнята Перша програма дій Європейського Союзу з охорони навколишнього природного середовища (на 1973–1976 рр.) [3, с. 11], що пов'язана з реалізацією принципу «забруднювач платить». Наступним етапом у розвитку екологічного оподаткування є ідея подвійного виграшу (win-win situation). Вона полягає в економічному стимулюванні охорони довкілля та раціональному природокористуванні за допомогою введення екологічних податків з одночасним зниженням податкового навантаження на інші об'єкти оподаткування [4, с. 41].

У Податковому кодексі України визначено сутність екологічного податку та основних його характеристик, а саме: платники податку; об'єкт та база оподаткування; ставки податку; порядок обчислення податку; порядок подання податкової звітності та сплати податку.

Згідно з підпунктом 14.1.57 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України екологічний податок – це загальнодержавний обов’язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів у атмосферне повітря, скидів у водні об’єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1 квітня 2009 року [5].

Об’єктами оподаткування екологічним податком є:

1. Обсяги та види забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферне повітря стаціонарними джерелами.

2. Обсяги та види забруднюючих речовин, які скидаються безпосередньо у водні об’єкти.

3. Обсяги та види (класи) розміщених відходів, крім обсягів та видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об’єктах) суб’єктів господарювання.

4. Обсяги та категорія радіоактивних відходів, що утворюються внаслідок діяльності суб’єктів господарювання та/або тимчасово зберігаються їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк.

5. Обсяги електричної енергії, виробленої експлуатуючими організаціями ядерних установок (атомних електростанцій).

Отже, екологічний податок є відособленою частиною податкової системи України, спрямованою на регулювання екологічних проблем держави.

Список використаних джерел

1. Миронов В., Ткачук А., Петько В. Податкове регулювання екологічних процесів. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2656> (дата звернення: 20.03.2020).

2. Пигу А. Экономическая теория благосостояния. Москва: Наука, 1985. 270 с.

3. Микієвич М. М., Андрусевич Н. І., Будякова Т. О. Європейське право навколишнього середовища: навч. посіб. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004. URL: http://epl.org.ua/images/pdf/people/EUROPEAN_UNION_ENVIRONMENTAL_LAW.pdf (дата звернення: 20.03.2020).

4. Серебрянський Д. М., Ющенко Ю. В. Європейський досвід запровадження та функціонування системи екологічного оподаткування: уроки для України. *Вісник податкової служби України*. 2009. № 41. С. 41–45.

5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755 VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.03.2020).

О РАЗГРАНИЧЕНИИ ПОНЯТИЙ «ТОВАРНАЯ МАРКА» И «ТОВАРНЫЙ ЗНАК»

Настоящее исследование посвящено разграничению терминов «товарная марка» и «товарный знак», а именно: обратить внимание не столько на подмену понятий, сколько на нецелесообразность внедрения в науку синонимических понятий, не проводя между ними различий.

С этой целью, на наш взгляд, необходимо исследовать положения Закона Республики Беларусь «О товарных знаках и знаках обслуживания» (далее – Закон) [1], проводя сравнительный анализ понятий «товарная марка» и «товарный знак».

Согласно Закону, товарным знаком признается обозначение, способствующее отличию товаров, работ, услуг одного лица от однородных товаров другого. В свою очередь, в Гражданском Кодексе Российской Федерации под ним понимают обозначение, служащее для индивидуализации товаров юридических лиц или индивидуальных предпринимателей [2].

С учетом отсутствия законодательного закрепления в Республике Беларусь термина товарная марка, исходя из теоретического анализа под товарной маркой следует понимать любое обозначение или их комбинацию, при помощи которых можно отличить товары (услуги), производимые (предоставляемые) одним лицом, от товаров (услуг), производимых (предоставляемых) другими лицами [7].

Следует отметить факт различного толкования данных понятий. Так, авторы С. Ю. Ягудин, Э. Р. Сафаргалиев в своих научных трудах разграничивают данное понятие с понятием «товарная (торговая) марка» [3, с. 86; 4, с. 56].

В свою очередь, М. В. Тимофеева утверждает, что «товарная марка, прежде всего, гарантирует высокое качество реализуемых маркодержателем товаров и услуг на основе повышенных требований к их производителям» [5, с. 14].

Другой точки зрения придерживаются И. Е. Медушевская и Е. В. Томаева, утверждая, что товарная марка – это лишь знак качества, это гарантии производителя, адресованное покупателю, заключающиеся в том, что продукт соответствует определенного уровня стандарту [6, с. 49].

Обращаясь к Закону, на наш взгляд, следует отметить, что товарный знак определяется, как: знак, символ, рисунок, термин или их комбинация. Основная функция товарного знака – идентификация (отличие) товара одного производителя от схожих товаров другого, для чего ему и предоставляется правовая защита [1].

Изучив мнения авторов по данному вопросу, делаем вывод о том, что авторы не отождествляют понятия «товарный знак» и «товарная марка», однако их определения на этот счет представляются весьма однообразно, в большинстве случаев – синонимично.

Именно товарный знак наполняет товарную марку правовой защитой. Следует отметить, что регистрации подлежит именно товарный знак. Так, правовая охрана товарного знака в Республике Беларусь осуществляется на основании его регистрации в государственном учреждении «Национальный центр интеллектуальной собственности» в порядке, установленном законодательством о товарных знаках, или в силу международных договоров Республики Беларусь. Право на товарный знак охраняется государством. На зарегистрированный товарный знак выдается свидетельство. Свидетельство на товарный знак удостоверяет приоритет товарного знака, исключительное право владельца на товарный знак в отношении товаров, указанных в свидетельстве, и содержит изображение товарного знака (п. 1, 3 ст. 2 Закона) [1; 7].

В соответствии с п. 1, 2 ст. 3 Закона, владелец товарного знака имеет исключительное право использовать товарный знак, может распоряжаться этим исключительным правом, а также вправе запрещать использование товарного знака другими лицами. Никто не может использовать охраняемый на территории Республики Беларусь товарный знак без разрешения его владельца [1; 7].

В случае если товарная марка является уникальным творческим произведением, она может подлежать правовой охране как объект авторского права.

Изучив подходы и методы, используемые различными государствами, разграничивать рассматриваемые термины необходимо следующим образом: товарная марка появляется, когда изначально придумано какое-либо уникальное обозначение товара или услуги (разработанный уникальный дизайн, дизайн и т. п.). При этом в случае прохождения соответствующей регистрации товарная марка уже становится защищенным товарным знаком. Так, товарный знак осуществляет функцию юридической защиты товарной марки и подтверждает интеллектуальную собственность отдельного лица на этот товарный знак [7].

Таким образом, разница между категориями «товарный знак» и «товарная марка» состоит в правовом режиме указанных объектов. Товарная марка является этапом создания товарного знака – средством мониторинга потребительского рынка, способом адаптации логотипа, в результате государственной регистрации.

В связи с отсутствием легального закрепления термина товарная марка, видим необходимость законодательного закрепления данного термина в следующем виде: Под товарной (торговой) маркой следует понимать любое обозначение или их комбинацию, при помощи которых можно отличить товары (услуги), производимые (предоставляемые) одним лицом, от товаров (услуг), производимых (предоставляемых) другими лицами.

Список использованных источников

1. О товарных знаках и знаках обслуживания: Закон Респ. Беларусь, 5 фев. 1993 г., № 2181-ХІІ: в ред. Закона Республики Беларусь от 5 янв. 2016 г. №352-З. Нац. правовой интернет-портал Республики Беларусь. 2016. 2/2350.
2. Гражданский кодекс Российской Федерации: Кодекс Российской Федерации, 18 дек. 2006 г., № 230-ФЗ: принят Государственной Думой 24 нояб. 2006 г.: в ред. Закона Российской Федерации от 13.12.2016 г. Москва, 2016.
3. Ягудин С. Ю. Бренды и товарные знаки. *Транспортное дело России*. 2009. № 10. С. 86–88.
4. Сафаргалиев Э. Р. Составляющие товарного бренда. *Региональная экономика: теория и практика*. 2012. № 31 (262). С. 54–60.
5. Тимофеева М. В. Банковский бренд: особенности и специфика оценки *Финансы и кредит*. 2015. № 12 (636). С. 13–19.
6. Медушевская И. Е. Бренд территории как фактор конкурентоспособности региона (на примере Пензенской области). *Электронный научный журнал*. 2016. № 3 (8). С. 247–258.
7. Товарный знак и торговая марка: одно и то же? URL: <https://ilex.by/tovarnyj-znak-i-torgovaya-marka-odno-i-to-zhe/> (дата обращения: 18.03.2020).

Олійник Владислав Станіславович,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

Місцеве самоврядування гарантується законодавством практично всіх західних демократій, що зафіксовано Європейською Хартією місцевого самоврядування, конституціями ФРН, Австрії, земельними за-

конами Швейцарії окремими законами Британії та США [1]. Практично скрізь місцевому самоврядуванню надані порівняно широкі компетенції [2].

Для правильного тлумачення значення місцевого самоврядування необхідно обов'язково розуміти, що завдання повсякденного управління населенням вирішуються в першу чергу на комунальному, а не на державному рівні. Від моменту народження і до самої своєї смерті окрема людина обплутана мережею комунальних відносин. Адже громади і об'єднання громад містять установи сфери охорони здоров'я, медицини, культури, освіти, спорту, соціального забезпечення, відпочинку економіки, водо- і енергопостачання, водоочищення і сміттєзбирання, а також прибирання самих вулиць. Вони займаються планами забудови та освоєння земельних ділянок, прокладанням вулиць, організацією рятувальної і пожежної служб, господарською діяльністю та ін. [3].

Згідно з Х поправкою до Конституції США, організація місцевого самоуправління відноситься до ведення штатів. Більшість штатів регламентує її лише в найзагальнішій формі. Більше 40 штатів передбачили в своїх конституціях положення про те, що їх законодавчі збори не мають права приймати закони, що детально регламентують місцеве управління. Звідси велика свобода в організації і діяльності органів місцевого самоврядування, особливо міського (муніципального), велика кількість нестандартних установ і повноважень.

Місцеві установи займаються питаннями соціального обслуговування, шкільною освітою, бібліотечною справою, місцями відпочинку, соціальним забезпеченням. Друге місце посідають питання адміністративно-управлінські: підтримка порядку (перш за все, управління поліцією), забезпечення протипожежної охорони і правосуддя, збір податків, проведення виборів, запис актів цивільного стану, контроль за якістю товарів. Меншою мірою місцеві органи займаються господарськими справами, тому що в цій сфері панують приватні підприємці. Органи місцевого самоврядування керують підприємствами і службами, що їм належать, управляють своїм майном і, як правило, тільки побічно регулюють діяльність приватних підприємств. Вони також будують муніципальне житло, встановлюють ставки орендної плати, займаються реконструкцією міст, будівництвом і експлуатацією доріг, гаваней, аеропортів, розвитком території (в тому числі відведенням і ефективним використанням земель та іншими питаннями землекористування) і охороною навколишнього середовища.

Проведений аналіз сучасного законодавства зарубіжних країн у сфері місцевого самоврядування дозволяє виокремити низку пріоритетних напрямів та підходів правового забезпечення його організації та функціонування. По-перше, курс на децентралізацію влади. Незалежно від належності конкретної системи місцевого самоврядування до загальноновизнаних моделей, кожна держава ставить перед собою завдання по забезпеченню права представників територіальної громади необхідними інструментами впливу на її життя та розвиток. Мінімізується вплив державних органів на роботу місцевого самоврядування. Це не означає лише делегування повноважень або розширення компетенції органів місцевого самоврядування. По-друге, збільшення кількості делегованих державою повноважень та їх фінансове й законодавче забезпечення. Наявність широкого спектра повноважень і постійна передача нових державою не здійснює позитивного ефекту на місцеве самоврядування, оскільки без відповідного законодавчого, матеріального та фінансового забезпечення вони носять лише формальний характер. Для повноцінної реалізації нових повноважень необхідне не тільки їх чітке закріплення, а й забезпечення рівноправного та повноцінного діалогу та співпраці державних органів з представниками місцевого самоврядування. По-третє, важливим є розширення компетенції органів місцевого самоврядування.

Європейська практика такого розширення дає стабільні позитивні результати, наприклад, у більшості країн-членів ЄС питання соціальної сфери, міського планування, забезпечення населення необхідними послугами, та часто питання загальної освіти віднесені до ведення органів місцевого самоврядування. Часто створюються спеціальні органи самоорганізації населення, покликані регулювати локальні питання, ефективність роботи яких безпосередньо базується саме на належності їх працівників до безпосередньої громади.

По-четверте, спрощення систем державного контролю та їх перехід до суто наглядового стану. Все частішими стали відмови від надмірного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування з боку держави, який був притаманний радянській моделі місцевого самоврядування. Незважаючи на те, що часто місцеве самоврядування чітко дотримується курсу держави навіть при формально відсутніх важелях такого контролю, тенденція до переходу на наглядову схему співробітництва між державою та громадою є домінуючою у світі. Подібне зниження рівня бюрократизації та залежності місцевого самоврядування від інших державних установ при здійсненні своїх безпосередніх функцій здійснюється не лише через делегування

повноважень або ліквідацію контролюючих державних установ, а й через надання органам місцевого самоврядування принципово нових способів щодо реалізації громадою своїх прав та можливостей.

На думку О.О. Петришина, за роки незалежності Україна пройшла через низку необхідних процесів реформування, що на сьогодні виключають існування об'єктивних факторів, які можуть гальмувати наступні реформаторські заходи у сфері організації та функціонування місцевого самоврядування. Проте наявну систему місцевого самоврядування можна охарактеризувати переважно як «пережиток» радянського часу, оскільки на цьому етапі існує велика кількість засобів впливу держави на роботу місцевого самоврядування, що було характерним для нашої держави за часів перебування у складі СРСР.

Незважаючи на те, що починаючи з 2000 р. було проведено низку реформ у цій сфері, система місцевого самоврядування й нині залишається централізованою, залежною та неспроможною. Має місце ізолюваність місцевого самоврядування від громади через відсутність достатнього рівня контролю та прямого демократичного впливу на його роботу [4].

Крім указаних проблем, що є типовими для світових систем місцевого самоврядування, існують такі, що характерні суто для нашої держави. Наприклад, низький рівень правосвідомості та правової культури громадян, що, у свою чергу, гальмує процеси розвитку та роботи громадянського суспільства як соціального та політичного інституту. Лише на початку 2013 р. було розроблено проєкт нової Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, прийнятої лише 1 квітня 2014 р., яка розкриває наявні проблеми та недоліки системи, визначає шляхи їх вирішення, ставить завдання та деталізує їх реалізацію шляхом поетапного проведення реформи як системи місцевого самоврядування, так і адміністративно-територіального поділу [5].

По-перше, необхідно забезпечити територіальність місцевого самоврядування, тобто воно має здійснюватися на територіях, які відмежовані одна від іншої – в межах однієї самоврядної території не може бути кількох територіальних громад, які б виступали самостійними суб'єктами права на місцеве самоврядування. По-друге, слід забезпечити повсюдність місцевого самоврядування, як одного з ключових принципів – воно має здійснюватися на всій території України без будь-яких обмежень. Останнім, але не менш важливим кроком має стати забезпечення формування самодостатніх територіальних

громад, які б володіли матеріальними, фінансовими та іншими ресурсами в достатньому обсязі для ефективної реалізації завдань та функцій місцевого самоврядування, надання громадських послуг населенню на рівні, передбаченому загальнодержавними стандартами.

Список використаних джерел

1. Пухтинський М. Концептуальні, конституційні, політико-правові засади територіальної організації публічної влади. *Право України*. 2014. № 9. С. 88–93.
2. Серьогін С. М. Регіональне та муніципальне управління. *Аспекти публ. упр.* 2014. № 5–6 (7–8). С. 70–79.
3. Музика-Стефанчук О. А. Фінансово-правова основа місцевого самоврядування в зарубіжних країнах: навч. посіб. Київ: Правова єдність, 2009. 224 с.
4. Петришин О. О. Моделі місцевого самоврядування: зарубіжний та український досвід. Харків: Право, 2014. Вип. 22. С. 266–274.
5. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#n8> (дата звернення 27.02.2020).

Павлосюк Анна Александровна,

студентка учреждения образования

«Барановичский государственный университет»

ГРАЖДАНЕ, ЗАЧАТЫЕ ПРИ ЖИЗНИ НАСЛЕДОДАТЕЛЯ И РОДИВШИЕСЯ ЖИВЫМИ ПОСЛЕ ОТКРЫТИЯ НАСЛЕДСТВА, КАК НАСЛЕДНИКИ ПО ЗАКОНУ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

На сегодняшний день наследование является востребованным и актуальным институтом гражданского права. Вопросы наследования изучаются учеными в научных трудах, законодательство совершенствует нормы права в соответствии с развивающимися общественными отношениями. Более того, данный институт нашел свое закрепление в Гражданском кодексе Республики Беларусь от 7 декабря 1998 г. № 218-З (далее – ГК) [1].

На наш взгляд, актуальным вопросом наследственного права в Республике Беларусь является наследование по закону в силу того, что в настоящее время значительное количество дел, рассматриваемых в процессе гражданского судопроизводства, представляют собой споры между наследниками. Следовательно, в наследственном законодательстве, касающегося наследования по закону, можно выявить некоторые правовые коллизии.

К числу таких проблем, как нам видится, необходимо отнести вопрос недостаточно точного определения наследников по закону.

Для начала определим, что представляет собой наследование. Так, основываясь на ст. 1031 ГК, И. А. Маньковский считает, что под наследованием необходимо понимать «переход прав и обязанностей, принадлежавших умершему гражданину, к другим лицам в неизменённом виде как единое целое и в один и тот же момент (в порядке универсального правопреемства)» [1; 2, с. 351].

В соответствии со ст. 1035 ГК наследство открывается со дня смерти гражданина или со дня вступления в законную силу решения суда об объявлении гражданина умершим, если в самом решении не будет указан другой день [1].

Как известно, ст. 44 Конституции Республики Беларусь наделяет каждого гражданина правом иметь имущество в собственности, владеть, пользоваться и распоряжаться им как лично, так и совместно с другими лицами [3]. Рутман Е. Я. считает, что «как и Основной закон, ГК не делает исключений для несовершеннолетних, которые могут приобретать право собственности, в том числе на наследственное имущество, на общих основаниях» [4, с. 292]. Что касается самих наследников, то наследниками как по завещанию, так и по закону могут быть граждане, находящиеся в живых в момент открытия наследства, а также зачатые при жизни наследодателя и родившиеся живыми после открытия наследства [2, с. 352].

Однако, как утверждают В. Н. Авлиев, Д. Х. Уразалиева, «ребенок, который не родился, не является субъектом права наследования. Законодательство защищает часть в наследстве зачатого, но пока не родившегося наследника ко времени открытия наследства лишь как возможного субъекта в недалеком будущем» [5, с. 8].

Наследование по закону имеет место, когда завещание отсутствует либо определяет судьбу не всего наследства, а также в иных случаях, например, если наследник претендует на обязательную долю, если завещание признано недействительным в судебном порядке.

Наследники по закону подразделяются на наследников четырех (называемых первой, второй, третьей, четвертой очередью) и последующих очередей. Призвание их к наследованию происходит не одновременно, а поочередно, т. е. вначале наследники первой очереди, а если их нет или они не приняли наследство, то – второй. Это в равной степени относится к третьей, четвертой и последующим очередям наследников. Если все они не приняли наследства в соответствии с предъявленными требованиями, оно переходит по праву

наследования к государству (Республике Беларусь или административно-территориальным образованиям).

Наследниками первой очереди по закону являются дети наследодателя, переживший супруг, родители умершего.

Внуки и их прямые потомки наследуют по праву представления.

Наследники второй очереди при получении наследования по закону являются в равных долях полнородные и неполнородные братья и сестры умершего.

Дети братьев и сестер наследодателя – его племянники и племянницы – наследуют по праву представления.

К наследникам третьей очереди при наследовании по закону относятся дед и бабка умершего как со стороны отца, так и со стороны матери.

К наследникам четвертой очереди по закону относятся полнородные и неполнородные братья и сестры родителей наследодателя (дяди и тети наследодателя).

«Наследники последующей очереди призываются к наследованию по закону лишь при отсутствии наследников предшествующей очереди или непринятии ими наследства, а также в случае, когда все наследники предшествующей очереди лишены завещателем права наследования», – утверждает Д. А. Колбасин [6, с. 771–772].

Однако гражданское законодательство Республики Беларусь содержит правовой пробел в части отнесения определенных субъектов наследственного права к наследникам по закону. Так, в ст. 1037 ГК наследниками по завещанию и закону могут быть граждане, находящиеся в живых в момент открытия наследства, а также зачатые при жизни наследодателя и родившиеся живыми после открытия наследства [1]. Однако в ст. 1057 ГК, предусматривающей категорию лиц, относимых к наследникам первой очереди, так и в последующих статьях (ст. 1058–1061 ГК) такой факт, что и граждане, зачатые при жизни наследодателя и родившиеся живыми после открытия наследства, являются наследниками по закону, не имеет правового закрепления.

Кроме этого, ст. 51 Кодекса Республики Беларусь о браке и семье [7] в свою очередь содержит презумпцию отцовства, которая действует в случаях, если ребенок родился в зарегистрированном браке, а также в течение десяти месяцев с момента расторжения брака или признания его недействительным либо смерти супруга матери ребенка. Однако, гл. 69–71 ГК, регламентирующие наследование в Республике Беларусь, не предусматривают законодательного закрепления данной презумпции.

В силу описанной выше правовой коллизии предлагаем дополнить пункт 1 ст. 1057 ГК и изложить его в следующей редакции:

«1. Наследниками по закону первой очереди являются дети, а также граждане, зачатые при жизни наследодателя и родившиеся живыми в течение десяти месяцев после открытия наследства, супруг и родители умершего».

Наряду с этим необходимо отметить, что с учетом предлагаемого дополнения в пункт 1 ст. 1057 ГК правовое определение термина «наследники» имеет некоторую неточность. В связи с этим представляется необходимым внести в понятие наследников определенные поправки и изложить пункт 1 ст. 1037 ГК, содержащий перечень субъектов наследования, в следующем виде:

«1. Наследниками по завещанию и закону могут быть граждане, находящиеся в живых в момент открытия наследства, а также зачатые при жизни наследодателя и родившиеся живыми в течение десяти месяцев после открытия наследства».

Список использованных источников

1. Гражданский кодекс Республики Беларусь: принят Палатой представителей 28 окт. 1998 г.: одобрен Советом Респ. 19 нояб. 1998 г.: Закон Респ. Беларусь от 7 дек. 1998 г., № 218-З: в ред. Закона Респ. Беларусь от 04.05.2019 г. Нац. правовой интернет-портал Респ. Беларусь. 30.06.2019. 2/2623.

2. Маньковский И. А. Гражданское право. Особенная часть: учебное пособие. 3-е изд., испр. Минск: Адукацыя і выхаванне, 2018. 367 с.

3. Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.). Минск: Амалфея, 2013. 48 с.

4. Рутман Е. Я. Правовой статус ребенка как субъекта наследственных правоотношений. *Уголовная политика Республики Беларусь: состояние и пути совершенствования*: сб. матер. III Междунар. науч.-практ. конф., БарГУ (11–13 мая 2017). Барановичи, 2017. С. 292.

5. Авлиев В. Н., Уразалиева Д. Х. К вопросу о субъектах наследственных правоотношений по завещанию в России и Грузии. *Вестник науки и творчества*. 2016. № 10. С. 8.

6. Колбасин Д. А. Гражданское право. Особенная часть: учебное пособие. Минск: Амалфея, 2011. 832 с.

7. Кодекс Республики Беларусь о браке и семье: принят Палатой представителей 3 июня 1999 г.: одобрен Советом Респ. 24 июня 1999 г.: Закон Респ. Беларусь от 9 июля 1999 г., № 278-З: в ред. Закона Респ. Беларусь от 17.07.2018 г. Нац. правовой интернет-портал Респ. Беларусь. 31.07.2018. 2/2573.

Паламарчук Іван Васильович,

кандидат юридичних наук, головний спеціаліст відділу проходження
служби в системі Державної кримінально-виконавчої служби України
Управління персоналу Міністерства юстиції України

ЩОДО ПУБЛІЧНОГО ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ПІСЛЯ КОЛЕКТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ БЕЗ СТАТУСУ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Відомо, що в загальному правовому розумінні правонаступництво являє собою перехід суб'єктивного права (в широкому розумінні – також правового обов'язку) від однієї особи праводавця до іншої (правонаступника) в порядку похідного правонабуття (у відповідних випадках – похідного набуття правового обов'язку) [1].

Натомість доречно детально зазначити, що процедуру передання (набуття) адміністративної (управлінської) компетенції від одного суб'єкта публічної адміністрації до іншого в теорії адміністративного права визначено як публічне (позапроцесуальне, адміністративне по своїй природі) правонаступництво [2].

Враховуючи те, що публічне правонаступництво можливе щодо усіх без винятку суб'єктів публічної адміністрації, то, відповідно доцільно зазначити деякі його види, якими володіє теорія адміністративного права. Так, у практичній діяльності з реалізації публічного правонаступництва існують, зокрема, за суб'єктом, такі його види [2; 3]:

- публічне правонаступництво після суб'єктів владних повноважень (суб'єктів публічної адміністрації) – юридичних осіб – правонаступництво після органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів публічних повноважень із особливим статусом, юридичних осіб публічного права, які не мають статусу органу публічної влади, фондів публічного права, державних, комунальних підприємств, установ, організацій тощо;

- публічне правонаступництво після колективних суб'єктів владних повноважень (суб'єктів публічної адміністрації) без статусу юридичних осіб – наприклад, після департаменту, управління, відділу центрального органу виконавчої влади, науково-консультативної ради при органі державної влади, після депутатського корпусу органу місцевого самоврядування тощо;

- публічне правонаступництво після індивідуальних суб'єктів владних повноважень (суб'єктів публічної адміністрації) – правонаступництво після посадових (службових) осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних, комунальних підприємств, установ, організацій тощо.

Тому окремо слід звернути увагу на такий вид публічного правонаступництва, як «публічне правонаступництво після колективних суб'єктів владних повноважень (суб'єктів публічної адміністрації) без статусу юридичних осіб». Тобто, як вже було зазначено, такими суб'єктами публічної адміністрації можуть бути структурні підрозділи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій комунальної та державної форми власності, а також інші дорадчі та колективні утворення.

Також такими суб'єктами публічної адміністрації є різні комісії, що утворюються в юридичних особах публічного права, для вирішення питань щодо визнання, або відмови в такому визнанні, в юридичних або фізичних осіб певних прав, повноважень та наслідків, які виходять із такого визнання (комісії щодо вирішення питань з поліпшення житлово-побутових умов, конкурсні комісії, комісії з розгляду трудових спорів, комісії з визнання статусу учасника бойових дій тощо).

Діяльність таких комісій здійснюється відповідно до їх повноважень, що закріплені в актах законодавства або у затверджених уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації положеннях про їх повноваження.

Натомість визначені повноваження таких комісій можуть бути конкретизовані та чітко локалізовані, що, по суті, унеможлиблює вирішити питання цією комісією у порядку правонаступництва без використання судового способу відновлення порушених прав, наприклад, які були порушені правопопередником.

Таким чином, постає проблема правонаступництва, яку як правило сформулював Ульпіан: «Ніхто не може передати іншому більше прав, ніж має сам» (Dig 50, 17, 54).

Так, Кабінетом Міністрів України визначено процедуру надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, та категорії таких осіб (далі – процедура) [4].

Згідно із зазначеною процедурою рішення щодо утворення комісії та положення про неї затверджується відповідним міністерством, центральним органом виконавчої влади та іншим державним органом.

Окремо було визначено, що рішення про позбавлення статусу учасника бойових дій приймають ті комісії, які його надавали, або їх правонаступники [4].

Натомість такі комісії мають право приймати рішення в порядку та відповідно до визначених повноважень, які регламентовані затвердженими положеннями про такі комісії.

Зокрема, положення про діяльність деяких комісій [5; 6; 8] органів державної влади про визнання учасниками бойових дій не мають повноважень фактично розглядати та приймати рішення щодо позбавлення статусу учасника бойових дій, який надавався їх правонаступниками. Тобто виключається можливість досудового врегулювання цього спору.

Така неузгодженість у питанні правонаступництва між актами законодавства є не поодиноким випадком, що гальмує та зводить нанівець ідею публічного правонаступництва, яка саме і полягає у процесі безперечного та безперервного передавання повноважень від одного суб'єкта публічної адміністрації до іншого.

Окремо слід звернути увагу, що повноваження деяких комісій чітко врегульовують питання такого правонаступництва [7], але, на жаль, це є одиничним випадком.

Отже, вищезазначене в черговий раз доводить, що питання публічного правонаступництва є дуже актуальним та потребує свого дослідження із впровадженням в практичну діяльність результатів такого дослідження з метою розповсюдження ідей публічного правонаступництва та унеможливлення, в майбутньому, допущення прогалин під час визначення повноважень суб'єктів публічної адміністрації щодо вирішення питань у зв'язку із правонаступництвом.

Список використаних джерел

1. Черепяхин Б. Б. Правопреемство по советскому гражданскому праву. Труды по гражданскому праву. Москва: Статут, 2001. С. 311.
2. Бевзенко В. М. Публічне правонаступництво: сутність, процедура та особливості. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 140–149. URL: http://pravoisusilstvo.org.ua/archive/2013/6_2013/32.pdf (дата звернення: 01.03.2020).
3. Дорохіна Ю. А. Умови та наслідки процесуального правонаступництва в адміністративному процесі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2018. Т. 29 (68), № 2. С. 59–66.
4. Порядок надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і

стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення: постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 413.

5. Положення про комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій у Державній службі України з надзвичайних ситуацій: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 22.12.2018 № 1048.

6. Положення про комісію Міністерства внутрішніх справ України з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, учасниками війни: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 23.05.2019 № 395.

7. Положення про комісію Міністерства оборони України з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій: наказ Міністерства оборони України від 30.09.2019 № 511.

8. Положення про комісію Міністерства юстиції України з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 24.12.2014 № 2164/5.

Панкратова Вікторія Олегівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри юридичних дисциплін
Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ

Право людини на освіту посідає особливе місце в системі прав людини, є ядром культурних прав. У цьому праві органічно поєднується «негативна» і «позитивна» свободи людини. Адже кожна людина володіє свободою вибору форм і методів отримання освіти («негативний аспект»), але, крім цього, має право вимагати від держави створення необхідних для реалізації належного йому права умов («позитивний аспект»).

Право на освіту – це міра можливої поведінки особи, направлена на здобуття знань, формування вмінь та навичок, всебічний розвиток особистості.

Метою здійснення права людини на освіту є формування повноцінної вільної особистості та її підготовка до життя в суспільстві шляхом систематичної передачі знань і професійних орієнтацій, морально-етичних і правових нормативів, досвіду та формування в людини необхідних навичок.

Право людини на освіту має програмний і цільовий характер, тобто вимагає постійного вдосконалення освітнього законодавства, пошуку нових форм і методів забезпечення принципів права людини на освіту.

Право на освіту має свої особливості:

- має природний характер;
- є невід'ємним від людини;
- є загальним та рівним для кожного;
- є необхідним для гармонійного розвитку людини та суспільства загалом;
- основну роль у реалізації права людини на освіту приймає на себе держава, обов'язки якої кореспондують праву вимоги, що належить кожному індивіду.

Розвиток права на освіту залежить від чотирьох основних факторів:

- позиції державної влади щодо розвитку грамотності та вищого рівня освіти серед населення;
- ставлення окремих верств населення до отримання систематичних знань;
- матеріальних можливостей держави у розвитку системи освіти;
- можливостей населення з використання шансів на отримання освіти.

Право на освіту задеклароване в численних міжнародних актах.

Зокрема, значущість та цінність цього права визначається у ст. 26 Загальної декларації прав людини. Цей акт містить низку норм, які визначають право на освіту. До них відносяться такі:

- 1) кожна людина має право на освіту;
- 2) безоплатність початкової та загальної освіти;
- 3) обов'язковість початкової освіти;
- 4) загальнодоступність технічної і професійної освіти;
- 5) доступність вищої освіти для всіх на основі здібностей кожного;
- 6) право пріоритету батьків у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей [1].

Розширене трактування положень Загальної декларації відображено в ст. 13 та 14 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права.

Пакт зобов'язав держав-учасниць ужити такі необхідні дії: 1) заохочення здобуття елементарної освіти тими особами, які не здобули початкової освіти; 2) розвитку мережі шкіл усіх ступенів, встановлення задовільної системи стипендій і постійного поліпшення матеріальних умов викладацького персоналу [2].

Особливе значення в становленні концепції права особи на освіту має Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти, прийнята 14 грудня 1960 р. Генеральною конференцією ООН з питань освіти,

науки та культури. ООН повинна не лише усувати будь-яку дискримінацію в галузі освіти, а й заохочувати загальну рівність можливостей та рівне до всіх ставлення у цій сфері. Дискримінація охоплює будь-яку різницю, виняток, обмеження чи переваги за расовою ознакою, кольором шкіри, статтю, мовою, релігією чи соціальним походженням, економічним становищем, яке має метою чи наслідком усунення або порушення рівності відносин у сфері освіти, а саме:

- 1) закриття для будь-якої особи чи групи доступу до освіти;
- 2) обмеження освіти для будь-якої особи або групи нижчим станом;
- 3) створення чи збереження окремих систем освіти або навчальних закладів для будь-яких осіб, груп;
- 4) становище, що є несумісним з гідністю людини, в яке ставиться будь-яка особа або група осіб [3].

Означена Конвенція ООН гарантує рівні можливості для здобуття освіти кожному без жодної різниці, винятку, обмеження або переваги за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, економічного становища чи народження. Для забезпечення рівних можливостей у галузі освіти вона зобов'язує держав застосовувати методи, які відповідають національним умовам і звичаям.

Слід зазначити активну нормотворчу та організаційну діяльність спеціальних установ ООН, а саме ЮНЕСКО – розробляє та приймає акти з питань освіти у рамках Міжнародної комісії в справах освіти для ХХІ століття. Міжнародні комісії та конференції розробляють та приймають міжнародні акти, спрямовані на розвиток окремих видів освіти, окремих суб'єктів права. Наприклад, акти: Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (ст. 5), Конвенція про права дитини (ст. 28, 29), Декларація про права інвалідів (ст. 6), Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів (прав. 6), Європейська хартія про регіональну мову та мову меншин тощо.

На регіональному рівні прийнятті Європейська конвенція про права людини та основні свободи (стаття 2 Першого протоколу), Американська конвенція про права людини (стаття 13 Додаткового протоколу до Американської конвенції про правах людини у сфері економічних, соціальних і культурних прав) і Африканська хартія прав людини і народів (стаття 17).

Стаття 2 Протоколу № 1 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод визначає: «Нікому не може бути відмовлено у праві на освіту. Держава поважає право батьків забезпечувати

таку освіту для своїх дітей відповідно до власних релігійних і філософських переконань» [4].

У Протоколі право на освіту сформульоване як негативне – держава повинна створити умови для можливості альтернативного задоволення потреби людини і громадянина в здобутті освіти.

Отже, право на освіту широко представлене на міжнародному, регіональному та національному рівнях демократичних держав. Міжнародні стандарти приділяють увагу не тільки праву на освіту людини, але й містять положення про право на освіту окремих категорій осіб, серед яких діти, інваліди та інші категорії осіб.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти, прийнята 14 грудня 1960 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Пантелеєва Елена Алексеевна,

студентка учреждения образования

«Барановичский государственный университет»

К ВОПРОСУ О ЗНАЧЕНИИ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ОДОРОЛОГИИ

Одним из важнейших направлений совершенствования предва- рительного расследования является постоянное пополнение следст- венного арсенала новыми, более эффективными методами расследо- вания. Одним из таких методов является одорология, предметом которой является запах, его природа и закономерности образования, механизм обнаружения и восприятия запаха, а следовательно, и раскрытие психофизиологической природы обоняния [1, с. 160].

В зависимости от способов изъятия, анализа и регистрации запа- хов криминалистическую одорологию разделяют на кинологическую и инструментальную. В кинологической одорологии в качестве ана- лизатора пахучих веществ используется орган обоняния специально подготовленной служебной собаки. В инструментальной одорологии в качестве анализатора применяются физико-химические приборы,

способные выделять спектр пахучих веществ, регистрировать его в виде ольфак-трограммы и детектировать с высокой чувствительностью отдельные компоненты выделений человека [2, с. 264].

Суть предполагаемых действий сводится к изъятию с места преступления запаха, его консервации и последующей идентификации собакой детектором. За последние десятилетия одорологический метод значительно усовершенствовался и в настоящее время успешно применяется при проведении одорологических экспертиз [3, с. 305].

Можно выделить комплекс проблем, связанных с криминалистической одорологией, которые требуют дополнительного исследования.

Во-первых, существует проблема обнаружения, фиксации, изъятия одорологических следов в ходе осмотра места происшествия. С целью изъятия следов следовательно необходимо совершить ряд дополнительных действий: вызвать на место происшествия кинолога с собакой, ограничить доступ кого-либо на место происшествия, т. к. могут остаться посторонние запахи. Также необходимо правильно изъять запаховые следы, чтобы в дальнейшем их можно было использовать при проведении одорологической экспертизы. Все это усложняет следственный осмотр, поэтому специалисты зачастую не в полной мере пользуются возможностью изъятия запаховых следов, т. к. на один только осмотр места происшествия затрачивается значительное количество сил и времени, и поэтому им проще собирать «традиционные» следы преступления.

Во-вторых, до сих пор ведутся споры между учеными о том, можно ли использовать результаты одорологической экспертизы в качестве доказательства. Одни ученые считают, что результаты одорологической экспертизы достоверны и могут использоваться как доказательства по уголовному делу, другие – напротив, относятся к данным результатам отрицательно, аргументируя это тем, что экспертизу «проводят собаки», пусть даже и специально обученные, и результаты, которые получают в ходе одорологического исследования при помощи собак сомнительны, т. к. могут быть допущены ошибки. Но на практике результаты одорологической экспертизы обоснованно являются одним из доказательств по уголовному делу [4, с. 140].

Таким образом, для более успешного использования одорологии на практике следует повышать профессиональный уровень знаний специалистов в этой сфере, а также совершенствовать методы обучения служебных собак. Так как на сегодняшний день увеличился процент раскрываемых преступлений благодаря одорологическим методам.

Список использованных источников

1. Криминалистика: учебное пособие. Минск: Экоперспектива, 1996. 415 с.
2. Пискун С. Л. Развитие служебной кинологии и криминалистической одорологии. Проблемы борьбы с преступностью и подготовки кадров для правоохранительных органов: Международная научно-практическая конференция. Минск: Академия МВД, 2018. С. 264–265.
3. Бичун В. М., Кравчёнок Т. А. К вопросу о развитии криминалистической одорологии в Республике Беларусь: сб. работ 73-й научной конференции студентов и аспирантов Белорусского государственного университета (г. Минск 16–25 мая 2016): в 3 ч. Ч. 3. Минск: БГУ, 2016. С. 305–308.
4. Лях А. А. Роль и значение одорологии в современной криминалистике. Борьба с преступностью: теория и практика. 2014. С. 139–140.

Пантелеева Елена Алексеевна,

студентка учреждения образования

«Барановичский государственный университет»

Савченкова Елизавета Андреевна,

студентка учреждения образования

«Барановичский государственный университет»

К ВОПРОСУ О БАНКОВСКИХ ПЛАТЕЖНЫХ КАРТОЧКАХ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Благодаря интеграции современных информационных технологий и программного обеспечения, банковская система существенно расширяет перечень услуг, предоставляемых банком–эмитентом и банком–эквайером держателям платежных карточек. В Республике Беларусь банковская платежная карточка является наиболее активно используемым электронным платежным инструментом населением для совершения безналичных расчетов в рознице, по сравнению с электронными деньгами [1, с. 120].

Банковская платежная карточка в Республике Беларусь является платежным инструментом, обеспечивающим доступ к банковскому счету и проведение безналичных платежей за товары и услуги, получение наличных денежных средств и осуществление иных операций в соответствии с законодательством Республики Беларусь [2].

Банковские платежные карточки различаются не только комплексом предоставляемых по ним услуг, но и принадлежностью к той или иной платежной системе: в Республике Беларусь эмитируются карточки как национальной платежной системы «БелКарт», так и международных – VISA и MasterCard. Кроме того, банки осуществляют

эквайринг по операциям с карточками систем American Express и UnionPay [3, с. 230].

По состоянию на 01.10.2019 г. по информации Национального банка Республики Беларусь 23 банка Республики Беларусь эмитирует банковские платежные карточки внутренних и международных платежных систем.

К ним относятся: ОАО «АСБ Беларусбанк», ОАО «Белагропромбанк», ОАО «Белинвестбанк», ОАО «Банк Дабрабыт», ОАО «Паритетбанк», ОАО «БПС-Сбербанк», ОАО «Белгазпромбанк», ОАО «Банк БелВЭБ», «Приорбанк» ОАО, ЗАО «Альфа-Банк», ЗАО Банк ВТБ (Беларусь), ЗАО «МТБанк», ОАО «Технобанк», ОАО «БНБ-Банк», ЗАО «Идея Банк», ЗАО «БСБ Банк», ЗАО «РРБ-Банк», ЗАО «Банк «Решение», ЗАО «БТА Банк», ЗАО «АБСОЛЮТБАНК», «Франсбанк» ОАО, ОАО «СтатусБанк», ЗАО «Цептер Банк»[2].

Как форма осуществления платежей, расчеты на основе платежных карточек имеют значительные преимущества перед другими формами безналичных расчетов, и в первую очередь перед наличным денежным оборотом. Так, использование платежной карточки, в качестве средства платежа, существенно снижает издержки обращения на содержание и обслуживание наличных денег; увеличивает объем кредитных ресурсов банковской системы, способствует развитию кредитных отношений, так как во время списания с одного и зачисления на другой счет денежные средства временно оседают в банках и становятся кредитными ресурсами [4, с. 45].

Однако в использовании банковских карточек есть и негативные стороны. Рассмотрим их более подробно.

Способов завладеть деньгами с чужих карточек множество. Наиболее распространенный – кража самого пластикового носителя и использование чужого пин-кода. К сожалению, часть вины порой лежит на самих владельцах: кто-то может оставить записанный пин-код рядом с картой или вообще записать секретные цифры на карточке. Существует также такой вид обмана, как «дружественное мошенничество», когда свободный доступ к карте имеют не всегда чистые на руку члены семьи, близкие друзья или коллеги по работе. Еще грабеж может совершаться путем подглядывания пин-кода из-за плеча с последующей кражей карты. Этот метод прост и весьма распространен [5].

Еще одним видом хищения денежных средств с помощью банковской пластиковой карточки является изготовление фальшивых банкоматов. Данный способ является очень редким, так как требует

определенной технической оснащенности, однако действенный: воры изготавливают фальшивые банкоматы, которые выглядят как настоящие, либо переделывают старые, и размещают их в людных местах. Такой банкомат принимает карту, требует ввода секретного кода, после чего выдает сообщение о невозможности выдачи денег и возвращает карту. За время «операции» в банкомате происходит копирование данных с карты и пин-кода, что позволяет мошенникам впоследствии изготовить дубликат и снять с его помощью деньги со счета [6, с. 35].

Следующий вид махинаций с использованием платежной карточки связан со сферой Интернет. Чаще всего это происходит при онлайн-покупках, а также при так называемом интернет-банкинге. Для незаконных виртуальных покупок достаточно указать данные карты: ее номер, имя владельца, срок действия и секретный код. Однако современные защитные системы банков позволяют отследить большинство передвижений денег по платежным картам и расчетным счетам своих клиентов [7, с. 39].

Таким образом в условиях технического прогресса все больше граждан используют банковские карточки, а так как банки сейчас предлагают широкий функционал банковских карточек, то клиенты банков для своего удобства открывают карт-счета. Однако следует более тщательно регулировать использование данного института, так как с повышением уровня IT-технологий появляется множество способов хищения денежных средств с карточек и других способов мошенничества.

Список использованных источников

1. Солтан Г. В. Перспективы развития рынка банковских платежных карточек в Республике Беларусь. *Научный потенциал молодежи – будущему Беларуси: материалы X Международной молодежной научно-практической конференции*, УО «Полесский государственный университет» (г. Пинск, 15 апреля 2016 г.). Ч. 1. Пинск: ПолесГУ, 2016. С. 120–122.
2. Развитие в Республике Беларусь рынка банковских платежных карточек. URL: <https://www.nbrb.by/payment/PlasticCards/> (дата доступа: 13.11.2019).
3. Поплавная О. А. Рынок банковских платежных карточек Республики Беларусь. *Сборник научных статей студентов, магистрантов, аспирантов*. Вып. 15. Минск: Четыре четверти, 2016. С. 230–232.
4. Легоцкий Р. Г. Рынок банковских платежных карточек Республики Беларусь. *Научный потенциал молодежи – будущему Беларуси: материалы IX Международной молодежной научно-практической конференции*, УО "Полесский государственный университет", (г. Пинск, 3 апреля 2015 г.). Ч. 1. Пинск: ПолесГУ, 2015. С. 45–46.

5. Хищение денег с банковских карт: скиммер, фишинг и прочие виды воровства. URL: <https://news.tut.by/society/290514.html> (дата доступа: 13.11.2019).

6. Хиллота В., Сергейко Н. Орудие преступления – банковская пластиковая карточка. *Юстиция Беларуси*. 2007. № 4. С. 35.

7. Бурак Т. В., Боричевская В. В. Банковские преступления с платежными карточками в Республике Беларусь: *материали за 9-а Международна научна практична конференция «Бъдещето въпроси от света на науката»*. 2013. С. 39–42.

Пащенко Александр Александрович,

доктор юридических наук, доцент, ведущий научный сотрудник отдела
исследования проблем криминального та криминально-виконавчого права
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

ЩОДО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА В АСПЕКТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕСУРСІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ЗАБОРОНИ

Запорукою успішного виконання тих завдань, що поставлено законодавцем у КК України (ст. 1), є наявність відповідних ресурсів. Власне такий висновок є справедливим до будь-якого виду людської діяльності. Тому однією із доктринальних основ встановлення кримінально-правової заборони суспільно небезпечних діянь є наявність ресурсів для кримінального переслідування осіб, які їх (діяння) вчинили.

1. Насамперед, у найзагальнішому вигляді слід згадати про інтелектуальні ресурси, тобто наявність у правозастосувачів належного рівня підготовки, що дозволяв би їм усвідомити вимоги кримінально-правових норм з метою їх правильного застосування. Водночас вимоги щодо наявності такого роду ресурсів є обов'язковими не лише до норм кримінального права, а й усіх правових норм (будь-яких галузей права). Здійснення правозастосовної діяльності будь-якого виду вимагає належної кваліфікації суб'єкта правозастосування.

2. Вочевидь, усі норми, що регулюють умови та порядок застосування кримінальних покарань, вимагають організаційних та матеріальних ресурсів, необхідних для виконання покарання. Йдеться про створення спеціальних органів (кримінально-виконавчих інспекцій, колоній, центрів по реабілітації тих, хто відбув покарання тощо), на утримання яких необхідно здійснювати фінансування у належному обсязі. Це, своєю чергою, зумовлює наявність інтелектуальних ресурсів. При цьому мова тут вже йде не про тих фахівців, що будуть застосовувати норми закону про кримінальну відповідальність (про

яких йшлося в попередньому абзаці), а про інших – тих, хто зможе належним чином виконати постановлений судом вирок. Підготовка таких фахівців потребує організації спеціальних установ для їх навчання (тобто організаційних ресурсів), на здійснення чого держава повинна також витратити певні кошти (матеріальні ресурси).

Застосування норми, що передбачена ч. 1 ст. 94 КК (види примусових заходів медичного характеру), вимагає наявності ресурсів, пов'язаних із організацією та утриманням названих у ній закладів охорони здоров'я. Підготовка персоналу таких закладів, своєю чергою, теж потребує названих вище ресурсів. Те саме стосується і п. 5) ч. 2 ст. 105 КК, яка визначає, що одним із примусових заходів виховного характеру, який може бути застосований до неповнолітніх, звільнених від покарання, є направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків.

Для втілення в життя положень норми, передбаченої ч. 3 ст. 83 КК (яка встановлює, що контроль за поведінкою звільнених від відбування покарання вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до трьох років, здійснюється кримінально-виконавчою інспекцією за місцем проживання), обов'язковою є наявність кримінально-виконавчих інспекцій, а отже, і ресурсів для їх організації та утримання.

Окремо слід проаналізувати положення ст. 76 КК (обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням). Для контролю за виконанням зазначених обов'язків необхідним є наявність кримінально-виконавчої інспекції, а якщо звільненою у такий спосіб особою є військовослужбовець – контроль за його поведінкою здійснює командир військової частини. І якщо цільовим призначенням кримінально-виконавчої інспекції є саме здійснення контролю (в тому числі і за такими особами), то командир військової частини зобов'язаний займатися у першу чергу далеко не цим. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням підлеглого йому військовослужбовця він повинен особисто здійснювати контроль за його поведінкою або доручити безпосереднє здійснення відповідного контролю іншим своїм підлеглим, на виконання чого він сам або вони витрачатимуть службовий час. Тобто в такому випадку йдеться про організаційні ресурси такого виду, про який раніше ще не йшлося.

3. Найбільша кількість інтелектуальних ресурсів використовується в тих випадках, коли йдеться про всі види звільнення (як від кримінальної відповідальності, так і від покарання та його відбування). Тут суб'єкт застосування кримінально-правових норм (суддя) одноча-

сно застосовує їх найбільшу кількість. По-перше, норму Особливої частини, за якою кваліфікується вчинений злочин, по-друге, норми Загальної частини, що визначають ознаки складу злочину, які в диспозиції статті Особливої частини не зазначені (принаймні ст. 18 та 24 або 25 КК, де йдеться про суб'єкта злочину та відповідну форму вини), по-третє, ст. 65 КК (загальні засади призначення покарання), а за наявності обставин, що пом'якшують та (або) обтяжують покарання – ще й ст. 66, 67 КК, по-четверте, норму Загальної частини, що визначає умови та порядок призначення певного виду покарання (якщо штраф, то ст. 53 КК, якщо громадські роботи – ст. 56 КК тощо), по-п'яте, кримінально-правову норму, що передбачає відповідний вид звільнення (наприклад, ст. 75 або ст. 79 КК та ін.). Усі ці норми суд застосовує разом, одночасно, в одному процесуальному акті. Це вимагає неабиякої кваліфікації, тобто наявності значних інтелектуальних ресурсів, що, своєю чергою, зумовлює необхідність використання організаційних і матеріальних ресурсів для підготовки фахівців такого високого рівня та перевірки знань претендентів на посаду судді.

Викладене, зокрема, свідчить про те, що обов'язковою умовою реалізації кримінально-правових норм, виступає наявність ресурсів, необхідних для виконання покарання (або застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру). Це, своєю чергою, є однією з ілюстрацій зв'язку кримінального права із кримінально-виконавчим правом.

Пекарчук Володимир Михайлович,

доктор історичних наук, професор,
начальник факультету підвищення кваліфікації ДКВС України
Академії Державної пенітенціарної служби

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ ЕТНОСПІЛЬНОТ В УКРАЇНІ

Зі здобуттям суверенітету Українська багатонаціональна держава стала на шлях демократизації та міжетнічних відносин, створення передумов для повноцінних і рівноправних відносин в етнокультурній сфері. Успішна реалізація курсу держави на розбудову громадянського суспільства можлива за умови політико-правового супроводу, що має забезпечити культурні права етноспільнот в Україні. Здійсненню практичних кроків у цьому напрямі повинні сприяти вищі органи влади та управління, спеціальні виконавчі структури відповідного профілю, на-

дійні інструменти регулювання цієї сфери. Зволікання у вирішенні цілого комплексу проблем, що потребують ретельно вивірених кроків, провокує латентну напругу в суспільстві та шкодить міжнародному іміджу України.

Нормативно-правовим підґрунтям будь-яких кроків держави в етнополітичній сфері, а також суспільної життєдіяльності всіх етнічних спільнот є нормативно-правові акти органів державної влади. У ст. 24 Конституції України наголошується на рівних конституційних правах і свободах та рівності всіх громадян перед законом, відсутності «привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [1].

Ухвалюючи Закон України «Про національні меншини в Україні» 25 червня 1992 р., Верховна Рада України виходила «із життєвих інтересів української нації та всіх національностей в справі розбудови незалежної демократичної держави, визнаючи нерозривність прав людини і прав національностей, прагнучи реалізувати Декларацію прав національностей України, дотримуючись міжнародних зобов'язань щодо національних меншин». У ст. 6 Закону зафіксовано гарантію всім національним меншинам права на національно-культурну автономію [2].

Питання, пов'язані зі становищем національних меншин в Україні, не належать винятково до її внутрішніх справ. Як член багатьох міжнародних організацій та контрагент міждержавних угод Україна взяла на себе низку зобов'язань, між іншим, і в етнополітичній сфері.

9 грудня 1997 р. Законом № 703/97 – Верховна Рада Україна ратифікувала Рамкову конвенцію на захист національних меншин, що демонструвало врахування етнічного розмаїття та його захист.

У директиві Ради Європейського Союзу від 29 червня 2000 р. «Про імплементацію принципу рівноправності осіб незалежно від расової або етнічної приналежності» закріплено підходи, які сповідує європейська спільнота у цьому питанні.

Положення, приписи та рекомендації цих та інших документів змушують українських політиків та керівництво держави зважати на міжнародно-правове поле, в якому вирішуються проблеми етнополітики. Водночас це створює підстави для того, щоб розраховувати на дзеркальні дії інших партнерів чи країн, з якими доводиться контактувати щодо конфліктних питань.

2 жовтня 2018 р. експертна рада Міністерства культури України з питань етнополітики та Рада етнонаціональних організацій провели спільне засідання з метою обговорення проєкту Закону України «Про концепцію державної етнонаціональної політики України». Підготовка цього документа покладалася на постійно діючий консультативно-дорадчий орган при Міністерстві культури України – Експертну раду з питань етнополітики. Законопроект був підготовлений на виконання підпункту 2 пункту 112 Плану заходів з реалізації національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів від 23 листопада 2015 р. № 1393-р.

За словами директора Департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України А. Юраша, розробка Концепції покликана визначити зміст і спрямованість державної етнонаціональної політики, впровадити у законодавство уніфікований понятійний апарат, єдині принципи, цілі, напрями та механізми політики держави в етнополітичній сфері. Головні положення Концепції передбачається покласти в основу вдосконалення чинного та формування нового законодавства у сфері міжетнічних відносин.

Учасники засідання обговорили документ, причому представники громадських організацій національних спільнот піддали конструктивній критиці окремі його формулювання і внесли відповідні пропозиції, схваливши його загалом [3].

Одночасно з усіма позитивними рисами проєкт документа (в його доступному й, можливо, не остаточному вигляді) має окремі формально-стилістичні та структурні недоліки. Зокрема, видається більш логічним, коли мета і завдання передають виклад принципів, адже останні слугують засобом досягнення мети й інструменталізації етнополітики. Конкретніше мав бути виписаний механізм реалізації курсу держави у цій сфері, зокрема в частинах, що стосуються алгоритму взаємодії органів влади і громадських інституцій, а також міждержавних контактів (з метою досягнення паритету в актуалізації та вирішенні наявних проблем, вироблення арбітражних механізмів тощо). Варто в конкретний спосіб принаймні позначити правові санкції (адміністративні, кримінальні) за розпалювання міжнаціональної ворожнечі політиками, посадовими особами, недержавними інституціями та окремими громадянами.

Вітаючи підготовку і появу такого документа, можна висловити хіба що здивування стосовно того, що для цього потрібно було майже три десятиліття від часу появи суверенної української держави.

Культурна сфера належить до тих зон активності етнічних спільнот, у яких найвиразніше проступають самобутні традиції, звичаї, мистецькі форми самовираження та самоідентифікації. В Україні загалом створені сприятливі умови для реалізації культурних прав національних меншин.

Значні труднощі на шляху врегулювання проблем, що виникають у сфері забезпечення культурних прав нацменшин, виникають через відсутність профільного державного органу, хоча його створення передбачалося Законом «Про національні меншини в Україні». Ним мало стати Міністерство у справах національностей України. При ньому планувалося сформувати дорадчу структуру – Раду представників громадських об'єднань національних меншин України. Однак керівництво держави обмежилось передачею повноважень Державного комітету у справах національностей і релігій, ліквідованого у 2010 р., і створенням відділу національних меншин України й української діаспори та сектору мовної політики у складі Департаменту у справах релігій та національностей, на які покладається вирішення цих важливих питань.

Інституційні трансформації згубно позначилися на правовому забезпеченні культурних прав нацменшин. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини у щорічній доповіді «Про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні» за 2011 р. вказував на те, що внаслідок ліквідації спеціалізованого органу «роль державного управління у сфері етнонаціональної політики фактично було зведено нанівець», що загальмувало підготовку такого невідкладного законопроекту, як «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України». Під час парламентських слухань цього питання були вироблені рекомендації, в яких наголошувалося на необхідності створення Державної служби у справах національностей і релігій.

Можна констатувати, що у світі, який швидко змінюється, нормативно-правовий супровід етнополітики має оперативно реагувати на виклики часу й оновлюватися відповідним чином. На жаль, керівні органи ще не вийшли на сучасний рівень менеджменту у цій сфері, а бюрократична інерція перешкоджає своєчасному реагуванню на проблеми, що виникають. Це особливо рельєфно проступає як у законодавчому процесі, так і на рівні вдосконалення механізмів реалізації державної стратегії. Не в останню чергу причиною негараздів є недостатнє фінансово-матеріальне забезпечення практичних кроків у

цьому сегменті, що ставить Україну в не вигідне становище порівняно з іншими демократичними державами і перешкоджає втіленню перспективних задумів.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ: Юрінком, 1996. 80 с.

2. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 р. № 2494-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.

3. Експертна рада Міністерства культури України з питань етнополітики та Рада етнонаціональних організацій України обговорили проєкт концепції державної етнонаціональної політики України (02.10.2018). URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245420151. (дата звернення: 27.01.2020).

Подольська Анастасія Андріївна,
аспірантка Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЬНИХ ПРОЦЕДУР

Невід'ємною частиною функціонування правової держави та громадянського суспільства є створення правових та організаційних механізмів забезпечення гарантій прав та законних інтересів людини та громадянина в незалежності від сфери реалізації відповідних прав. Вітчизняні науковці, досліджуючи питання захисту прав платників податків, наголошують на недостатній нормативній урегульованості цього питання та потребі його винесення в окремий розділ Податкового кодексу.

Відповідно до чинного законодавства кожен платник податків має право оскаржити рішення контролюючих органів в адміністративному (звернення зі скаргою до контролюючого органу вищого рівня) або судовому порядку. Перевагою першого зі способів врегулювання спору є те, що скарга повинна бути розглянута протягом десяти днів, а її подання є безоплатним.

Що ж до питання відповідальності контролюючих органів передбачається можливість відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями посадових осіб контролюючих органів, за рахунок коштів державного бюджету, а також дисциплінарна та кримінальна відповідальність посадових осіб у випадках, встановлених законом.

Варто наголосити на відсутності переліку правопорушень, що можуть вчинятись представниками контролюючих органів та неврегульованості питання щодо виду та міри відповідальності за кожен з таких видів правопорушень.

Маючи на меті запровадження міжнародних стандартів податкового контролю, в тому числі вдосконалення наявної системи заходів із захисту платників податків від правопорушень з боку контролюючих органів, 16 січня 2020 року Верховна Рада України проголосувала за прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві».

Серед змін впроваджених вказаним законом варто відзначити створення Апеляційної ради з питань розгляду скарг платників податків. У перспективі ця структурна одиниця повинна стати постійно діючим дорадчим органом при центральному органі виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику. До її завдань належатиме розгляд скарг на рішення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику у разі повного або часткового незадоволення ним скарги платника податків. У подальшому до Апеляційної ради можуть бути оскаржені:

а) податкове повідомлення-рішення контролюючого органу, відповідно до якого сума грошового зобов'язання, зменшення суми бюджетного відшкодування та/або від'ємного значення суми податку на додану вартість та/або зменшення від'ємного значення об'єкта оподаткування податком на прибуток та/або зменшення податкового кредиту з податку на додану вартість, визначена за таким рішенням, без урахування пені та/або штрафних (фінансових) санкцій, у тисячу чи більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого законом на 1 січня податкового (звітного) року;

б) податкові повідомлення-рішення контролюючого органу, відповідно до яких сума грошового зобов'язання та/або зменшення суми бюджетного відшкодування та/або від'ємного значення суми податку на додану вартість та/або зменшення від'ємного значення об'єкта оподаткування податком на прибуток та/або зменшення податкового кредиту з податку на додану вартість, визначена за таким рішенням, без урахування пені штрафних (фінансових) санкцій, у сукупності в тисячу чи більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для

працездатної особи, встановленого законом на 1 січня податкового (звітного) року [1].

Створення такого органу дає можливість розширити права платника та коло процедур з адміністративного врегулювання податкового спору. Проте виникають питання щодо нормативної врегульованості повноважень нового органу.

Ще одним доповненням до процесу досудового врегулювання варто віднести запровадження процедури взаємного узгодження. Ця процедура матиме специфічний суб'єкт, йдеться про платника податків, на якого поширюється дія міжнародного договору України про уникнення подвійного оподаткування. У разі впевненості такої особи в тому, що внаслідок дії або рішення контролюючого органу України або іншої країни вона піддаватиметься оподаткуванню, яке не відповідає положенням договору, особа має право подати заяву про розгляд справи за цією процедурою. Така заява подається до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, якщо інше не передбачено міжнародним договором України про уникнення подвійного оподаткування, або уповноваженого ним іншого органу. Після досягнення домовленостей за результатами розгляду питання за процедурою взаємного узгодження, рішення контролюючого органу не може бути оскаржене в адміністративному порядку, проте за платником залишається право на оскарження рішення в судовому порядку.

Нормативне встановлення критеріїв, за якими визначається чи підлягає справа розгляду за процедурою взаємного узгодження, зокрема підстав для розгляду справи за цією процедурою, залишається правовою прогалиною у вітчизняному законодавстві.

Новий закон передбачає також закріплення переліку податкових правопорушень контролюючих органів, які серед іншого, будуть включати недотримання ними процедури реєстрації платників податку та порушення у сфері відшкодування податку на додану вартість. Передбачається, що контролюючі органи нестимуть фінансову відповідальність у вигляді відшкодування шкоди особі, щодо якої було вчинено податкове правопорушення. Шкода, заподіяна протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю контролюючих органів та їх посадових осіб, може включати: вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна платника податків, визначена відповідно до вимог законодавства, додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені контрагентам

платника податку, вартість додаткових робіт, послуг, додатково витрачених матеріалів тощо), документально підтверджені витрати, пов'язані з адміністративним та судовим оскарженням.

Отже, незважаючи на позитивні тенденції у сфері нормативно-правового забезпечення захисту прав та законних інтересів платників податків, нове законодавство як заповнює старі, так і створює нові правові прогалини, які без сумніву стануть приводом для дискусій серед науковців та вимагають більшої уваги з боку законодавчих органів.

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до проекту Закону 30.08.2019 № 1210 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66520 (дата звернення 20.03.2020).

Подрез Юлія Вікторівна,

кандидат історичних наук, доцент,

директор навчально-наукового інституту історії та філософії

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ЮВЕНАЛЬНА ПРЕВЕНЦІЯ ЯК НАПРЯМОК ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Проведення профілактичних засобів у будь-якій сфері набагато ефективніше, аніж подолання наслідків. Не винятком є і правоохоронна сфера. Досить важливо проводити профілактичну роботу, адже це дозволить зменшити кількість злочинів та правопорушень. Традиційно в зоні ризику залишаються діти, особливо із групи ризику. Саме на них, в першу чергу, має бути спрямована увага підрозділів ювенальної превенції. Правильне поєднання форм і методів діяльності ювенальних підрозділів, психологічної служби та закладів освіти, в тому числі вищої дасть змогу убезпечити дітей та підлітків від вчинення правопорушень та злочинів, а також забезпечити дотримання їхніх законних прав і свобод, убезпечити дітей від домашнього насилля.

Сьогодні в Україні розроблена та регламентована робота ювенальної превенції. З метою регулювання дитячої злочинності, відповідно до наказу Голови Національної поліції від 17 липня 2017 року у складі Департаменту превентивної діяльності, було створено Управління ювенальної превенції. Основне завдання новоствореного органу полягає в превентивній роботі з дітьми; запобіганні і протидії випадків на-

сильства в сім'ї; підтримка дітей, які залишилися без батьківського нагляду; розшукування дітей [3, с. 65–66]. Така діяльність регулюється Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України від 19 грудня 2017 р. [2]. Під час визначення статусу та завдань підрозділів ювенальної превенції враховано вимоги міжнародних актів у галузі прав дитини та стандарти поліцейської діяльності. Акценти переміщено з адміністративної та каральної складової на превентивну. Основним видом діяльності підрозділів ювенальної превенції визначається профілактична робота [4, с. 65–66]. У п. 17 ст. 23 Закону України про «Національну поліцію» визначено, що вона в межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі [1]. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України основними завданнями підрозділів ювенальної превенції визначає: профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми; вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, в тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти [2].

Адміністративна діяльність підрозділів ювенальної превенції умовно поділяється на два види: зовнішню та внутрішню. Внутрішня стосується забезпечення діяльності, що сприяє ефективнішій та стабільнішій роботі підрозділів. Вона передбачає кадрове забезпечення, службові наради, планування заходів, підвищення кваліфікації, атестування. Зовнішня діяльність спрямована на виконання завдань поставлених державою та органами внутрішніх справ для гарантування

публічної безпеки, порядку й охорони прав та свобод дітей. Розділяють такі вектори зовнішньої діяльності: профілактична, адміністративна, оперативно-розшукова, кримінально-процесуальна [6, с. 246].

Важливу роль у діяльності Національної поліції щодо запобігання кримінальних та адміністративних правопорушень відіграє процедура профілактичного обліку дітей, які за своєю поведінкою схильні до заподіяння шкоди суспільним благам шляхом вчинення правопорушень, і як результат – проведення з такими особами заходів з індивідуальної профілактики. Дані про таку дитину формуються в обліково-профілактичну справу та вносяться відомості, які свідчать про взяття таких дітей, щодо яких поліцейські ювенальної превенції здійснюють профілактичну роботу, на профілактичний облік [3, с. 66]. Профілактична діяльність органів превенції є однією із виховних форм органів поліції [5, с. 79]. Внаслідок профілактичної діяльності в першу чергу має зменшитися кількість правопорушень. Відповідно, цей напрямок діяльності можна визначити як один із перспективних, що дозволить зменшити навантаження на органи поліції в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Закон України Про Національну поліцію (редакція від 13.02.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 03.02.2020).
2. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України (затверджено 19.12.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/z0686-18> (дата звернення: 03.02.2020).
3. Булик І. Л., Гончарук С. С. Ювенальна превенція як фундаментальний напрямок діяльності органів Національної поліції України в системі адміністративного права. Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України: зб. тез доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції (11 квітня 2019 р., м. Харків). С. 65–67.
4. Дручек О. М. Ювенальна превенція в системі Національної поліції України: проблеми реформування. *Південноукраїнський правничий літопис*. 2017. № 2. С. 63–66.
5. Костенко Я. В. Ювенальна превенція як форма діяльності органів поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 31. С. 77–79.
6. Пісоцька К. О. Підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України як суб'єкт адміністративної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 244–247.

Політова Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юридичних наук
Донецького юридичного інституту МВС України

ПРОБЛЕМИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ПЕРЕШКОДЖАННЮ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

Досліджуючи об'єктивну сторону перешкодження законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань, більшість учених (ми також підтримуємо їх точку зору) вказують на необхідності чіткого визначення поняття «перешкодження», а також з'ясування змісту інших термінів, за допомогою яких сформульовано склад аналізованого злочину.

У Словнику української мови термін «перешкоджати» визначається як «бути перепорою для чого-небудь, створювати завади, заважати, забороняти кому-, чому-небудь» [1, с. 322], а слово «перепона» – «те, що перепиняє рух, заступає дорогу, закриває доступ куди-небудь» [2, с. 652].

Виходячи з цього перешкодження фактично являє собою цілеспрямовану діяльність, що полягає в незаконному втручанні з метою створення перешкод, перепон, спрямованих на недопущення, припинення чи заборону певного явища чи діяльності. Також можна стверджувати, що такі діяння може бути вчинено як у формі дії, так і у формі бездіяльності.

Закон України про кримінальну відповідальність містить цілу низку норм, де вживається поняття «перешкодження», зокрема ст. 157 «Перешкодження здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача», ст. 170 «Перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій», ст. 171 «Перешкодження законній професійній діяльності журналістів», ст. 174 «Примушування до участі у страйку або перешкодження участі у страйку», ст. 180 «Перешкодження здійсненню релігійного обряду», ст. 340 «Незаконне перешкодження організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій», ст. 340 «Захоплення державних або громадських будівель чи споруд» (мова йде про захоплення будівель чи споруд, що забезпечують діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, з метою незаконного користу-

вання ними або перешкоджання нормальній роботі підприємств, установ, організацій), ст. 351 «Перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради», ст. 351-1 «Перешкоджання діяльності Рахункової палати, члена Рахункової палати», ст. 351-2 «Перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України», ст. 363-1 «Перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку», ст. 375 «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» (у ч. 2 – ті самі дії, що спричинили тяжкі наслідки або вчинені з корисливих мотивів, в інших особистих інтересах чи з метою перешкоджання законній професійній діяльності журналіста), ст. 382 «Невиконання судового рішення» (ч. 1 – умисне невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню), ст. 386 «Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку», ст. 447 «Найманство» (ч. 1 – вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців з метою використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях) КК України.

Як зазначає Р. Чорний, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, про який йдеться, є суспільно небезпечні дії, які, по-перше, полягають у будь-якій активній поведінці суб'єкта, що створює перепони для виконання Збройними силами України чи іншими військовими формуваннями функцій шляхом реалізації останніми наданих їм законами України прав та обов'язків в особливий період; по-друге, у низці випадків такі дії можуть збігатися з ознаками об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених іншими статтями КК України (застосування насильства до осіб із метою неприбуття останніх до пунктів мобілізації тощо) або визнаються злочинними винятково в контексті положень ч. 1 ст. 114-1 КК України (блокування місць розташування військових підрозділів із метою недопущення їх передислокації в зону бойових дій тощо); по-третє,

коло таких суспільно небезпечних дій є надзвичайно широким, а конкретні форми їх вияву залежать від конкретних функцій, прав та обов'язків Збройних сил України та інших військових формувань в особливий період, проти яких вони спрямовані [3, с. 161].

Таким чином, слід припустити, що при кваліфікації суспільно небезпечного діяння, яке полягає у перешкоджанні, треба виходити з положень спеціального законодавства України, яким регулюються повноваження військових формувань в особливий період, та змісту дії (бездіяльності) суб'єкта. Тому, на наш погляд, потребують законодавчого визначення форми перешкоджання та види «законної діяльності» Збройних сил України та інших військових формувань, оскільки за своїм змістом «законна діяльність» має досить широке тлумачення.

Неоднозначне тлумачення має і така обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 114-1 КК України, як час вчинення злочину – особливий період. Зокрема, у ст. 1 Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-ХІІ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» зазначено, що особливий період – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [4]. Дещо інше визначення особливого періоду наведене у Законі України від 06 грудня 1991 року № 1932-ХІІ «Про оборону», відповідно до якого особливий період – період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [5].

Виходячи із положень зазначених законів вважаємо, що особливий період настає з моменту оголошення рішення про *мобілізацію* (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту *введення воєнного стану в Україні* або в

окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і (частково) відбудовний період після закінчення воєнних дій. Якщо взяти до уваги зроблений нами висновок, то ст. 114-1 КК України могла бути застосована у час, коли на частині території України (а саме у 10 областях) вводився воєнний стан, тобто з 14:00 26 листопада 2018 року по 14:00 26 грудня 2018 року. Проте станом на 15 лютого 2020 року в Єдиному реєстрі судових рішень є лише один вирок за ст. 114-1 КК України (номер судового провадження: 1-кп/723/779/19), і цей злочин було вчинено 07 листопада 2018 року.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що належне законодавче визначення форм перешкоджання і видів «законної діяльності» Збройних сил України та інших військових формувань, а також недвозначне роз'яснення поняття «особливий період» дозволить уникнути помилок під час застосування цієї норми правоохоронними органами.

Список використаних джерел

1. Артем'єв Л. К., Друченко М. М. Словник української мови: в 11 т. Т. 6. Київ: Наукова думка, 1980. 832 с.
2. Дубічинський В. В. Сучасний тлумачний словник Української мови: 65 000 слів. Київ: Школа, 2006. 1008 с.
3. Чорний Р. Проблеми удосконалення Закону України про кримінальну відповідальність за перешкоджання законній діяльності Збройних сил України та інших військових формувань. *Національний юридический журнал: теорія та практика*. 2015. С. 159–162.
4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ. Дата оновлення: 02.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>. (дата звернення: 16.02.2020).
5. Про оборону: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ. Дата оновлення: 25.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 16.02.2020).

Помаз Ярослав Олександрович,

аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

У практичній діяльності органів, що уповноважені на здійснення досудового розслідування, головним завданням є встановити обставини, за яких відбулося вчинення кримінального правопорушення, особу, яка його вчинила, та притягнути винних до кримінальної відповідальності. Основним елементом кримінального судочинства є

доказування, в ході якого здійснюється збирання, перевірка та оцінка доказів, що мають значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

Основний зміст кримінальної процесуальної діяльності уповноважених суб'єктів на здійснення досудового розслідування становить робота з доказами, за результатами якої повинно бути прийнято законне і неупереджене процесуальне рішення.

Академічний тлумачний словник української мови містить таке визначення поняття «доказувати»: «підтверджувати істинність фактами або незаперечними доводами [1].

На відміну від Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК) України (1960 року) чинний з 2012 процесуальний Закон у ч. 2 ст. 91 дає таке визначення поняття «доказування», як збирання, перевірка та оцінка доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [2].

Незважаючи на значення доказування у кримінальному судочинстві, роль у встановленні обставин кримінального правопорушення, серед процесуалістів немає єдиного підходу щодо трактування поняття «доказування» та його складових.

Водночас у науковій літературі з цього питання існують різні підходи.

Так, на думку Погорецького М. А., кримінальне процесуальне доказування – це практична, пізнавальна, правова та розумова діяльність сторін кримінального провадження, що являє собою два єдині нерозривні процеси: отримання доказів та використання цих доказів для встановлення певних обставин, обґрунтування своєї позиції [3, с. 74].

Михеєнко М. М. у свою чергу зазначив, що це діяльність суб'єктів кримінального процесу, що полягає у збиранні, перевірці й оцінці доказів, а також формулюванню доводів для їх обґрунтування [4, с. 11].

На нашу думку, найбільш вдале тлумачення поняття доказування надали Грошевий Ю. М., Стахівський С. М., вказавши, що доказування – це передбачена законом діяльність суб'єктів кримінального процесу, яка зводиться до збирання, перевірки й оцінки доказів, прийняття процесуальних рішень для їх мотивування [5, с. 12].

Жодна із вказаних наукових позицій не може бути розглянута як єдина правильна і досконала за своїм змістом, оскільки, з нашої точки зору, в них відсутня така ознака, як діяльність сторін кримінального провадження, яка обмежена у часі процесуальними строками, тривалість яких залежить від виду злочину.

Для більш точного розкриття поняття доказування необхідно детально досліджувати його структурні елементи (предмет, суб'єкт, мету та етапи).

Зупинимось на тому, що становлять собою процесуальні строки, які обмежують у часі діяльність суб'єктів доказування. Час є одним з елементів цього процесу та безпосередньо впливає на його етапи.

Так, Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017 внесено зміни до ст. 219 КПК, що стосуються строків досудового розслідування [6].

Таким чином, законодавцем залежно від тяжкості злочину встановлено строки досудового розслідування, впродовж яких проводяться слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, незалежно від того повідомлено особі про підозру чи ні.

У разі закінчення вказаних строків останні поновленню не підлягають, а проведення слідчих та інших процесуальних дій поза їх межами є істотним порушенням вимог КПК та є підставою для визнання доказів недопустимими.

Саме на слідчого та прокурора покладено обов'язок закрити кримінальне провадження, якщо жодній особі не було повідомлено про підозру, а строки, що визначені ст. 219 КПК, закінчились.

Отже, органи, що уповноважені на здійснення досудового розслідування обмежені часовими межами на здійснення своєї процесуальної діяльності, яка полягає у збиранні, оцінці, перевірці та прийнятті за їх результатами відповідних процесуальних рішень, що на нашу думку, зважаючи на кількість кримінальних проваджень, які перебувають в одного слідчого, не сприяє ефективності досудового розслідування та виконанню завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 КПК.

Водночас законодавець не обмежує слідчого, прокурора на продовження вказаних строків, але на те повинні бути вагомі підстави.

Підсумовуючи вищевикладене, можемо констатувати, що є низка обставин, які потребують подальшого наукового розроблення.

Список використаних джерел

1. Грошевий Ю. М., Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі: наук.-практ. посіб. 2-ге видання, стереотипне. Київ: КНТ, 2007. 272 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012р. № 4651-VI. Дата оновлення: 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 11.03.2020).

3. Михеєнко М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве: монография. Киев: Вища школа, 1984. 134 с.

4. Погорєцький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 63–79. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2015_Pogoretskyi.pdf (дата звернення: 11.03.2020).

5. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. Дата оновлення: 15.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19> (дата звернення: 12.03.2020).

6. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/dokazuvaty> (дата звернення: 11.03.2020).

Поплавська Аліна Миколаївна,
аспірантка Академії Державної пенітенціарної служби

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ, ОТРИМАНИХ У РЕЗУЛЬТАТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

На сьогодні в Україні проходить комплекс заходів, спрямованих на реформування багатьох сфер життєдіяльності суспільства. Зокрема, важливою подією у житті країни стало прийняття 13 квітня 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), що набрав чинності 20 листопада 2012 р.

Так, розділ II, зазначеного нормативно-правового акта містить вичерпний перелік заходів забезпечення кримінального провадження, серед яких у главі 18 чітко визначені запобіжні заходи. Відповідно до ч. 1 ст. 183 КПК України – тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, у ч. 2 ст. 183 КПК України викладено перелік осіб, щодо яких може бути застосований такий запобіжний захід [1].

Згідно з вимогами КПК України клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого загального суду і повинно містити низку вимог, передбачених у ст. 184 КПК України. Особа, яка звертається з клопотанням про застосування запобіжного заходу, зокрема аналізуються повноваження слідчого Національної поліції України, повинна обґрунтувати необхідність застосування саме найбільш суворого запобіжного заходу. У такому клопотанні серед інших, передбачених законом вимог, повинен бути виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у

вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини, та їх копії, якими слідчий обґрунтовує доводи клопотання. До таких матеріалів відносяться докази, отримані в результаті проведення слідчих дій під час досудового розслідування кримінального провадження, в тому числі і в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) [1].

Проблемні питання, що стосуються проведення НСРД, використання їх результатів під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження досліджувались такими науковцями, як О. С. Старенький, М. В. Багрій, М. А. Погорецький, В. Г. Уваров, а також іншими дослідниками, але на цей час недостатньо дослідженим є питання використання матеріалів, отриманих у результаті проведення НСРД під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з урахуванням нових змін, внесених до ст. 254 КПК України 04 жовтня 2019 р., що стосуються можливості виготовлення копій розсекречених матеріалів НСРД.

Аналізуючи практичний досвід застосування вищезазначених кримінально-правових норм, варто зазначити, що значна частина кримінальних проваджень, в яких особі повідомлено про підозру, як доказову базу має результати проведення НСРД. Під час розслідування певної категорії злочинів слідчий збирає докази шляхом проведення НСРД до моменту затримання особи та, за наявності законних підстав, повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Після чого слідчий за погодженням з прокурором, відповідно до вимог КПК України, звертається до слідчого судді з клопотанням про застосування запобіжного заходу.

Враховуючи специфіку досудового розслідування певної групи кримінальних правопорушень, зокрема, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також незаконного обігу зброї, на момент подання клопотання про застосування найбільш суворого запобіжного заходу як докази, що обґрунтовують клопотання, слідчий мав можливість надати лише матеріали кримінального провадження, які отримані в результаті проведення слідчих (розшукових) дій, на які не накладається гриф секретності, оскільки КПК України забороняв виготовляти копії з матеріалів, отриманих у результаті НСРД. Відповідно, володіючи достатньою доказовою базою, але не маючи законної можливості надати їх для ознайомлення суду та стороні захисту, слідчий звертався до суду фактично не маючи достатньо доказів вчинення підозрюваною осо-

бою, кримінального правопорушення. Такий факт надавав більш широкі можливості стороні захисту щодо уникнення застосування стосовно підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або застосування більш м'якого запобіжного заходу.

Виходячи з вищевикладеного, наявні достатні підстави стверджувати, що вимоги ст. 254 КПК України в попередній редакції, в якій заборонялось виготовляти копії з розсекречених матеріалів НСРД, суперечили вимогам ч. 1 ст. 256 КПК України, в якій зазначено, що протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування [1].

Так, 04 жовтня 2019 р. були внесені зміни до ч. 3 ст. 254 КПК України, які полягають у тому, що після їх вступу в законну силу допускається виготовлення копій протоколів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та додатків до них після зняття грифу секретності. Така подія має суттєве значення як для сторони обвинувачення, так і для сторони захисту і для суду. Сторона обвинувачення отримала можливість використовувати комплекс доказів, отриманих у результаті проведення НСРД, під час вирішення такого важливого питання, як обрання стосовно особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а саме можливість посилались у клопотанні на такі докази, а також надавати їх копії стороні захисту та слідчому судді. Відповідно, слідчий суддя отримує ґрунтовні матеріали для ухвалення рішення про задоволення чи відмову в задоволенні клопотання слідчого. Стосовно сторони захисту, то підозрюваний, його захисник, отримавши повні матеріали обґрунтування клопотання, мають можливість проаналізувати їх та визначити ті чи інші способи захисту.

Враховуючи те, що згідно з вимогами ч. 2 ст. 246 КПК України НСРД проводяться винятково в кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, питання застосування щодо підозрюваної особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є надзвичайно важливим і має бути вирішеним із врахуванням усіх обставин, передбачених законодавством [1].

У цьому контексті слушною є позиція О. С. Старенького, який зазначає, що деякі практичні працівники під час проведення НСРД допускають зловживання, такі як проведення декількох НСРД на підставі

однієї постанови прокурора або однієї ухвали слідчого судді, що призводять до порушення прав і свобод людини. На думку науковця, зняття грифу секретності з матеріалів НСРД надає не тільки можливість стороні захисту, суду належним чином дослідити та оцінити докази, а також перевірити законність проведення НСРД [2, с. 98].

Варто також зазначити думку М. В. Багрія, який зазначає, що метою проведення НСРД є отримання доказової інформації, на основі якої особу повідомляють про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, а також яку використовують під час провадження інших процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень [3, с. 243].

Отже, дозвіл на виготовлення копій з розсекречених матеріалів НСРД є надзвичайно важливим кроком в напрямку до забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, а також дотримання прав, свобод і законних інтересів людини, а також урівнює процесуальні права та обов'язки сторін кримінального провадження, оскільки завданням кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження (ст. 2 КПК України) [1].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651—VI. Дата оновлення: 13.02.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 19.03.2020).
2. Старенький О. С. Наслідки нерозсекречення процесуальних рішень, на підставі яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії, у кримінальному процесуальному доказуванні. *Вісник кримінального судочинства*. Київ, 2018. № 2. С. 92–106.
3. Багрій М. В. До питання про використання негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. Київ. 2017. № 1. С. 240–245.

Пришва Надія Юрївна,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри фінансового права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ ТА СПРАВЛАННЯ НЕПОДАТКОВИХ ОBOB'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ

На сьогодні перед нашою країною стоять серйозні виклики, пов'язані зі світовою економічною кризою, з необхідністю суттєвого збільшення публічних видатків на охорону здоров'я та подібних до них витрат. У зв'язку з цим однією з нагальних проблем у нашій країні є вирішення питання збільшення доходів Державного та місцевих бюджетів, публічних позабюджетних фондів.

Дохідна частина бюджету формується як за рахунок податків, так і інших платежів, що мають обов'язковий чи добровільний характер. Фінансово-правова наука та чинне законодавство України оперують терміном обов'язкові платежі, під яким розуміємо врегульовані нормами права платежі публічно-правового характеру, які є регулярним джерелом формування публічних грошових фондів та обов'язковість сплати яких забезпечена примусовою силою держави.

Беззаперечно, що податки є основним бюджетонаповнюючим джерелом. Відповідно до звіту про виконання Державного бюджету України за січень – жовтень 2019 рік 79,1 % доходів Державного бюджету України становлять податкові надходження (з них: ПДВ – 37,7 %; податок на доходи фізичних осіб – 11 %; акцизний податок – 12,6 %, податок на прибуток підприємств – 9,6 %). Водночас неподаткові надходження становлять лише 19,6 % доходів бюджету [1].

Разом із податками відбувається справляння платежів, що за своєю правовою природою та рисами є досить схожими на податки, однак знаходяться за межами податкової системи України, не підпадають під регулювання Податковим кодексом України. Це неподаткові обов'язкові платежі, що надходять до Державного бюджету України, місцевих бюджетів, позабюджетних публічних централізованих фондів. Окрему групу обов'язкових платежів становлять надходження на користь юридичних осіб публічного і приватного права, які використовують ці кошти з метою реалізації публічних функцій, покладених на них відповідно до норм чинного законодавства.

Уся сукупність неподаткових обов'язкових платежів є неоднорідною та має різну правову природу. Їх можна об'єднати під таким поняттям як «публічні обов'язкові платежі», що спрямовуються на задоволення публічного інтересу.

Неподатковим обов'язковим платежам приділяється недостатня увага в науковій літературі та законодавстві. Законодавець не обтяжує себе обов'язком дати відповідь, який порядок встановлення цих платежів, який платіж вважати законно встановленим, який орган державної влади (законодавчої чи виконавчої), орган місцевого самоврядування має визначати платника, об'єкт, ставки платежу тощо.

Наприклад, відповідно до ст. 21 Закону України від 1 липня 1994 р. «Про енергозбереження» державна експертиза з енергозбереження проводиться на платній основі [2]. На сьогодні діє постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2013 р. № 230, якою встановлено розмір плати за проведення відповідної державної експертизи [3].

Державну експертизу здійснює Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. І відповідно до ст. 1 Закону України від 6 вересня 2012 р. «Про адміністративні послуги» ця послуга є різновидом адміністративної послуги [4].

Якщо ми звернемось до названого закону, то відповідно до ст. 11, яка має назву «Плата за надання адміністративних послуг (адміністративний збір)», розмір плати за надання адміністративної послуги (адміністративного збору) і порядок її справляння має визначатись законом, а не постановою Кабінету Міністрів.

Досліджуючи поняття «публічна фінансова діяльність», «публічні фонди», науковці не обмежуються лише розглядом Державного та місцевих бюджетів, а концентрують свою увагу і на позабюджетних фондах, складових фінансової системи України. Однак перед наукою фінансового права постає питання і щодо необхідності дослідження сутності фондів юридичних осіб публічного права, які використовують ці кошти з метою реалізації публічних функцій, покладених на них відповідно до норм чинного законодавства.

Одним із джерел їх поповнення є так звані «парафіскалітети», які можна розглядати як один із видів неподаткових обов'язкових платежів до публічних фондів, відмінних від бюджетів. До таких обов'язкових платежів слід віднести: портові збори, що справляються відповідно до ст. 22 Закону України «Про морські порти» [5]; плата за аеронавігаційне обслуговування, що справляється відповідно до ст. 36 Повітряного кодексу України [6] тощо.

До цього поняття українські науковці звертаються лише як до похідного під час розгляду інших фінансово-правових питань. Увага науковців зосереджена переважно на дослідженні правового регулювання податків до Державного та місцевих бюджетів.

До поняття «парафіскалітети» звертались як нормотворці, так і науковці держав Західної Європи, починаючи з середини XX століття. Воно знайшло відображення в законодавстві Франції, Італії, Німеччини, Іспанії та низки інших європейських країн.

Найбільше уваги правовому регулюванню «парафіскалітетів» було приділено у Франції. Детально його висвітлювали у своїх працях Поль Годме [7, с. 377–381], Жюльєн Лаферрьєр тощо. Починаючи з 2004 року, відповідно до Органічного закону про фінанси від 1 серпня 2001 р. № 2001-692, французький законодавець починає оперувати іншим поняттям – «платежі будь-якого роду, що справляються на користь третіх осіб (відмінних від держави) з метою виконання публічних завдань». Дозвіл на їх справляння має міститись у щорічному акті про фінанси.

В українському законодавстві поняття «парафіскалітети» не знайшло відображення на відміну від законодавства багатьох провідних держав світу, де встановлено чіткий механізм правового регулювання зазначених платежів.

Український законодавець не дає відповіді на запитання, який порядок встановлення цих платежів, який платіж вважати законно встановленим. Так, ставки за цими платежами встановлюються не тільки Верховною Радою України, а і Кабінетом Міністрів України чи органами центральної виконавчої влади.

Список використаних джерел

1. Міністерство фінансів України. Інформація щодо виконання Державного бюджету України за січень-жовтень 2019 року. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення: 20.03.2020).

2. Про енергозбереження: Закон України від 1 липня 1994 р. № 74/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.03.2020).

3. Про затвердження розміру плати за проведення державної експертизи з енергозбереження: постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2013 р. №230. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/230-2013-%D0%BF#n9> (дата звернення: 20.03.2020).

4. Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> (дата звернення: 20.03.2020).

5. Про морські порти: Закон України від 17 травня 2012 р. № 4709-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4709-17> (дата звернення: 20.03.2020).

6. Повітряний кодекс України: затв. Законом України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3393-17> (дата звернення: 20.03.2020).

7. Годме П. М. Финансовое право: пер. с франц. Москва: Прогресс, 1978. 429 с.

Прокуда Ольга Юрьевна,

старший преподаватель кафедры общеправовых дисциплин
и государственного управления учреждения образования
«Барановичский государственный университет»

ИСПОЛНИТЕЛЬ МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ – СУБЪЕКТ ОТНОШЕНИЙ ПО ДОБРОВОЛЬНОМУ СТРАХОВАНИЮ МЕДИЦИНСКИХ РАСХОДОВ

В законодательстве Республики Беларусь о добровольном страховании медицинских расходов институт исполнителя медицинских услуг отсутствует. Идея выделения исполнителя медицинских услуг в отношениях по медицинскому страхованию не нова. Данный ин-

ститут был предложен российским исследователем П. З. Иванишиным. В диссертации на соискание степени кандидата юридических наук П. З. Иванишин высказал предложение о введении в законодательство и научный оборот термин «исполнитель медицинской услуги», под которым указанный исследователь понимает «лицензированное и аккредитованное в установленном законом порядке юридическое лицо любой организационно-правовой формы, а равно – физическое лицо, занимающееся частной медицинской практикой, прошедшее процедуру лицензирования и имеющее сертификат, подтверждающий право заниматься определенным видом медицинской практики, или медицинский работник, имеющий диплом о медицинском образовании и осуществляющий медицинскую помощь на основе трудовых отношений» [1, с. 10]. Нами поддерживается мнение П. З. Иванишина и предлагается рассматривать исполнителя медицинских услуг как самостоятельного субъекта отношений по добровольному страхованию медицинских расходов.

Постановлением Министерства финансов Республики Беларусь от 22 марта 2019 г. № 11 утверждена Инструкция о минимальных (стандартных) требованиях к условиям и порядку осуществления добровольного страхования медицинских расходов (далее – Инструкция о минимальных (стандартных) требованиях к условиям и порядку осуществления добровольного страхования медицинских расходов), которая закрепила положение о том, что медицинская помощь по договорам добровольного страхования медицинских расходов оказывается медицинскими организациями и индивидуальными предпринимателями [2].

В соответствии с п. 2 Инструкции о минимальных (стандартных) требованиях к условиям и порядку осуществления добровольного страхования медицинских расходов: индивидуальные предприниматели – индивидуальные предприниматели, осуществляющие медицинскую, фармацевтическую деятельность; медицинские организации – организации здравоохранения Республики Беларусь; организации здравоохранения иностранных государств в случае, предусмотренном ч. 2 п. 5 Инструкции о минимальных (стандартных) требованиях к условиям и порядку осуществления добровольного страхования медицинских расходов; другие организации, которые наряду с основной деятельностью также осуществляют медицинскую, фармацевтическую деятельность [2].

Исходя из анализа Закона Республики Беларусь от 18 июня 1993 г. № 2435-ХП «О здравоохранении» (далее – Закон о здравоохранении)

[3], считаем необходимым внести редакционные уточнения в понятия «индивидуальный предприниматель» и «медицинская организация», предусмотрев, что индивидуальные предприниматели и другие организации осуществляют медицинскую, фармацевтическую деятельность «в порядке, установленном законодательством Республики Беларусь». Предлагаемые изменения, на наш взгляд, позволят уточнить понятийный аппарат, выработать единую терминологию и будут способствовать приведению Инструкции о минимальных (стандартных) требованиях к условиям и порядку осуществления добровольного страхования медицинских расходов в соответствие с Законом о здравоохранении.

Предлагаем абз. 3 ч. 1 п. 2 Инструкции о минимальных (стандартных) требованиях к условиям и порядку осуществления добровольного страхования медицинских расходов изложить в следующей редакции:

«Индивидуальные предприниматели – индивидуальные предприниматели, осуществляющие в установленном законодательством Республики Беларусь порядке медицинскую, фармацевтическую деятельность».

Предлагаем абз. 5 ч. 1 п. 2 Инструкции о минимальных (стандартных) требованиях к условиям и порядку осуществления добровольного страхования медицинских расходов изложить в следующей редакции:

«Медицинские организации – организации здравоохранения Республики Беларусь; организации здравоохранения иностранных государств в случае, предусмотренном частью второй пункта 5 настоящей Инструкции; другие организации, которые наряду с основной деятельностью также осуществляют медицинскую, фармацевтическую деятельность в порядке, установленном законодательством Республики Беларусь».

Считаем целесообразным, применительно к организациям здравоохранения государственной и негосударственной форм собственности, другим организациям, которые наряду с основной деятельностью также осуществляют медицинскую, фармацевтическую деятельность в порядке, установленном законодательством Республики Беларусь, индивидуальным предпринимателям, осуществляющим в установленном законодательством Республики Беларусь порядке медицинскую, фармацевтическую деятельность, зарегистрированным и действующим в соответствии с законодательством Республики Беларусь, имею-

щим специальное разрешение (лицензию) на осуществление медицинской, фармацевтической деятельности, использовать комплексное понятие – «исполнитель медицинских услуг».

При этом следует помнить, что для участия в медицинском страховании организации здравоохранения государственной и негосударственной форм собственности, другие организации, которые наряду с основной деятельностью также осуществляют медицинскую, фармацевтическую деятельность в порядке, установленном законодательством Республики Беларусь, индивидуальные предприниматели, осуществляющие в установленном законодательством Республики Беларусь порядке медицинскую, фармацевтическую деятельность (исполнитель медицинских услуг), должны иметь лицензию.

Договоры добровольного страхования медицинских расходов, если они заключены страховщиком, имеющим лицензию на осуществление добровольного страхования медицинских расходов, но не состоящим в договорных отношениях с исполнителем медицинских услуг или, если исполнитель медицинских услуг, состоящий со страховщиком в договорных отношениях не имеет соответствующей лицензии, не соответствуют требованиям закона и могут быть признаны недействительными в порядке ст. 169 ГК.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что исполнитель медицинских услуг – организации здравоохранения государственной и негосударственной форм собственности, другие организации, которые наряду с основной деятельностью также осуществляют медицинскую, фармацевтическую деятельность в порядке, установленном законодательством Республики Беларусь, индивидуальные предприниматели, осуществляющие в установленном законодательством Республики Беларусь порядке медицинскую, фармацевтическую деятельность, зарегистрированные и действующие в соответствии с законодательством Республики Беларусь, имеющие специальное разрешение (лицензию) на осуществление медицинской, фармацевтической деятельности, а также организации здравоохранения иностранных государств, расположенные в стране пребывания застрахованного лица, в случаях, предусмотренных Инструкцией о минимальных (стандартных) требованиях к условиям и порядку осуществления добровольного страхования медицинских расходов.

Исходя из предложенного определения понятия «исполнитель медицинских услуг», можно констатировать, что, во-первых, исполнитель медицинских услуг подлежит государственной регистрации в

соответствии с законодательством Республики Беларусь (за исключением организации здравоохранения иностранного государства), во-вторых, исполнитель медицинских услуг должен иметь специальное разрешение (лицензию) на осуществление медицинской, фармацевтической деятельности.

На основании вышеизложенного предлагаем ввести в законодательство и научный оборот для определения субъектов, оказывающих медицинскую помощь по договорам добровольного страхования медицинских расходов, комплексное понятие «исполнитель медицинских услуг».

Список использованных источников

1. Иванишин П. З. Гражданско-правовое регулирование договора добровольного медицинского страхования: дис. ... канд. юрид. наук. Казань, 2004. 158 с.
2. Об утверждении Инструкции о минимальных (стандартных) требованиях к условиям и порядку осуществления добровольного страхования медицинских расходов: постановление Министерства финансов Респ. Беларусь, от 22 марта 2019 г. № 11. Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2019.
3. О здравоохранении: Закон Респ. Беларусь от 18 июня 1993 г. № 2435-XII. Дата обновления: 21.10.2016. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30548385 (дата обращения: 05.03.2020).

Пузирна Наталія Станіславівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ

Державний примус загалом і адміністративний зокрема є одним із найважливіших засобів впливу держави на суспільні відносини. Слід зазначити, що вітчизняна наука приділяє належну увагу як питанням державного, так і адміністративного примусу. Ми переконані, що для з'ясування позицій про місце адміністративного примусу в правовій системі треба звернути увагу на аналіз поняття «адміністративний примус».

Так, А. Т. Комзюк адміністративний примус розглядає крізь призму застосування відповідними суб'єктами до осіб, які не перебувають у їх підпорядкуванні, незалежно від волі й бажання останніх, передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного та іншого характеру з метою охорони суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління, за допомогою запобігання і припинення правопорушень, а також покарання за їх вчинення [1, с. 45].

Брайченко С. М. визначає адміністративний примус як систему засобів психологічного або фізичного впливу на свідомість і поведінку людей з метою досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин у межах закону, забезпечення правопорядку й законності [2, с. 83].

Коломоєць Т. О. у своєму монографічному дослідженні вказує на те, що адміністративний примус – це діяльність уповноважених державних органів (виконавчої влади, судів), а в разі делегування відповідних повноважень і громадських об'єднань щодо офіційного застосування стосовно фізичних, юридичних осіб, незалежно від їхньої волі та бажання, заходів у вигляді моральних, особистих, майнових і організаційних обмежень прав, свобод, законних інтересів з метою профілактики, припинення протиправних діянь (адміністративних правопорушень, злочинів), притягнення винних осіб до відповідальності, запобігання й ліквідації надзвичайних обставин [3, с. 63].

У свою чергу, А. І. Каплунов під адміністративним примусом розуміє метод державного управління, який зводиться до застосування суб'єктами функціональної влади, тобто встановлених нормами адміністративного й адміністративно-процесуального права примусових заходів впливу, що спрямовані на забезпечення неухильного виконання юридичних обов'язків особами у зв'язку з вчиненням ними протиправних діянь або у випадку виникнення обставин, що загрожують безпеці особи або громадській безпеці [4, с. 119].

Голосніченко І. П. адміністративний примус розуміє як метод вольового забезпечення поведінки громадян, посадових і юридичних осіб відповідно до приписів правових норм, що здійснюється за допомогою застосування заходів впливу, урегульованих адміністративно-правовими нормами, з метою досягнення відповідного порядку, припинення й запобігання правопорушень, притягнення до відповідальності правопорушників [5, с. 20].

Дрозд Ю. В. називає адміністративний примус методом адміністративно-правового впливу держави в особі уповноважених законом державних органів і їхніх посадових осіб на суб'єктів соціального життя (фізичних і юридичних осіб) для запобігання та припинення протиправної поведінки в інтересах охорони прав і законних інтересів усіх членів суспільства, забезпечення громадської безпеки та правопорядку, а також притягнення винних у порушенні закону суб'єктів до юридичної відповідальності [6, с. 169].

Філоненко Т. М. визначає адміністративний примус як вид державного примусу, що являє собою сукупність визначених нормами права заходів морального, майнового чи організаційного характеру, що застосовуються уповноваженими державою органами та їхніми посадовими особами щодо фізичних та юридичних осіб, за відсутності між ними відносин службового підпорядкування, для досягнення чіткого виконання встановлених чинним законодавством обов'язків, забезпечення правопорядку та законності [7, с. 73].

Можна наводити ще досить багато наукових поглядів на проблему природи адміністративного примусу, але можна підсумувати, що в сучасних наукових школах сформовано уявлення про цілісний інститут адміністративного права – інститут адміністративного примусу з власними усталеними уявленнями його про загальні ознаки та характеристики. Усі зазначені підходи можна узагальнити та умовно назвати «загальний адміністративний примус», або «універсальний адміністративний примус», адже заходи цього виду примусу відображають загальні тенденції й можуть бути застосовані фактично в будь-яких сферах, де можливий державний примус.

З огляду на вищевикладене доходимо висновку, що адміністративний примус – це діяльність уповноважених органів, наділених відповідною компетенцією, що передбачена у «статусних» нормативно-правових актах щодо застосування комплексу заходів, які здатні обмежувати права, свободи й законні інтереси. Адміністративний примус застосовується як у сфері державного управління, так і у зв'язку з притягненням осіб до адміністративної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право» / Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2002. 408 с.
2. Брайченко С. М. Оскарження в адміністративному судочинстві заходів адміністративного примусу, які застосовуються міліцією: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2013. 211 с.
3. Коломоєць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2005. 456 с.
4. Каплунов А. И. О понятии административного принуждения как отраслевого вида государственного принуждения. *Известия Высших учебных заведений*. 2004. № 3 (254). С. 118–126.

5. Голосніченко І. П. Адміністративне право України: (основні категорії і поняття). Київ: МАУП, 1998. 52 с.

6. Дрозд Ю. В. Співвідношення адміністративної відповідальності з іншими видами адміністративного примусу: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2010. 211 с.

7. Філоненко Т. М. Адміністративно-правовий примус в діяльності органів прокуратури України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Київський міжнародний університет. Київ, 2013. 197 с.

Пузирний Вячеслав Феодосійович,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ДО ПИТАННЯ ПРО СТИЛІ УПРАВЛІННЯ КЕРІВНИКІВ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» на Державну кримінально-виконавчу службу України покладається завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань [1]. У процесі виконання покладених завдань органи та установи виконання покарань здійснюють адміністративну діяльність. Управлінська ж частина адміністративної діяльності органів та установ виконання покарань є базовою характеристикою і фактично є її основою. Усі інші складові адміністративної діяльності тим чи іншим чином пов'язані з управлінням, адже саме через управлінські процедури упорядкування та впливу здійснюється трансформація різних відносин, що виникають у процесі функціонування органів та установ виконання покарань в Україні. Саме управління визначає стратегію на напрями розвитку, методи та заходи впливу, способи вирішення багатьох проблем тощо. Від того, наскільки грамотний, досвідчений та поміркований керівник, залежить здатність ефективного вирішення поставлених завдань. Система органів та установ виконання покарань відрізняється від усіх інших правоохоронних та правозахисних інституцій особливою формою організації, специфікою завдань, які лежать в основі їхньої діяльності, а також специфічними людьми, з якими доводиться працювати. Управлінський вплив у цій системі чиниться на персонал установ та органів виконання покарань, а також спецконтингент, який перебуває у в'язниці. Отже, здатність керівника через стиль управління, досвід та власні менеджерські

якості правильно визначати пріоритети в діяльності конкретного підрозділу, а також правильна їхня організація зумовлює успішність діяльності усієї системи управління загалом.

Відомо, що в теорії та практиці управлінської діяльності виокремлюють різні типи стилів керівництва. Так, традиційна концепція стилю головними у структурі стилю керівництва вважала такі елементи, як спосіб прийняття рішення; спосіб розподілу функцій у вирішенні завдань; форми контролю; оцінювання виконання рішень; розподіл відповідальності. За цими показниками в межах традиційної концепції управління виокремлювали авторитарний, демократичний, ліберальний стилі керівництва [2, с. 3–4].

Основними видами стилю управління керівників органів та установ системи виконання покарань є:

1) авторитарний стиль – передбачає ухвалення всіх рішень керівником, чітку окресленість «меж компетентності», тобто жорстку визначеність рангів керівників, які мають право приймати рішення з певних питань, пов'язаних із діяльністю організації. Структура керівництва є гранично жорсткою. Це означає, що ухвалені на верхніх рівнях ієрархії рішення надходять униз як директиви, які не підлягають обговоренню – їх потрібно чітко виконувати. Усі керівники та підрозділи нижчих рівнів, ознайомлені тільки зі своїм функціональним завданням, не завжди уявляють загальні цілі та сенс завдань. Контроль та оцінювання якості діяльності підрозділу також є прерогативою вищого керівництва [3, с. 351]. На наше переконання, цей стиль може бути визнаний припустимим та достатньо ефективним винятково в тому випадку, коли інформаційні потоки, які є основою управлінської діяльності в установі виконання покарань, не є контрольованими, а криміногенна ситуація є несприятливою. Однак навіть за такого стилю виникає потреба в трансформації відносин з метою недопущення поглиблення неконтрольованих ділянок роботи і зменшення керованості всієї системи. Тому в межах авторитарного стилю впровадження ліберальних методів керівництва та поширення більш демократичних відносин є обов'язковою умовою для вдалих позитивних змін;

2) демократичний стиль ґрунтується на колегіальному прийнятті рішень керівниками (за особливо складних умов для вирішення проблем можуть бути залучені також і професіонали, але співробітників до прийняття рішень переважно не залучають), широкий поінформованості управлінського апарату про вирішувану проблему, цілі організації, а також поінформованістю всіх співробітників про виконання

запланованих завдань і цілей. Участь управлінців усіх ланок у процесі прийняття рішень сприяє тому, що кожний із них добровільно перебирає на себе відповідальність за свою роботу й усвідомлює її значущість у досягненні загальної мети [4, с. 753]. Основним фактором обмеженого використання демократичного методу керівництва в системі органів та установ виконання покарань, на наш погляд, є небажання втручання з боку сторонніх осіб (навіть з боку працівників тієї ж самої установи) у спланований керівником процес і розуміння обраної стратегії поведінки як єдино правильної;

3) ліберальний (нейтральний) стиль характеризується, з одного боку, «максимумом демократії», а з другого – «мінімумом контролю», у результаті чого спостерігаються низькі показники роботи, незадоволеність людей своєю працею, керівником; психологічний клімат у групі несприятливий, оскільки немає співробітництва, стимулювання сумлінної праці; можливі відкриті та приховані конфлікти. Його ще називають непослідовним стилем, адже він дезорієнтує діяльність і спілкування з підлеглими [4, с. 753]. Ліберальний стиль керівництва в системі виконання покарань, на наше переконання, є найменш ефективним серед досліджуваних. Це підтверджується, наприклад, тим, що за низький рівень організації та управління керівник, зазвичай, карається звільненням з посади, а крім того, слабкий рівень контролю в цій сфері призводить до реальної загрози як для самих співробітників, так і для засуджених. Серед іншого, такий стиль є фактором, який сприяє розвитку корупції, який часто призводить до настання катастрофічних наслідків.

Враховуючи вищевикладене, доходимо до висновку, що оптимальним стилем управління керівників органів та установ виконання покарань є поєднання окремих засад авторитаризму та демократизму. Зокрема, вважаємо оптимальним такий баланс: поєднання чітко сформульованих завдань, а також авторитарно організований контроль за їхнім виконанням, поєднаний із демократизмом під час реалізації заходів з їхнього виконання. Тобто керівник визначає стратегію розвитку, заходи досягнення цілей, натомість надає певний вибір поведінки їхнім виконавцям.

Список використаних джерел

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року № 2713-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.
2. Євдокимов В. О. Особливості стилю керівництва в системі публічної служби. *Державне будівництво*. 2009. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2009_1_42.pdf.

3. Кузьмін О. С., Мельник О. Г. Основи менеджменту: підручник. Київ: Академвидав, 2003. 416 с.

4. Шанта С. П., Щербан Т. Д. Деякі психологічні особливості стилю керівництва організацією. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2013. Вип. 21. С. 748–759.

Размыслович Анастасия Александровна,
студентка учреждения образования
«Барановичский государственный университет»

К ВОПРОСУ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ МЕЛКОЙ БЫТОВОЙ СДЕЛКИ, СОВЕРШАЕМОЙ МАЛОЛЕТНИМ

В ст. 173 Гражданского кодекса Республики Беларусь (далее - ГК) указывается, что сделка, совершенная несовершеннолетним, не достигшим четырнадцати лет (малолетним) признается ничтожной [3].

В таком случае применяется правило ст. 172 ГК, в соответствии с которым каждая из сторон такой сделки обязана возвратить другой все полученное в натуре, а при невозможности возвратить полученное в натуре – возместить его стоимость в деньгах. Дееспособная сторона обязана, кроме того, возместить другой стороне понесенный ею реальный ущерб, если дееспособная сторона знала или должна была знать о недееспособности другой стороны [3].

Однако малолетних следует признать частично дееспособными, поскольку в соответствии с п. 2 ст. 27 ГК несовершеннолетние в возрасте до четырнадцати лет вправе самостоятельно совершать:

- 1) мелкие бытовые сделки;
- 2) сделки, направленные на безвозмездное получение выгод, не требующие нотариального удостоверения либо государственной регистрации;
- 3) сделки по распоряжению средствами, предоставленными законным представителем или с согласия последнего третьим лицом для определенной цели или свободного распоряжения.

Пунктом третьим ст. 27 ГК устанавливается, что имущественную ответственность по сделкам несовершеннолетнего в возрасте до 14 лет, в том числе по сделкам, совершенным им самостоятельно, несут его родители, усыновители или опекуны [3].

Понятие «мелкая бытовая сделка» законодательно не закреплено, поэтому очень сложно определить размер такой сделки. По данному вопросу отсутствует единое доктринальное толкование и обобщение

судебной практики. Правоприменители зачастую сталкиваются с проблемой: относится ли та или иная сделка к мелкой бытовой.

Мы считаем необходимым при определении понятия мелкой бытовой сделки отталкиваться от двух критериев:

- 1) незначительный размер, совершаемой сделки;
- 2) бытовая направленность.

Если рассматривать понятие «быт» как таковой, то под ним следует понимать уклад повседневной жизни, внепроизводственная сфера, включающая как удовлетворение материальных потребностей людей (в пище, одежде, жилище, поддержании здоровья), так и освоение духовных благ, культуры, общение, отдых, развлечения (общественный, национальный, городской, сельский, семейный, индивидуальный быт). Быт складывается и изменяется под влиянием материального производства, общественных отношений, уровня культуры, а также географических условий и оказывает огромное влияние на другие стороны жизни людей, на формирование личности [1]. Таким образом, бытовая сделка буквально означает «обычная для сложившегося образа жизни гражданина» [2, с. 104].

При совершении мелкой бытовой сделки малолетний является потребителем, т. е. он имеет намерение заказать или приобрести либо заказывающее, приобретающее товар (работу, услугу) или использующее товар (результат работы, услугу) исключительно для личных, семейных, домашних и иных нужд, не связанных с осуществлением предпринимательской деятельности [5].

Получается, что мелкая бытовая сделка – это сделка, совершаемая с целью удовлетворения личных обычных (постоянных, ежедневных) потребностей гражданина [2, с. 104].

Выделяя характерные для мелкой бытовой сделки признаки, Л. Г. Кузнецова указывает, что положения закона о мелких бытовых сделках должны применяться к значительно более широкому кругу отношений, чем бытовые связи по культурному, транспортному и иному обслуживанию малолетних граждан. Сумма соответствующей сделки может определяться не стоимостью того или другого объекта права, передаваемого от одного субъекта к другому, а другим показателем. Например, в договоре проката коньков сумма договора найма определяется не стоимостью коньков, а величиной прокатной платы. Аналогично решение вопроса о сумме в договоре хранения (последний вообще может быть безвозмездным, например, в случае

сдачи ребенком верхней одежды в гардероб при посещении им театра и т. д.) [6, с. 110].

Проектом Закона Республики Беларусь «Об изменении кодексов» предполагается незначительная корректировка главы 3 ГК.

С целью единообразного понимания сторонами договора законности самостоятельного совершения малолетними гражданами гражданско-правовых сделок в п. 2 ст. 27 ГК вместо понятия «мелкая бытовая сделка» предлагается определить максимальный размер сделки, совершаемой несовершеннолетними самостоятельно. Такой размер устанавливается в размере трех базовых величин [4].

Размер базовой величины с 1 января 2020 года устанавливается постановлением Совета Министров Республики Беларусь **от 13 декабря 2019 года № 861** «Об установлении размера базовой величины» и составит 27 белорусских рублей [4].

На наш взгляд, сумма в размере трех базовых величин в полной мере сможет определить размер мелкой бытовой сделки, которая будет направлена на удовлетворение личных потребностей малолетнего. Законодательное закрепление размера данной сделки позволит устранить пробел в гражданском законодательстве, касающийся сделок, совершаемых малолетними.

Список использованных источников

1. Большой Энциклопедический словарь. URL: <https://dic.academic.ru> (дата доступа: 09.12.2019).
2. Букшина С. В. Мелкая бытовая сделка: понятие и осуществление несовершеннолетним. *Известия Алтайского государственного университета*. г. Барнаул. 2014. Вып. № 2 (82). Том 2. С. 103–106.
3. Гражданский кодекс Республики Беларусь: Закон Респ. Беларусь 07.12.1998 г. № 218-З (в ред. Закона Респ. Беларусь от 18.12.2018 г. № 151-З). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30415161 (дата доступа: 06.12.2019).
4. Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь. URL: <http://www.pravo.by> (дата доступа: 14.12.2019).
5. О защите прав потребителей: Закон Респ. Беларусь от 9.01.2002 г. № 90-3 (в ред. Закона Респ. Беларусь от 13.06.2018 г.). URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=H10200090> (дата доступа: 12.12.2019).
6. Савина И. В. Сделки с участием несовершеннолетних: особенности и правовые проблемы. *Вестник Академии МВД Республики Беларусь*. Минск. 2012. № 1 (23). С. 110-113.

Ребкало Микола Миколайович,
кандидат наук з державного управління, доцент кафедри теорії
та історії держави і права, конституційного права
Академії Державної пенітенціарної служби

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЇ АРКТИКИ

Сучасна Арктика – це макрорегіон, в якому концентруються економічні та геополітичні інтереси багатьох країн, тому що за оцінками фахівців у полярних районах зосереджено близько чверті всіх нерозвіданих світових запасів рідких і газоподібних вуглеводнів.

Внаслідок збільшення інтенсивності розробки біоресурсів і морського дна Арктики виникають певні зміни навколишнього середовища цього регіону, а саме: потоншення озонового шару; танення льодовиків; скорочення популяції деяких видів фауни та ін. Такі проблеми знаходяться у полі зору країн Арктичної ради. Арктичний рада (далі – Рада) була утворена 19 вересня 1996 року в Оттаві (Канада) представниками восьми арктичних держав: Данії, Ісландії, Канади, Норвегії, Росії, США, Фінляндії та Швеції. Країнами Ради регулюються питання, пов'язані з видобутком корисних копалин та система протидії розливу нафти й боротьба з можливими наслідками такої ситуації; проводяться консультації у сфері міжнародного рибальства в Північному Льодовитому океані; забезпечується збереження біорізноманіття в північній полярній зоні і таке інше.

Збереження й захист навколишнього середовища Арктики регламентуються як міжнародним екологічним правом, так і національними природоохоронним законодавством держав Ради.

На міжнародно-правовому рівні охорона Арктики від різних видів негативного впливу тією чи іншою мірою виявляється в універсальних міжнародних угодах. Основними серед них є: Конвенція із запобігання забруднення моря скидами відходів та інших матеріалів (1972 р), Декларація ООН з проблем навколишнього середовища (1972 р), Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великій відстані (1979 р.), Конвенція ООН з морського права (1982 р.), Конвенція про біологічне різноманіття (1992 р.), Рамкова конвенція ООН зі зміни клімату (1992 р.), Декларація з навколишнього середовища і розвитку (1992 р.) та інші. У цих актах закріплюються загальні природоохоронні вимоги, які повною мірою стосуються збереження унікальних арктичних екосистем.

Міжнародний правовий режим захисту навколишнього середовища Арктики доповнюються правовими засобами, які закріплені в

регіональних міжнародно-правових актах, а також у двосторонніх угодах, укладених арктичними державами. Такі угоди, як правило, розвивають міжнародні домовленості з метою забезпечення обліку природних та інших особливостей Арктичного регіону, організації ефективної співпраці держав Ради з питань охорони навколишнього середовища. Наприклад, у «Угоді про співробітництво у сфері готовності й реагування на забруднення моря нафтою в Арктиці» передбачаються такі заходи: ліквідація розливів нафти й нафтопродуктів; запровадження системи моніторингу за станом морського середовища в контрольованому районі. Відповідно до згаданої угоди до заходів із запобігання і ліквідації розливів нафти й нафтопродуктів включено й відшкодування в повному обсязі шкоди, заподіяної навколишньому середовищу, в тому числі водним біологічним ресурсам, життю, здоров'ю та майну громадян, майну юридичних осіб [1].

Збереження біорізноманіття в північній полярній зоні включає створення механізмів для вільного обміну інформацією про нові технології зі сприяння сталому розвитку цього макрорегіону. Особлива увага звертається на втілення в життя вимог рамкового документа Арктичної ради для дій у сфері активізації скорочення викидів чорного вуглецю і метану, що в сукупності забезпечить необхідні додаткові заходи з охорони екології Арктики.

Важливу роль у здійсненні правової охорони навколишнього середовища Арктики відіграє національне законодавство арктичних держав, яке врегульовує різні аспекти внутрішньодержавної діяльності в галузі збереження екології Арктики. Наприклад, запобігання забруднення арктичного морського середовища з різних джерел [2]; створення арктичних морських і приморських природних територій, які знаходяться під охороною держави, протидія негативному впливу на арктичні природні ресурси [3], залучення корінного населення в реалізації завдань щодо раціонального використання й охорони природи Арктики [4].

Поряд з позитивними результатами існують й певні проблеми, що стосуються природного середовища згаданого регіону. Так, на думку деяких учених, у механізмі відшкодування екологічної шкоди, спричиненої у цьому макрорегіоні, є ціла низка правових прогалин. У першу чергу, це стосується компенсації майнових збитків за заподіяну шкоду навколишньому середовищу, що припускає не тільки вдосконалення нормативно-правової бази, але й підвищення ефективності правозастосовчої діяльності. Наступною проблемою є недосконалість механізму відшкодування накопиченого екологічного збитку. У

стагнаційному стані знаходиться й проблема створення правових засобів відшкодування екологічної шкоди здоров'ю населенню, особливо корінному. Отже, чинна система відшкодування шкоди, заподіяної навколишньому середовищу Арктики, має прогалини, які, на жаль, стримують рівень протидії деградації природних екологічних систем та виснаженню природних ресурсів цього макрорегіону [5].

Окреслені проблеми, які пов'язані з правовим регулюванням природного стану Арктики, перешкоджають організації ефективної правової охорони її вразливих екосистем. Головна причина недостатньої ефективності правового регулювання природоохоронних відносин у макрорегіоні лежить у площині раціональної реалізації законодавства про охорону навколишнього середовища. На жаль, є випадки невиконання та недотримання правових приписів суб'єктами міжнародних відносин щодо збереження екології Арктики.

Таким чином, система правого регулювання екології Арктики діє на основі міжнародних та національних актів країн Арктичної ради. Разом з тим чинний механізм правового регулювання має певні недоліки. Упродовж цього є потреба у створенні ефективної моделі правової охорони вразливих арктичних екосистем, що в перспективі сприятиме вдосконаленню чинного правового режиму екології Арктики.

Список використаних джерел

1. Угода про співробітництво в сфері готовності і реагування на забруднення моря нафтою в Арктиці: міжнародний документ ООН від 30.11.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_366 (дата звернення: 20.02.2020).
2. Про запобігання забрудненню арктичних вод: Закон Канади від 1970 р. URL: https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/arctic-arctique/arctic_policy-canada-politique_arctique.aspx?lang=eng (дата звернення: 24.02.2020).
3. Про захист морських тварин: Закон США від 1972 р. URL: https://www.nsf.gov/geo/opp/arctic/iarpc/arc_res_pol_act.jsp (дата звернення: 24.02.2020).
4. Про збереження природи: Закон Ісландії від 1999 р. URL: www.althingi.is/altext/139/s/1148.html (дата звернення: 20.09.2019).
5. Колтакова А., Панкова В., Цветкова Ю. Некоторые вопросы правового регулирования окружающей среды Арктики и Антарктики. *Океанский менеджмент*. 2018. № 2. С. 30–33.

Рыжковец Анна Викторовна,
студентка учреждения образования
«Барановичский государственный университет»

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ «ИНВЕСТИЦИИ»

Инвестиции имеют важное значение для обеспечения стабильного и интенсивного развития рыночной экономики и являются ее основной движущей силой. Поэтому для современного рыночного государства первоочередной задачей становится улучшение инвестиционного климата, создание благоприятных условий для стимулирования притока инвестиций во все отрасли национальной экономики. Главным инструментом достижения указанных целей является создание эффективной системы правового регулирования инвестиционных отношений.

Важной задачей при определении сферы правового регулирования инвестиционных отношений является выработка правильной дефиниции понятия «*инвестиции*», выявление его существенных характеристик. Однако эта весьма непростая задача в силу сложности и многоаспектности данной правовой категории. В качестве недостатков различных определений понятия «*инвестиции*» в экономической литературе можно отметить их чрезмерную обобщенность и абстрактность или же концентрацию на каком-либо одном признаке экономической сути данного явления. «Однако экономика и юриспруденция – вещи разного порядка. При подходе к инвестициям с точки зрения их экономического содержания не учитывается функция права, которая проистекает не из законодательных актов, а из нормативного характера права» [4, с. 153–154].

С точки зрения юридического содержания, наиболее совершенным определением «*инвестиций*» многие авторы считают понятие, изложенное профессором Дж. Шварценбергером, в которое следует включать среднесрочные и долгосрочные кредиты и займы, предназначенные для импорта оборудования и услуг, а также любое другое имущество, в том числе любые права и интересы за границей, которыми лицо обладает прямо или косвенно. Собственность и инвестиции рассматриваются им в качестве синонимов, так как такая либеральная формулировка собственности и инвестиций отвечает общей практике в международном праве.

Такой же позиции придерживается и российский ученый А. Г. Богатырев, который подчеркивает ключевую роль капитала как

частной собственности в определении понятия «*инвестиции*» с юридической точки зрения и его непосредственную связь с правом владения, распоряжения и пользования этим капиталом [1, с. 10–12].

Однако понятие «*инвестиции*» объединяет не только объекты права частной собственности, но и иное имущество, в том числе имущественные права, а также исключительные права на объекты интеллектуальной собственности. Таким образом, данная категория включает как материальные, так и нематериальные ценности. Поэтому при определении понятия «*инвестиции*» следует исходить из того, что это может быть любое имущество, принадлежащее владельцу на каком-либо праве, в том числе имущественные права, а также исключительные права на объекты интеллектуальной собственности.

В настоящее время широкое распространение получили теоретические концепции, которые рассматривают инвестиции не как объекты гражданских прав, в частности, права собственности, а как процесс вложения материальных ценностей либо отношения, связанные с такими вложениями. Сторонники концепции трактовки инвестиций как имущественных вложений приводят следующий главный аргумент: «Важнейшим моментом, характеризующим инвестиции как правовую категорию является то, что имущество становится инвестициями только с момента вовлечения его в инвестиционный процесс» [2, с. 73–75]. Другие авторы вообще подвергают сомнению возможность выработки единого понятия «*инвестиций*», полагая, что содержание данного понятия следует определять в каждом конкретном случае в зависимости от применяемых норм законодательства. В связи с этим следует отметить, что для создания целостной и внутренне непротиворечивой системы правового регулирования инвестиционных отношений выработка универсального определения понятия «*инвестиции*» является первоочередной задачей.

Прежде всего, для определения понятия «*инвестиции*» необходимо выделить его основные сущностные *характеристики*:

- динамический аспект, который выражается в его неразрывной связи с процессом вложения материальных и нематериальных ценностей, движением капитала;
- целью осуществления инвестиций является получение прибыли (дохода) или иного положительного результата, достижение которого преследует инвестор;
- при придании вкладываемому имуществу статуса инвестиций важным моментом является гарантия их возвратности, которая может быть реализована в той же или иной форме, отвечающей интересам инвестора.

Законодательство Республики Беларусь содержит понятие «*инвестиции*». Так, в соответствии с ч. 1 ст. 1 Закона Республики Беларусь «Об инвестициях» от 12 июля 2013 г. № 53-З [3] *инвестиции* – это любое имущество и иные объекты гражданских прав, принадлежащие инвестору на праве собственности, ином законном основании, позволяющем ему распоряжаться такими объектами, вкладываемые инвестором на территории Республики Беларусь способами, предусмотренными настоящим Законом, в целях получения прибыли (доходов) и (или) достижения иного значимого результата либо в иных целях, не связанных с личным, семейным, домашним и иным подобным использованием, в частности: движимое и недвижимое имущество, в том числе акции, доли в уставном фонде, паи в имуществе коммерческой организации, созданной на территории Республики Беларусь, денежные средства, включая привлеченные, в том числе займы, кредиты; права требования, имеющие оценку их стоимости; иные объекты гражданских прав, имеющие оценку их стоимости, за исключением видов объектов гражданских прав, нахождение которых в обороте не допускается (объекты, изъятые из оборота).

Из вышесказанного подводим итог, что указанное определение в полной мере отражает сущность инвестиций.

Список использованных источников

1. Богатырев А. Г. Инвестиционное право. Российское право. Москва. 1992. 272 с.
2. Гуцин В. В., Овчинников А. А. Инвестиционное право: учебник. Москва: Эксмо. 2009. 624 с.
3. Об инвестициях: Закон Республики Беларусь от 12.07. 2013 г. № 53-З. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=H11300053> (дата доступа: 05.01.2020)
4. Фархутдинов И. З. Международное инвестиционное право и процесс: учебник. Москва: Проспект. 2015. 416 с.

Савченко Євген Олегович,

студент 6-го курсу Академії Державної пенітенціарної служби

ДЕФІНІЦІЇ «СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ» ТА «СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА» ЯК БАЗОВІ ПОНЯТТЯ У ВИЗНАЧЕННІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Науковці підкреслюють, що традиційні підходи у вирішенні проблем судово-експертної діяльності зводяться до того, що основним носієм спеціальних знань у судочинстві є експерт, який використовує свої знання в процесуальній формі під час провадження

судової експертизи. Також суб'єктом застосування спеціальних знань може бути і спеціаліст, можливість залучення якого до провадження слідчих і судових дій передбачена відповідними нормами процесуального законодавства.

Межі компетенції обізнаних осіб і сама потреба їх участі у справі прямо залежить від того, який зміст вкладають у термін «спеціальні знання», тому визначення обсягу досліджуваного поняття є не суто теоретичною проблемою, але й має неабияке практичне значення. Правильне розуміння спеціальних знань – важлива умова застосування їх в усіх необхідних випадках, які зумовлені потребою кримінального судочинства.

Враховуючи важливість і поширеність використання результатів у доказуванні, судова експертиза отримала досить глибоке теоретичне розроблення. Проблемним питанням експертизи присвячені ґрунтовні праці багатьох учених-процесуалістів та представників науки криміналістики.

Загальна теорія судової експертизи – це система світоглядних і праксеологічних принципів як самої теорії, так і її об'єкта – експертної діяльності, окремих теоретичних розробок у цій галузі наукового знання, методів розвитку теорії і здійснення експертних досліджень, процесів і відносин, комплексного наукового відображення судової експертної діяльності як єдиного цілого.

Нами обґрунтовано, що за різноманітності підходів, яких дотримуються різні науковці, принциповних розбіжностей у визначенні сутності судової експертизи немає. Відмінність полягає лише в рівні повноти виокремлених ознак чи властивостей, що притаманні судовій експертизі [1].

Сьогодні вже склалося досить чітке розуміння того, що судово-експертна діяльність має офіційний статус державно-правової форми діяльності державних органів. Вона відбувається шляхом організації і проведення судових експертиз під час здійснення правосуддя і спрямована на встановлення істини. Це потребує її розгляду як певного стану динамічної системи, функціонування якої має місце з урахуванням судово-правової реформи, що здійснюється в Україні.

На сьогодні Україна та її законодавство все більше наближаються до цивілізованих світових стандартів у сфері прав людини, що передбачає вдосконалення всіх сфер законодавства, в тому

числі й кримінально-процесуального та законодавчих норм, якими врегульовано судово-експертну діяльність.

Між тим загальна теорія судової експертизи може слугувати лише основою для теорії судово-експертної діяльності, до того ж тією основою, в якій розглядаються й розробляються філософсько-світоглядні й методологічні питання судової експертизи [2, с. 99].

У вітчизняній науці є тенденція дослідження не лише проблем теорії судової експертизи, а й вирішення проблеми – на рівні судово-експертної діяльності. Однак і досі існує проблема з невизначеністю розуміння сутності судово-експертної діяльності, її принципів та організаційних основ.

Дослідження сутності судово-експертної діяльності неминує зумовлює необхідність пошуку відповіді на запитання стосовно того, чи є керованим цей процес у цілому, або чи є судово-експертна діяльність системним явищем, та у чому саме полягає її сутність.

Список використаних джерел

1. Криміналістика і судова експертиза: міжвідомчий науково-методичний збірник, присвячений 105-річчю заснування судової експертизи в Україні / Київський НДІ судових експертиз; редколегія: О.Г. Рувін (головний редактор) та ін. Київ: Ліра-К, 2018. Вип. 63. Ч. 2. 520 с.

2. Перевозова І. В. Економічна експертиза як специфічна галузь знань. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 3 (8). С. 97–105.

Савченкова Єлизавета Андреевна,

студентка учреждения образования

«Барановичский государственный университет»

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ БРАЧНО-СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ В МЕЖДУНАРОДНОМ ЧАСТНОМ ПРАВЕ

Брачно-семейные отношения представляют собой комплексные отношения личного неимущественного и имущественного характера, основанные на родственных связях и регулируемые нормами гражданского права. Во многих странах отсутствует семейное право как самостоятельная отрасль права, и семейные правоотношения регулируются гражданским законодательством (ФРГ, Швейцария). Во Франции первый Семейный кодекс был принят только в 1998 г. В большинстве современных государств семейное право отделено от гражданского, кодифицировано и представляет собой самостоятельную отрасль права (Российская Федерация, Алжир, страны Восточной Европы и Латинской Америки) [1, с. 120].

Во всем мире надлежащее регулирование брачно-семейных отношений нормами семейного права является важной гарантией как в обеспечении защиты брака и интересов семьи, так и совершенствования брачно-семейного законодательства.

Семейные отношения с иностранным элементом являются составной частью международных гражданских правоотношений, иностранный элемент в брачно-семейных отношениях может проявляться во всех его вариантах.

К брачно-семейным отношениям в международном частном праве относят порядок заключения и расторжения брака, признания брака недействительным, права и обязанности супругов, определения режима имущества между супругами, правоотношения между родителями и детьми, регулирования алиментных обязательств, усыновления и связанные с ними другие вопросы (например, взаимоотношения в приемной семье) при условии, что указанные отношения имеют международный характер [2, с. 574].

Общепринято, что область брачно-семейных отношений не полностью, а лишь частично входит в объект регулирования международного частного права. Это объясняется тем, что брачно-семейные отношения имеют не только гражданско-правовую, но и административно-правовую природу.

Отношения, выходящие за рамки гражданско-правовых, уже будут регулироваться не международным частным правом, а нормами других отраслей права. К таким отношениям можно отнести порядок государственной регистрации актов гражданского состояния, порядок и сроки хранения книг государственной регистрации и аналогичные отношения, которые имеют административно-правовой характер и регулируются исключительно нормами национального права, хотя традиционно рассматриваются при изучении вопросов семейного права.

Итак, международное частное право регулирует только те отношения из области брачно-семейных, которые имеют гражданско-правовую природу. Сразу следует обратить внимание на то, что четкой дифференциации институтов на имеющие публично-правовую и частноправовую природу в семейном праве не существует. При выделении отношений частноправового (гражданско-правового) характера руководствуются следующими критериями: наличие имущественного или личного неимущественного характера, диспозитивность, равенство сторон [3, с. 29].

В нормативных актах большинства государств отсутствует законодательное определение брака, и его правовые проблемы до конца не урегулированы ни в законах, ни в доктрине. Практически общепризнано, что брак – это юридически оформленный добровольный союз мужчины и женщины, направленный на создание семьи и презюмирующий совместное сожительство с ведением общего хозяйства. Следует оговориться, что такое определение брака соответствует праву далеко не всех государств. В современной доктрине права и судебной практике брак определяется как брак-договор, брак-статус или брак-партнерство. Наиболее распространенной является точка зрения, что брак – это договор, гражданско-правовая сделка, порождающая личные и имущественные права и обязанности супругов [4, с. 119].

Рассмотрим определение брака в законодательстве Республики Беларусь. Данное определение закреплено в ст. 12 Кодекса Республики Беларусь о браке и семье брак – это добровольный союз мужчины и женщины, который заключается на условиях, предусмотренных Кодексом Республики Беларусь о браке и семье, направлен на создание семьи и порождает для сторон взаимные права и обязанности [5].

Основные коллизивно-правовые проблемы брака и семьи заключаются в следующем: 1) форма и условия заключения брака; 2) расовые и религиозные ограничения; 3) запреты на браки с иностранцами; 4) необходимость разрешения (дипломатического, родителей или опекунов) для вступления в брак; 5) личный закон (главенство) мужа; 6) заключение брака по доверенности и через представителя; 7) полигамия и моногамия; 8) однополые браки; 9) юридическая ответственность за отказ от вступления в обещанный брак; 10) «хромающие браки» и др. [6, с. 254]

Таким образом, отталкиваясь от современного состояния национального законодательства в сфере регулирования частноправовых отношений, осложненных иностранным элементом, наиболее близкой к действительности представляется позиция отечественных ученых о рассмотрении международного частного права как самостоятельной отрасли российского права. В сфере брака и семьи сегодня идет стремительное развитие отношений, имеющих международный характер. В XXI веке многие семьи в юридическом аспекте уже давно имеют в своем составе так называемый «иностраннный элемент».

Список использованных источников

1. Ануфриева Л. П. Международное частное право. Особенная часть: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: БЕК, 2002. 656 с.

2. Международное частное право: учебник / ред. Г. К. Дмитриева. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ТК Велби; Проспект, 2004. 688 с.
3. Орлова Н. В. Брак и семья в международном частном праве: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2006. 29 с.
4. Гетьман-Павлова И. В. Международное частное право: конспект лекций. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрайт, 2014. 207 с.
5. Кодекс Республики Беларусь о браке и семье: 9 июля 1999 г., № 278-З: принят Палатой представителей 3 июня 1999 г.: одобрен Советом Респ. 24 июня 1999 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 17.07. 2018 г. № 135-З *Нац. правовой интернет-портал Респ. Беларусь*. 31.07.2018. 2/2573. URL: <http://pravo.by/> (дата доступа: 12.12.2019).
6. Скаридов А. С. Международное частное право: учебное пособие. 3-е изд. Санкт-Петербург: Изд-во В. А. Михайлова, 2000. 397 с.

Савченкова Елизавета Андреевна,

студентки учреждения образования
«Барановичский государственный университет»

Пантелеева Елена Алексеевна,

студентки учреждения образования
«Барановичский государственный университет»

К ВОПРОСУ О РОЛИ ТАМОЖЕННЫХ ОРГАНОВ В БОРЬБЕ С КОНТРАБАНДОЙ

Сегодня ни у кого не возникает сомнения по поводу того, что контрабанда и криминальные схемы перемещения товаров через таможенную границу носят латентный характер, осуществляются организованными группами со строгой конспирацией, которые имеют в своем распоряжении опытных оперативников и самые современные технические средства. При этом свои действия они законом не ограничивают [1, с. 102].

Контрабанда – относительно известное явление, и во все исторические периоды борьба с ней являлась государственным делом. В лице специальных органов государство предпринимает различные меры борьбы с данным видом преступления. В системе правоохранительных органов, осуществляющих защиту экономических интересов и экономической безопасности государства, особое место занимают таможенные органы [2, с. 311].

Борьба с контрабандой является важной составной частью обеспечения как национальной безопасности Республики Беларусь, так и безопасности мирового сообщества в целом [3, с. 71].

Уголовное законодательство Республики Беларусь определяет контрабанду как перемещение в крупном размере через таможенную границу Республики Беларусь товаров и ценностей, запрещенных или ограниченных к такому перемещению, совершенное помимо или с сокрытием от таможенного контроля, либо с обманным использованием документов или средств идентификации, либо сопряженное с недекларированием или заведомо недостоверным декларированием [4].

Контрабанда как преступление, содержится в уголовных кодексах всех стран таможенного союза, и предусматривает уголовную ответственность за незаконное перемещение через таможенную границу товаров, которые можно отнести к имеющим повышенную опасность [5, с. 212].

В процессе осуществления государственной таможенной политики и борьбы с контрабандой реализуются экономические и правоохранительные цели. В условиях либерализации внешней торговли значительно повышается роль и значение оперативно-розыскной деятельности как инструмента борьбы с контрабандой и иными экономическими преступлениями.

Наиболее эффективным направлением борьбы с контрабандой зарекомендовало себя проведение специальных операций, которые проводятся правоохранительными органами [2, с. 311].

В статье 12 Закона Республики Беларусь «О таможенном регулировании в Республике Беларусь» закреплено положение о том, что одной из основных функций является то, что таможенные органы ведут борьбу с контрабандой и иными преступлениями, производство по делам, о которых отнесено к компетенции таможенных органов, административными правонарушениями, ведение административного процесса, по которым отнесено к компетенции таможенных органов, пресекают незаконный оборот через таможенную границу Таможенного союза и (или) Государственную границу Республики Беларусь наркотических средств, психотропных веществ, их прекурсоров и аналогов, оружия, культурных ценностей, радиоактивных веществ, животных и растений, относящихся к видам, подпадающим под действие международных договоров Республики Беларусь и (или) включенным в Красную книгу Республики Беларусь, их частей и дериватов, других товаров, противодействуют незаконному обороту объектов интеллектуальной собственности, а также оказывают содействие в борьбе с международным терроризмом и пресечении

незаконного вмешательства в аэропортах Республики Беларусь в деятельность международной гражданской авиации [6].

По данным опубликованным на официальном сайте таможенных органов Республики Беларусь в этом году оперативниками пресечено 557 таких фактов. Чаще всего нарушения связаны с незаконным приобретением или перемещением товаров, их недостоверным декларированием с целью уклонения от уплаты таможенных платежей в полном объеме. По тринадцати из них возбуждены уголовные дела.

В этом году оперативниками пресечено 557 таких фактов. Чаще всего нарушения связаны с незаконным приобретением или перемещением товаров, их недостоверным декларированием с целью уклонения от уплаты таможенных платежей в полном объеме. По тринадцати из них возбуждены уголовные дела [7].

Роль таможенных органов в пресечении преступлений, связанных с контрабандой очень велика, так как таможенные органы проводят различные мероприятия и специальные операции по пресечению данных преступлений. Однако контрабандистам удается придумывать новые и более изобретательные способы перемещения незаконных товаров, поэтому таможенным органам следует разрабатывать и совершенствовать технические средства выявления незаконного товара.

Таким образом, должны быть сформированы государственные программы, позволяющие повышать показатели деятельности таможенных органов. В таких программах должны быть предприняты следующие меры, такие как улучшение информационно-технической базы, которая позволит отслеживать последовательность таможенных операций; улучшение инфраструктуры; налаживание профессиональной подготовки кадров, т.е. повысить требования к профессиональной подготовке специалистов в таможенной сфере, а также увеличить количество специалистов-кинологов.

Список использованных источников

1. Король Е. В. Роль таможенных органов в борьбе с коррупционными проявлениями в Республике Беларусь. *Конституционно-правовые основы противодействия коррупции как важнейшее условие обеспечения устойчивого социально-экономического равновесия*: сб. мат-лов круглого стола, (г. Минск, 4 марта 2017 г.). Минск: БГУ, 2017. С. 102–106.

2. Супруненко А. Н. Контрабанда как угроза национальной безопасности. *Экономический рост Республики Беларусь: глобализация, инновационность, устойчивость*: материалы III Международной научно-практической конференции (г. Минск, 19-20 мая 2010 г.). Минск: БГЭУ, 2010. Т. 2. С. 310–311.

3. Мартыненко И. Э. Проблема криминализации контрабанды культурных ценностей. *Проблемы совершенствования правовых средств и механизмов противодействия преступности в современном обществе*: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Минск, 13–14 окт. 2006 г.). Минск: БГУ, 2007. С. 71–73.

4. Уголовный кодекс Республики Беларусь: 9 июля 1999 г., № 275-З; принят Палатой представителей 2 июня 1999 г.; одобр. Советом Респ. 24 июня 1999 г.; в ред. Закона Респ. Беларусь от 18.07. 2019 г. № 220-З Нац. правовой интернет-портал Респ. Беларусь. 26.07.2019. 2/2659. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>

5. Мартыненко И. Э. Криминализация контрабанды культурных ценностей в Таможенном союзе трех государств. *Государство и право в условиях инновационного развития: теоретико- методологические и прикладные проблемы*: сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. (г. Брест, 24 июня 2011 г.). Брест: БрГУ имени А. С. Пушкина, 2011. С. 211–214.

6. О таможенном регулировании в Республике Беларусь: Закон Респ. Беларусь, 10 янв. 2014 г., № 129-З; в ред. Закона Респ. Беларусь от 19.06.2017 г., № 32-З Нац. правовой интернет-портал Респ. Беларусь. 27.06.2017. 2/2470. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=H11400129> (дата доступа: 20.11.2019).

7. Ежедневно сотрудники Оперативной таможни пресекают несколько фактов нарушения таможенного законодательства. URL: <http://www.gtk.gov.by/ru/news1-ru/view/ezhednevno-sotrudniki-operativnoj-tamozhni-presekajut-neskolko-faktov-narushenija-tamozhennogo-zakonodatelstva-12941-2019/> (дата доступа: 20.11.2019).

Самофалов Олександр Леонідович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу Академії Державної пенітенціарної служби

Русевич Катерина Олегівна

слухач 351 групи магістратури Академії Державної пенітенціарної служби

ПРАКТИКИ ЗАКОРДОННИХ КРАЇН У СФЕРІ ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ

Сьогодні регулювання у сфері захисту викривачів корупції в Україні потребує суттєвого вдосконалення з метою його приведення у відповідність із міжнародними стандартами та найкращими практиками.

Згідно зі статтею 33 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції кожна [1] Держава-учасниця розглядає можливість включення до своєї внутрішньої правової системи належних заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно й на обґрунтованих підставах повідомляють компетентним органам про

будь-які факти, пов'язані зі злочинами, передбаченими цією Конвенцією, від будь-якого несправедливого поводження.

Правовідносини у сфері захисту викривачів корупції в Україні регламентуються Конституцією України, Кримінальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кодексом законів про працю України, законами України: Про запобігання корупції, Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, Про інформацію, Про звернення громадян, Про безоплатну правову допомогу", Про адвокатуру та адвокатську діяльність, Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань. У зазначеній сфері правового регулювання також діють Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 252–V) та Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (ратифікована Законом України від 16 березня 2005 року № 2476–IV).

В українській науковій доктрині ще не накопичився матеріал, неформовані концепції щодо проблеми подолання корупції, не визначено й не оформлено підходи до визначення, сутності, функціонування інституту викривачів корупції.

Вказана проблема привертає значну увагу вчених, котрі працюють у різноманітних галузях знань. Ураховуючи це, можна виділити роботи таких авторів, як Є. В. Невмержицький, В. Д. Гвоздецький, П. О. Добродумов, М. І. Мельник, А. Ф. Зелінський, С. В. Омельченко та ін. Втім з огляду на постійну трансформацію нормативно-правової бази боротьби з корупцією та необхідність теоретичного аналізу і емпіричної оцінки впливу нових нормативно-правових актів на реальний стан суспільних відносин виникає потреба в нових наукових розробках, які стосуються правових основ регулювання статусу та гарантій захисту викривачів корупції.

Актуальним залишається питання запровадження гарантій захисту для викривачів, а тому слід дослідити практику закордонних країн, тобто питання, які саме правові та інституційні гарантії повинні бути впровадженні та зможуть створити реальний, а не декларативний захист для осіб, що викрили факти корупції.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII., (редакція - 17.03.2020), викривач -

фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання [2].

Як зазначають В.І. Василенчук та О.В. Грибовський, багато країн узяли на себе зобов'язання в межах реалізації вимог міжнародних конвенцій увести в дію закони про захист викривачів. Дедалі більше урядів, корпорацій і некомерційних організацій по всьому світу визначають процедури повідомлення та захисту для інформаторів. Така політика сприяє наявності доступних каналів для інформаторів, захищає їх від усіх форм помсти, гарантуючи, що інформація, яку вони надають, може бути використана для проведення необхідних дій [3, с. 224].

Міжнародні стандарти захисту викривачів містяться в таких міжнародно-правових актах: ст. 33 Конвенції ООН проти корупції, ст. 22 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, ст. 9 Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією. Ці нормативні акти є частиною національного законодавства України.

На думку О.Ю. Шостко, безумовним лідером щодо кількості викривачів, а отже, першою країною у світі, яка ухвалила закони у сфері їх захисту, є Сполучені Штати Америки. Як зазначають В.І. Василенчук та О.В. Грибовський, незважаючи на прописану важливість інформаторів у виявленні та припиненні корупції, тільки в чотирьох країнах Євросоюзу існує достатня законодавча база для захисту інформаторів, яку можна вважати такою, що відповідає сучасним вимогам: у Люксембурзі, Румунії, Словенії та Сполученому Королівстві Великої Британії та Ірландії [3, с. 225].

У Канаді головну роль в організаціях щодо службового викриття відіграє посадова особа, уповноважена приймати до розгляду повідомлення про відхилення у поведінці службових осіб усередині організації. Ця особа зобов'язана перевіряти та аналізувати подану інформацію у межах службового розслідування, консультувати та координувати дії викривача, складати звіти та рекомендації для керівника організації. Ця посада за канадським законодавством називається Senior Officer - старший спеціаліст. [4, с. 128].

Так, Transparency International до країн з високим рівнем захисту викривачів також відносить Австралію з майже повним рівнем захисту інформаторів в публічній сфері; Південну Корею, де визначено роль інформаторів, забезпечено високий рівень конфіденційності та матеріальну винагороду інформаторів; Румунію із законом про інформаторів, механізмом відмови працівника виконувати розпорядження керівника, які вони вважають незаконними, та анонімним повідомленням про правопорушення.

Сметаніна Н. В. відзначає, що у Південній Кореї в 2002-2013 роках Комісія з цивільних прав та боротьби з корупцією отримала 28 тисяч 246 повідомлень про порушення, внаслідок розкриття 220 випадків 60,3 млн доларів були повернуті і 6,2 млн були виплачені інформаторам як винагорода. У Японії колишній генеральний директор Оіушрш Майкл Вудфорд повідомив, як компанія приховувала величезні втрати інвестицій протягом 13 років. М. Вудфорд був звільнений у 2011 році, перш ніж компанія визнала приховування 1,5 млрд американських доларів збитків [5, с. 238].

На думку В.І. Василичука та О.В. Грибовського, проблема розвитку інституту викривачів корупції та механізму їх захисту особливо властива країнам, яким довелося жити в умовах авторитарних режимів, що використовували секретні служби безпеки й таємних агентів для стеження за своїми політичними ворогами та цивільним населенням загалом [3, с. 226]. Transparency International до таких країн відносить Німеччину, Італію, Індію, Китай, Росію й Україну.

Отже, одним з головних чинників у подоланні корупції є забезпечення належного регулювання правового захисту викривачів корупції, що полягає у прийнятті відповідного закону, створенні доступних і безпечних зовнішніх каналів розкриття інформації (зокрема, у запровадженні санкцій за порушення анонімності і конфіденційності викривача, утисків та переслідування з боку зазначених ним осіб), реформуванні судових та правоохоронних органів для дійсного захисту викривачів державою, створенні незалежного органу для розслідування повідомлень викривачів. Отже, Україна опинилася в схожій ситуації, як колись Південна Корея: має давню корупційну історію, централізовану владу і бюрократію. Проте, на відміну від Республіки Корея, механізми, які б мали зменшити корумпованість влади, вводяться вкрай повільно, а ті які й проводяться є малоефективними та не результативними. Варто зазначити, що у

країнах Південно-Східної Європи триває процес законодавчого забезпечення боротьби з корупцією із використанням механізму викривачів, що передбачає визначення їх статусу та гарантій правового й соціального захисту.

Головне місце серед шляхів удосконалення правового захисту викривачів корупції займає перспективний законопроект «Про захист викривачів корупції». Серед шляхів удосконалення правового захисту викривачів корупції також слід відзначити: політичну волю керівництва держави, єдину політику у сфері протидії корупції на всіх рівнях державного управління, імплементацію чітких механізмів та заходів державного, політичного, економічного, соціального і правового характеру, дієву та незалежну судову владу, розумну регуляторну політику, пристосовану до місцевих умов, відкритість і прозорість прийняття рішень на усіх рівнях державної влади і місцевого самоврядування.

Прийняття Закону «Про захист викривачів корупції» забезпечить створення нової ефективної системи запобігання корупції на основі міжнародних стандартів, що сприятиме зниженню рівня корупції в державі, а відтак – розвитку економіки та підвищенню добробуту громадян.

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Міжнародний документ від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 17.03.2020).
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 17.03.2020)
3. Василичук В.І., Грибовський О.В. Міжнародні принципи захисту осіб, які надають допомогу із запобігання та протидії корупції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. №4. С.223-232.
4. Загинеї З., Санжаровська Т. Проблема зворотної дії у часі кримінального процесуального закону у частині поліпшення правового становища осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. *Історико-правовий часопис*. 2018. № 1. С. 92-97.
5. Коновалова І. О., Сметаніна Н. В. Міжнародний досвід захисту викривачів корупції. *Право і суспільство*. 2018. № 3, ч. 2. С. 236-241.

ЗМІНА ПРОКУРОРОМ ОБВИНУВАННЯ В СУДІ

Статтею 131-1 Конституції України передбачено, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює підтримання публічного обвинувачення в суді [2, ст. 131-1]. З цієї конституційної норми випливає, що участь прокурора в судовому засіданні під час розгляду кримінального провадження є обов'язковою, незалежно від результату досудового розслідування: чи то до суду направлено обвинувальний акт, чи клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, чи клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, як передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України.

Завданнями кримінального провадження, визначеними ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України, є, в тому числі, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду [3, ст. 2].

Змагальність і диспозитивність, як засади кримінального провадження, сприяють тому, що сторони самостійно відстоюють свої права та законні інтереси способами, які передбачає кримінальне процесуальне законодавство, та є вільними у виборі таких способів у межах закону.

Суд, який протягом усього процесу має бути об'єктивним та неупередженим, створює необхідні для сторін умови, щоб забезпечити ефективну та якісну реалізацію ними своїх прав та законних інтересів, а також виконання покладених на них обов'язків.

Саме з реалізацією вказаних засад пов'язане право прокурора на зміну первинного обвинувачення в суді з метою зміни правової кваліфікації та/або обсягу обвинувачення у зв'язку зі встановленням нових фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа [3, ст. 338].

Питання зміни обвинувачення в суді досліджувалося Г. І. Алейниковим, який під цим поняттям розумів і зміну правової кваліфікації злочину, і виключення окремих епізодів, і зменшення його обсягу в просторі, часі, і виключення певних кваліфікуючих ознак тощо [1, с. 122]. На думку Ф. Н. Фаткуллін, зміна обвинувачення – це внесення до нього певних коригувань, що впливають на обсяг, сутність обвинувачення в способи, визначені законом [3, с. 42].

Судовий розгляд – одна з головних стадій кримінального провадження. Під час судового розгляду суд за участю сторін розглядає і вирішує справу по суті, тобто остаточно з'ясовує всі суттєві обставини кримінального правопорушення, перевіряє та оцінює докази щодо їх належності та допустимості та в результаті ухвалює вирок або постановляє ухвалу. На нашу думку, питання належного підтримання прокурорами публічного обвинувачення є актуальним та потребує вирішення проблемних питань додержання вимог закону щодо швидкого, всебічного, повного судового розгляду.

Кримінальним процесуальним законодавством прокурор наділений широкими повноваженнями при підтриманні публічного обвинувачення в суді. Однак до цього часу залишається невирішеним питання щодо підтримання прокурором обвинувачення в суді, зокрема, в разі коригування ним власної позиції, що призводить до зміни сформованого в обвинувальному акті обвинувачення. До цього часу дискусійними та суперечливими є норми, згідно з якими прокурор є самостійним у своїй процесуальній діяльності, поряд з цим чинним законодавством передбачено погодження рішення прокурора про зміну обвинувачення з прокурором вищого рівня.

З одного боку, втручання у процесуальну діяльність обвинувача, визначену у ст. 36 Кримінального процесуального кодексу України, можна розцінювати як певний тиск на його внутрішнє переконання під час підтримання публічного обвинувачення. Варто зауважити, що законодавець не надав прокурору можливості оскаржити відмову прокурора вищого рівня в погодженні обвинувального акта зі зміненним обвинуваченням. Це право прокурора вищого рівня теж має певні вияви посягання на диспозитивні засади діяльності прокурора в кримінальному провадженні. Виходячи з вищевикладеного, можна сказати, що погодження зміни обвинувачення з прокурором вищого рівня, з одного боку, є недоцільним та порушує процесуальну самостійність прокурора і необґрунтовано покладає на посадову особу зайві зобов'язання й відповідальність.

З іншого боку, в умовах сьогодення, коли Генеральним прокурором визначено курс на оновлення прокуратури та залучення нових працівників, які не мають досвіду прокурорської діяльності та, відповідно, підтримання публічного обвинувачення, наявність досить молодих кадрів місцевих прокуратур, що прийшли після її реформування протягом останніх років, погодження рішення про зміну обви-

нування з більш досвідченими прокурорами є слушним та може запобігти прийняттю незаконних та необґрунтованих рішень. До того ж вимог про наявність у кандидатів на адміністративні посади досвіду у сфері прокурорської діяльності Закон України «Про прокуратуру» не містить.

Потребують додаткового вивчення причини, порядок та правові наслідки застосування інституту зміни обвинувачення. Не досліджувалося це питання в контексті реалізації диспозитивних виявів діяльності обвинувача в кримінальному процесі, які полягають в ухваленні за своїм внутрішнім переконанням рішення щодо зміни своєї правової позиції.

Підсумовуючи викладене, зазначаємо, що проблемні питання, які виникають при зміні обвинувачення прокурором у суді, зокрема й щодо самостійності прокурора під час прийняття такого рішення, є дуже важливими. Відповіді на вказані запитання знайдуть своє відображення у подальших наукових дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Алейніков Г. І. Деякі проблеми зміни обвинувачення у стадії судового розгляду. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 120–126.
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10; № 11–12; № 13. Ст. 88.
4. Фаткуллин Ф. Н. Изменение обвинения. Москва: Юрид. лит., 1971. 164 с.

Сидор Анастасия Сергеевна,

студентка учреждения образования
«Барановичский государственный университет»

Денищик Екатерина Алексеевна,

студентка учреждения образования
«Барановичский государственный университет»

КОМПЬЮТЕРНАЯ ПРЕСТУПНОСТЬ

Компьютерное преступление – это предусмотренное уголовным законом общественно опасное действие, совершенное с использованием средств электронно-вычислительной (компьютерной) техники.

Все больше людей получают доступ к Интернету и открывают для себя его возможности. Одновременно с развитием онлайн-технологий растет актуальность защиты пользователей сети от киберпреступлений.

Компьютерные технологии развиваются достаточно быстро, приобретают большую важность. В связи с этим закреплённая категория преступлений на законодательном уровне имеет огромное значение.

Ещё в недавнем времени ни в одном из уголовных кодексов стран СНГ невозможно было найти главу под названием «Компьютерные преступления». Действующий с 2001 г. Уголовный кодекс Республики Беларусь (далее – УК) содержит ряд статей, которые предусматривают ответственность за преступления, совершенные с использованием компьютерных технологий. Законодателем определены 6 преступлений, предметом посягательства которых является компьютерная информация.

В УК выделен ряд преступлений, направленных против информационной безопасности. В частности, ст. ст. 349-355 УК закрепляется ответственность за такие преступления как несанкционированный доступ к компьютерной информации, модификация компьютерной информации, компьютерный саботаж, неправомерное завладение компьютерной информацией, изготовление либо сбыт специальных средств для получения неправомерного доступа к компьютерной системе или сети, разработка, использование либо распространение вредоносных программ, нарушение правил эксплуатации компьютерной системы или сети [2].

Состояние криминогенной обстановки по направлению деятельности подразделений в сфере высоких технологий в январе – декабре 2018 года в сравнении с прошлым годом (далее – 2017 и 2018 гг. соответственно, если не оговорено иное) свидетельствует о значительном увеличении (+53,0%; с 3 099 до 4 741) количества зарегистрированных киберпреступлений.

Более двух третей преступлений (75,6 % или 3 585; 2017 г. – 74,8 % или 2 318), выявленных в сфере высоких технологий, относятся к хищениям путем использования компьютерной техники (ст. 212 УК). Число таких преступлений, относящихся к категориям особо тяжких и тяжких, увеличилось (+2,3 %; с 43 до 44).

Количество выявленных преступлений против информационной безопасности (ст.ст. 349 – 355 УК) увеличилось в целом по республике (+48,0%; с 781 до 1 156) [1].

Подавляющее большинство преступлений в сфере компьютерной информации в Беларуси совершено лицами в возрасте 18–29 лет (60,7 %), 30 лет и старше (33,3 %). Несовершеннолетними совершено 6 % от общего числа.

Предметом преступления при несанкционированном доступе к компьютерной информации является информация, хранящаяся в компьютерной системе, сети или на машинных носителях.

Рассмотрение составов преступлений гл. 31 УК показывает, что включенными в нее нормами охраняются отношения, обеспечивающие гарантии непричинения существенного вреда нормальному функционированию компьютерной техники, сохранности компьютерной информации.

Уровень компьютерной преступности определяется во многом объективными причинами и напрямую зависит от общего уровня информатизации общества.

Таким образом, на современном этапе правовая защита от компьютерных преступлений в Республике Беларусь не в полной мере соответствует реальной ситуации:

- 1) квалификация преступлений, посягающих на информационные и компьютерные технологии по действующему уголовному законодательству Республики Беларусь (ст. 349–355 УК) в ряде случаев затруднена, неоднозначна, а то и невозможна;

- 2) посягательства, совершаемые с использованием информационных, компьютерных технологий, практически не криминализованы (исключая ст. 212 УК).

Следует отметить, что при совершении компьютерных преступлений, так же как и при совершении любых других общеизвестных видов преступлений, остаются «следы», обнаружение, фиксация и исследование которых является непременным условием при расследовании и раскрытии как данного вида преступлений, так и в борьбе с «техногенной» преступностью в целом.

Проблема компьютерной преступности приобретает все большие масштабы в настоящее время, поэтому необходимо уделять ей большее внимание. Для успешной борьбы с компьютерной преступностью необходимо привлечь специалистов в области информационных технологий и ресурсы тех слоев общества, которых затрагивает, преступная деятельность, нашедшая благоприятную среду – виртуальное пространство.

Эти методы должны носить системный характер и учитывать причины и условия совершения преступлений данного вида. Понятно, что никакие аппаратные, программные и любые другие решения не смогут гарантировать абсолютную надежность и безопасность данных в компьютерных сетях, но в то же время свести риск потерь

к минимуму возможно лишь при комплексном подходе к вопросам безопасности.

В настоящее время крайне необходимо более глубокое теоретическое осмысление нового законодательства об информационных отношениях, внесенных новелл и практики применения.

Список использованных источников

1. Статистика УРПСВТ за 2018г. URL: <https://www.mvd.gov.by/ru/page/upravlenie-po-raskrytiyu-prestuplenij-v-sfere-vysokih-tehnologij-upravlenie-k/statistika-urpsvt> (дата доступа: 28.11.2019).

2. Уголовный кодекс Республики Беларусь: принят Палатой представителей от 02.06.1999 г. № 275-З. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275> (дата доступа: 28.11.2019).

Сіводін Олександр Олександрович,

аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

ВІДКРИТІ ТОРГИ ЯК ПРОЦЕДУРА ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

Світова практика доводить, що у розвинених економічних країнах державні замовлення широко використовуються як один з елементів системи підтримки економічної і соціальної стабільності, забезпечення поступового зростання економіки. На цьому ринку через систему контрактів устанавлюються і реалізуються економічні й договірні зв'язки держави замовника з господарюючими суб'єктами різних форм власності.

Замовник має здійснювати процедури закупівлі, передбачені Законом України «Про публічні закупівлі» [1], шляхом використання електронної системи закупівель. Подання інформації під час проведення процедури закупівлі здійснюється в електронному вигляді через електронну систему закупівель.

Електронна система закупівель – інформаційно-телекомунікаційна система, що забезпечує проведення процедур закупівель, створення, розміщення, оприлюднення та обмін інформацією і документами в електронному вигляді, до складу якої входять веб-портал Уповноваженого органу, авторизовані електронні майданчики, між якими забезпечено автоматичний обмін інформацією та документами. [1]

Закон України «Про публічні закупівлі» встановлює правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади. Метою цього закону є забезпечення ефективного та прозорого здійснення

закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання виявам корупції у цій сфері, розвиток добро-совісної конкуренції.

Крім того, в ньому містяться основні положення функціонування електронних державних закупівель; встановлюються загальні технічні вимоги та вимоги безпеки до електронної системи закупівель; надається визначення авторизованого електронного майданчика. Статтею 12 встановлено, що закупівля може здійснюватися шляхом застосування однієї з таких процедур: відкриті торги, конкурентний діалог, переговорна процедура закупівлі [1].

Відкриті торги є основною процедурою закупівлі. Оцінка тендерних пропозицій проводиться автоматично електронною системою закупівель на основі критеріїв і методики оцінки, зазначених замовником у тендерній документації, та шляхом застосування електронного аукціону. Критеріями оцінки є:

- у разі здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг, що виробляються, виконуються чи надаються не за окремо розробленою специфікацією (технічним проектом), для яких існує постійно діючий ринок, – ціна;
- у разі здійснення закупівлі, яка має складний або спеціалізований характер (у тому числі консультаційних послуг, наукових досліджень, експериментів або розробок, дослідно-конструкторських робіт), – ціна разом з іншими критеріями оцінки, зокрема, такими як: умови оплати, строк виконання, гарантійне обслуговування, експлуатаційні витрати, передача технології та підготовка управлінських, наукових і виробничих кадрів.

До початку проведення електронного аукціону в електронній системі закупівель автоматично розкривається інформація про ціну та перелік усіх цін пропозицій, розміщений у порядку від найнижчої до найвищої ціни без зазначення найменувань та інформації про учасників.

У разі якщо для визначення найбільш економічно вигідної тендерної пропозиції, крім ціни, застосовуються й інші критерії оцінки, в тендерній документації визначається їх вартісний еквівалент або питома вага цих критеріїв у загальній оцінці тендерних пропозицій. Питома вага цінового критерію не може бути нижчою ніж 70 відсотків, крім випадку застосування процедури конкурентного діалогу.

Після оцінки пропозицій замовник розглядає тендерні пропозиції на відповідність вимогам тендерної документації з переліку учасників, починаючи з учасника, пропозиція якого за результатом оцінки

визначена найбільш економічно вигідною. Строк розгляду тендерної пропозиції, яка за результатами оцінки визначена найбільш економічно вигідною, не повинен перевищувати п'яти робочих днів з дня визначення найбільш економічно вигідної пропозиції. Строк розгляду тендерної пропозиції може бути аргументовано продовжено замовником до 20 робочих днів. У разі продовження строку розгляду тендерної пропозиції замовник оприлюднює повідомлення в електронній системі закупівель.

У разі відхилення тендерної пропозиції, що за результатами оцінки визначена найбільш економічно вигідною, замовник розглядає наступну тендерну пропозицію з переліку учасників, що вважається найбільш економічно вигідною.

За результатами розгляду та оцінки тендерної пропозиції замовник визначає переможця та приймає рішення про намір укласти договір згідно із законом.

Список використаних джерел

1. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 р. № 922-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення: 18.03.2020).

Смаль Інна Анатоліївна,

аспірантка Академії Державної пенітенціарної служби

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ ЯК ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Роль і значення інформаційних технологій у суспільних відносинах, і зокрема в кримінально-процесуальних процесах, достатньо велика і постійно зростає. Суспільство активно використовує різні електронні носії інформації. Таке використання пов'язане зі зберіганням, передачею, обробкою інформації, а також іншими засобами використання інформації, яка охороняється законом. Але незважаючи на позитивні наслідки і ефекти розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, доцільно зазначити і певні негативні моменти. Комп'ютерні технології відкривають нові горизонти можливостей для вчинення різних видів злочинів. З середини XX століття зростає зацікавленість учених до досліджень правової природи такого специфічного засобу доказування «як документ». Предметом наукових дискусій стало визначення самого поняття «документ», його співвідношення з іншими доказами, письмовими або речовими.

Більшість учених криміналістів того часу схилялися до думки, що «писемність» є обов'язковою ознакою документа. З цього приводу В. Дорохов зазначає, що тільки писемність радянським правом визнана тією формою, яка може забезпечити однозначне розуміння змісту документа [4, с. 53–60]. Інститут доказування в контексті нових інформаційних технологій історично з'явився вже в 70-х роках ХХ століття, коли домінантною точкою зору була така, що ототожнювала машинний документ і письмові докази. У радянські часи вперше питання використання документів, які були створені за допомогою електронно-обчислюваних машин, було врегульовано Інструктивними вказівками Держарбітражу СРСР від 29.06.1979 N І-1-4 "Про використання в якості доказів документів, представлених за допомогою електронно-обчислювальної техніки". Так, суди приймали, досліджували та оцінювали як письмові докази документи, виготовлені з допомогою будь-яких технічних засобів. Якщо копії документів викликали сумнів, то суд мав право витребувати оригінали документів [3]. З того часу «машинні документи» перестали бути винятково текстовими документами. Електронні носії інформації на сьогодні можуть містити різноманітну інформацію: текстову, графічну, звукову, аудіовізуальну.

Поняття інформації, яка зберігається в електронній формі вперше згадується саме в американському законодавстві, а саме в Федеральних правилах цивільного процесу. Фактично ототожнювалася цифрова та електронна інформація, вводилося визначення ESI (інформація, що зберігається в електронному вигляді), методи пошуку електронної інформації, копіювання та її зберігання [5].

В Україні законодавчо закріплено поняття електронних доказів з прийняттям в 2017 році Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України». У названих нормативно-правових документах міститься загальне визначення електронних доказів. Так, електронними доказами є інформація у цифровій формі, що містить дані про обставини у справі: електронні документи, веб-сайти, текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі.

Законодавство до цього часу оперувало поняттям «електронний документ», який з'явився в правовому полі України у зв'язку з прийняттям законів України «Про електронний цифровий підпис» та «Про електронні документи та електронний обіг».

Тому сьогодні залишається актуальною проблема виникнення правової природи, а також нормативного визначення і можливості

використання в кримінальному, процесуальному доказуванні «електронних доказів». Законодавчо закріпленого визначення електронних доказів у КПК України не має, а в юридичній літературі серед науковців у назві таких доказів та розумінні їх правової природи існують різні думки. Для доказів, що мають електронний формат, науковцями використовуються різні тлумачення, а саме, «електронні документи», «цифрові докази», «електронні докази», «комп'ютерні докази», «кібердокументи», «цифрові джерела інформації», але найбільш вживаною є категорія «електронні докази».

На нашу думку, відсутність чіткого закріплення поняття електронних доказів у кримінальному процесуальному законодавстві, визначення їх видів, критеріїв належності та допустимості в розкритті окремих видів злочинів потребує подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 01.03.2020 р.: відповідає офіц. тексту. Київ: Алерта 2020. 332 с.
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19> (дата звернення: 06.02.2020).
3. Про використання в якості доказів документів, представлених за допомогою електронно-обчислювальної техніки. Інструктивні вказівки Держарбітражу СРСР від 29.06.1979 N І-1-4.
4. Дорохов В. Понятие документа в советском праве. *Правоведение*. 1982. № 2. С. 53–60.
5. Electronically Stored Information. URL: <http://www.techopedia.com/definition/1013/electronically-stored-information-esi>. (дата звернення: 08.02.2020).
6. Сіренко О. Електронні докази у кримінальному провадженні. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності*. 2019. № 4. С. 209–210.

Сташків Богдан Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права Академії Державної пенітенціарної служби

ГАРАНТІЇ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ТРУДНОЩІ В РЕАЛІЗАЦІЇ

Науковці під гарантіями права на соціальне забезпечення в більшості випадків розуміють передумови, умови та засоби, за допомогою яких особа може реалізувати суб'єктивне право на той чи інший вид соціального забезпечення. Гарантії, як правило, розглядаються в

статичі, а не в динаміці. Механізм реального функціонування гарантій цього права практично є малодослідженим.

Плацдармом для вибудови системи гарантування фактичної можливості користуватися правом на соціальне забезпечення слугує належність країни до правових і соціальних держав. Концепції таких держав досить детально описані за кордоном та постійно вивчаються українськими вченими. На жаль, за роки незалежності Україна так і не змогла стати на шлях побудови правової та соціальної держави, хоча відповідні ідеї задекларовані в багатьох документах і в тому числі Конституції України (ст. 1) [1]. Не вдалося втілити в життя принципи верховенства права та розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, суди і далі залежать від виконавчої влади, відсутня дійова система контролю за дотриманням законності в діяльності державних органів, продовжується практика прийняття фінансово незабезпечених законів, що не можуть гарантуватися державою, громадяни ухиляються від виконання своїх податкових зобов'язань тощо. Українська економіка є надзвичайно слабкою та соціально не зорієнтованою на людину та не здатна забезпечити особі гідне життя (сьогодні соціальними визнаються країни, де річний прожитковий мінімум на душу населення становить десять тисяч доларів). На фоні цього забезпечити гарантування права на соціальне забезпечення дуже проблематично.

До передумов, що сприяють безпосередньому користуванню правом на соціальне забезпечення, належать економічні, політичні, які включають соціальні та ідеологічні, та організаційні гарантії, їх ще називають загальними гарантіями. Недостатність чи відсутність деяких факторів цих гарантій ускладнює або робить неможливим реалізацію права людини на соціальне забезпечення за допомогою юридичних засобів. До уваги беруться тільки позитивні фактори.

До економічних гарантій доцільно віднести: умови, які забезпечують стабільність і подальший розвиток економіки та щорічне зростання ВВП на душу населення; соціальну спрямованість економіки за допомогою специфічних методів державного управління нею; можливість за результатами економічної діяльності акумулювати достатні фінансові ресурси для забезпечення гідного рівня життя людей у працездатному і непрацездатному віці та реалізацію необхідних соціальних програм у сфері соціального забезпечення. На сьогодні можливості української економіки в указаній сфері обмежені: держава не спроможна задовольнити потреби людей на рівні реально визна-

ченого прожиткового мінімуму, коштів на реалізацію загальнодержавних та регіональних соціальних програм виділяється значно менше, ніж потрібно, окремі види матеріального забезпечення через фінансові труднощі зовсім не надаються або надаються не в повному обсязі, у зв'язку з постійними інфляціями купівельна спроможність призначених соціальних виплат з роками суттєво зменшується, а періодичні індексації їх не компенсують. Ці та інші фактори економічного характеру не гарантують на належному рівні право людини на конкретні види соціального забезпечення.

Політичними гарантіями є фактори, які впливають на політичну систему країни і від яких залежить соціальна політика, яка проводиться в державі, та вибір її моделі і відповідної ідеології у соціальній сфері. В Україні відсутні традиційні політичні партії, а наявні патронатні чи персональні партії перебувають на службі певних олігархів. Виборці піддаються різним маніпуляціям та популістським гаслам і в загальній масі не здатні тверезо оцінити наявну політичну ситуацію, не стоять на державницьких позиціях, голосують «по приколу», за матеріальну вигоду чи за компанію або під впливом емоцій. В Україні відсутні політична стабільність і сильна державна влада, що здатна вести ефективну соціальну політику в сфері соціального забезпечення. Олігархи підпорядкували собі цілі галузі економіки, ЗМІ, окремі органи влади та правоохоронні органи. У таких умовах важко вести продуману соціальну політику в інтересах більшості населення.

Складовими політичних гарантій права на соціальне забезпечення є соціальні та ідеологічні гарантії, які взаємопов'язані та реалізуються в соціальній політиці, яку проводять політичні сили, що здійснюють державну владу нині. Соціальні гарантії становлять заходи, які спрямовані на соціальну стабільність у суспільстві, соціальний мир між різними верствами населення, створення додаткових робочих місць, підтримку самозайнятих громадян, боротьбу з безробіттям та бідністю, матеріальну підтримку вразливих груп, становлення справедливого співвідношення між мінімальною заробітною платою, мінімальною пенсією та соціальною допомогою і прожитковим мінімумом, соціальний захист сім'ї з дітьми та інше. Основу ідеологічних гарантій права на соціальне забезпечення становлять різні концепції моделей соціального забезпечення (ліберальної, консервативної, соціал-демократичної та інших), залежно від яких здійснюється соціальна політика владних політичних партій тих чи інших соціальних груп.

Організаційні гарантії права на соціальне забезпечення визначають мережу, структуру, кадрове забезпечення, матеріально-технічне оснащення установ соціального захисту населення, а також діяльність цих органів і відповідних громадських організацій зі сприяння в реалізації громадянами належних їм прав у сфері соціального забезпечення згідно зі своєю компетенцією. Останнім часом звертається увага на оптимізацію цих органів, оснащення їх сучасною технікою, упровадження інформаційних технологій у діяльність посадових осіб, розробку і реалізацію програм щодо соціального захисту окремих категорій осіб. Обмаль грошових засобів не дає змоги на належному рівні проводити організаційні заходи зі сприяння особам в реалізації їх прав та той чи інший вид соціального забезпечення.

Другу групу становлять юридичні гарантії права на соціальне забезпечення. Їх визначають як правові засоби, за допомогою яких за сприяння держави і наявності відповідних передумов (загальних гарантій) особа може реалізувати в різних формах належні їй права в сфері соціального забезпечення. Юридичні гарантії безпосередньо входять до елементів механізму правового регулювання відповідних суспільних відносин і діють комплексно і в більшості випадків носять процедурно-процесуальний характер. Метою юридичних гарантій є недопущення перешкод у користуванні особою правами в сфері соціального забезпечення, а у разі їх виявлення оперативно усувати в судовому чи позасудовому порядку. Юридичні гарантії права на соціальне забезпечення досить розгорнуто досліджені в спеціальній літературі, і тому ми спробуємо зупинитись на деяких моментах забезпечення цих гарантій.

Основоположними серед юридичних гарантій є принципи права соціального забезпечення, міжнародні стандарти в сфері соціального забезпечення, конституційний механізм захисту права на соціальне забезпечення. Перші вказують на бажане і справедливе правове регулювання соціально забезпечувальних правовідносин, другі – на рівень (обсяг) соціального забезпечення відповідно до міжнародних рекомендацій, а треті – на конституційні засади, які обов'язково враховуються під час розробки та прийняття правових актів. Через брак матеріальних ресурсів, надання переваги окремим категоріям осіб, необдуманий перерозподіл доходів, непрофесіоналізм посадових осіб, несвоєчасне реагування на соціальні виклики забезпечити ці гарантії повною мірою важко, що негативно впливає на стан фактичного використання наявних прав на той чи інший вид соціального забезпечення.

В основу розділу II Конституції України покладена радянська теорія єдиної правової природи особистих, політичних та соціально-економічних прав. Для реалізації перших двох груп конституційних прав і свобод (ст. 27–40 Конституції України) необхідно, щоб держава не заважала громадянам вільно розпоряджатися ними, а для третьої групи (ст. 41–54 Конституції України) потрібні значні матеріальні ресурси, які залежать від стану української економіки, та постійне виконання обтяжливих фінансових зобов'язань. Саме це вказує на суттєву відмінність особистих і політичних прав і свобод, з одного боку, та економічних, соціальних і культурних прав, з іншого. Виходячи з буквального тлумачення ч. 3 ст. 22 Конституції України з 28 червня 1996 року під час прийняття нових законів у сфері соціального забезпечення або внесення змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу наявного права на соціальний захист (ст. 46 Конституції України) [1], а значить не можна проводити реформи в сфері соціального забезпечення, які завжди ведуть до зміни змісту та обсягу наявних прав. Наприклад, під час проведення пенсійної реформи було суттєво збільшено пенсійний вік та тривалість страхового стажу, зменшено величину оцінки одного року страхового стажу, скасовано достроковий вихід на пенсію, обмежено максимальний розмір пенсії і багато чого іншого. Указане конституційне положення на сьогодні не розглядається як конституційна гарантія права на соціальний захист, є декларативним і може бути поширеним лише на особисті і політичні права особи. Соціально-економічні права слід розглядати як побажання (декларації), які спрямовані в майбутнє і не можуть у певних випадках підлягати судовому захисту. Право не може бути вище економіки і повинно завжди враховувати її стан.

Деякі заперечення викликає конституційна гарантія права на соціальне забезпечення, що закріплена в ч. 3 ст. 46 Конституції України. Вона передбачає, що пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, які є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [1]. Ця норма акцентує увагу не на реальний, а нормативно встановлений маніпулятивний шляхом прожитковий мінімум. Хоча декларується, що з 2005 року соціальні виплати здійснюються на рівні встановленого прожиткового мінімуму, але не було жодного випадку його відповідності реальному. Така маніпуляція викликає лише озлобленість населення стосовно владних структур.

Ще одна конституційно-правова гарантія права на соціальне забезпечення зафіксована в ст. 48 Конституції України, в якій указано, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло [1]. Ця стаття побудована на суб'єктивному оціночному понятті «достатній». Об'єктивний критерій цього поняття вказаний у Додатку до постанови КМУ від 11 жовтня 2016 року № 780 [2], в якому перераховані набори предметів харчування, продовольчих товарів і послуг для основних соціальних і демографічних груп і які використовуються при розрахунку прожиткового мінімуму. Аналіз цих наборів приводить до висновку, що під достатнім рівнем життя законодавець розуміє рівень фізіологічного виживання.

Конституційною гарантією права на соціальне забезпечення вважається надання медичної допомоги в державних і комунальних закладах охорони здоров'я безоплатно і заборона скорочувати мережу цих закладів (ч. 3 ст. 49 Конституції України). На практиці медичні заклади піддаються систематичній оптимізації, а лікування можливе при закупівлі хворими за свої кошти ліків, необхідних витратних матеріалів. Незважаючи на рішення Конституційного Суду України, лікування в таких закладах значною мірою є платним. Указана гарантія не діє. Наведені приклади показують, що конституційно-правові гарантії права на соціальне забезпечення не сприяють особам ефективно та безперешкодно реалізувати належні їм права в сфері соціального забезпечення.

Серед гарантій права на соціальне забезпечення особливе місце посідають так звані державні соціальні стандарти, між якими виділяється базовий – прожитковий мінімум, який є основою для формування системи соціальних стандартів і гарантій. Він офіційно встановлюється КМУ і щорічно затверджується ВРУ. За результатами п'ятирічного моніторингу Мінсоцполітики України прожитковий мінімум вдвічі менший, ніж фактична вартість закладених у ньому наборів товарів та послуг. Вважаємо, що ми повинні керуватися двома різними поняттями: прожитковим мінімумом та рівнем гарантованого забезпечення прожиткового мінімуму. Перший, що є реальним, обраховується спеціально створеним для цього органом (комісією), до якого обов'язково входять представники профспілок та інших громадських організацій, і отриманий результат ніким не затверджується, а другий – устанавлюється КМУ з урахуванням фінансових можливостей держави і щорічно за-

тверджується ВРУ. Стан економіки ще тривалий час не дозволить державі забезпечити своїх громадян реальним прожитковим мінімумом. Гарантований рівень забезпечення прожиткового мінімуму є більшою гарантією права на соціальне забезпечення, ніж офіційно встановлений і занижений у кілька раз прожитковий мінімум.

Вихід на пенсію супроводжується різким зниженням доходів та зміною звичного способу життя. Щоб зменшити негатив від цього, пропонується запровадити накопичувальну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Теоретично її введення може бути гарантією значного покращення добробуту пенсіонерів. Багато країн, які її вводили, пізніше від неї відмовилися. Міжнародні експерти МВФ застерегли Україну від передчасного і необдуманого запровадження цієї системи. Наперекір їхнім міркуванням в Україні цю систему хочуть запровадити. Її сутність полягає в тому, що пенсійні внески працюючих в обов'язковому порядку спрямовуватимуться до Накопичувального фонду, а звідси вже без втручання держави під особисту відповідальність застрахованої особи до приватних компаній з управління активами і вже без державних гарантій будуть здійснюватися їх виплати. Якщо держава змушує працівника в обов'язковому порядку брати участь у накопичувальній системі (сплачувати внески), то логічно, щоб вона була зобов'язана гарантувати пізніше виплати у визначеному розмірі. Оскільки це не передбачається, то вказана система буде зведена до чергової фінансової афери [3, с. 123–128].

Таким чином, на сьогодні право на соціальне забезпечення не є достатньо забезпечене економічними, політичними, організаційними та юридичними гарантіями. Побудова правової держави вимагає внесення змін до Конституції України, зокрема, переведення соціально-економічних прав у систему програмних положень. Потребує зміни правовий механізм визначення прожиткового мінімуму та легалізація терміна «рівень забезпечення прожиткового мінімуму».

Список використаних джерел

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення: постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2016 р. № 780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF> (дата звернення: 18.02.2020).
3. Сташків Б. І. Право соціального забезпечення. Особлива частина: навч. посіб. Чернівці: Десна, 2018. 1092с.

Тименко Марія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Сьогодні головні завдання школи докорінно змінюються в порівнянні із завданнями минулого століття. Вони полягають не в тому, щоб дати учневі певну освіту в синтетичній капсулі, а щоб озброїти вмінням функціонувати в умовах, коли знання і технології змінюються набагато швидше, ніж покоління людей. У цих умовах зростає значення вміння самонавчання. Самонавчання стає необхідним у пристосуванні до змінних потреб ринку праці. Для навчання у XXI столітті характерний постійний розвиток особистості, її здібностей, талантів, навичок, тобто навчання протягом життя. Одними із завдань, які ставлять перед собою середні навчальні заклади Великої Британії у процесі навчання та виховання учнів, є: самоусвідомлення (розуміння своїх сил, потреб, інтересів, прагнень і цінностей, вміння приймати рішення (розуміння того, як приймати рішення стосовно своїх можливостей) та навички самонавчання учнів, наприклад, коли учень планує власне навчання і потім самостійно вчиться згідно з розробленим планом. Приготувати до самонавчання – це вироблення вміння пошуку і критичного використання джерел інформації (від бібліотек до Інтернету), навчання аналізу і синтезу даних. При цьому змінюється роль вчителя – він не стільки постачає знання, скільки допомагає учневі творити і реалізовувати програми.

Одна із ключових компетентностей, запропонованих Європейською Комісією в документі «Пропозиція для Рекомендаційної Ради щодо ключових компетентностей для навчання протягом життя» від 17.01.2018, є цифрова компетентність, яка включає в себе впевнене, критичне та відповідальне використання та взаємодії з цифровими технологіями для навчання, взаємодія у суспільстві. Вона включає в себе інформаційну грамотність, спілкування та співпрацю, створення цифрового контенту (включаючи програмування), безпеку (включаючи цифрове благополуччя та компетенції, пов'язані з кібербезпекою) та вирішення проблем. Основними знаннями, вмінням та навичками, пов'язаними з цією компетенцією є розуміння, як цифрові технології можуть підтримувати спілкування, творчість та інновації, а також усвідомлювати їх можливості, обмеження, результати та ри-

зики, розуміння загальних принципів, механізмів та логіки, що лежать в основі розвитку цифрових технологій, і знати основну функцію та використання різних пристроїв, програмного забезпечення та мереж. Учні повинні застосовувати критичний підхід до обґрунтованості, надійності та впливу інформації та даних, доступних цифровими засобами, та володіти знаннями правових та етичних принципів, пов'язаних із використанням цифрових технологій. Англія є першою країною у світі, яка запровадила обов'язкове комп'ютерне програмування, ІКТ у національному курикулумі на початковому та середньому рівнях (у навчальних закладах).

Середня освіта у Великій Британії постійно розвивається і вдосконалюється. П'ять тенденцій можна визначити в обов'язковій освіті у Великій Британії: подолання різниці досягнень між різними учнями, збільшення кількості учнів, зменшення кількості людей, які проходять початкову підготовку вчителів, зростаюче використання технологій та зміна рівня шкільної автономії та різноманітності. Ці тенденції формують три чинники: зростання населення, нерівність та зміна ринку праці.

Сучасні технології все частіше застосовуються в школах, у класі. Технології можуть бути використані для підтримки різних методів навчання. Більшість викладачів використовують технології для доповнення наявних методів навчання. Дослідження показали, що технології самі по собі не покращують навчання учнів: вплив на навчання студентів залежить від того, як ці технології використовує вчитель. Школи використовують технологію для моніторингу відвідувань, обміну інформацією між персоналом, обліковими даними, записами та управління фінансами.

Виявлено, що відповідно до документа «Освітня майстерність скрізь» (2016 рік березень) відділу освіти «Освіта є відмінною рисою цивілізованого суспільства, двигуна соціальної справедливості та економічного зростання, основи нашої культури та найкращої інвестиції, яку ми можемо зробити в майбутнє нашої країни. Чим краще освічене наше суспільство, тим краще, більш згуртовано, продуктивне та інноваційне. Це є життєво важливим для позиції Великої Британії в 21 столітті. Наша система освіти повинна конкурувати з тими, хто навколо світу».

Відповідно до документа Відділу освіти «Стратегія відділу освіти 2015-2020. Освіта світового рівня та турбота» існує три системні цілі, до яких спрямовані освітні та системи соціальної допомоги,

і дванадцять стратегічних пріоритетів, на яких зосереджується Департамент. Цей документ визначає плани уряду щодо надання висококваліфікованої освіти в будь-якому місці з тим, щоб «кожна дитина та молодь могли отримати доступ до світового рівня освіти, досягаючи всіх своїх можливостей незалежно від місця розташування, попереднього досягнення та походження». Ці три цілі є: безпека та добробут, відмінна освіта всюди, підготовка до дорослого життя.

З'ясовано, що підходи до реформ лежать у п'яти основних принципах, які визначають, як уряд реалізує цю програму: спочатку діти та молодь (забезпечення дітей та молоді разом з їхніми сім'ями та опікунами, які задоволені якістю системи освіти та служби дітей); високі очікування щодо кожної дитини (забезпечує підтримку та виклик, щоб кожна дитина в кожній області могла досягти безкомпромісно високих стандартів); результати, а не методи (встановлення розтягування, добре вимірювані результати та надання фахівцям можливостей визначити, як їх досягти, за допомогою інноваційних місцевих рішень); підтримувана автономія (вирівняти фінансування, контроль, відповідальність та підзвітність в одному місці, як можна ближче до передової лінії, забезпечити інститути можуть співпрацювати та отримувати доступ до необхідної їм підтримки, щоб досягти успіху); відповідність потребам і продуктивності (забезпечити, щоб заклади реагували на зміни та потреби користувачів та продуктивність – автономія може бути зароблена і втрачена, при цьому найбільш успішні лідери заробляють свою автономію, розширюють свій вплив і навпаки).

Ткаченко Олександр Григорович,

кандидат юридичних наук,
заступник начальника кафедри тактико-спеціальної підготовки
Академії Державної пенітенціарної служби;

Кондратенко Наталія Валеріївна,

слухач магістратури Академії Державної пенітенціарної служби

ЩОДО ПИТАННЯ НАДАННЯ ПРАВА ГРОМАДЯНАМ НА ВОЛОДІННЯ ТА КОРИСТУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Хвилюючі кожного громадянина події, що відбуваються на території України, пов'язані з «Революцією гідності», анексією Криму, агресією на Сході України, викликають потребу поставити на порядок денний розгляд питання щодо легалізації вогнепальної зброї.

Отже, слід розглянути детальніше всі за і проти питання, що стосуються прав громадян на володіння вогнепальною зброєю. До аргументів, якими варто апелювати щодо заперечення надання права громадянам на володіння та користування вогнепальною зброєю, слід віднести такі: зростання рівня злочинності; можливе потрапляння зброї до рук злочинців.

У свою чергу до аргументів, якими слід апелювати щодо надання права громадянам на володіння та користування вогнепальною зброєю, слід віднести такі: в умовах агресії Росії проти України ми маємо бути готовими для здійснення збройного опору агресору; навіть при відповідно працюючих органах поліції кожна людина має право на необхідну оборону, право сама, власними силами захищати себе, своїх близьких, співгромадян, майно та т. ін. від злочинних посягань. Це природне право людини [1, с. 77–84].

Очевидно, що головною віхою у цій дискусії є те, що зростання рівня насильницької злочинності можливе за умови, якщо громадянам нададуть право на володіння та користування зброєю. Проте, проаналізувавши практику країн, слід зазначити, що цей аргумент не знайшов своє підтвердження.

Наприклад, після того, як носіння та використання зброї було офіційно легалізовано в Естонії, через недоцільність штат поліції було скорочено майже вдвоє. Також слід зауважити, що в Естонії, за статистикою, смертність людей від вогнепальної зброї не більше 100 чоловік, де більша частина вчиняє самогубство.

Подібна ситуація наявна і в інших країнах, які легалізували носіння та використання вогнепальної зброї. Наприклад, Швейцарія входить до низки країн з найнижчим рівнем злочинності.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що легалізація носіння та використання зброї є тим фактором, що стримує насильницьку злочинність.

Станом на сьогодні в Україні наявно більше 2,5 млн одиниць офіційно зареєстрованої зброї, включно з мисливською зброєю.

Нині в Україні на руках у населення перебуває більше 2,5 млн одиниць офіційно зареєстрованої зброї. Проте ця цифра зростає прискореними темпами, і це пов'язано з початком фактичної війни на Сході. Про великі темпи цього явища свідчать показники вартості нелегальної зброї на підпільному ринку. Якщо ще рік тому автомат АКМ коштував тут приблизно 1500 дол. США, то сьогодні Інтернет

забитий пропозиціями з вартістю 400–500 дол. США. Так само різко впала вартість пістолетів ПМ та ТТ.

Важливим є той факт, що, за статистикою, використання зброї як знаряддя вбивства фіксується приблизно у 1 % випадках. Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що зброя вже давно знаходиться в руках злочинців, проте правослухняні громадяни позбавлені її. Це дає переваги злочинцям у порівнянні з правослухняними громадянами [2, с. 13–18].

Тепер слід розглянути доводи «за». Російська агресія проти України, особливо на першому етапі, коли української армії фактично не існувало, в умовах неозброєності народу створила ситуацію, яка мало не закінчилась національною катастрофою – знищенням України як незалежної держави, її розколом. Нелюдськими зусиллями рівень цієї загрози на сьогодні суттєво зменшений, але не ліквідований у цілому.

Слід розуміти, що наша держава повинна бути готова на опір у будь-яку мить. Народ повинен мати можливість зі зброєю в руках боронити незалежність та державний суверенітет України. Можна провести паралель між відмовою України від ядерного потенціалу й агресією Росії проти України, та питанням про озброєність народу для відсічі агресії.

На нашу думку, прийняття закону, який легалізує та врегулює порядок носіння та застосування вогнепальної зброї громадянами, стане вагомим кроком до створення національної армії, яка буде здатна на оборону.

Чинна Конституція України в ч. 2 ст. 27 закріпила право «захистити своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Право на необхідну оборону із застосуванням, у межах дотримання умов правомірності, вогнепальної зброї передбачено і ст. 36 Кримінального кодексу України.

Проаналізувавши, як радянська влада ставилася до факту знаходження зброї в руках громадян, слід зазначити, що виробилася викривлена модель слідчих і судових органів СРСР до інституту необхідної оборони. Таку модель можна відобразити таким чином: «Якщо є потерпілий – має бути винний».

Чисельні постанови Пленуму Верховного Суду СРСР, які були спрямовані на цивілізоване застосування цього кримінально-правового інституту, не приводили до бажаного наслідку. Причина цього зрозуміла – за наявності ідеологічної основи, яка суперечить нормі закону, реалізовуватись буде не закон, а ідеологічна установка.

На сьогодні в питанні застосування ст. 36 КК ситуація в Україні трохи виправилась, однак практика не позбавилась негативного впливу радянського минулого. Реально перейти до цивілізованої реалізації права на необхідну оборону від злочинного посягання можна лише шляхом прийняття закону, який дозволяє володіти та скрито носити короткоствольну вогнепальну зброю. Чисельні дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців чітко підтверджують наявність взаємозв'язку між рішенням злочинця вчинити напад та очікуванням ним можливості опору з боку жертви. Чим вище можливість опору – тим менше реальність нападу.

У США у власності 65–60 млн громадян перебуває близько 200 млн одиниць вогнепальної зброї. З цієї кількості приблизно 30–35 млн громадян володіють 60–70 млн одиниць короткоствольної нарізної зброї [3, с. 240–250].

Із загальної кількості власників короткоствольної вогнепальної зброї 13 % її застосовували з метою самооборони.

Відомий криміналіст Гері Клеєк на початку 90-х років XX ст. провів досить цікаве дослідження щодо застосування громадянами США вогнепальної зброї в рамках реалізації права громадян на необхідну оборону.

Так, за підсумками дослідження вогнепальна зброя як засіб оборони використовується протягом року більше 2,5 млн разів. Цей показник у 3–5 разів перевищує кількість застосування зброї у кримінальних цілях. Статистичні дані свідчать, що власники вогнепальної зброї набагато рідше стають жертвами кримінального насильства та грабежу. Цікавим є також той факт, що незважаючи на таку кількість випадків застосування зброї, до реального кровопролиття доходить надзвичайно рідко. Злочинці отримували поранення лише в 1 % випадків, а гинули лише у 0,1 % випадків [4, с. 188–191].

Одночасно цікавим є і те, що громадяни законно застосовують короткоствольну вогнепальну зброю з метою самооборони частіше, ніж її застосовують поліцейські. Помилка під час застосування вогнепальної короткоствольної зброї громадянами становить 2 %, тоді як у поліцейських – 11 %.

Так, у сукупності, всі вищезгадані факти ще раз підтверджують важливість надання громадянам права на володіння та скритне носіння короткоствольної вогнепальної зброї [5, с. 45–51].

Таким чином, зваживши всі за і проти щодо надання громадянам права на володіння та користування вогнепальною зброєю, слід зазначити, що всі наведені нами факти є дійсно суттєвими і вимагають ретельного дослідження. На нашу думку, варто окремо дослідити зарубіжний досвід щодо надання громадянам права на носіння та використання зброї, адже у більшості країн він є позитивним.

Список використаних джерел

1. Фріс П. Л. Право громадян на зброю «pro et contra». *Наше право*. 2015. № 5. С. 77–84.
2. Крушельницька Г. Л. Проблемні питання переходу права власності на зброю в порядку спадкування. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 13–18.
3. Холбрук С. Право народу на зберігання та носіння зброї: друга Поправка Біллю про права США. *Право США*. 2013. № 1–2. С. 240–250.
4. Белінський Ю. Є. Поняття «зброя» та його нормативне визначення. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 188–191.
5. Васильєв І. В. Сфера обігу зброї: позитивні зобов'язання держави щодо забезпечення прав людини. *Наше право*. 2014. № 7. С. 45–51.

Усенюк Юлія Олегівна,

аспірантка Академії Державної пенітенціарної служби

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням є одним з механізмів досягнення цілей та завдань Кримінального кодексу України, зокрема, щодо запобігання злочинам, без застосування до особи покарання. Так, у певних випадках виправлення злочинця буде більш успішним при взаємодії з соціумом без втрати соціальних зв'язків, натомість застосування покарання, пов'язаного з обмеженням свободи людини, може не справити необхідного впливу.

Як альтернатива покаранню у виді позбавлення волі на невеликий термін умовне засудження започатковано в другій половині XIX сторіччя. Бельгія перша країна, яка на законодавчому рівні зафіксувала порядок умовного засудження. Можливість досягнення мети покарання за допомогою мінімального кримінально-правового примусу сприяла поширенню цього інституту у всьому світі [1, с. 8]. У науковому доробку вітчизняних учених здійснювалися дослідження інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. Серед вагомих наукових досліджень вітчизняних учених слід відзначити

праці Тація В.Я., Бауліна Ю.В., Книженко О.О., Клевцова А.О., Музики А.А., Грошової О.В., Фідрі Ю.О., Олійника О.І., Телефонко Б.М., Халімона С.І. На думку С. Гогеля, інститут умовного засудження мав на меті запобігти перетворенню особи, яка ситуативно вчинила злочин на професійного злочинця [2, с. 297].

Закріплений у чинному Кримінальному Кодексі України інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням поєднав у собі видозмінені поняття умовного засудження та відстрочки виконання вироку за Кримінальним кодексом України 1960 року. На відміну від попереднього законодавства чинний КК України, крім позбавлення волі та виправних робіт, включив також інші види покарань, під час застосування яких можливе звільнення від відбування покарання з випробуванням. Зокрема, це службові обмеження для військовослужбовців та обмеження волі.

Невід'ємною складовою частиною звільнення від відбування покарання з випробуванням є іспитовий строк, що являє собою встановлений судом проміжок часу, протягом якого засуджена особа має виконувати покладені на неї обов'язки та утримуватись від вчинення нового злочину під загрозою застосування призначеного покарання. Різновид обов'язків, які можуть бути покладені рішенням суду на особу, зумовлює ефективність застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, дає можливість проводити результативну профілактичну роботу із засудженими та здійснювати контроль за ними [3, с. 143].

Однак у контексті гуманізації кримінального законодавства необхідно стримати баланс між бажанням надати особі спробу для виправлення без ізоляції від суспільства та ризиками, які можуть вказувати на можливість скоєння нового правопорушення, достатності стримуючих факторів у вигляді обов'язкових умов та обов'язків, покладених на засуджену особу під час звільнення від відбування покарання з випробуванням. Як показує практика, далеко не кожен засуджений у період іспитового строку додержується вимог, що покладаються на нього вирокom суду. Найбільш негативні наслідки тягне за собою вчинення особою злочину у період іспитового строку. Це свідчить про неспроможність у конкретному випадку досягнення цілей кримінальної відповідальності через звільнення від відбування покарання з випробуванням. Проте причини та передумови вчинення особою злочину в період іспитового строку досить різні, і дослідивши їх, можна зробити висновок про шляхи вдосконалення цього ін-

ституту. Крім того, існує проблематика щодо подальшого перебування особи на іспитовому строці після надходження інформації під час вчинення нею нового злочину. Оскільки відсутність вироку суду, яким підтверджена вина особи, позбавляє можливості скасувати іспитовий строк, а так само не дає підстав звільнити від відбування покарання з випробуванням. Дослідження цієї проблеми дасть змогу визначити статус особи після вчинення нею злочину у період іспитового строку, не порушивши принцип презумпції невинуватості як один з основоположних принципів кримінального судочинства.

Разом з тим актуальним є питання вчинення нового злочину засудженими в період іспитового строку, оскільки дає напрямок дослідження причин вказаного явища, вдосконалення законодавства з метою максимального уникнення ризиків повернення на злочинний шлях засуджених до покарання з випробуванням. Крім того, безліч суперечностей викликає вирішення питання подальшого статусу засудженого, який вчинив злочин у період іспитового строку, що потребує подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Книженко О. О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2003. 20 с.
2. Гогель С. К. Курс уголовной политики в связи с уголовной социологией. Санкт-Петербург: тип. А. Г. Розена, 1910. 505 с.
3. Письменський Є. О. Обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням (кримінально-правові аспекти). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Є. О. Дідоренка*. 2015. № 1. С. 143–148.

Хомічук Руслан Миколайович,

аспірант Академії Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ СЛІДЧИМИ, ПРОКУРОРАМИ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Однією з умов, яка забезпечує неухильну реалізацію завдань кримінального судочинства щодо виявлення та розкриття злочинів підрозділами Національної поліції України, є налагодження системи взаємодії спеціалізованих оперативних і слідчих підрозділів під час розслідування кримінальних проваджень.

Проблеми взаємодії оперативних та слідчих підрозділів на законодавчому рівні в Україні регулюються Конституцією, Законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», Кримінальним процесуальним кодексом України, Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженій наказом ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, Міністерства фінансів та Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5, а також іншими нормативно-правовими актами.

Вивчалась науковцями О. М. Бандуркою, І. І. Басецьким, Б. Є. Богдановим, М. А. Погорецьким, І. І. Приваловим та іншими.

Аналіз законодавчих актів, праць науковців освітлюють регулювання, проблематику взаємодії оперативних підрозділів і слідчих на стадіях впровадження негласних слідчих (розшукових) дій, а саме главу 21 КПК України, або заходи в межах оперативно-розшукових справ. Однак на практиці взаємодія слідчого, прокурора з оперативно-технічними підрозділами щодо розкриття резонансних, тяжких та особливо тяжких злочинів у час цифрових технологій починається з огляду місця події, коли відомості ще не внесені до ЄРДР та здійснюється провадження оперативними підрозділами в межах ОРС.

У такому випадку залучення працівників оперативно-технічних підрозділів здійснюється у порядку статті 71 КПК України як спеціалісти. Так, відповідно до частини 1, зазначеної статті, спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних знань і навичок. Диспозиція статті чітко вказує про залучення спеціаліста здійснюється слідчим, прокурором на стадії досудового розслідування, тобто після внесення відомостей до ЄРДР. Однак згідно зі статтями 214, 237 КПК України огляд місця події, в тому числі за участю спеціаліста, може проводитись слідчим, прокурором до внесення відомостей до ЄРДР. У такому випадку виникає питання процесуального статусу самого спеціаліста і, як наслідок, відсутність у протоколі огляду відомостей щодо використання спеціальної техніки і знань під час проведення огляду.

Виїзд на місце злочину слідчо-оперативної групи регламентується внутрішнім наказом МВС від 23.05.2017 № 440, що передбачає прибуття на місце події слідчого, експерта та оперативного працівника. З визначенням функцій для слідчого, проведення та складання

протоколу огляду, вилучення слідів експертом, виконання доручень слідчого та забезпечення огляду оперативним працівником, на якого функціональними обов'язками покладено завдання з розкриття злочину. Та саме оперативний працівник запрошує працівників оперативно-технічних підрозділів для проведення радіотехнічного обстеження (встановлення базових станцій стільникового зв'язку, що покривають місце злочину), сканування діапазону частот ІКВ (наявність роботи радіостанцій за місцем злочину). Технічні дані працівники оперативно-технічного підрозділу передають оперативному працівнику, який (має) звертається з ініціативним рапортом до слідчого або надає вказану інформацію у порядку, встановлену за дорученням слідчого про вилучення в операторів стільникового зв'язку трафіку ідентифікованих абонентських номерів, мобільних терміналів. Як бачимо, з самого початку слідчий, прокурор, які зобов'язані Законом розкрити злочин, не мають повної інформації про шляхи розкриття злочину та залежні від оперативного працівника.

У подальшому під час отримання інформації від оперативного підрозділу у вигляді рапорту слідчий на підставі нього готує клопотання до суду на проведення виїмки трафіку. Слідчий суддя, розглядаючи таке клопотання слідчого, прокурора, в обґрунтування вимог вивчає не зазначений процесуальний документ, а саме рапорт оперативного працівника, якому вірить та виносить постанову про вилучення трафіку вже ідентифікованої соти базової станції стільникового зв'язку.

На нашу думку, слідчий, прокурор під час проведення огляду місця злочину має право самостійно залучати працівників оперативно-технічних підрозділів як спеціалістів, долучати їх матеріали до протоколу огляду місця злочину, чим пришвидшити проведення подальших слідчих дій, сприяє прозорості розслідування, обґрунтованості рішень слідчого судді, виконання завдань, передбачених статтею 2 КПК України. Однак законодавчого врегулювання потребує передбачення обов'язку слідчого, прокурора залучення як спеціалістів працівників оперативно-технічних підрозділів для розкриття тяжких, особливо тяжких злочинів.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 02.12.2019 № 11-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 12.11.2019 № 285-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

3. Про Національну поліцію України: Закон України від 04.03.2020 № 524-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

4. Кримінально процесуальний Кодекс України від 30.03.2020 № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

5. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

Христич Інна Олександрівна,

кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник
відділу кримінологічних досліджень НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

На сучасному етапі в нашій країні відбувається істотне посилення протидії корупції у різних сферах життя держави. Хоча на існування корупції у приватній сфері України тривалий час не звертали уваги не вчені, ні практики. Більшість розвинутих країн світу, навпаки, цьому питанню приділяють істотну увагу, тому що існування її є загрозою нормального розвитку економіки країни.

Так, як загальновідомо, експерти Світового Банку вважають корупцію головною економічною проблемою сучасності. За їх даними, 40 % підприємців у всьому світі вимушені давати хабарі. У розвинутих країнах ця цифра становить 15 %, в азіатських – 30 %, а в країнах СНД – 60 %.

За результатами дослідження Всеукраїнської Мережі Добросовісності та Комплаєнсу (UNIC) "Корупційні ризики у діяльності органів влади: погляд бізнесу" (2018 р.), встановлено такі види корупційного досвіду суб'єктів господарювання в Україні: підкуп співробітників своїх контрагентів чи конкурентів; «подвійна» бухгалтерія, в тому числі виплата зарплат у конвертах; патронаж або покровительство керівників органів державної влади і місцевого самоврядування; використання зв'язків та знайомств («торгівля впливом» / «блат»); «відкати при здійсненні публічних закупівель»; примусові благодійні внески [1].

Аналіз зарубіжного досвіду [2, с. 338–342] свідчить, що відчутних успіхів у боротьбі з корупцією досягли країни, в яких викорис-

товується комплексний підхід до запобігання корупції, що передбачає застосування системи політичних, правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на усунення її причин. Україна намагається наблизитися до країн, які планують свої заходи запобігання корупції на основі поглиблених досліджень і розуміння причин виникнення корупції. VCAs ("вразливість докорупційного оцінювання") може бути проведена шляхом оцінки та моніторингу корупційних ризиків в українських – як державних установах, так і в установах приватного права, відповідно до європейських стандартів та кращих світових практик [3]. Подальше дослідження досвіду розвинених країн дозволяє забезпечити відповідним інструментарієм та методами для управління саме корупційними ризиками, яке державні та недержавні установи здійснюють відповідно до своїх конкретних потреб і для самооцінки відповідних корупційних ризиків.[4, с. 26].

Слід зазначити, що у сучасній вітчизняній юридичній літературі *ризик* переважно розглядається в аспекті страхового випадку як можливість втрати відповідного майна або завдання певної шкоди і як відповідальність за втрату або відповідне пошкодження, якщо таке відбудеться [5, с. 63–70]. У цьому контексті основні завдання спеціалістів з управління ризиками полягають у розпізнанні та в оцінці певного ризику, а також у пом'якшенні його можливих наслідків ще до настання відповідних негативних наслідків. Міжнародний стандарт, закріплений у ISO31000:2018, називається "Загальні принципи управління ризиками. Принципи і керівні вказівки" та містить визначення ризику [6], під яким розуміється негативний або позитивний вплив, що чинить невизначеність на результати діяльності організації.

Корупція в нашій країні стала повсякденною практикою. А антикорупційні заходи на підприємствах стали застосовуватися порівняно не тривалий час і в більшості компаній вони носять декларативний характер. Тому особливості виявлення корупційних ризиків у приватній сфері є одним з найважливіших інструментів мінімізації та дотримання юридичними особами приватного права вимог антикорупційних законів держави. Проблеми, з якими стикаються під час їх встановлення – це відсутність реальних даних щодо стану корупції в Україні, особливо у приватній сфері.

Є різні точки тлумачення корупційних ризиків, але вважається, що це оцінка різниці в тому, що одержить особа, яка вчинить те чи інше корупційне діяння порівняно з тим, яке покарання вона може отримати.

Для ефективного усунення корупційних ризиків необхідно визначити причини їх виникнення. На нашу думку, слід виділити два обов'язкових елемента, які зумовлюють виникнення ризику – це цінності самого суспільства та свідомість людей, оскільки сприятливим чинником для корупції є ставлення до неї. На сьогодні суспільство схильне давати хабаря навіть тоді, коли в них не вимагають, з метою отримання переваги на свою користь у найкоротші терміни. Розвиток суспільства спонукає людину до збільшення кількості та якості адміністративних послуг, які вона отримує за життя, тобто збільшується попит на різноманітні послуги – довідки, сертифікати, свідоцтва, ліцензії. Одночасно з цим зростає значення працівників державних органів, які в силу своїх службових обов'язків надають ці послуги. З метою мінімізації корупційних ризиків вважаємо за потрібне якнайшвидше запровадити на місцях електронне врядування, що у свою чергу зменшить контакт між набувачем та надавачем послуг, а також чітко визначає умови надання та правила отримання послуг. Наступним елементом боротьби з корупцією на особистісному рівні кожного, на нашу думку, є зростання рівня знань суб'єктів звернень. Адже, чим вищий рівень знань, тим краще людина зможе захищати свої права та не виходити за рамки можливостей. Отже, слід зазначити, що своєчасний аналіз корупційних ризиків, вжиття превентивних антикорупційних заходів та використання вказаних заходів дадуть можливість знизити рівень корупції в державі, особливо у приватній сфері.

Велике значення має і класифікація корупційних ризиків, яка сприяє вчасному виявленню та визначенню пріоритетних завдань щодо їх усунення. Велике значення має і вимірювання обсягів корупційних ризиків з метою протидії злочинності у приватній сфері, а також встановлення їх особливостей. Хоча, на жаль, необхідно підтримати точку зору більшості вчених, що всі ці оцінки носять формальний, поверхневий характер.

Список використаних джерел

1. Результати дослідження UNIC "Корупційні ризики у діяльності органів влади: погляд бізнесу". URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/press-release/565758.html> (дата звернення: 18.03.2020).
2. Чубата Л. Міжнародний досвід боротьби з проявами корупції. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 338–342.
3. USAID. Управління корупційними ризиками в державній службі України (Процедури оцінки корупційних ризиків в діяльності посадових осіб). URL: https://vkksu.gov.ua/userfiles/technical_book.pdf (дата звернення: 18.03.2020).

4. Дзюба А. Ю. Антикорупційний комплаєнс як складова управління ризиками підприємства. *Форум права*. 2019. № 54 (1). С. 23–31.

5. Кравченко В. А. Виявлення та опис підприємницьких ризиків: практичний алгоритм для українського бізнесу. *Вісник Запорізького національного університету*. 2008. № 1 (3). С. 63–70.

6. ISO 31000:2018. Riskmanagement – Guidelines. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-2:v1:en> (дата звернення: 18.03.2020).

Хрідочкін Андрій Вікторович,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри загально-правових дисциплін
Дніпровського гуманітарного університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Сьогодні в Україні існує створена та консолідована комплексна нормативна база для виконання завдань публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності, яка являє собою ієрархічну систему правових норм. Але, водночас, сучасна реформа сфери інтелектуальної власності, безумовно, тісно пов'язана з підготовкою нової концепції законодавства у цій сфері. І саме на визначення концептуальних засад нового законодавства, а також перспектив його систематизації та вдосконалення, і повинна бути спрямована діяльність науковців та практиків у сфері інтелектуальної власності [1, с. 57]. Саме такий підхід і повинен стати основою збалансованої правової політики. Проте розпорошений масив національного законодавства не сприяє його одноманітному, а відповідно і ефективному застосуванню.

Принципового значення для вдосконалення вітчизняної нормативної бази публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності набуває, на наш погляд, поглиблення міжнародного співробітництва України з провідними закордонними відомствами з питань інтелектуальної власності інших країн, гармонійне інтегрування України до міжнародного та європейського інтелектуального простору шляхом адаптації вітчизняних нормативних правових актів з актами, насамперед, Європейського Союзу. Для його розширення вимагається поглиблення міжнародного та регіонального співробітництва, а також двостороннього співробітництва із Всесвітньою організацією інтелектуальної власності та укріплення співробітництва з установами Європейського Союзу у сфері інтелектуальної власності. Крім

того, існує нагальна потреба у поглибленні співпраці з національними патентними відомствами, міжнародними організаціями, задіяними у сфері інтелектуальної власності та інтернаціоналізація захисту об'єктів інтелектуальної власності, об'єднання зусиль з метою боротьби з виявами контрафакції та піратства на місцевому, регіональному і міжнародному рівнях. Важливе значення має забезпечення виконання функцій Міжнародного пошукового органу (МПО) та Органу міжнародної попередньої експертизи (ОМПЕ) Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та приєднання нашої країни до окремих міжнародних договорів, адміністративні функції яких виконує Всесвітня організація інтелектуальної власності (Марракеського договору про полегшення доступу до опублікованих творів сліпим, слабозорим та особам, які інакше позбавлені можливості сприйняття друку, Пекінського договору про аудіовізуальні виконання тощо).

Важливим напрямом на шляху вдосконалення вітчизняної нормативної бази публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності має стати і адаптація вітчизняних нормативних правових актів про інтелектуальну власність з відповідними актами Європейського Союзу. Першим кроком такої діяльності, на наше переконання, є продовження гармонізації законодавства в сфері інтелектуальної власності із загальним законодавством України та законодавством, що регулює інші сфери життя, законодавчих і відомчих нормативних актів, систематизація та уніфікація норм, що регулюють відносини в сфері інтелектуальної власності, а також приведення норм Цивільного кодексу України у відповідність до норм законодавства Європейського Союзу та внесення до нього змін, необхідність яких випливає з практики його застосування. Вимагається також внесення до законодавства, що регулює питання набуття та здійснення прав інтелектуальної власності, змін, спрямованих на запобігання реєстрації прав з недобросовісними намірами, а також удосконалення правового регулювання питань, пов'язаних із захистом та дотриманням прав інтелектуальної власності, економічними аспектами у сфері інтелектуальної власності. Необхідним є постійний моніторинг міжнародної правової системи інтелектуальної власності та системи права Європейського Союзу, правове забезпечення системи електронного діловодства, включаючи електронне подання заявок на об'єкти інтелектуальної власності та ведення електронних державних реєстрів. Необхідним є і виконання плану імплементації Угоди про асоціацію між Україною

та Європейського Союзу шляхом забезпечення умов, необхідних для функціонування режиму Зони вільної торгівлі та виконання Рекомендацій слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти від 17 червня 2015 р. «Інтелектуальна власність в Україні. Стан та концептуальні засади розвитку» [2].

Потребує, на нашу думку, вдосконалення термінологічний апарат, який використовується галузевим законодавством у сфері інтелектуальної власності, та приведення його до однакового розуміння, а також порядку розподілу прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку з виконанням трудового договору або договору про створення за замовленням і використанням об'єктів права інтелектуальної власності, договору про виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт тощо та порядку розподілу прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені за рахунок коштів державного бюджету. Крім того, вдосконалення потребує і законодавство України про нотаріат у частині закріплення права нотаріусів забезпечувати докази щодо використання об'єктів права інтелектуальної власності у мережі Інтернет.

З урахуванням питань геополітичного характеру, актуальним завданням публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності виглядає і створення нормативної бази щодо охорони інтелектуальної власності у військово-технічній сфері. Мова йде насамперед про невідкладність вирішення завдань розроблення правового режиму та системи управління об'єктів права інтелектуальної власності у військово-технічній сфері, а також створення реєстру результатів науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт військового, спеціального та подвійного призначення. Актуальними завданнями залишаються нормативне забезпечення передбачення пільг у процедурах реєстрації прав на об'єкти інтелектуальної власності військового, спеціального та подвійного призначення і забезпечення обліку об'єктів права інтелектуальної власності військового, спеціального та подвійного призначення, створених за рахунок коштів державного бюджету [3, с. 92–93]. Суб'єкти права інтелектуальної власності у військово-технічній сфері потребують надання методологічної, методичної та іншої допомоги, а також удосконалення механізмів взаємодії з центральними органами виконавчої влади та виконавцями державних контрактів на проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських цивільного призначення з метою

забезпечення правової охорони та використання отриманих результатів інтелектуальної діяльності [4, с. 11]. Сучасного нормативного забезпечення потребує також проведення перевірки діяльності державних замовників та організацій – виконавців державних контрактів, що передбачають проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт.

Потребує відповідного нормативного регулювання і публічне адміністрування проблеми утилізації (ліквідації, знищення) як самого матеріального носія об'єкта інтелектуальної власності після його використання, так і відходів, що виникають під час виробництва такої продукції, на етапі проєктування технологій створення продукції, в якій реалізовані об'єкти інтелектуальної власності. Необхідність утилізації матеріального носія, в якому реалізований об'єкт (об'єкти) інтелектуальної власності, обумовлюється, у першу чергу, екологічними проблемами забруднення пластмасовими (пляшками, кульками, побутовими приладами та деталями від них) металевими (використаними трубами, деталями автотракторної техніки та іншими металовиробами), скляними і гумовими виробами, а також різноманітними виробами хімічного походження [5, с. 321]. Потрібна розробка нормативних актів і практичних механізмів недопущення впровадження у процеси виробництва продукції або надання послуг об'єктів інтелектуальної власності, використання яких може призвести до будь-якого екологічного забруднення, а також розробка таких об'єктів інтелектуальної власності, використання яких підвищить ефективність утилізаційних процесів і буде спрямоване на вирішення екологічних проблем забруднення, а також визначення механізмів сприяння таким розробкам з боку держави та заохочення їх авторів.

Таким чином, до основних заходів удосконалення нормативної бази публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності слід віднести побудову стратегії довгострокового розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні та усунення колізій між понятійним апаратом та змістом норм адміністративно-правового законодавства та іншими галузями права (цивільним, господарським та адміністративним) у питаннях правової охорони інтелектуальної власності. Потребують подальшого вдосконалення механізми охорони і захисту прав інтелектуальної власності та розвиток нормативно-правової бази щодо охорони об'єктів інтелектуальної власності з врахуванням розвитку новітніх інформаційних технологій, інтенсифікація боротьби з інтернет-піратством.

Список використаних джерел

1. Хрідочкін А. В. Теоретико-методологічні аспекти дослідження проблем публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності. *Актуальні питання публічного управління та адміністрування в контексті реалізації адміністративної реформи*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Умань, 19 червня 2018 р.). Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2018. С. 57–58.
2. Інтелектуальна власність в Україні. Стан та концептуальні засади розвитку: Рекомендації слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти від 17 червня 2015 р. протокол № 13. URL: <http://www.kno.rada.gov.ua/uploads/documents/36355.doc> (дата звернення 02.03.2020).
3. Полтораки М. Ф., Атрохов А. В., Васильєв О. М., Звір В. Б. Теоретико-практичні аспекти реалізації та захисту права інтелектуальної власності при розробленні озброєння і військової техніки. *Військово-технічний збірник*. 2013. Вип. 1. С. 92–95.
4. Зайківський О. Б., Оністрат О. А. Проблеми охорони інтелектуальної власності у військово-технічній сфері. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 1. С. 5–16.
5. Інтелектуальне право України: підручник / за заг. ред. О. С. Яворської. Тернопіль, 2016. 608 с.

Шамрук Наталія Борисівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу
Академії Державної пенітенціарної служби;

Стельмах Павло Володимирович,

студент магістратури Академії Державної пенітенціарної служби

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ ІНОЗЕМЦІВ БЕЗВІСНО ВІДСУТНІМИ

Інститут визнання фізичної особи безвісно відсутньою виник у цивільному праві дуже давно, коли, з одного боку, стартували значні людські міграційні процеси, а з іншого, починається контроль держави над народжуваністю та смертністю населення, адже така необхідність пов'язувалася, в першу чергу, з упорядкованістю майнових відносин. Незважаючи на те, що інститут визнання особи безвісно відсутньою має своє нормативне закріплення в матеріальному праві, він сам по собі не змінює правового статусу особи, а визначення сталого поняття «безвісно відсутня особа» в юридичній літературі майже не дається [1, с. 157].

У зв'язку зі складною політичною ситуацією в Україні Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію, присвячену особам,

які зникли безвісти внаслідок російської агресії в Україні, в якій містяться рекомендації для української влади щодо створення ефективного механізму розшуку таких осіб [2]. Незаперечним є той факт, що серед осіб, які зникли безвісти в зоні проведення антитерористичної операції, є іноземні громадяни й особи без громадянства.

Так, Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-IV визначає, що підстави та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою регулюються останнім із відомих особистих законів цієї особи [3]. Така норма є логічною, оскільки інститути визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою можуть мати суттєві відмінності в законодавстві країн різних правових систем або можуть взагалі це питання не регулювати.

Варто зазначити, що в законодавстві таких країн, як Австрія та Угорщина під час визначення права, яке підлягає застосуванню під час визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошенні її померлою, використовується колізійна прив'язка до останнього відомого особистого закону відсутньої особи [4; 5]. Так, відповідно до §16 Указу Угорщини «Про міжнародне приватне право» визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою або встановлення факту смерті визначається правом, що було особистим законом такої безвісно відсутньої особи [5]. Натомість ст. 41 Федерального закону Швейцарії «Про міжнародне приватне право» перенаправляє питання оголошення безвісної відсутності до компетенції швейцарського суду за останнім відомим місцем проживання відсутньої особи, при цьому умови й наслідки оголошення особи безвісно відсутньою визначаються швейцарським правом [6].

Заслужують на увагу і положення законодавства Республіки Молдова щодо визначення права, яке має бути застосоване під час визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою. Так, відповідно до ст. 1587 Цивільного кодексу Республіки Молдова національним законом особи є закон держави, громадянство якої має така особа. У разі наявності в особи громадянств двох і більше держав застосовується право тієї країни, з якою фізична особа має найтісніший зв'язок, а національним законом особи без громадянства вважається закон держави, з якою особа пов'язує місце проживання або перебування.

З метою вдосконалення механізму правового регулювання міжнародних відносин та подальшого поглиблення співробітництва між державами Україною були укладені двосторонні угоди, в яких детально

регламентується, зокрема, порядок і наслідки визнання іноземних громадян безвісно відсутніми чи оголошення їх померлими. Так, відповідно до ст. 23 Договору між Україною й Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини в цивільних і кримінальних справах, у справах про визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою компетентним судом є суд тієї держави, громадянином якої була особа. Водночас слід зазначити, що суд іншої держави може оголосити іноземного громадянина померлим або встановити факт його смерті на підставі заяви осіб, права яких ґрунтуються на законодавстві тієї держави, яка має винести рішення [7].

Виходячи з принципу національного режиму, наданого іноземцям в Україні, і відповідно до ст. 20 Закону «Про міжнародне приватне право» підстави й порядок визнання іноземця, який мав постійне місце проживання в Україні, безвісно відсутнім або оголошення його померлим визначаються законодавством України.

Законодавство України, а саме ст. 26 Конституції України закріплює право іноземців, а також осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, користуватися правами й свободами нарівні з громадянами України, якщо тільки винятки не встановлюються Конституцією України або законами чи міжнародними договорами України. Зазначена конституційна норма передбачає, що, крім прав і свобод, іноземець чи особа без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, мають такі ж обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими законодавством України чи міжнародними договорами.

Конкретизуючи цю норму, Закон України «Про правовий статус іноземців і осіб без громадянства» від 22.09.2011 р. № 3773-VI у ст. 1 закріплює, що іноземець або особа без громадянства перебувають на території України на законних підставах у тому разі, коли вони в'їхали в Україну та постійно або тимчасово проживають на її території або тимчасово перебувають в Україні в порядку, установленому чинним законодавством чи міжнародним договором України [8].

Відповідно до ст. 43 Цивільного кодексу України фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування. Слід підкреслити, що судом не може вирішуватися питання про визнання фізичної особи безвісно відсутньою, навіть якщо особа відсутня, але є інформація про місце її перебу-

вання. Суд може визнати фізичну особу померлою з підстав, визначених ст. 46 Цивільного кодексу України, якщо протягом трьох років у місці постійного проживання особи немає відомостей про її місце перебування [9]. Проте чинне законодавство України передбачає можливість оголошення фізичної особи померлою через два роки після закінчення воєнних дій у разі, коли особа зникла безвісти саме у зв'язку з воєнними діями, причому незалежно від того, чи була вона безпосереднім учасником таких подій. За наявності зазначених обставин фізична особа може бути оголошена судом померлою від дня її вірогідної смерті.

Таким чином, аналіз нормативних положень дає нам можливість зробити висновок, що в порядку визнання іноземної фізичної особи чи особи без громадянства безвісно відсутньою чи оголошення такої особи померлою визначальним є факт наявності в такій особі постійного місця проживання в Україні. Незважаючи на непросту сучасну політичну ситуацію, Україна як правова та демократична держава дотримується зобов'язань, передбачених міждержавними угодами, зокрема у справах про визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою. У сучасних умовах наявні правові положення потребують удосконалення та доопрацювання, а аналіз правових приписів дає можливість внести деякі пропозиції щодо вдосконалення регулювання судового порядку визнання іноземця безвісно відсутнім чи оголошення його померлим. На нашу думку, заслуговує на додаткове врегулювання питання особливостей розгляду справ про визнання іноземця безвісно відсутнім, а також оголошення його померлим, якщо у справі наявний винятково заявник, який через певні життєві обставини не може чи не бажає вказати свідків. Залучати до участі у справі інших осіб, не вказаних заявником, є правом, а не обов'язком суду.

У порядку визнання іноземної фізичної особи чи особи без громадянства безвісно відсутньою чи оголошення такої особи померлою визначальним є факт наявності в такій особі постійного місця проживання в Україні. За чинним законодавством суди України можуть приймати до свого провадження й розглядати справу про визнання іноземної фізичної особи чи особи без громадянства безвісно відсутньою чи оголошення її померлою, якщо така особа мала останнє відоме місце проживання на території України.

Список використаних джерел

1. Цивільний процес України: підручник / заг. ред. М. М. Ясинка. Київ: Алєрта, 2014. 744 с.

2. Зниклі особи під час конфлікту в Україні: Резолюція 2067 Парламентської асамблеї Ради Європи від 25.06.2015 р. URL: [http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/2128_rez_2067_\(2015\).htm](http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/2128_rez_2067_(2015).htm). (дата звернення: 28.01.2020).

3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/2709-15>. (дата звернення: 28.01.2020).

4. О международном частном праве: Федеральный закон Австрии от 15.06.1978 г. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/EE>. (дата звернення: 28.01.2020).

5. О международном частном праве: Указ Венгрии 1979 г. № 13. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/EE> (дата звернення: 28.01.2020).

6. О международном частном праве: Федеральный закон Швейцарии 1987 г. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/EE> (дата звернення: 28.01.2020).

7. Договір між Україною та Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини в цивільних і кримінальних справах: Міжнародний договір від 13.12.1993 р. Дата набуття чинності: 24.02.1995 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/498_604/page (дата звернення: 28.01.2020).

8. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09. 2011 № 3773-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 179.

9. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435- IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40, 44. Ст. 356.

Шкаберін Анатолій Володимирович,
адвокат

КАЛІЦТВО СТАТЕВИХ ОРГАНІВ ЯК ОДНА З ОЗНАК ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ

У ч. 1 ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження» Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачено не лише кримінальну відповідальність за їх спричинення, а й визначено їх головні ознаки: 1) небезпечне для життя в момент заподіяння; 2) спричинення втрати будь-якого органу або його функцій; 3) каліцтво статевих органів; 4) психічна хвороба; 5) стійка втрата працездатності не менш як на одну третину; 6) переривання вагітності; 7) непоправне знівечення обличчя [1].

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [2] від 6 грудня 2017 р. (набрав чинності 11 січня 2019 р.) були внесені зміни ще однією ознакою – каліцтво статевих органів. У зауваженнях Головного юридичного управління (10 березня 2017 р.) до проєкту

Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» зазначено, що «диспозицією частини першої статті 121 КК України уже передбачено заподіяння ушкоджень, що спричинили втрату будь-якого органу або його функцій тощо, що також охоплює і репродуктивну сферу».

На думку К. В. Катеринчук «... запропонована ознака тяжкого тілесного ушкодження повністю охоплюється іншою ознакою – «стійка втрата працездатності», яка може бути наслідком тілесного ушкодження (тяжкого, середньої тяжкості чи легкого). Така ознака є соціальною. Виникає запитання: хто буде визначати, встановлювати це «каліцтво» – суд чи експерт? Тому виокремлення цієї ознаки в ст. 121 КК України недоцільно» [3, с. 95].

Існує й інша думка, що «більш правильним та логічним видається встановлення кримінальної відповідальності лише за каліцтво жіночих статевих органів (жіноче обрізання), що у свою чергу, відповідало б вимогам вказаної Стамбульської конвенції» [4]. Однак, вважаємо, що права чоловіків та жінок у всіх правових відносинах у суспільстві повинні бути урівненими для усунення соціальних бар'єрів та створення рівних соціальних можливостей. Тому здійснювати кримінально-правовий захист винятково осіб жіночої статті є недоречним.

Отже, така ознака тяжкого тілесного ушкодження – каліцтво статевих органів – викликає безліч дискусій, які на сьогодні активно обговорюються. Різні наукові погляди з цього питання допоможуть удосконалити національне законодавство в майбутньому з відповідними розробками підзаконних актів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 16.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n786>. (дата звернення: 05.02.2020).
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-19. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2227-viii/> (дата звернення 05.02.2020).
3. Катеринчук К. В. Кримінально-правова охорона здоров'я особи: доктринальні, законодавчі та правозастосовчі проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук. Ірпінь, 2019. 559 с.

4. Вовк А. В. Кримінальна відповідальність за каліцтво статевих органів як ознаки тяжкого тілесного ушкодження. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 22 листоп. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2019. С. 178–180.

Шпарик Оксана Михайлівна,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА КНР

Освіта є важливою соціальною сферою, що має першорядне значення на сучасному етапі розвитку суспільства й держави і підтверджується включенням її до числа національних пріоритетів Китайської Народної Республіки (КНР). Стан, тенденції та перспективи розвитку освіти в будь-якій державі визначаються освітнім законодавством. Реформування та модернізація освіти також неможлива без належного законодавчого забезпечення, яке об'єктивно відповідає очікуванням та потребам суспільства в умовах сучасних викликів.

Законодавству сучасного Китаю властива особлива специфіка, його еволюція протягом тривалого часу відбувалася в умовах верховенства соціалістичної ідеології під суворим контролем з боку правлячої Комуністичної партії Китаю (КПК). Нині КПК продовжує визначати вектор правового розвитку країни, зокрема її освітнього законодавства.

Малочисленні основні закони у порівнянні з оперативними постановами (підзаконними актами) – давня традиція Китаю. Процес появи нового закону у правовій системі країни надзвичайно трудомісткий, передбачає врахування різних, іноді діаметрально протилежних думок. Китайський законодавець не поспішає з прийняттям законів. Це обґрунтовується небажанням випускати «недопрацьовані» варіанти. Підготовка нового закону або поправок до чинного зазвичай відбувається протягом декількох років, іноді цей процес може займати й десятиліття.

Нижче розглянемо ключові віхи розвитку китайського освітнього законодавства.

Першим системним документом у сфері освіти можна вважати «Постанову ЦК КПК про реформу системи освіти». У 1985 р. ЦК

КПК було скликано нараду щодо реалізації політики реформ і відкритості в сфері освіти. Слідом за постановами «Про реформу економічної структури» і «Про реформу наукової структури» було прийнято «Постанову про реформування системи освіти». У документі наголошувалося на взаємній обумовленості економічного розвитку країни і системи освіти. Основна мета реформи освіти визначалася як підвищення якісних характеристик нації, підготовка великої кількості кваліфікованих кадрів, у тому числі й вищої кваліфікації. У документі було акцентовано на збільшенні фінансування освіти. Велика увага у цей період надавалася реформуванню системи управління (посилення управління на макрорівні з одночасною децентралізацією владних повноважень, розширення автономії освітніх установ). Переглядалися всі педагогічні концепції, зміст і методи навчання. Передбачалося оновити всю сферу освіти, зміцнити базову освіту, сприяти розвитку професійно-технічної освіти, звернути увагу на систему вищої освіти, вдосконалювати шкільну освіту, зробити так, щоб навчальні заклади всіх типів і форм активно адаптувалися до різноманітних запитів соціально-економічного розвитку країни. На рівні школи передбачався поетапний перехід на загальну обов'язкову дев'ятирічну освіту, зміни в системі вищої освіти були пов'язані з реформуванням планів прийому до вищих навчальних закладів; передбачалося змінити систему розподілу випускників, розширити автономію вишів.

У 1986 р. на Всекитайських зборах народних представників було прийнято перший в історії Китаю «Закон КНР про обов'язкову освіту», в якому особлива увага приділялася вдосконаленню діяльності загальноосвітньої початкової і середньої школи. Згідно з документом необхідно було розробити нові навчальні плани.

З метою створення освітньої системи, яка б відповідала вимогам соціалістичної ринкової економіки, модернізації та перетворень політичної та науково-технічної системи, у 1993 р. було прийнято «Програму реформ і розвитку освіти». Вона акцентувала на різних аспектах реформування освіти, але головними були такі: поширення по всій країні обов'язкової дев'ятирічної освіти і ліквідація неписьменності серед молоді та осіб середнього віку; збільшення державних витрат на освіту; політичні та організаційні гарантії щодо формування недержавного сектору в освіті; реформування системи вищої освіти (підвищення ефективності функціонування вишів, зміна системи управління вишами, оновлення системи прийому і ро-

зподілу студентів, скасування системи повного державного забезпечення студентів); всебічне підвищення якості навчання; вдосконалення освіти в регіонах.

У 1993 р. приймається «Закон про вчителя КНР». Відзначалося, що необхідно приділяти особливу увагу вчителям, надавати більше можливостей для професійного зростання, підвищення політичної культури, покращувати службові та побутові умови. Найважливішими напрямками реформування школи проголошувалися перетворення і відкритість. Стверджувалося, що шкільна реформа повинна бути комплексною, зачіпати всі складові: систему освіти, зміст освіти, методи і форми навчання. Сучасна школа повинна ставати відкритою, сприяти досягненням і використовувати досвід зарубіжжя.

Перший в КНР «Закон про освіту» було прийнято у 1995 р. Закон надав правові підстави державній гарантії пріоритетного розвитку освіти, зокрема надав школам і вищим навчальним закладам країни статус юридичної особи, що повинно було дозволити їм самостійно вирішувати деякі фінансові, кадрові, матеріально-технічні, а також педагогічні проблеми. Насправді навчальним закладам було надано в основному господарські права, академічна свобода у вищих реалізувалася дуже слабо.

На початку 1999 р. Держрада затвердила «План дій по розквіту (активізації) освіти назустріч XXI століття». Передбачалося, що на межі століть Китай зробить «ривок» і доб'ється корінних перетворень і значних успіхів в освіті. «Постанова про поглиблення реформи освіти і всебічного розвитку виховання якісних характеристик» (1999 р.) стала одним з найважливіших документів у сфері освіти. Підвищення якостей нації називалося головним орієнтиром, а виховання творчості і практичних навичок — ключовим моментом в процесі формування всебічно розвиненої особистості. У «Постанові» вказувалося на необхідності продовження коригування чинної системи освіти, збільшення масштабів вищої (повної) середньої школи і вищої школи, розширення шляхів зростання кадрів, підтримка просування студентів на різних навчальних етапах. Документ розглядав якісно орієнтоване навчання як стратегію державної політики, акцентував увагу на підвищенні якості освіти, вказував на необхідності подальшого реформування системи освіти, вдосконаленні навчальних планів, підручників, методів, форм і засобів навчання.

XVI з'їзд КПК (2002 р.) поставив за мету побудову в країні до 2020 р. «суспільства малого добробуту», що відповідно реалізовувалося у подальшому вдосконаленні системи освіти, підвищенні освітнього рівня населення, поширенні повної середньої освіти в цілому по країні; підвищенні ідейних, моральних, науково-культурних характеристик (якісних характеристик особистості), стимулюванні до всебічно розвиненої особистості, здатної вчитися впродовж життя. У цей період були проведені наради і прийняті відповідні рішення щодо базової освіти (2001 р.), сільської освіти (2003 р.) та професійної освіти (2002, 2005 рр.).

У 2006 р. з'явилася оновлена редакція «Закону про обов'язкову освіту», націлена на нове піднесення ефективності освіти. Закон поставив якісно орієнтовану освіту у центр навчального процесу, зробив акцент на збалансованому розвитку системи освіти, гарантував інвестиції уряду до цієї галузі. У законі також йшлося про необхідність посилити підтримку освіти в бідних регіонах і щодо соціального захисту груп населення, здійснювати політику єдиного планування та узгодження масштабів, структури якості та ефективності освіти всіх рівнів і типів, у місті і на селі; узгоджувати процеси розвитку, реформування і стабілізації освіти з тим, щоб задовольнити запити населення.

Основні напрями китайської державної освітньої політики на сучасному етапі відображено у «Довгостроковій програмі КНР з реформування і розвитку освіти на період 2010–2020 рр.», а саме: оптимізація структури освіти, розбудова ефективної системи державної освіти в малих містах сільської місцевості; реалізація принципу рівного прозорого доступу до освіти; скорочення регіональних відмінностей в освітній сфері; забезпечення високої якості освіти тощо. Щороку в Китаї публікується доповідь про розвиток загальної освіти, в якій аналізуються успіхи і наводяться основні кількісні показники, що характеризують стан освіти на цьому етапі. Ця доповідь уможливає визначити проблеми, які належить вирішити у наступному році.

У жовтні 2015 р. було вирішено прискорити просування модернізації освіти і проголошено на найближчу перспективу «Нову стратегію розвитку». Було окреслено «п'ять пріоритетів» в освіті: (1) інноваційні ідеї: розробка змісту прогресивних освітніх програм, що випереджають за знаннями і навичками наявні потреби, пошук нових освітніх технологій, інноваційне управління освітнім процесом і

своєю діяльністю; (2) гармонізація: розбудова держави на основі узгодження і гармонізації соціальної, економічної та екологічної складових з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь, цілі навчання у рамках освіти в інтересах збалансованого розвитку включають розширення знань, розвиток спеціальних навичок, інтелекту, формування життєвої позиції й цінностей; (3) «зелена» концепція полягає у вдосконаленні якості освіти, збагаченні змісту, форм і методів навчання ідеологією національної культури, всебічному розвитку особистості з акцентом на моральний, інтелектуальний та фізичний розвиток; (4) відкритість, спрямована на якісну інтенсифікацію інтеграційних можливостей, (5) загальнодоступність: справедливість і доступність в освіті.

У лютому 2019 р. ЦК КПК та Держрада КНР оприлюднили «Модернізація китайської освіти до 2035 р.». Згідно з документом основними цілями розвитку освіти до 2035 р. є: побудова сучасної системи освіти, яка обслуговує навчання протягом усього життя для всіх, популяризація якісної дошкільної освіти, досягнення якісної та збалансованої обов'язкової освіти, повна популяризація вищої освіти, покращення можливостей професійної служби та підвищення конкурентоспроможності вищої освіти.

Отже, з моменту заснування КНР у 1949 р. система китайської освіти зазнала значних змін у руслі загальних процесів демократизації життя суспільства, формування ринкової економіки, інтеграції освітнього простору, що відповідно відображалось в освітньому законодавстві КНР.

Ярмиш Наталія Миколаївна,

доктор юридичних наук, професор
Національної академії прокуратури України

ПРО НЕДОЛІКИ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК У СКЛАДАХ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Однією з умов правильного, справедливого застосування Кримінального кодексу України (КК України) є чіткість його визначень. Від того, як розуміє певну законодавчу ознаку особа, яка здійснює процес кримінально-правової кваліфікації, в результаті чималою мірою залежить доля людини. До того ж положення Кримінального кодексу в першу чергу мають сприйматися пересічними громадянами,

аби ті знали, чого їм не можна робити, адже за ст. 1 КК України одним із завдань цього закону є запобігання злочинам. А уявлення про заборонену поведінку ґрунтується на розумінні змісту кожного слова кодексу. Проте КК України містить чимало неоднозначних положень. Це стосується і кваліфікуючих ознак складів злочинів, зокрема корупційних.

Розділ XVII Особливої частини КК України, в якому сконцентрована значна кількість статей, що передбачають корупційні злочини, як відомо, останніми роками був підданий суттєвим змінам та доповненням. Статті змінювалися неодноразово; деякі, відносно нові, були скасовані. Цей процес триває. На превеликий жаль, стверджувати, що він сприяє протидії корупції, було б перебільшенням. У цьому можна впевнитися, занулившись у сенс хоча б деяких кваліфікуючих ознак складів корупційних злочинів.

Як перший приклад розглянемо кваліфікуючу ознаку, в якій задіяно слово «вимагання». Про вимагання неправомірної вигоди йдеться, зокрема, у ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою». Аби підкреслити значення правильного розуміння вимагання, зауважимо, що за вчинення дій, передбачених ч. 1 цієї статті, передбачені основні покарання, більш м'які, ніж позбавлення волі (штраф, арешт), та позбавлення волі на строк від двох до чотирьох років. У разі ж, якщо службова особа одержала неправомірну вигоду внаслідок її вимагання (що передбачено у ч. 3 цієї статті серед інших кваліфікуючих ознак), – єдине основне покарання, яке очікує злочинця – це позбавлення волі, причому на строк значно більший у порівнянні з ч. 1: від п'яти до десяти років. Думається, цілком зрозуміло, які наслідки для долі корупціонера тягнуть за собою неточності, суперечності в тлумаченні змісту вимагання. Не випадково визначення вимагання неправомірної вигоди, яке зобов'язана використовувати особа, що застосовує кримінальний закон, надається у самому КК України, у п. 5 примітки ст. 354. Питання про ознаки вимагання особливо загострюється тому, що серед дій службової особи, передбачених у ч. 1 статті 368 КК України, міститься «прохання» неправомірної вигоди. Визначення прохання у законі відсутнє. Вочевидь, законодавець розраховує на те, що це «побутове» слово не потребує тлумачення. Проте прохання має цілком очевидну подібність з вимаганням (і той, хто прохає, і той, хто вимагає є ініціатором надання йому неправомірної вигоди), у зв'язку з чим визначення вимагання має бути бездоганим. Але цього немає.

Слово «вимагання», в будь-якому контексті, сприймається як щось негативне. З очевидним акцентом на цю складову його змісту «вимагання хабара» визначалося у КК України до початку оновлення відповідних складів злочинів. Ключовим моментом була вказівка на те, що вимога супроводжується погрозою щодо законних інтересів людини у разі відмови від надання хабара. Вказівка на погрозу законним інтересам зазначалася двічі: один раз стосовно «прямого» вимагання, другий – щодо так званого завуальованого: створення умов, аби людина сама здогадалася, що від неї очікують «винагороду». Цікаво, що конструкція вимагання з подвійною вказівкою на погрозу саме законним інтересам людини зберігалася протягом певного часу і після того, як «хабар» перетворився на «неправомірну вигоду» (останнє поняття ширше, оскільки включає блага і нематеріального характеру). Таке визначення містилося у ст. 368 до того, як законом України від 18.04 2013 року воно не було вилучено з цієї статті, та з'явилося у примітці ст. 354 КК України. Вважати, що воно було туди «перенесено», було б неправильним, оскільки «по дорозі» загубилася перша вказівка на законні інтереси. Зазначимо також, що до цих змін дефініція вимагання містилася ще і в примітці ст. 368-3, проте там вона була вже без вказівки на законні інтереси в разі прямого, «відвертого» вимагання. А це свідчить, що скорочення, «усічення» визначення вимагання є не втіленням якоїсь принципової позиції законотворців, а результатом звичайної неохайності. Наслідком цього є величезна кількість судових помилок: вимаганням, а не проханням визнаються випадки, коли службова особа, яка виявила дійсне правопорушення, пропонує на нього «закрити очі» за неправомірну вигоду; а якщо винагороду не дадуть – складе відповідний акт. Звісно ж, жодні законні інтереси особи при цьому не страждають (вона, навпаки, зацікавлена пропозицією «вирішити питання»), але про погрозу законним інтересам щодо «словесного» вимагання і не йдеться. Аргументом на користь того, що зазначена ситуація не є вимаганням, слугує те, що тут відсутня саме погроза. Адже нею аж ніяк не можна вважати повідомлення про наявність відповідальності за правопорушення. Це слід розглядати як прохання за винагороду задовольнити незаконний інтерес правопорушника уникнути відповідальності. Плутанина між проханням та вимаганням набула такого поширення, що Верховний Суд неодноразово підкреслював, що законність прав та інтересів, які хабародавець захищає шляхом дачі хабара, є однією

із основних і обов'язкових ознак вимагання. Незважаючи на це, помилкові вироки продовжують ухвалювати. Як бачимо, одна з причин цього – недоліки законодавчого визначення.

Визначення вимагання неправомірної вигоди, надане у п. 5 примітки ст. 354, поширюється не лише на ст. 368 КК України, але і майже на всі інші з Розділу XVII Особливої частини КК України, де міститься така ознака. «Майже», тому, що у відповідному переліку відсутня ст. 369-2 КК України «Зловживання впливом», в ч. 3 якої йдеться про вимагання. Причина цього, швидше за все, полягає, знов-таки, в неувважності законодавця. Проте це упущення не здатне зашкодити застосуванню ч. 3 ст. 369-2 КК України, тому що розглядувана кваліфікуюча ознака тут взагалі недоречна. Пояснимо це твердження. У ч. 3 ст. 354 КК України йдеться: «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, поєднане з вимаганням такої вигоди». Вказівка на поєднання прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди з її вимаганням є безперечно абсурдною: особа не може вимагати те, що їй вже запропонували чи обіцяли. Стосовно ж поєднання одержання неправомірної вигоди за вплив на відповідну особу з її вимаганням, слід зазначити, що це також неможливо, виходячи із змісту вимагання, як погрози законним інтересам людини. Суб'єкт може залякувати людину тим, що у разі, якщо та не дасть йому гроші, він «підговорить» особу, яка виконує функції держави, аби та «заблокувала» вирішення певного «законного» питання. Якщо людина, аби захистити свій законний інтерес, дасть такому суб'єкту гроші, це буде надання їх за те, аби той не робив того, чим погрожує, не впливав на особу, яка виконує функції держави. А це не підпадає під «надання... за вплив». Надання в такому випадку здійснюється, навпаки, за «невплив». У підсумку можна стверджувати, що за таких умов відповідальність того, хто погрожував, настає не за ч. 3 ст. 369-2 КК України, а за ст. 189 «Вимагання». А інша сторона події є потерпілим від вимагання, а не злочинцем, який надає неправомірну вигоду. Отже, кваліфікуюча ознака, передбачена у ч. 3 ст. 369-2, є «нежиттєздатною». Оскільки вона тут єдина, то й уся ч. 3 ст. 369-2, є зайвою, вона лише захаращує закон, збиває з пантелику правозастосовників.

До речі, нагадаємо, що дія ст. 369-2 КК України цілком заблокована тим, що її примітка відсилає до нечинного ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції». Незважаючи на численні заклики науковців та практиків, виправити цей недолік законодавець не квапиться.

Те, що суди продовжують ухвалювати вирок за цією статтею, посиляючись на чинний ЗУ «Про запобігання корупції», свідчить про те, що судді ігнорують заборону застосування кримінального закону за аналогією (ч. 4 ст. 3 КК України), тобто самі порушують закон.

Ще однією помилкою є те, що у частинах 3 та 4 ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» кваліфікуючі ознаки щодо дій стосовно службових осіб, які обіймають відповідальну та особливо відповідальну посаду, обмежені лише наданням неправомірної вигоди. Навряд чи в цьому реалізований задум законодавця. Вочевидь, він просто не відреагував на те, що ст. 369 КК України після змін, що відбулися, передбачає відповідальність не лише за надання неправомірної вигоди, а й за її пропозицію чи обіцянку. А «розплачується» за цей недогляд суспільство, оскільки невинувато занижене покарання хабародавця, так само, як і завищення, порушує принцип справедливості, підриває повагу до закону.

Можна виявити суттєвий недолік й у визначенні особи, яка обіймає особливо відповідальну посаду. Така ознака міститься, зокрема, у ч. 4 ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою». Санкція цієї частини передбачає від восьми до дванадцяти років позбавлення волі. Джерело інформації про таку особу, – п. 1 примітки статті 368, де сформульований великий перелік конкретних посад. Перелік поширюється й на інші статті, де йдеться про відповідних осіб. Оскільки цей перелік вичерпний, він має оновлюватися разом з виникненням нових інституцій. Проте в нього досі не додана вказівка на Директора Державного бюро розслідувань України, хоча його статус особи, яка обіймає особливо відповідальну посаду, не викликає сумнівів. Проте 31.10. 2019 року в примітку внесені зміни, пов'язані з трансформацією статті «Незаконне збагачення». Вказівка на ст. 368-2 замінена на ст. 368-5. Однак ця «рокіровка» є цілком безглуздою, оскільки в оновленому «Незаконному збагаченні» службова особа, яка обіймає особливо відповідальну посаду, навіть не згадується. На жаль, законодавець цього не помітив.

Наведені приклади законодавчих недоліків відображають лише мізерну частину тих, що містяться у КК України. Протистояти безконтрольному «розмноженню» помилок може лише створення при Верховній Раді України спеціальних комісій з фахівців, які займалися б розробкою законопроектів професійно.

Яценко Андрій Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
Крижановський Микола Валентинович,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ СТОСОВНО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ОКРЕМІ МІРКУВАННЯ ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

У результаті взятих Україною зобов'язань щодо приведення положень національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів щодо встановлення відповідальності юридичних осіб за кримінальні правопорушення у розділі XIV-I Загальної частини КК України нормативно врегульовані раніше не відомі вітчизняній кримінальній юриспруденції інші відмінні від заходів кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб примусові заходи кримінально-правового характеру стосовно юридичних осіб. Нормативна регламентація у законодавстві України цих інших заходів кримінально-правового характеру впродовж останніх п'яти років зумовлює свого наукового осмислення, особливо з точки зору ефективності їх практичного застосування. У зв'язку з цим хотілося б звернути увагу на таке.

У юридичній літературі превалює точка зору, згідно з якою загальна кількість злочинів, за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність юридичних осіб, достатньо значна, однак, на жаль, практика застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб не поширена [3, с. 143–146]. Фріс П. Л. з цього приводу навіть вказує, що обраний законодавцем підхід, коли законом про кримінальну відповідальність визначений лише обсяг заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичної особи, без зміни її кримінально-правового статусу, не привів до позитивних наслідків (йдеться саме про практику застосування таких заходів). У зв'язку із цим, на його думку, доцільно повернутись до перегляду концепції суб'єкта злочину в кримінальному праві і зафіксувати, що ним, крім фізичної осудної особи, що досягла встановленого законом віку кримінальної відповідальності, є юридична особа [7, с. 155]. З такою позицією погодитися не можна, оскільки, за справедливим зауваженням С. М. Гусарова, ефективність застосування примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юриди-

чних осіб залежать не стільки від удосконалення чинного законодавства (в тому числі і шляхом перегляду концепції суб'єкта злочину у кримінальному праві – вст. наш. А.Я., М.К.), скільки від впорядкування законодавчо закріпленого механізму здійснення кримінального провадження щодо юридичних осіб [2, с. 10].

Аналіз даних Єдиного державного реєстру судових рішень дозволяє дійти до висновку, що ті злочини, перелік яких міститься у ст. 96-3 КК України, доволі часто вчиняються не від імені та (або) в інтересах юридичної особи. Через це відомості про юридичну особу, щодо якої можуть бути застосовувані заходи кримінально-правового характеру, не вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а тому провадження щодо юридичної особи не розпочинається. У зв'язку з цим відповідні приклади судової практики, зокрема щодо застосування арешту майна юридичної особи на підставі ч. 5 ст. 170 КПК України, на які доволі часто звертають увагу окремі вітчизняні науковці [3, с. 146–147], не можуть бути сприйняті як відповідні приклади судової практики, пов'язаної із потенційним застосуванням примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Попри це, кримінальні провадження щодо юридичних осіб усе ж таки існують. Будучи пов'язаними з рішенням у майбутньому питань про застосування щодо юридичних осіб примусових заходів кримінально-правового характеру, вони можуть бути, насамперед, яскраво репрезентовані окремими судовими рішеннями (ухвалами суду), в яких у межах кримінального провадження щодо юридичних осіб слідчими суддями накладені арешти на майно або майнові права юридичних осіб [4; 4; 6].

Більше того, аналіз даних Єдиного державного реєстру судових рішень дозволяє репрезентувати і приклади судової практики, пов'язаної з потенційно можливим безпосереднім застосуванням примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, що знаходить свій вияв у судових рішеннях у формі вироку. Так, органами досудового розслідування на підставі обвинувального акту у кримінальному провадженні за № 12017170000000126 від 06.03.2017 ОСОБА_1 та ОСОБА_2 обвинувачувалися у вчиненні від імені та в інтересах громадської організації «Нова доля країни» кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 146 КК України, а також окремо у вчиненні кримінальних правопорушень: ОСОБА_1 – злочину, передбаченого ч. 1 ст. 345 КК України; ОСОБА_2 – злочину, передба-

ченого ч. 3 ст. 357 КК України. Київським районним судом м. Полтави від 26.07.2019, на підставі оцінки досліджених у сукупності під час судового розгляду доказів, які б беззаперечно доводили вину обвинуваченого ОСОБА_1 і ОСОБИ_2 у вчиненні від імені та в інтересах громадської організації «Нова доля країни» злочину, передбаченого ч. 2 ст. 146 КК України, не були здобуті. З огляду на те, що інкриміноване ним ч. 2 ст. 146 КК України обвинувачення в судовому засіданні не було доведено, суд вирішив їх виправдати. Крім того, у зв'язку з тим, що судом було прийнято рішення про виправдання ОСОБА_1 і ОСОБА_2 – директора громадської організації «Нова доля країни» за епізодом вчинення цього кримінального правопорушення від імені та в інтересах громадської організації «Нова доля країни», судом було прийнято рішення про те, що відсутні і підстави, передбачені ст. 96-3 КК України, для застосування до цієї юридичної особи примусових заходів кримінально-правового характеру [1]. Тут належить зазначити лише те, що згідно з приписами ч. 3 ст. 284 КПК України провадження щодо юридичної особи підлягає закриттю в разі встановлення відсутності підстав для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи. З огляду на те, що відсутність підстав для застосування щодо цієї юридичної особи примусових заходів кримінально-правового характеру встановлена під час судового провадження і фактично виражена в цьому обвинувальному вироку суду щодо уповноваженої фізичної особи, суд, очевидно мав би в цьому ж, з одного боку, обвинувальному, а, з іншого, – виправдувальному вироку щодо окремих фактів вчинення протиправних діянь, зазначити рішення про закриття кримінального провадження щодо юридичної особи.

Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що наявні статистичні дані Генеральної прокуратури України за період з 2014–2019 рр. про зареєстровані в Україні злочини, перелік яких знаходять свій у ст. 96-3 КК України, ще не свідчить про те, що саме ці злочини були вчинені саме від імені та (або) в інтересах юридичної особи як передумови для застосування щодо неї примусових заходів кримінально-правового характеру. Водночас опрацювання даних Єдиного державного реєстру судових рішень України дозволяє виявити окремі судові рішення у формі вироку або ухвали із кримінальних проваджень

щодо юридичних осіб, пов'язаних з вирішенням питання про застосування щодо них примусових заходів кримінально-правового характеру і заходів забезпечення кримінального провадження з метою їх подальшого застосування. Причому є всі підстави сподіватися, що кількість таких судових рішень, з огляду на чисельні факти реалізації кримінально-процесуальних заходів забезпечення кримінального провадження з метою можливого застосування в подальшому окремих примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, буде тільки зростати.

Список використаних джерел

1. Вирок Київського районного суду м. Полтави від 26.07.2019 у справі № 552/5825/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83275561> (дата звернення: 19.10.2019).

2. Гусаров С. М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: деякі міркування щодо перспектив застосування в контексті ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (18 квітня 2019 р., м. Харків) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2019. С. 16–19.

3. Провоторов О. П. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як інститут кримінального права України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2019. 209 с.

4. Ухвала Здолбунівського районного суду Рівненської області від 30.09.2019 по справі № 562/401/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84587657> (дата звернення: 10.11.2019).

5. Ухвала Колегії суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 07.11.2019 по справі № 760/24635/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85478715> (дата звернення: 23.11.2019).

6. Ухвала Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 05.12.2019 по справі № 320/2370/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86158690> (дата звернення: 26.12.2019).

7. Фріс П. Л. До питання про кримінальну відповідальність юридичної особи. *Юридичний вісник*. 2015. № 2 (35). С. 152–156.

СЕКЦІЯ 6

ЗАГАЛЬНІ Й ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Бугера Сергій Іванович,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу Міжвідомчого науково-дослідного центру
з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України

ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ОДНА З НАЙБІЛЬШ НЕБЕЗПЕЧНИХ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

Відповідно до ст. 3 Закону України "Про національну безпеку" (№ 2469 - VIII від 21 червня 2018 року) державна політика у сферах національної безпеки й оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо. При цьому економіка є базисом існування та стабільного розвитку будь-якої сучасної держави. Відповідно, формування ефективної системи економічних відносин, стійкої до негативних зовнішніх впливів та водночас інтегрованої до міжнародного економічного простору, є одним із найважливіших завдань національної політики держави [1, с. 109].

Забезпечення економічної безпеки передбачає здійснення постійного моніторингу соціально-економічних процесів з точки зору їхнього впливу на стан економічної безпеки, оцінку з цих позицій стратегічних програм, нормативно-правових актів, а також аналіз ефективності поточних рішень у сфері економічної політики [2].

Перехід України до ринкової економіки, розвиток підприємництва, заохочення конкуренції, розширення зовнішньої торгівлі сприяли створенню нових підходів для злочинної діяльності у сфері економіки. У цьому виді злочинів з'явилися більш складні та віртуозні способи вчинення, підвищилась їх суспільна небезпечність. При цьому економічна злочинність поширилась майже на всі галузі господарювання, сформувавши сферу тіньової економіки [3, с. 102].

Економічний злочин – це умисна суспільно небезпечна діяльність або бездіяльність, яка призводить до істотних втрат суб'єкта господарювання і фізичних осіб, і стає на перешкоді реалізації економічних інтересів, зумовлюючи цим погіршення їх соціально-економічного стану. При цьому суб'єкт злочину отримує економічну вигоду [4, с. 14].

Результати опитування українських організацій у 2018 році показали, що 48 % з них стали жертвою економічних злочинів та/або шахрайства. Такий результат у середньому відповідає світовому рівню в 49 %, проте свідчить про зростання цього показника порівняно з 43 % у 2016 р. [5].

Одним з наслідків економічної злочинності є тінізація економіки, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток суспільства. Тіньова економіка зумовлює макроекономічні диспропорції та структурні деформації суспільно-економічного розвитку, істотно впливає на соціальні процеси, які відбуваються в трансформаційному суспільстві. Зростання рівня тінізації економіки та її кримінальних наслідків гальмує процеси державотворення в країні. Катастрофічними є моральні наслідки тіньової економіки, оскільки вона деформує свідомість людей, породжує соціальний песимізм [6, с. 254].

Рівень тіньової економіки у 2018 році становив 47,2 % від загального обсягу ВВП та 46,8% у 2017 році. Найбільш тінізованими секторами економіки є роздрібна торгівля та будівництво, де масштаби тіньової економіки перевищують 50 %. Складовими тіньової економіки, насамперед, є: ухилення від податків, а саме приховування доходу від бізнесу; приховування реальної кількості найманих працівників; приховування реальних розмірів виплаченої зарплати, або ж зарплата "у конвертах" [7].

Отже, сучасна економіка країни знаходиться в умовах постійних змін зовнішнього та внутрішнього середовища під впливом економічних та політичних факторів. Ця нестабільність вимагає від держави, суспільства та суб'єктів господарювання пошуку не тільки шляхів адаптації до цих змін, а й запровадження проактивних заходів забезпечення системи економічної безпеки країни [8]. Для організації ефективної протидії організованій злочинності у сфері економіки у всіх її виявах потрібно постійно і системно вживати адекватні профілактичні заходи. Одним з таких можливих механізмів могли би бути координація діяльності правоохоронних органів на міжнародному рівні, створення єдиної нормативної бази з питань протидії злочинам у сфері економіки, широке використання можливостей співпраці з державними та міжнародними організаціями, активізація роботи щодо створення широкої мережі з обміну інформацією та її використання. Реалізація окреслених заходів може сприяти частковому обмеженню поширення такого негативного явища як організована злочинність у сфері економіки [9].

На нашу думку, для забезпечення економічної безпеки держави необхідним є, насамперед, розроблення відповідної Стратегії та плану заходів щодо її реалізації з відображенням проблеми економічної злочинності та визначення шляхів щодо її запобігання. Доцільним є також створення такого центрального органу виконавчої влади, як Бюро фінансових розслідувань, який би реалізовував державну політику з питань запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Юртаєва К. В. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 109–119. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue> (дата звернення: 20.02.2020).
2. Яремко І. І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf> (дата звернення: 20.02.2020).
3. Олашин М. М. Економічна злочинність: причини поширення і шляхи подолання. *Європейські перспективи*. 2015. № 7. С. 102–106. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/cgiirbis_64 (дата звернення: 20.02.2020).
4. Франчук В. І. Економічні злочини як форма загрози економічній безпеці. *Актуальні проблеми протидії злочинам у сфері економіки: матеріали Всеукраїнської наукової конференції* (м. Львів, 26 березня 2010 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2010. С. 14–16.
5. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року: результати опитування українських організацій. URL: www.pwc.com/2018/pwc-gecs-2018-ukr (дата звернення: 20.02.2020).
6. Цвігун Т. В., Нечипорук О. І. Тінізація економіки: причини та особливості впливу на економічний розвиток. *Економіка і суспільство*. 2018. № 19. С. 251–254. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/19_ukr/37.pdf (дата звернення: 20.02.2020).
7. Тіньова економіка в Україні. Результати дослідження 2019 року. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=897&page=1> (дата звернення: 20.02.2020).
8. Економічна безпека України: монографія / за ред. В. Г. Федоренка, І. М. Грищенка, Т. Є. Воронкової. Київ: ДКС центр, 2017. 462 с. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/9337/3/Ekonomichna_bezpeka_Ukrainy_mono.pdf (дата звернення: 20.02.2020).
9. Ревак І. О., Павлишин М. Р. Організована злочинність у сфері економіки як загроза економічній безпеці держави. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/28953/1/117_194_195.pdf (дата звернення: 20.02.2020).

Гончаренко Оксана Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
начальник кафедри економіки та соціальних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби

КАДРОВИЙ АУДИТ ЯК СКЛADOVA ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛУ ДКВС УКРАЇНИ

В умовах реформування пенітенціарної системи гостро постають питання кадрового забезпечення органів і установ виконання покарань та відповідності професіоналізму персоналу поставленим завданням, вирішити які можливо з допомогою кадрового аудиту. І незважаючи на те, що поняття «кадрового аудиту» є поширеним і досліджується зарубіжними і вітчизняними вченими давно, питання механізмів реалізації аудиту кадрової політики та кадрового менеджменту в системі виконання кримінальних покарань і оцінювання їх ефективності розглядаються фрагментарно. На думку В. Немченко, кадровий аудит дозволяє оцінити персонал з метою визначення відповідності їхньої кваліфікації посадам, які вони обіймають [2, с. 134]. Результатом проведення кадрового аудиту, О. Піронкова визначає не тільки рівень відповідності персоналу обійманим посадам, а й оцінку особистісних якостей та компетентностей працівника [3, с. 82]. За допомогою кадрового аудиту, на думку Л. Кулаковської, проводиться оцінка рівня кадрового забезпечення, професійного зростання персоналу, стилю управління організацією, а також визначається стан морально-психологічного клімату в колективі [1, с. 110].

Отже, на нашу думку, кадровий аудит персоналу органів та установ виконання покарань – це оцінка відповідності рівня професійних знань, набутих компетентностей персоналу кримінально-виконавчої системи по досягненню цілей і виконання завдань, поставлених Міністерством юстиції України, начальниками регіональних управлінь та начальниками органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби України. Виходячи з цього процедура кадрового аудиту передбачає оцінку, з одного боку, узгодженості суб'єктивних (знання персоналу своїх обов'язків) і об'єктивних чинників (затверджених у нормативних документах прав і обов'язків персоналу ДКВС України), з іншого – якостей особистісного та управлінського потенціалу, а також відповідність працівника обійманим посаді й ефективності командної роботи персоналу.

Метою проведення кадрового аудиту є, по-перше – оцінка відповідності кадрового потенціалу поточним завданням і стратегії розвитку ДКВС України, а по-друге, оцінка ефективності діяльності персоналу, управління ним і розробка рекомендацій щодо підвищення його продуктивності та ефективності. Завданням проведення кадрового аудиту є виявлення «вузьких» місць в діяльності персоналу, визначення невідповідності між поставленими завданнями і компетентностями персоналу, доцільності підвищення кваліфікації працівників та можливостей їх кар’єрного зростання тощо.

Оскільки мова йде про оцінку такого нелінійного та динамічного ресурсу, як персонал, важливим є точний підбір інструментів залежно від поставлених керівником завдань та комплексності підходу. Найбільш результативними є методи, що враховують базові якості працівників (знання, навички, мотиви), а також поведінку, спосіб мислення, дію в кризових ситуаціях тощо. Серед таких методів можемо назвати метод експертних оцінок, ситуативної групової діагностики, а також аналіз наявної управлінської та кадрової документації.

Технологія проведення кадрового аудиту персоналу кримінально-виконавчої системи передбачає оцінку таких аспектів діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Технологія проведення кадрового аудиту персоналу ДКВС України

<i>Аудит кадрових процесів</i>	<i>Аудит структури і системи управління</i>
- планування персоналу; - підбір і навчання персоналу; - система мотивації та стимулювання персоналу; - процес адаптації персоналу; - ротація та переміщення персоналу	- місія, цілі, стратегія установи виконання покарань; - рівень «корпоративної культури»; - організаційна і функціональна структура; - тип прийняття управлінських рішень; - організаційно-штатна дисципліна
<i>Аудит кадрового потенціалу</i>	<i>Аудит діяльності персоналу</i>
- укомплектованість установ виконання покарань персоналом; - відповідність рівня підготовки персоналу обійманим посадам; - соціально-економічна структура персоналу; - оцінка плинності кадрів	- оцінка професіоналізму і компетентностей персоналу; - інноваційний потенціал та готовність до змін; - наявність аналітичних здібностей; - вміння працювати в команді; - задоволення обійманою посадою та перспективи кар’єрного зростання

Оцінка кадрових процесів дозволяє провести аналіз планування та підбору персоналу, визначити його освітній рівень, систему мотивації і стимулювання працівників, а також процеси адаптації, ротації

чи переміщення на посадах. Важливо оцінити ефективність реалізації кожної складової процесу управління персоналом, а також організаційне та інформаційно-комунікативне забезпечення управлінських процесів. Оцінка процесів управління органами та установами кримінально-виконавчої системи починається з виявлення узгодженості місії, поточних цілей та завдань, особливості організаційної і функціональної структури управління, і її відображення в штатному розписі, дотриманні штатної дисципліни та рівня корпоративної культури. Оцінка кадрового потенціалу передбачає аналіз укомплектованості установ виконання покарань персоналом та відповідність рівня його підготовки вимогам професійних та посадових компетентностей, вивчення соціально-економічної структури персоналу та оцінки показників плинності кадрів. Аудит діяльності персоналу дозволяє виявити рівень професіоналізму та компетентності працівників, їх інноваційний потенціал та готовність до змін, наявність вмінь роботи в команді, а також задоволення обійманою посадою та бачення перспектив «кар'єрного зростання». Слід зазначити, що кадровий аудит є процесом оцінки реальної ситуації в органах і установах кримінально-виконавчої системи на предмет відповідності її певним вимогам і стандартам, відображеним у посадових інструкціях та відомчих нормативно-правових актах. Завдання щодо проведення кадрового аудиту ставить керівник, а сам процес проведення передбачає проходження декількох етапів (табл. 2).

Таблиця 2

**Етапи проведення кадрового аудиту органів
та установ ДКВС України**

Етап	Процедури
1. Постановка (уточнення) завдання	Зустріч з керівництвом. Оцінка внутрішніх та зовнішніх можливостей та загроз. Визначення персоналу, що бере участь в аудиті, та часу проведення заходів
2. Функціональний аналіз діяльності	Узагальнення інформації, що стосується діяльності відділу по роботі з персоналом, кількісних і якісних характеристик персоналу та процесів управління кадрами
3. Проведення співбесіди	Планування графіка проведення опитування, анкетування, співбесіди, інтерв'ю
4. Підбиття підсумків та формування звіту	Обговорення попередніх результатів проведення кадрового аудиту з керівництвом та формування звіту

Отже, кадровий аудит є важливим інструментом оцінки ефективності кадрової політики щодо досягнення персоналом стратегічних цілей, поставлених державою перед правоохоронними органами і кримінально-виконавчою системою. Результати аудиту дозволяють зробити висновки про професіоналізм і компетентність персоналу пенітенціарної системи, а також дають фактичне уявлення про стан кадрового діловодства в органах і установах кримінально-виконавчої системи.

Список використаних джерел

1. Кулаковська Л. П., Кулаковський Т. Ю. Людські ресурси та їх аудит у підприємницькій діяльності. *Вісник ЖДТУ*, 2014. № 2 (68). С. 109–115.
2. Немченко В. В. Практичний курс внутрішнього аудиту: підручник. Київ: ЦУЛ, 2008. 240 с.
3. Піронкова О. Кадровий аудит в умовах швидкого зростання фірми. *Довідник кадровика*, 2003. № 24. С. 81–82.
4. Савченко-Сватко О. М. Діагностичний інструментарій аудиту персоналу. *Публічне адміністрування: теорія та практика*, 2009. № 2. С. 32–42.
5. Фріман С. М. Організаційні засади аудиту персоналу при прийнятті кадрових рішень на підприємстві. *Проблеми економіки*. 2012. № 3. С. 151–154.

Поцелуйко Ігор Володимирович,

студент 5 курсу магістратури

Навчально-наукового інституту електронних та інформаційних технологій
Національного університету «Чернігівська політехніка»

СТАНДАРТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Інформація є ресурсом, який, як і інші важливі бізнес-ресурси, має певну цінність для підприємства чи установи, а, отже, потребує відповідного захисту. Інформаційна безпека передбачає захист інформації від різноманітних загроз для підтримки безперервності бізнесу, скорочення збитків, збільшення прибутку на інвестований капітал і розширення можливостей бізнесу. Яку б форму не обрала інформація та які б кошти не використовувалися для її передачі й зберігання, необхідно завжди забезпечувати відповідний рівень її захисту. У рамках стандартів інформаційної безпеки під інформаційною безпекою розуміється забезпечення таких характеристик інформації:

- конфіденційність – надання доступу до інформації тільки тим, у кого є на це право;
- цілісність – захист точності та повноти інформації і методів її обробки;

- доступність – забезпечення доступу до інформації і пов'язаних з нею ресурсів авторизованими користувачами за необхідності [4, с. 63–72].

Інформаційна безпека досягається шляхом впровадження сукупності необхідних засобів захисту, до яких можуть входити політики, рекомендації, інструкції, організаційні структури та програмні функції.

Політика інформаційної безпеки підприємства є внутрішнім нормативним документом, який розробляється відповідно до таких стандартів та чинного законодавства України, зокрема:

- національного стандарту України, ДСТУ ISO/IEC 27001:2015 «Інформаційні технології. Методи захисту. Системи управління інформаційною безпекою. Вимоги» [1];

- національного стандарту України, ДСТУ ISO/IEC 27002:2015 «Інформаційні технології. Методи захисту. Звід практик щодо заходів інформаційної безпеки» [2];

- «Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України», затвердженого постановою Правління НБУ від 28.09.2017 № 95 [3];

- інших нормативно-правових актів Національного банку України.

Метою Політики є впровадження та ефективне функціонування системи управління інформаційною безпекою, яка буде забезпечувати безпечність та надійність функціонування бізнес-процесів; захист інформації та ресурсів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз та загроз, які пов'язані з навмисними та ненавмисними діями співробітників підприємства; забезпечувати безперервну роботу, сприяти мінімізації ризиків операційної діяльності та створювати позитивну репутацію підприємства під час роботи з клієнтами.

Основним завданням інформаційної безпеки є захист інформаційних ресурсів підприємства від зовнішніх та внутрішніх, навмисних та ненавмисних загроз.

Серед основних об'єктів, на які розповсюджується дія інформаційної безпеки підприємства, розглядаються такі види ресурсів:

- інформаційні ресурси – інформація та дані в будь-якому вигляді, що отримуються, зберігаються, обробляються, передаються, оголошуються, в тому числі знання співробітників, партнерів підприємства, бази даних та файли, документація, посібники користувача, навчальні матеріали, описи процедур, архівована інформація;

- програмне забезпечення – прикладне програмне забезпечення, системне програмне забезпечення, сервісне програмне забезпечення

та будь-яке інше програмне забезпечення, незалежно від форми отримання (придбання, власної розробки, таке, що вільно розповсюджується), яке використовується на підприємстві співробітниками та системами для роботи та взаємодії з клієнтами та іншими внутрішніми та зовнішніми системами;

- фізичні ресурси – співробітники, апаратні засоби ІТ (сервери, робочі станції, міжмережеві екрани, принтери, копіювальні апарати, телекомунікаційне обладнання, обладнання зв'язку, маршрутизатори, АТС, факси, модеми тощо), носії даних (стрічки, диски), меблі, приміщення, виробниче обладнання, інші технічні засоби;

- сервісні ресурси – обчислювальні та комунікаційні сервіси (Інтернет, електронна пошта, канали зв'язку), інші технічні сервіси (опалення, освітлення, енергозбереження, кондиціонування повітря, системи сигналізації та моніторингу), всі послуги, пов'язані з отриманням, наданням, використанням, передачею та знищенням ресурсів, усі юридичні та фізичні особи, організації, установи та підприємства (а також їх співробітники), послугами яких користується підприємство для отримання, використання, передачі та знищення ресурсів.

Підприємством використовуються такі підходи щодо забезпечення інформаційної безпеки:

- створюються та затверджуються перелік відомостей, що містять інформацію з обмеженим доступом;

- створюються та затверджуються перелік критичних бізнес-процесів;

- встановлюються правила доступу до інформаційних ресурсів та програмно-технічних комплексів;

- забезпечується контроль фізичного та логічного доступу до всіх визначених ресурсів;

- забезпечується парольний захист програмних та сервісних ресурсів;

- забезпечується антивірусний захист програмних та сервісних ресурсів;

- забезпечується захист мережі;

- забезпечується віддалений доступ до ресурсів мережі (локальної, мережі Інтернет, мереж інших організацій);

- забезпечується ідентифікація та автентифікація всіх визначених ресурсів;

- забезпечується криптографічний захист інформації.

З цього можна зробити висновок, що інформаційна безпека полягає у ступені захищеності необхідної для підприємства інформації від стороннього впливу та можливості заволодіти цією інформацією, що може спричинити фінансові втрати для підприємства. Найбільш прийнятним варіантом забезпечення інформаційної безпеки буде використання системного підходу до формування методів управління на підприємстві, що будуть об'єднувати правові, організаційні та програмно-технічні принципи у своїй структурі.

Список використаних джерел

1. Інформаційні технології. Методи захисту. Системи управління інформаційною безпекою. Вимоги: Національний стандарт України, ДСТУ ISO/IEC 27001:2015 (ISO/IEC 27001:2013; Cor 1:2014, IDT).
2. Інформаційні технології. Методи захисту. Звід практик щодо заходів інформаційної безпеки: Національний стандарт України, ДСТУ ISO/IEC 27002:2015 (ISO/IEC 27002:2013; Cor 1:2014, IDT).
3. Положення про організацію заходів із забезпечення інформаційної безпеки в банківській системі України: затв. постановою Правління НБУ від 28.09.2017 № 95.
4. Герасименко О. В., Козак А. В. Інформаційна безпека підприємства: поняття та методи її забезпечення. URL: <http://intkonf.org/ken-gerasimenko-ov-kozakav-informatsiyna-bezpeka-pidpriemstva-ponyattya-ta-metodi-yiyi-zabezpechennya/> (дата звернення: 15.02.2020).

Сидор Анастасія Сергеевна,

студентка утворення образований
«Барановичский государственный университет»

МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Миграция населения является естественным и закономерным процессом, позволяющим сбалансировать экономическую, социальную, политическую и духовную сферы мирового сообщества. Средства массовой информации, Интернет, радио, телевидение позволяют получить информацию о социальных гарантиях в развитых странах, установить контакты, найти работу, а развитость транспортных систем способствует быстрому и относительно недорогому перемещению людей из одной страны в другие. По данным исследования Департамента по экономическим и социальным вопросам Организации Объединенных Наций, количество международных мигрантов в мире с 2000 года выросло на 49 % и составляет 258 миллионов человек. Около 3,4 % живущих на Земле людей являются мигрантами [1].

Миграция как внешняя (иммиграция и эмиграция), так и внутренняя (мобильность населения в пределах государственных границ) характеризует экономическое развитие страны. Участниками международного трудового обмена являются более 80 стран мира, большинство из которых признали необходимость единого международного подхода в регулировании миграционных процессов, позволяющего сосредоточиться на позитивных эффектах роста мобильности населения. Межгосударственные отношения характеризуются тенденцией к сближению национальных рынков рабочей силы, все большей прозрачностью границ, усилиями по взаимодействию в области иммиграционного контроля.

Массовое перемещение в Республику Беларусь обуславливаются многими социально-экономическими и географическими признаками, а также этническими признаками.

Документом, регламентирующим миграционную политику и меры по ее регулированию, является подпрограмма «Внешняя миграция» Национальной программы «Здоровье народа и демографическая безопасности на 2016–2020 гг.», утвержденной постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 14 марта 2016 года № 200 [4]. Программа предусматривает реализацию тех мер, система которых была разработана по результатам предшествующих миграционных программ.

Значительную работу по защите прав мигрантов и их обустройству, а также по регулированию рынка труда в целом осуществляет Министерство труда и социальной защиты Республики Беларусь.

Основными направлениями трудового миграционного регулирования в Республике Беларусь являются:

- 1) управление внешней миграцией с учетом демографического и социально-экономического развития регионов страны, а также возвращение соотечественников;
- 2) совершенствование системы выявления, предупреждения и пресечения незаконной миграции, а также интеграции иностранцев;
- 3) совершенствование порядка привлечения иностранных специалистов в Республику Беларусь, а также противодействия нелегальной интеграции.

Республика Беларусь является активным участником мировой экономической системы и международного трудового обмена.

Так, по данным Департамента по гражданству и миграции Министерства внутренних дел Республики Беларусь (далее – МВД), число

граждан Беларуси, осуществляющих трудовую деятельность за пределами страны, составляет примерно 10 935 тыс. человек [5].

Развитие в Беларуси процессов внешней трудовой миграции стало следствием интеграции страны в систему глобальной экономики и единого рынка труда на пространстве СНГ и Союзного государства Беларуси и России.

По данным официальной статистики, в последние годы наметился позитивный сдвиг в сфере международной миграции. По сравнению с началом 2000 гг. наблюдаемый миграционный прирост населения вырос в два раза и в последние пять лет он колеблется в пределах 10–15 тыс. чел. в год, что соответствует целевым параметрам демографической безопасности (за исключением 2016 года) [2]. Однако значительная часть потока мигрантов остается недооцененной в силу условий договора о равенстве трудовых прав граждан Евразийского экономического союза, который составляет 150 тыс. в год [2].

По официальным данным МВД, доля внешней трудовой миграции среди миграционных потоков в Республике Беларусь в последние годы постоянно увеличивается, растет и абсолютная численность трудящихся мигрантов. Численность международных трудовых мигрантов выросла с 10 тыс. в 2012 году до 38 тыс. в 2014 году [5]. В 2015 году в Республику Беларусь на работу по контракту прибыло 31 768 трудящихся-иммигрантов [5]. Численность трудящихся-мигрантов, въехавших для работы на основе подписанных договоров и контрактов, в 2016 году составляет 20 791 трудящихся [5]. Численность трудящихся-мигрантов, въехавших для работы на основе подписанных договоров и контрактов, в 2017 году составляет 15 844 трудящихся. Численность трудящихся-мигрантов, въехавших для работы на основе подписанных договоров и контрактов, в 2018 году составляет 16 172 трудящихся [5].

По данным Национального статистического комитета Республики Беларусь, в 2017 году международная миграция по прибывшим в общем составила 18 961 человек, включая численность людей, мигрирующих со странами СНГ – 13 305 человек и вне стран СНГ – 5 656 человек [3].

В 2018 году международная миграция по прибывшим в общем составила 24 601 человек, включая численность людей, мигрирующих со странами СНГ – 17 008 человек и вне стран СНГ – 7 593 человек [3].

За шесть месяцев 2019 г. иностранные граждане и лица без гражданства осуществили свыше 2,2 млн въездов в Республику Беларусь

и 2,4 млн выездов через международные пункты пропуска. В целом по республике на 4,1 % уменьшилось количество иностранцев, зарегистрированных в территориальных органах внутренних дел в 2019 году (с 41 859 до 40 148) [5].

Таким образом, акцент в миграционной политике следует делать на формировании комплекса взаимосогласованных мер, осуществляемых государством и направленных на создание условий, при которых трудовые ресурсы могут беспрепятственно использовать предоставляемые им возможности по применению своих способностей и улучшению условий труда.

Для сохранения достаточно квалифицированного трудового потенциала необходимо создать условия, которые максимально были бы задействованы внутри страны. Для решения проблем занятости, возникающих на рынке труда, нецелесообразно стимулировать внешнюю трудовую миграцию. Замещение вакантных рабочих мест, образующихся в связи с оттоком высококвалифицированных работников за рубеж, прежде всего, в Россию, за счет массового привлечения дешевой рабочей силы из менее индустриально развитых среднеазиатских стран СНГ и Юго-Восточной Азии, впоследствии может принести новые проблемы. Беларусь не находится на той стадии деиндустриализации, которая требует масштабного промышленного строительства и столь же массового привлечения и подготовки кадров. Для предотвращения оттока высококвалифицированных кадров за границу необходимо разрабатывать эффективную модель трудовых отношений, при которой работник будет заинтересован в качественном выполнении своих должностных обязанностей, что позволит увеличить общий уровень оплаты труда в стране и усилить его дифференциацию в зависимости от производительности, особенно в приоритетных для государства отраслях, так как главной причиной выезда в настоящее время является неудовлетворенность уровнем заработной платы.

Список использованных источников

1. Доклад о международной миграции: Организация Объединенных Наций. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf – (дата доступа: 16.12.2019).
2. Киселева Е. В. Международно-правовое регулирование миграции: учебное пособие. Москва: РУДН, 2012. 398 с.
3. Общие итоги миграции населения: Официальный сайт Нац. статистического комитета Республики Беларусь. URL: <http://www.belstat.gov.by> (дата доступа: 16.12.2019).

4. Об утверждении Государственной программы «Здоровье народа и демографическая безопасность Республики Беларусь» на 2016–2020 годы: постановление Совета Министров Республики Беларусь от 14 марта 2016 г. № 200 (в ред. постановления Совета Министров Республики Беларусь от 29.12.2017 г. № 1041). URL: <http://www.government.by/upload/docs/filecdcf0f8a76b95e004.PDF> (дата доступа: 16.12.2019).

5. Статистика по миграции: Официальный сайт Министерства внутренних дел Республики Беларусь. URL: <http://mvd.gov.by/> (дата доступа: 16.12.2019).

Сіренко Крістіна Юрійвна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
економіки та соціальних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної служби

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМКИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Упродовж років пенітенціарна система в Україні перебуває в невизначеному стані, кожен наступний етап реформування не виявив своєї ефективності. Спочатку – ліквідація Державної пенітенціарної служби та передача її функцій Мін'юстові, що тільки посилило хаос загалом у системі, потім – створення Адміністрації ДКВС України та передача їй функцій від Мін'юсту, але ситуація знову не поліпшилася. Навіть збільшення фінансування (у 2014-му році – 2,5 млрд грн, у 2017-му – 4,1 млрд грн, у 2019 році понад 6 млрд грн., а в 2020 році – 7,581 млрд грн) не привело до вирішення проблем та покращення умов тримання. Наведення порядку і поступова побудова пенітенціарної системи європейського зразка потребує комплексного вирішення основних проблем, що тісно взаємопов'язані.

1. Тотальна корупція. Серед основних чинників корупції можна виділити наявність системних проблем і умов для корупції по всій вертикалі, відчуття безкарності та покривання неправомірних дій всередині системи, існування тіньових фінансових потоків як підконтрольних, так і невідконтрольних керівництву установ.

2. Кадри – ледь не ключова проблема, бо без якісних кадрів не треба чекати змін у пенітенціарній системі. Але на сьогодні маємо низьку мотивацію й професійну деформацію, відсутність умов для розвитку та навіть проживання працівників установ. Деякі гуртожитки для персоналу містяться на території установ, тобто люди, фактично, все життя «відбувають покарання», тільки на роботі. Тому й

не дивно, що з кожним роком працівники стають дедалі більше схожими на своїх клієнтів. Зарплатня взагалі неконкурентна на ринку праці.

3. Неналежні умови тримання. Не секрет, що більшість приміщень у пенітенціарній системі в незадовільному стані, а окремі з них – в аварійному. Недостатність освітлення в камерах, відсутність вентиляції, надмірна вологість та ураженість стін грибком – усе це реалії, внаслідок яких порушуються права людей. Більшість будівель і споруд, інженерних мереж установ виконання покарань та слідчих ізоляторів побудовані та введені в експлуатацію понад 80 років тому і потребують негайної реконструкції або капітальних ремонтів. Немає можливості залучати до праці засуджених, тому що необхідне обладнання на підприємствах установ або відсутнє, або є морально та фізично зношеним.

4. Неналежне фінансування та неефективне використання коштів. Керівники Міністерства юстиції або Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС) давно звикли пояснювати всі проблеми системи неналежним фінансуванням галузі. Однак із 2016-го по 2019 р. фінансування ДКВС зросло вдвічі (з 3,3 млрд грн до 6,6 млрд грн). Проте жодних видимих покращень як суспільство, так і засуджені не побачили. Одна з причин – неефективне витрачання бюджетних коштів.

Отже, ключовими заходами з реформування пенітенціарної системи є:

1. Проведення незалежного аудиту системи ДКВС, який охопив би всі аспекти її діяльності, від оцінки корупційних ризиків, системи управління, підготовки кадрів, використання ресурсів – до виробництва, інвентаризації майна, в тому числі проданого чи списаного впродовж останніх років. Звісно, аудитора треба обрати за результатами прозорого конкурсу. Не виключено, що міжнародні партнери могли б підтримати зазначену ініціативу.

2. Підготовку дієвого покрокового плану реформи ДКВС на основі аудиту (із конкретними строками та виконавцями), що включав би законодавчі зміни в системі виконання покарань, антикорупційні заходи, нормативи забезпечення прав людини, а головне – зміну підходів у роботі із засудженими, спрямованих на їх ресоціалізацію. Варто розробити новий закон про пенітенціарну систему, закріпивши в нього належні соціально-побутові гарантії для працівників цієї системи. Співпраця з міжнародними партнерами не лише дозволила б

використати найкращий світовий досвід управління пенітенціарною системою, а й сприяла б залученню міжнародної технічної допомоги в цій сфері.

3. Оптимізація системи управління ДКВС та наявної мережі установ. ДКВС має стати єдиним центром прийняття управлінських і кадрових рішень у пенітенціарній системі. Корупційна система призначення/звільнення керівників установ, що працювала впродовж останніх років, має бути знищена. Крім того, слід забезпечити оптимізацію нинішньої мережі установ та ефективного їх використання відповідно до наявних потреб.

4. Підвищення інституційної спроможності. Після прийняття закону, встановлення належних матеріальних та соціальних гарантій слід забезпечити оновлення кадрів, проведення конкурсного відбору, до якого залучити незалежні конкурсні комісії. Забезпечити постійний розвиток кадрів та підвищення їхньої інституційної спроможності. Люди мають відчувати турботу про них з боку держави.

5. Створення спеціалізованого підрозділу з протидії оргзлочинності в установах ДКВС для документування протиправної діяльності «смотрящих», недопущення поширення контролю за установами з боку «злочинського світу». Створення якісного підрозділу внутрішнього контролю з метою виявлення корупційних практик всередині системи ДКВС. Обидва підрозділи варто підпорядкувати безпосередньо керівникові ДКВС, у разі виявлення ознак порушень у діяч очільника ДКВС – наділити керівника відділу внутрішнього контролю правом інформувати про зазначене безпосередньо Генпрокурора, керівників Національного антикорупційного бюро та Державного бюро розслідувань.

6. Передачу виробництва у приватний сектор, особливо нерентабельних та малорентабельних виробництв системи ДКВС через відкриті й прозори конкурси. Для окремих прибуткових підприємств розглянути можливість створення їх об'єднань за виробничим принципом (концерну, холдингу тощо). Забезпечити належні умови та оплату праці для засуджених, що сприятиме їхній ресоціалізації.

7. Поетапне оновлення матеріально-технічної бази, забезпечення дотримання прав людини. Після оптимізації мережі установ ДКВС доцільно визначитися з пріоритетними напрямками оновлення матеріально-технічної бази. Капітальний ремонт, побудову нових установ та приміщень тощо можна реалізувати через механізми державно-приватного партнерства.

Список використаних джерел

1. Підбито підсумки діяльності за результатами 2019 року. *Державна кримінально-виконавча служба України*. URL: <https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/index> (дата звернення: 11.03.2020).
2. Міф про приватні СІЗО: кілька слів про реформу пенітенціарної системи. *Слово і діло. Аналітичний портал*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/12/03/kolonka/aleksandr-radchuk/suspilstvo/mif-pro-pryvatni-sizo-kilka-sliv-pro-reformu-penitencziarnoyi-sistemy> (дата звернення: 11.03.2020).
3. Чому Міністерству юстиції України не вдалось реформувати пенітенціарну систему. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/155242-chomu-ministerstvu-yustitsiyi-ukrayini-ne-vdalos-reformuvati-penitentsiarnu-sistemu> (дата звернення: 11.03.2020).
4. Міністр юстиції анонсував радикальні реформи в пенітенціарній системі. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2772060-ministr-usticii-anonsuvav-radikalni-reformi-v-penitencziarnij-sistemi.html> (дата звернення: 11.03.2020).

СЕКЦИЯ 7

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Бахур Ирина Николаевна,

преподаватель кафедры иностранных языков
Брестского государственного университета имени А.С. Пушкина

«E-PRIME» КАК СПОСОБ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ

В процессе обучению иностранному языку на неязыковых специальностях высших учебных заведений преподавателю необходимо развивать у студентов все виды речевой деятельности: чтение, аудирование, говорение и письмо. На современном этапе письмо на занятиях по иностранному языку в неязыковых вузах не играет ключевой роли, а выступает в качестве сопутствующего навыка, хотя хорошо развитый навык письменной речи, на наш взгляд, напрямую связан со всеми остальными аспектами речевой деятельности. При организации письменных заданий преподаватели сталкиваются с рядом сложностей: скудный словарный запас, неумение построить связное предложение. Но очень часто в своих письменных работах студенты пропускают формы глагола “to be” или наоборот чрезмерное употребление этого глагола в письменных работах делает их довольно банальными.

Стремление преодолеть чрезмерное полагание на глагол “to be” в письменных работах привело к возникновению метода под названием “E-Prime” (полное название “E-Prime” звучит как “English Prime”), который «может исправить эту оплошность и может вынудить студентов, изучающих английский язык как иностранный или второй язык, улучшить изучение языка в процессе письма» [2, с. 26]. Суть метода заключается в том, чтобы во время написания эссе или других письменных работ на английском языке студенты максимально отказались от использования глагола “to be” во всех случаях его употребления. Среди случаев, которые затрагивает этот метод, можно назвать следующие: когда мы даем определение объекту, например “The stereo is a Sony”; когда “to be” выступает в функции сказуемого, например “My house is new”; все формы страдательного залога; ситуации, определяющие наличие объекта в пространстве, например “There is an apple on the table”; формы длительного времени и идиоматические выражения с использованием глагола “to be”.

Для каждого из вышеперечисленных случаев употребления глагола “to be” были разработаны определенные языковые приемы, которые позволяют студентам избегать использования этого глагола в речи. Если рассматривать конструкции в страдательном залоге, то самой простой и доступной для студента альтернативой будет использование форм действительного залога. Во-первых, это упрощает задачу, поскольку формы страдательного залога, особенно без указания исполнителя действия, вызывают у студентов затруднения. Главное, на что надо обратить внимание студентов, – это то, что в предложениях в действительном залоге должен присутствовать исполнитель действия, в отличие от предложений в страдательном залоге, где он зачастую отсутствует, особенно на начальной стадии, когда студентам предлагается трансформировать существующие предложения из страдательного залога в действительный.

Если рассматривать предложения в длительном времени, то самым простым приемом, который предлагают разработчики данного метода, является отказ от форм в длительном времени в пользу форм в простом времени, например, предлагается заменять предложения типа “It is raining” на “It rains”. Идиоматические выражения рекомендуется трансформировать в описательные предложения, передающие суть. Так, например, предложение “I am into classical music” в “E-Prime” может выглядеть следующим образом: “Classical music pleases me”.

Три оставшихся случая использования данного метода, а именно: определение объекта, когда “to be” выступает в функции сказуемого и определение наличия объекта в пространстве, на наш взгляд, наиболее интересны, поскольку когда студенты пишут «напрямую используя “E-Prime”, это дает им возможность знакомиться с новыми языковыми моделями» [1]. Мы применили эти приемы при обучении английскому языку на неязыковых специальностях, но так как программа не предусматривает достаточного количества письменных работ, мы трансформировали и использовали эти приемы как часть предтекстовых заданий и заданий, которые позволяют студентам погрузиться в языковую среду и изучаемую тему.

На начальном этапе, пока данный вид работы является новым для студентов, необходимо познакомить их с тем, как применять этот прием на практике. В дальнейшем такое разъяснение снизит количество трудностей, возникающих при выполнении заданий в “E-Prime”, и сэкономит время как на объяснение, так и на выполнение самого

задания. В случае с использованием “E-Prime” при написании эссе разработчики четко определили план действий для студентов. Они предложили не использовать повествование, а применять описание; не употреблять грамматическую категорию первого и второго лица; исключить обращение к формам глагола “to be”, включая его в функции вспомогательного глагола, составной части длительных временных форм и форм в страдательном залоге. Разработчики рекомендовали «описать одно место в определенный момент времени, используя как можно больше форм в действительном залоге простого настоящего времени» [2, с. 28].

Поскольку мы поставили перед собой цель расширить словарный запас студентов и пополнить его новыми речевыми и грамматическими конструкциями и оборотами за счет использования метода “E-Prime”, мы разделили весь процесс освоения этого приема на несколько этапов. На первом этапе в качестве знакомства с новым приемом студентам были предложены два-три предложения, связанные с темой предстоящего занятия, в которых присутствовал глагол “to be”, например “I am a student”, “There are individuals who know that they want to be teachers”, “Her work is useful”. Мы попросили студентов отметить случаи использования глагола “to be” в указанных выше предложениях и предложили им глаголы, которые могли бы заменить данный глагол, по одному на каждый случай употребления. В результате конечные предложения выглядели следующим образом: “I study at the University”, “Some individuals want to teach” и “She benefits from her work”.

На следующем этапе студентам был предложен новый ряд предложений с глаголом “to be” в разных функциях, но глаголы, которые были призваны заменить существующие формы глагола “to be” были предложены безотносительно предложений. При этом сами предложения должны быть выбраны так, чтобы глаголы для замены “to be” могли подходить только к одному предложению. Например, следующие предложения “He is a good student”, “He is studying to become a teacher”, “She is from Apple Inc.” было предложено трансформировать, используя “performs like”, “follows the path of”, “represents”.

На последующих этапах студенты знакомятся с большим количеством глаголов, которые целесообразно использовать для замены глагола “to be”, учатся манипулировать ими в речи, перестраивают предложения таким образом, чтобы исключить употребление глагола “to be”. Применение данного приема на занятиях по английскому языку на неязыковых специальностях университета на протяжении

всього курсу іноземного мови як якості одного з елементів практичного заняття привело до збагаченню словникового запасу студентів, введенню в їх активний словниковий запас різноманітних дієслів. Студенти навчилися давати різні оцінні судження, використовувати описовий прийом при характеристиці об'єктів і людей. Даний прийом виявився дуже ефективним при його використанні на постійній основі.

Список використаних джерел

1. *E-Prime Tutoria*, available at: <http://www.angelfire.com/nd/danscorpio/ep2.html> (date of access: 14.02.2020).
2. Herbert John C. (2003), "English Prime as an Instructional Tool in Writing Class", *Forum*, № 41, pp. 26–31.

Биконя Оксана Павлівна,

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов
Академії Державної пенітенціарної служби

Іванишина Віра Павлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри іноземних мов
Академії Державної пенітенціарної служби

СТРАТЕГІЇ ОВОЛОДІННЯ АНГЛОМОВНОЮ АУДИТИВНОЮ КОМПЕТЕНТНІСТЮ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Питання оволодіння англомовною компетентністю в аудіюванні є надзвичайно важливим у контексті навчання майбутніх юристів англійської мови за професійного спрямування, особливо в Академії Державної пенітенціарної служби України.

Метою нашого дослідження є визначення стратегій оволодіння англомовною аудитивною компетентністю майбутніх юристів.

Англомовне аудіювання складне для оволодіння майбутніми фахівцями юридичної галузі, оскільки пов'язане зі значними суб'єктивними та об'єктивними труднощами. Воно вимагає активної та систематичної роботи курсантів та студентів для досягнення позитивних результатів. Тексти для аудіювання, які пов'язані з тематикою пенітенціарної системи та термінами з юриспруденції придатні саме для самостійного опрацювання через недостатність часу на аудиторних заняттях та наявність різноманітних технічних засобів, доступних курсантам як у межах академії так і поза нею.

Аудіювання є самостійним видом мовленнєвої діяльності з власним мотивом, що відтворює комунікативні потреби в оволодінні новою інформацією, наміри слухача та характер його діяльності. У нашому випадку, перегляд телепередач, пов'язаних з кримінальним правом, детективних відеороликів, прослуховування засідань суду або інших аудіо записів, пов'язаних з юридичною тематикою тощо). Оскільки аудіювання входить до складу усної комунікативної діяльності та є мотивом спілкування, то кожен учасник спілкування професійного спілкування говорить і слухає, намагаючись задовольнити свою потребу в обміні інформацією.

Через брак часу викладач на аудиторному занятті може продемонструвати, пояснити курсантам прийоми роботи, визначити індивідуальні труднощі, окреслити індивідуальні завдання, порадити курсантам, на що необхідно звертати особливу увагу в самостійному позааудиторному оволодінні компетентністю в аудіюванні.

Успішність самостійного позааудиторного оволодіння компетентністю в аудіюванні залежать від стратегій, які використовують курсанти на різних курсах в академії. Ознайомлення курсантів I курсу зі стратегіями доцільно здійснювати на аудиторних заняттях та в самостійній позааудиторній роботі за допомогою таблиць, схем та пам'яток. Пам'ятка є засобом управління процесом аудіювання курсантів. Переважання пам'яток на молодших курсах пояснюється тим, що після багаторазового використання пам'ятки студент може обійтися без неї, оскільки викладені в ній методичні поради переходять у внутрішній план, стають внутрішнім компонентом діяльності майбутнього фахівця.

На аудиторних заняттях викладач знайомить майбутніх юристів із змістом таблиць, схем пам'ятки та організовує практичне застосування стратегій. Крім того, курсантам пропонується завдання для самостійного виконання у позааудиторний час з використанням опрацьованих стратегій.

На старших курсах курсанти зможуть самостійно знайомитися із запропонованими викладачем таблицями, схемами та пам'ятками або навіть складати ці пам'ятки самостійно з урахуванням власного досвіду та погляду на ефективність різних стратегій під час оволодіння англomовною компетентністю в аудіюванні.

Під час дослідження виділено для продуктивного навчання курсантів юридичних спеціальностей навчальні стратегії, стратегії використання англійської мови в аудіюванні та комунікативні стратегії.

До навчальних стратегій включено метакогнітивні та когнітивні.

До метакогнітивних стратегій враховано: визначення мети аудіо-тексту; концентрація на меті (слухати певний текст для загального розуміння або для розуміння конкретної інформації, виділення фактів/ідей тощо); зосередження уваги на аудіотексті; планування власних дій; адаптацію до темпу; детальне ведення або фіксування окремих моментів записів почутого; перевірка виконання завдання за ключами; самоконтроль/взаємоконтроль/ контроль з боку викладача; оцінювання результатів.

Когнітивні стратегії містять узагальнення та аналіз почутого; візуалізацію почутого; виявлення термінології (у нас вона пов'язана з юриспруденцією); аналіз попередніх знань граматики, лексики, фонетики тощо; використання мовленнєвих формул для розуміння тексту юридичної галузі; порівняння рідної або іншої іноземної мови для розуміння почутого.

До стратегій використання англійської мови в аудіюванні, було враховано ймовірнісне передбачення організаційної структури та змісту інформації; активізацію лінгвосоціокультурних та лінгвістичних знань; пошук контекстуальних та внутрішньомовних опор; визначення комунікативного наміру контексту.

До комунікативних стратегій включено компенсаторні, афективні та соціальні.

Компенсаторні стратегії містять таке: багаторазове прослуховування незрозумілих фрагментів; визначення теми та ідеї юридичного тексту за заголовком, ілюстраціями, ключовими словами використання контексту для визначення значення юридичного вокабуляру; використання паралінгвістичних засобів для здогадки про значення юридичного вокабуляру; ігнорування незнайомих слів тощо.

Визначено, що афективні та соціальні включають обговорення почутого з іншими курсантами/викладачем; добір аудіоматеріалів; створення діалогів/полілогів з іншими курсантами; добір стратегій, оптимальних для власного навчального стилю.

Таким чином, під час навчання курсантів англійської мови професійного спрямування необхідно застосовувати навчальні стратегії, стратегії використання англійської мови в аудіюванні та комунікативні стратегії.

Бут-Гусаим Светлана Феодосьевна,

кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры белорусской филологии

Брестского государственного университета имени А.С. Пушкина

ИЗУЧЕНИЕ ЛИЧНЫХ ИМЁН СОБСТВЕННЫХ В КУРСЕ БЕЛОРУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

Имя человека (антропоним) в обществе и культуре занимает заметное место. Личное имя собственное сопровождает каждого от рождения до смерти и после смерти остаётся живым либо в узком кругу родственников, либо в масштабе нации и мирового сообщества. Антропоним является своеобразной лексемой, обладающей богатым содержанием. Необходимо отметить наличие у имени множества форм для называния одного человека, что нередко вызывает трудности при изучении белорусского языка иностранцами, особенно представителями тех стран, в языке которых личное имя этим свойством не обладает.

Национально-культурный компонент информации, содержащийся в антропониме, многопланов, и это создаёт его богатый лексический фон.

1. Возраст имени – устаревшие, старые, новые: *Геранім, Пракоп, Уляна, Язэп, Тэкля, Фруза, Панкрацій, Цыцылія, Трахім, Церах, Прося, Матруна, Ніл, Акцябрына, Дэмакратыя, Уладлен, Нінэль.*

2. Происхождение – иноязычные или исконные: *Анжэліка, Усевалад, Багдан, Уладзімір.*

3. Источник происхождения: греческие – *Сафія, Фёдар*, латинские – *Валерый, Канстанцін*, иудейские – *Іван, Марыя*, славянские – *Барыс, Вячаслаў.*

4. Степень употребительности, мода: *Сафія, Ева* – модные в настоящий момент.

5. Внутренняя форма имени: *Вера, Надзея, Любоў.*

Большинство национально-культурных характеристик имени ощущается белорусами и требует при обучении иностранцев культурологического (лингвострановедческого) комментирования. Если значительное содержательное богатство можно увидеть в личном имени в его полной паспортной форме, то прагматический потенциал антропонима многократно увеличивается существованием разнообразных форм белорусского имени.

Важной сферой употребления антропонимов, изучаемой в курсе БКИ, является речевой этикет. Функционирование антропонимов типично для следующих сфер: самоназвания человека в ситуации знакомства, а также обращения к лицу при реализации апеллятивной,

вокативной функции. Эти сферы предполагают исполнение личным именем этикетного предназначения.

Под речевым этикетом можно понимать «социально заданные и национально специфичные правила речевого поведения в ситуации установления, поддержания и размыкания контакта незнакомых и знакомых коммуникантов в соответствии с их статуснорольевыми, психологическими, личностными отношениями в официальной и неофициальной обстановке общения» [1, с. 119]. С помощью антропонимов как этикетных знаков устанавливаются отношения «свой – чужой», «далёкий – близкий». Оптимальный выбор формы имени даёт социальную и оценочную информацию: старший – равный – младший, уважаемый или нет, заслуживающий особого внимания или нет.

Этикетное предназначение личное имя находит в роли обращения, которое выполняет самые разные функции: адресовать речь второму лицу, придать ему коммуникативную роль адресата, идентифицировать его личность и статусно-ролевые позиции, выразить собственное оценочное прагматическое отношение. Можно выстроить парадигму форм личного имени: *Василь Іванавіч Іванюк, спадар Васіль, дзядька Васіль, Вася, Васілёк*.

С применением разных форм имени одного и того же лица актуализируются разные социальные сигналы. Так, при наличии полного паспортного именованія *Василь Іванавіч Іванюк* адресант может использовать имя *Васіль*, что значит «свой, близкий, отношения доверительные, дружеские». Избрав форму *Васілёк*, адресант выражает интимность отношений, «семейность». Избрав именованія *Василь Іванавіч Іванюк, спадар Васіль*, говорящий отмечает возраст (старший), статус (начальник), официальность обстановки, уважительность, почтительность к называемому лицу.

Личное имя принадлежит к частотным в общении элементам речи, которым в обучении должно уделяться большое внимание. Иностранцу при изучении белорусского языка должна быть представлена множественность форм личного имени, поскольку далеко не у всех народов, не во всех языках личное имя подвергается формо- и словоизменению. Пассивное знание о множестве форм личного имени необходимо вводить на ранних этапах обучения. Активное употребление разных форм имени возникает по мере овладения как собственно языком, так и социолингвистическими, культурологическими, коммуникативно-прагматическими знаниями, умениями, навыками. Так, иностранных обучающихся необходимо прежде

всего познакомиць с формой обращения к собственному преподавателю – по имени и отчеству.

При чтении художественной и публицистической литературы иностранный учащийся сталкивается как со множеством имён, так и со множеством их форм. Поэтому нужно научить иностранцев распознавать ту лингвострановедческую национально специфичную информацию, которая заложена в том или ином имени и его форме. Так, можно предложить иностранным обучающимся следующие тексты для чтения.

Імёны ў беларускіх гаворках

(паводле ўспамінаў берасцейскіх пісьменнікаў

Уладзіміра Калесніка, Васіля Жуковіча, Георгія Марчука)

Наогул у вёсцы была традыцыя здрабняць і распадабняць імёны, каб яны маглі замяніць і прозвішчы, якія з-за эканоміі слоў неахвотна ўжывалі. Распадабнёныя імёны выяўлялі яшчэ індывідуальныя характары ўладальнікаў, напрыклад, самае пашыранае імя *Іван* у нашай вёсцы мела такія веер мадыфікацый: *Іван* – гэта нехта салідны, *Іванко* – так сабе, *Іваначко* – благошце ці блазан, але *Ян*, *Янко*, *Ясько*, *Ясенько* – ішлі на поўным сур’ёзе. Біблейскае імя *Іосіф* мела такія варыянты: *Ёсін*, *Язэп*, *Язэбко*, *Джэп*, *Язэбачко*, *Юзік*, *Юзічак*, а *Пётр* – *Пятрук*, *Пецер*, *Петрык*, *Пятро*. Калі такіх варыянтаў на ўсіх *Іванаў*, *Язэпаў* ці *Пятроў* не хапала, то дазвалялася ўзмацняць імя родавымі мянушкамі і атрымлівалася *Пецер Тарэсін*, *Пецер Хвелеў*, *Пецер Базёнаў* (У. Калеснік).

“Ражэвіч *Уладзімір*”, – выразна вымаўляе мой настаўнік Іван Іванавіч. “*Уладзімір*” – так мяне ніхто дагэтуль не называў. Звалі ўсе іначай: *Воўка*, *Валодзька*, *Валодзя*. Я ўстаю, сэрца маё пырхае, як верабейка (В. Жуковіч)

Кастусю Іванавічу Пузану да пенсіі засталіся лічаныя гады, але ж да гэтага часу мятэчка не перавучыцца, каб не клікаць яго неяк іначай. Як прычапілася да Пузана з дзяцінства гэтае дзіцяча-пацешнае *Косцік*, так і не змог ён з гадамі выкарчаваць ці перайначыць яго. І малыя, і старыя клікалі *Косцікам* дый годзе. Змірыўся, прызвычаўся, не злаваўся ні на кога за такое панібрацтва, нават не крывіўся. Жонка, праўда, усё яго кароткае сямейнае жыццё таўкла ў плечы: “І што гэта ты, як местачковы дурань. З малюзгою водзішся, у футбол, у лапту гуляеш. Галава пасівела, а цябе ўсё *Косцік* ды *Косцік*...” Нічога ён тады ёй не адказаў (Г. Марчук)

Пытанні па тэксце

1. Вызначце, якія сэнсавыя і эмацыянальныя адценні маюць ужытыя ў прыведзеных тэкстах формы імёнаў *Іванко*, *Іваначко*, *Уладзімір*, *Воўка*, *Валодзя*, *Валодзька*, *Косцік*.

2. Пры размове са сваімі беларускімі сябрамі вы выкарыстоўваеце поўныя або кароткія імёны?

3. Ці можна ўтварыць ад імёнаў у вашай мове кароткія і эмацыйна-ацэначныя формы? Якое значэнне яны маюць? У якіх сітуацыях яны ўжываюцца?

4. Якія формы афіцыйнага звароту існуюць у вашай краіне?

Иностранные студенты могут выполнить следующие упражнения.

Практыкаванне 1. *Назавіце поўныя (афіцыйныя) імёны людзей, якія адпавядаюць прыведзеным кароткім формам. Раскажыце, у якіх сітуацыях могуць ужывацца поўныя і кароткія формы імёнаў.*

Мікола, Міхась, Гэля, Зося, Стэфа, Галляш, Пранцісь, Саўка, Тамаш, Кастусь, Алесь.

Практыкаванне 2. *Ад прыведзеных поўных нашпартных формаў імёнаў утварыце кароткія і эмацыйна-ацэначныя формы.*

Аляксандр, Аляксей, Васіль, Віктар, Уладзімір, Рыгор, Дзмітрый, Іван, Юрый, Анастасія, Ганна, Кацярына, Людміла, Вольга, Тамара, Наталля, Таццяна, Юлія.

Итак, личное имя в белорусском языке обладает неповторимой национально-культурной спецификой. Знакомство с именами и их многочисленными формами должно занимать соответствующее место в процессе изучения иностранными студентами белорусского языка и знакомства с культурой страны.

Список использованных источников

1. Формановская Н. И. Коммуникативно-прагматические аспекты единиц общения. М.: Наука, 1998. 230 с.

Волошина Оксана Володимирівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української та іноземної мови

Вінницького національного аграрного університету

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мультимедійні технології відіграють важливу роль у формуванні та розвитку іншомовної комунікативної компетентності студентів, що на сьогодні є головною метою вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти. Використання Інтернету, різноманітних відеоматеріалів, художніх фільмів, мультимедійних програм, підготовлених для навчального процесу, електронних підручників, мультимедійних довідників, енциклопедій і словників дозволяє створити комунікативне

середовище для навчання, стимулювати вивчення мови, створити умови, що максимально наближені до реального мовного спілкування іноземною мовою за відсутності природного мовного середовища.

Важливість вивчення іноземних мов, зокрема англійської як найпоширенішої у світі і внаслідок цього основної, що вивчається у закладах освіти нашої країни, є очевидним фактом. Найлегше і найефективніше вивчати мову в середовищі її носіїв, оскільки матиме місце не тільки активізація уваги, але й направленість будь-якої дії на досягнення результату. Однак не всі можуть дозволити собі поїздки до країн, мови яких вивчаються, і саме тому належить приділити увагу способам створення штучного, більш доступного мовного середовища за допомогою мультимедійних технологій [1].

Мультимедійні технології – це сукупність різних способів навчання: текстів, графічних зображень, музики, відео і мультиплікації в інтерактивному режимі. Нове навчальне середовище створює додаткові можливості для розвитку креативності студентів, стимулює їх допитливість, прищеплює цікавість до наукової діяльності. Такий підхід значно підвищує зацікавленість до вивчення предмета і залучає до пізнавального процесу абсолютно всю групу.

Використання комп'ютерних технологій навчання має велике значення саме завдяки новим можливостям. ХХІ сторіччя – це сторіччя інформатизації, і цей фактор без сумніву вносить корективи в традиційне викладання іноземних мов. І наше завдання – навчитися правильно та ефективно використовувати сучасні інформаційні технології в навчальному процесі вищої школи.

Належить підкреслити, що використання мультимедійних технологій не може мати суттєвий педагогічний ефект без викладача, оскільки ці технології – це тільки способи навчання, ефективність яких залежить від умінь викладача використовувати їх для досягнення певних педагогічних цілей на основі глибокого вивчення і використання всіх можливостей.

Мультимедійні засоби можуть бути ефективними і дієвими засобами інтенсифікації навчального процесу, вони збагачують процес навчання і водночас компенсують відсутність нативного іншомовного середовища. Як бачимо, переваг у комп'ютерного навчання немало, але зловживати комп'ютеризацією не варто.

Необхідно відпрацювати критерії корисності використання комп'ютерів під час заняття для кожної окремої цільової групи студентів. Що стосується критеріїв корисності конкретної технології в освіті,

то це можна сформулювати таким чином: будь-яка навчальна комп'ютерна технологія доцільна, якщо вона дозволяє досягти таких результатів навчання, які неможливо було б отримати без використання цієї технології. У зв'язку з цим пропонуються такі форми роботи з комп'ютерними навчальними програмами при аспективному навчанні іноземних мов: для відпрацювання вимови (передбачається режим роботи з мікрофоном), для вивчення лексики (зокрема, під час введення та відпрацювання тематичної лексики), для навчання граматики, для навчання діалогічної мови (поетапне опрацювання – знайомство з діалогом, опрацювання і подальше інсценування), для навчання письма (використовується для вирішення завдань правильного написання слів).

Позитивну роль використання мультимедійних аспектів можна відмітити не тільки серед студентів, але й серед викладачів. Використання викладачем комп'ютера в навчанні іноземних мов надає можливість враховувати індивідуальні особливості студентів, організувати самостійні дії кожного студента, використовувати орієнтований на особистість підхід у навчанні.

Список використаних джерел

1. Заболотська О. О. Актуальні проблеми методики викладання англійської мови: зб. наук. пр. *Педагогічні науки*. Вип. 58. Ч. 2. Херсон: Вид-во ХДУ, 2011. 464 с.

Калилець Людмила Михайловна,

старший преподаватель кафедры иностранных языков
Брестского государственного университета

ОБУЧЕНИЕ ЧТЕНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННЫХ АУТЕНТИЧНЫХ ТЕКСТОВ

Известно, что чтение занимает значительное место в жизни человека. Чтение – это сложный вид рецептивной коммуникативной деятельности, в основе которой лежит определенная последовательность интеллектуально- познавательных действий, направленных на извлечение и понимание информации, содержащейся в письменном тексте. Чтение не только обогащает человека духовно, но и позволяет ему глубже понять окружающий мир. Обучение чтению на иностранном языке не является в этом плане исключением, однако, одной из основных проблем обучения чтению является проблема отбора текстов и чёткая организация работы с ними.

Не секрет, что довольно часто (особенно на младших курсах) студенты работают с текстами, содержание которых выходит за рамки их интересов и потребностей. Это приводит не только к снижению

мотивации обучения, но и к потере смысла самого чтения как вида речевой деятельности. Кроме того, практика показывает, что в новых условиях обучения иностранным языкам больше внимания уделяется устной речи. Вот почему очень часто обучение чтению подчиняется формированию именно этих навыков. Вместо упражнений, ориентированных на проверку понимания в целом, студентам предлагается сделать перевод, после чего проводится вопросно-ответная работа, что значительно облегчает работу преподавателя, но не имеет никакого отношения к формированию навыков чтения.

Чтение в вузе целесообразно рассматривать как самостоятельный вид деятельности, где особое место должно занимать чтение с целью извлечения основной информации из читаемых текстов. При отборе необходимо учитывать содержание текстов, новизну и практическую значимость имеющейся в них информации.

В настоящее время эта задача может быть успешно решена на основе аутентичных текстов лингвострановедческого содержания. Правомочность обращения к такого рода текстам объясняется, прежде всего, тем, что они воспринимаются с повышенным интересом и большим энтузиазмом. Одним из критериев отбора аутентичного материала является критерий типичности. Он призван обеспечить отбор страноведческого материала (в том числе и языкового), отражающего наиболее актуальные факты современной действительности страны изучаемого языка и создающего более точное представление об этой стране. С учетом данного критерия по каждой теме отбираются тексты, где отражены наиболее типичные реалии; безэквивалентная и фоновая лексика, предполагающая знакомство с экономической и юридической стороной жизни страны изучаемого языка: названия денежных единиц, названия некоторых праздников, символика страны и так далее.

Интернет – это доступный источник «свежей» информации, и текстовой в том числе. Именно там, например, в блогах или на форумах, можно найти средние по объёму (это особенно важно на начальном этапе обучения ИЯ) высказывания молодых носителей языка по различным темам. Студентам интересно знать, как живёт его сверстник в стране изучаемого языка из первых уст, какие ему приходится решать проблемы, чем отличается их образ жизни от нашего и многое другое. Даже самый хороший студент не имеет возможности постоянно обновлять информацию о жизни носителей изучаемого языка.

А ведь именно такого рода информация вызывает повышенный интерес и, следовательно, благоприятно сказывается на мотивации овладения иностранным языком.

Аутентичный текст отличается и своей информативностью, особенно если речь идёт о текстах лингвострановедческого содержания. С точки зрения коммуникативной ценности информации следует различать: уникальную, или ключевую информацию; уточняющую информацию; повторную информацию; нулевую информацию.

Таким образом, при отборе текстов для чтения преподавателю необходимо учитывать, прежде всего, принцип аутентичности информации, т. е. их познавательной ценности, а также принцип доступности, системности и логики изложения, связи с уже изученным и изучаемым лексическим и грамматическим материалом и другие. Несоблюдение этих принципов очень часто приводит к сбою в работе над чтением. С этой целью преподавателю необходимо чётко скоординировать работу студентов и предложить им своего рода план работы над текстом, который помог бы облегчить понимание текста в целом. Предлагаемый план может выглядеть подобным образом:

1. Прочитайте заголовок и попытайтесь определить по нему основную тему текста.
2. Рассмотрите картинку к тексту (в случае если она есть) и предположите, о чем может идти речь в тексте.
3. Внимательно изучите до- или послетекстовые задания, которые помогли бы вам понять содержание.
4. Прочитайте бегло весь текст, не обращая внимания на незнакомые слова и другие языковые трудности. Постарайтесь представить себе его общее содержание.
5. Прочитайте текст ещё раз, не прибегая к словарю в поисках значения каждого незнакомого вам слова. Подчеркните в тексте все интернациональные слова и сведения, выраженные цифрами, именами собственными и т. д. Постарайтесь соотнести подчеркнутые данные с основной темой текста.
6. Обращайтесь к словарю только в том случае, когда незнакомое слово мешает вам понять общий смысл текста.
7. Мысленно представьте себе общее содержание прочитанного. Выделите для себя ту новую информацию, которую вы извлекли в процессе чтения.
8. Постарайтесь представить себе свой «собственный текст», основанный на полученных вами сведениях.

9. Обратите внимание на трудные места и незнакомые слова в тексте и постарайтесь установить, имели ли они принципиальное значение.

Чтение, ориентированное на страну изучаемого языка, способствует созданию условий не только для активизации познавательной деятельности, но и для воспитания чувства уважения к чужой культуре. Удовлетворение познавательного интереса вызывает и развивает положительные интеллектуальные чувства.

Именно поэтому необходим подбор таких аутентичных материалов, которые знакомят с реалиями страны изучаемого языка, приобщают к культурным ценностям других народов и расширяют тем самым область лингвосоциокультурной компетенции студентов. Практика показывает, что работа над аутентичными текстами не только положительно воздействует на эмоциональную сферу личности студента, но и решает сугубо прагматические задачи: ведёт к активизации и обогащению словарного запаса, расширяет социокультурный компонент их иноязычной речевой компетентности, интенсифицирует процесс освоения иностранного языка за счёт подключения дополнительной мотивации.

Список использованных источников

1. Вайсбург М. Л. Методы обучения. Выбор за вами. *ИЯШ*. 2000. № 2. С. 29–34.
2. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранному языку. Москва: АРКТИ-Глосса, 2000. 165 с.
3. Evans, V. "Successful Writing" (2008), *Express Publishing*, 178 p

Конотон Олена Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
і методики їх викладання Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
докторант Київського національного лінгвістичного університету

СТРАТЕГІЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ НАВЧАЛЬНО-СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасних вимогах до іншомовної підготовки студентів освітнього ступеня «бакалавр» немовних закладів вищої освіти (ЗВО) зростає роль уміння здобувати інформацію з різних джерел, засвоювати, поповнювати та оцінювати її, застосовувати різні способи пізнавальної і творчої діяльності [3, с. 5]; міжнародні документи Ради Європи

з мовної політики і освіти — Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання (ЗЄР) (2003) [1] та Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors (CEFR) (2018) [5] визначають навчально-стратегічну компетентність (НСтК) пріоритетним напрямком освіти. Також у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, прийняття якої зумовлено необхідністю підвищення якості освіти, вказано, що одним із першочергових завдань «є виховання людини інноваційного типу мислення», орієнтованого на майбутнє [2, с. 2]. Таким типом мислення, на нашу думку, і є стратегічне мислення. Отже, проблема формування НСтК і відповідно стратегічного мислення у сучасних студентів немовних ЗВО є вкрай актуальною і важливою.

Вивчення й аналіз ключових документів Ради Європи з мовної політики ЗЄР (2003) та CEFR (2018) засвідчив актуальність і важливість формування НСтК у студентів під час формування іншомовної комунікативної компетентності (ІКК). Порівняння ЗЄР (2003) та CEFR (2018) показало значну трансформацію у трактуванні понять «стратегія», деталізацію вже наявних дескрипторів та появу у CEFR (2018) нових дескрипторів щодо оцінювання НСтК. На особливу увагу заслуговує той факт, що автори CEFR (2018) відмічають, що будь-яка комунікативна мовленнєва діяльність тісно пов'язана з реалізацією відповідних комунікативних стратегій, а будь-яка ІКК базується на певних стратегіях. НСтК дуже тісно і завжди переплітається з іншими компетентностями ІКК, вона не є окремим компонентом і не може бути відокремлена від інших компетентностей [5, с. 130], саме тому вона є вкрай важливою.

Отже, щоб виконувати комунікативні завдання, користувачі повинні брати участь у комунікативних мовленнєвих видах діяльності та оперувати комунікативними стратегіями. Відповідно до ЗЄР (2003) стратегія є певним чином організована, цілеспрямована та керована лінія поведінки, обрана індивідом для виконання завдання, яке він/вона ставить собі сам/сама, або з яким він/вона стикається [1, с. 25], а стратегії — це мовленнєві засоби, які користувач мовою застосовує для мобілізації та балансу своїх ресурсів, активізації вмінь та навичок для того, щоб задовольнити комунікативні потреби у певному контексті та успішно виконати поставлене завдання у найбільш зрозумілій або найбільш економній можливий спосіб залежно від його/її конкретної мети. Однак автори ЗЄР (2003) наголошують,

що комунікативні стратегії не повинні розглядатись просто як моделі "неспроможності", як спосіб викрутитись в умовах мовленнєвого дефіциту або перешкоди спілкуванню. Носії мови регулярно використовують комунікативні стратегії усіх видів, коли стратегія відповідає комунікативним запитам, зверненим до них [1, с. 57], вони є певною єднальною ланкою між мовною комунікативною компетентністю та комунікативними мовними завданнями [5; с. 33].

Тобто, формуючи ІКК, перед викладачем стоїть завдання допомогти студентам оволодіти певними комунікативними стратегіями, які б дозволили їм успішно здійснювати різні види комунікативної мовленнєвої діяльності: сприймання (рецептивні стратегії), продукування (продуктивні стратегії), інтеракцію (інтерактивні стратегії), медіацію (посередницькі стратегії) [5, с. 30].

Вважаємо, що в основі НСтК є стратегічне мислення. Стратегічне мислення є однією з важливіших компетентностей у сучасному світі. З 1990-х років спостерігається значний інтерес науковців щодо дослідження цієї проблеми (Виханський О.С., 2016; Петров А.Н., 2017; Стрекалова Н.Д., 2018, Константинов Г.Н., 2015, Омае К., 2007; Liedtka J.M., 1998; Bonn I., 2001, 2005; Caporale B., 2015; Casey A., Goldman E., 2001; Chevallier A., 2016; Dixit A., Nalebuff J., 2010; Goldman E., 2007; Mintzberg H., 1994 та ін.), проте слід зазначити, що тематика стратегічного мислення найбільш популярна в економіці та управлінні. Сьогодні у науковій літературі категорія «стратегічне мислення» недостатньо вивчена для методики навчання ІМ.

На основі узагальнення даних, отриманих Н.Д. Стрекаловою [4, с. 395], дамо робоче визначення поняття «стратегічне мислення» для навчального процесу формування НСтК студентів немовних ЗВО. Стратегічне мислення – особливий, складний вид інтелектуальної діяльності, здійснення якої залежить від набору компетентностей, які пов'язані з генеруванням нового для досягнення конкурентної переваги, розробкою і вибором нових, релевантних стратегій і стратегічних дій, які забезпечать навчальний розвиток студента.

Стрекалова Н.Д. виявила 12 характеристик і 10 компонентів стратегічного мислення на основі аналізу двох кластерів наукових робіт. До першого кластеру автор відносить роботи 1994–2007 рр., адже у цей період науковці розглядають стратегічне мислення перш за все як психологічний феномен; до другого кластеру входять роботи 2011–2016 рр., коли стратегічне мислення розглядається як професійно-освітній феномен. Перший кластер робіт дозволив виявити такі

ознаки стратегічного мислення: концептуальний, абстрактний, цілеспрямований (сфокусований намір), системне бачення майбутнього, бачення майбутнього у довготривалій перспективі, креативний, інтуїтивний, раціональний, інноваційний, дивергентний, конвергентний, інтелектуальна гнучкість (опортунізм); другий — компоненти: сканування (збір даних), постановка питання (опитування), розгляд ситуації з різних сторін, осмислення стратегічних проблем, розробка стратегічних рішень, перевірка гіпотез (тестування), аналіз, синтез, пошук, оцінка, вибір варіантів, проектування [4, с. 393–394].

Отже, формування стратегічного мислення є актуальною вимогою сьогодення, що відображено в державних та міжнародних концептуальних документах, які окреслюють перспективи розвитку ЗВО. Важливість сформованості стратегічного мислення для формування у студентів немовних ЗВО НСтК під час навчання ІМ дозволить підготувати сучасного конкурентоздатного фахівця, який зможе мислити й діяти цілеспрямовано, свідомо використовуючи весь арсенал знань в умовах інформаційного суспільства. Також актуальним є питання створення теоретичних розробок з проблеми розвитку стратегічного мислення і пошуку ефективних засобів навчання, які будуть здатні його забезпечити у процесі вивчення ІМ.

Список використаних джерел

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / за заг. ред. С.Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: <http://www.mon.gov.ua/images/> (дата звернення: 14.02.2020).
3. Програма з англійської мови для професійного спілкування /Г. Є. Бакаєва та ін. Київ: Ленвіт, 2005. 119 с.
4. Стрекалова Н. Д. Стратегическое мышление менеджеров: сущность, проблемы и подходы к развитию. *Вестник СПбГУ. Менеджмент*. 2018. Т. 17. Вып. 3. С. 384–411.
5. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors, 2018. 235 p.

Корнєва Зоя Михайлівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;

Ващило Ольга Валеріївна,
викладач, здобувач кафедри теорії,
практики та перекладу англійської мови,
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-МЕХАНІКІВ АНГЛІЙСЬКОГО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО МОНОЛОГУ-МІРКУВАННЯ

Важливим завданням технічного ЗВО у сфері навчання ІМ є формування навичок і розвиток умінь професійно орієнтованого монологічного мовлення, у тому числі монологу-міркування (ПОММ). Це зумовлюється тим, що у своїй професійній діяльності інженер-механік повинен виступити з повідомленням чи презентацією, висловити, аргументувати та довести свою точку зору з того чи іншого питання, прокоментувати отриману інформацію, описати науковий продукт тощо.

Проведений аналіз стану навчання у технічних ЗВО України свідчить, що кількість годин на опанування ІМ не можна вважати достатньою для досягнення студентами бажаного рівня навченості. Саме тому виникає необхідність розробки новітніх методик навчання англійського ПОММ, які б сприяли підвищенню ефективності навчального процесу за рахунок використання інноваційних технологій навчання, зокрема технології подкастингу.

Питанню залучення технології подкастингу в освітній процес присвячено дослідження низки авторів: G. Bull (2005), B. Flanagan, B. Calandra (2005), M. Gura (2006), A. O'Bryan, V. Hegelheimer (2009), О.Ю. Малушко (2013), П.В. Сисоєв (2014). Незважаючи на наявність значного доробку в цій сфері, питання використання подкастів у навчальних цілях не можна вважати вичерпаним. Зокрема, на сьогодні не розроблено методику навчання майбутніх інженерів-механіків англійського ПОММ із використанням технології подкастингу, яка б сприяла підвищенню ефективності навчального процесу в умовах обмеженої кількості навчальних годин. Цим і зумовлено актуальність нашого дослідження.

Окреслюючи методичні засади навчання майбутніх інженерів-механіків англійського ПОММ, необхідно обрати підходи до навчання, визначити принципи, які сприяють реалізації обраних підходів та зумовлюють зміст навчання. У межах нашого дослідження керуємося такими основними підходами, як комунікативно-діяльнісний та професійно орієнтований. У контексті зазначених підходів визначимо основоположні принципи навчання, які є підґрунтям для розробки будь-якої методики.

Комунікативно-діяльнісний підхід. Навчання професійно орієнтованого спілкування має ґрунтуватися на залученні студентів до спілкування мовою професії протягом усього періоду навчання. У межах комунікативно-діялісного підходу вважаємо за доцільне організувати процес навчання майбутніх інженерів-механіків ПОММ на засадах принципів інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності, самостійності, проблемності, інтерактивної спрямованості навчального процесу.

Принцип інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності. Зважаючи на тісний взаємозв'язок таких видів мовленнєвої діяльності, як аудіювання та говоріння, вважаємо аудіювання найбільш природною та найбільш придатною основою для навчання іншомовного ПОММ. Проте, беручи до уваги той факт, що аудіювання – складний психофізіологічний процес, який передбачає розвиток аудитивних умінь, удосконалення психофізіологічних механізмів сприйняття, готовність до подолання труднощів різного характеру та, відповідно, вимагає досить тривалого та ґрунтового навчання, вважаємо за доцільне здійснювати процес навчання майбутніх інженерів-механіків ПОММ на основі аудіювання з використанням технології подкастингу на старшому етапі навчання, коли студенти демонструють сформованість іншомовної аудитивної компетентності на достатньому рівні.

Принцип самостійності навчання передбачає планомірну, внутрішньо вмотивовану, структуровану суб'єктом діяльність. Однак результати досліджень свідчать, що самостійне формування іншомовної комунікативної компетентності у ММ є складним завданням. Одним із шляхів вирішення зазначеної проблеми є організація роботи студентів у межах самостійної позааудиторної роботи із використанням технології подкастингу.

Принцип проблемності реалізується у нашій методиці шляхом створення у майбутніх інженерів-механіків необхідності активно застосовувати на практиці набуті ними у ході спеціальної підготовки

фахові знання, теоретичну інформацію та практичний досвід з метою вирішення завдань проблемного характеру, пов'язаних із професійною діяльністю, із представленням власного монологічного висловлювання під час аудиторного заняття чи розміщенням подкаста на сервісі подкастів у межах самостійної позааудиторної роботи.

Принцип інтерактивної спрямованості навчального процесу. Реалізацію принципу інтерактивної спрямованості процесу навчання вбачаємо у взаємодії студентів одне з одним у міні-групах / групах під час дискусійних обговорень з метою вирішення проблемного завдання, взаємодії студентів між собою, студентів та викладача на сервісі подкастів.

Професійно орієнтований підхід. У контексті професійно орієнтованого підходу навчання майбутніх інженерів-механіків ПОММ організовуємо відповідно до принципів інтеграції зі спеціальними дисциплінами, тематичності, ситуативної організації навчання.

Принцип інтеграції зі спеціальними дисциплінами. Реалізація принципу інтеграції зі спеціальними дисциплінами в нашому дослідженні здійснюється шляхом аналізу навчальних планів підготовки бакалаврів за спеціальностями 131 «Прикладна механіка» та 133 «Галузеве машинобудування» та відбору основних навчальних дисциплін професійної підготовки, які викладаються на 4 курсі, з подальшим з'ясуванням тематичного змісту цих дисциплін, визначенням навчальних тем, їхньою організацією у тематичні модулі та відбором іншомовного автентичного навчального матеріалу відповідно до визначених тем, розробкою підсистеми вправ з навчання ПОММ.

Принцип тематичності передбачає використання як тематичний зміст навчання саме професійно значущих тем. Обираючи теми для навчання майбутніх інженерів-механіків ПОММ, ми проаналізували тематичний зміст, прописаний в робочих навчальних програмах з визначених дисциплін професійної підготовки, робочу навчальну програму з англійської мови для професійно орієнтованого спілкування, а також враховували результати проведеного нами опитування серед фахівців провідних підприємств України, що працюють в галузі знань “Механічна інженерія”.

Принцип ситуативної організації навчання. У межах методики, що розробляється, вбачаємо реалізацію зазначеного принципу в тому, що за результатами вирішення проблемного завдання студенти

представляють ПОММ у тій чи іншій ситуації професійної діяльності, тобто у ситуації, яка є типовою для діяльності фахівців у галузі «Механічна інженерія».

Принцип мотивації до навчальної діяльності. Реалізація принципу мотивації з метою навчання майбутніх інженерів-механіків ПОММ досягається за рахунок вирішення завдань проблемного характеру, притаманних професійній діяльності фахівця, а також шляхом організації навчання з використанням технології подкастингу, що створює сприятливі умови для розвитку самостійної діяльності, вираження індивідуальної активності і відповідальності, отримання задоволення від власне процесу діяльності, усвідомлення ефективності навчального процесу.

Ключовим засобом, який забезпечує реалізацію висунутих методичних принципів навчання майбутніх інженерів-механіків англійського ПОММ, є технологія подкастингу. Технологія подкастингу, яка використовується у нашому дослідженні з метою навчання майбутніх інженерів-механіків ПОММ, передбачає використання англійських автентичних подкастів, розміщених на сервісі подкастів.

У межах дослідження нами було проаналізовано найпопулярніші сервіси подкастів, а саме *Podcast people*, *Podomatic*, *PodBean* (за П.В. Сисоєвим, І.О. Євстегнєвою) з метою виявлення їх придатності для здійснення навчання майбутніх інженерів-механіків ПОММ. Проведений аналіз дав змогу виявити низку суттєвих недоліків. Беручи до уваги зазначене, з метою розвитку у майбутніх інженерів-механіків умінь ПОММ, ми організували власний сервіс подкастів на навчальній платформі Canvas (<https://canvas.instructure.com/courses/1251518>) та розмістили на ньому спеціально розроблені вправи (англомовні автентичні подкасти та завдання до них). Перевагами цієї навчальної платформи є її гнучкість та величезний набір функціональних можливостей, які повною мірою забезпечують ефективність навчального процесу. Платформа дозволяє користувачу налаштовувати та організовувати своє навчальне середовище з урахуванням власних індивідуальних потреб за рахунок створення особистої зони користувача; забезпечує можливість постійної інтеракції між викладачем та студентом завдяки інтегрованій функції сповіщення; синхронізує акаунт Canvas із іншими акаунтами у соціальних мережах (Facebook, Twitter), що надає можливість миттєвого обміну власними подкастами користувача. Основним інструментарієм платформи Canvas є:

вікі-сторінки; тести; завдання; контрольні роботи; широка можливість імпорту готових курсів; інструменти оцінювання та взаємооцінювання; аналітика успішності процесу навчання як всього курсу, так і кожного учасника курсу окремо; можливість проводити конференції та дискусії; спільне редагування документів тощо.

Левонюк Лилия Евгеньевна,

старший преподаватель кафедры иностранных языков
Брестского государственного университета имени А. С. Пушкина

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ УСТНОЙ РЕЧИ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Процессы глобализации, изменения в экономической, социальной, культурной жизни общества вызвали изменения в системе языкового образования в Беларуси. В образовательный процесс широко внедряются инновационные технологии и подходы, создаются программы и концепции, способствующие совершенствованию преподавания иностранных языков в школе. Благодаря этому улучшается качество обучения иностранным языкам.

Однако, по нашему мнению, при обучении иностранному языку в начальной школе одновременное развитие навыков устной и письменной речи не всегда обосновано, что обусловлено определенными особенностями психологического и физиологического развития младших школьников. Поэтому мы считаем, что изучение иностранного языка необходимо начинать с устной речи. Так К. Д. Ушинский отмечал, что правильная организация учебного процесса предполагает обучение детей иностранным языкам в раннем возрасте. По его мнению, развитие речи ребенка должно осуществляться путем улучшения мышления ребенка, исходя из конкретных зрительных образов, т. е. зрительного восприятия [1, с. 21].

Вопросы раннего обучения иностранным языкам привлекли внимание педагогов еще в конце XIX века. Позже развивающая ценность преподавания и изучения иностранного языка была тщательно изучена академиком Л. В. Щербой, который подчеркивал, что правильная организация обучения иностранному языку будет способствовать развитию логического мышления ребенка, улучшению уже имеющихся у него познавательных навыков и формированию способности логически строить высказывание [1, с. 35].

Наиболее подходящим периодом для усвоения иноязычной речи ребенком считается возраст от рождения до 8–9 лет, который по мнению психологов (Л. С. Выготский, С. Л. Рубинштейн, Дж. Брунер, Р. Робертс и др.) является наиболее благоприятным для его речевого развития, т. к. языковые умения в это время приобретаются и усваиваются гораздо легче, чем в последующие годы.

Исследования указывают на тот факт, что, несмотря на то, что маленькие дети легко овладевают иностранным языком, даже в естественной среде, это сложный процесс, построенный не на подражании, а на обобщении, хотя и является внутренне бессознательным для ребенка [5, с. 82]. Также было установлено, что ребенок изучает иностранный язык быстрее и легче, чем взрослый, только если он осваивает его в условиях реального общения, источником которого для данного возраста является обучающая игра, т. к. реальное включение в новую игру обеспечивает истинную внутреннюю мотивацию изучения языка детьми.

Психологические особенности развития младших школьников создают особые условия для обучения иностранному языку. Дети 7–10 лет косвенно и подсознательно впитывают иностранный язык, как губка. Они понимают ситуацию на иностранном языке так же, как на своем родном. Объем внимания у детей младшего школьного возраста и время концентрации очень короткие, но хорошо развита долговременная память. В процессе обучения дети активно используют различные способы получения и усвоения информации: зрительные, слуховые, кинестетические. Они готовы к активному общению, хотят чувствовать себя личностью и получать похвалу за каждый маленький успешный шаг [2, с. 28]. Именно поэтому, лучшим стимулом дальнейшего изучения иностранного языка для учащихся 1–4 классов является чувство успеха.

Кроме того, важно подчеркнуть, что в процессе планирования иноязычного общения с младшими школьниками учитель должен учитывать уровень развития детей на родном языке, тогда преподавание иностранного языка будет более успешным.

Необходимо также принимать в расчет физические особенности детей в возрасте 7–10 лет. Маленькие дети испытывают потребность в прикосновении, рисовании, дизайне, мимике, они не могут долго сидеть спокойно из-за отсутствия контроля над двигательными мышцами. Поэтому желательно во время урока давать им такие задания, которые позволили бы ребенку передвигаться по классу (игры, песни с выполнением различных движений, танцы и т. д.).

Обучение устной речи является, на наш взгляд, одной из самых сложных задач в процессе обучения иностранному языку. Устная речь – это широкое понятие, включающее такие основные виды речевой деятельности, как чтение, аудирование, говорение (диалогическое или монологическое высказывание).

Основной причиной трудностей в обучении иноязычной устной речи детей младшего школьного возраста является тот факт, что языковой материал, которым овладевают ученики, предстает перед ними в совершенно новом аспекте: как средство общения, а не только распознавания и восприятия.

Когда ученик читает, он имеет возможность прочитать неясное место два или три раза, в то время как, например, во время аудирования он должен следовать темпу речи говорящего, что создает дополнительные трудности для понимания.

Наивысшая степень сложности – это выражение своих мыслей и чувств посредством изучаемого иностранного языка. Говорящий должен знать не только синтаксическую и морфологическую структуру языка, но и сложную систему сочетания слов, которая всегда специфична и в большинстве случаев отличается от родного языка.

Грамматическая система большинства языков мира уже проанализирована и научно систематизирована, и ее осознанное усвоение путем выполнения последовательных упражнений не представляет особых сложностей. Что касается лексики, то в данном случае речь идет, прежде всего, об автоматическом овладении употреблением слов. А это одна из самых сложных задач устной речи [3, с. 50].

Панова Л. С., Скалкин В. Л. выделяют следующие этапы формирования навыков иноязычной устной речи на начальном этапе обучения: 1) устная речь, формирование лексических и грамматических навыков; 2) совершенствование устной речи, лексических и грамматических навыков; 3) развитие способностей неподготовленной устной речи [4, с. 57–59].

Для формирования и совершенствования иноязычных лексических и грамматических навыков учитель может предложить группе серию упражнений, направленных на закрепление словарного запаса в памяти учеников и использование правильных грамматических структур при построении предложений.

Речевые упражнения должны носить ситуативный характер, чтобы дать возможность обучающимся развивать свои коммуникативные навыки. Они должны включать задачи по рассуждению, анализу и

выражению своей точки зрения. Еще раз хотелось бы обратить внимание на то, что для более эффективного обучения иноязычным устным речевым навыкам младших школьников целесообразно использовать, методы, стимулирующие их физическую активность. Это ролевые и познавательные игры, инсценировки, постановки (английский фольклор и авторские сказки), раскраски, рисование, пение и танцы.

Следовательно, эффективность формирования устных иноязычных коммуникативных навыков у младших школьников определяется не только знанием и владением языковым материалом, но и готовностью и желанием детей быть активным участником межкультурного общения. Для достижения успехов в изучении языка важно, чтобы образовательная деятельность школьников заключалась не только в слушании, разговоре, чтении или письме на иностранном языке, но и в активном общении в реальной жизни учителя и учеников, а также учеников между собой.

Таким образом, нам представляется возможным сделать вывод о необходимости и пользе раннего обучения иностранному языку на основании следующих причин: во-первых, это самый благоприятный период для лингвистического развития, способный послужить хорошей базой дальнейшего лингвистического образования; во-вторых, знакомство детей с культурой страны изучаемого языка в раннем возрасте воспитывает в них толерантность, терпимость, чувство сопричастности с другими людьми; в-третьих, изучение иностранного языка в начальной школе развивает у детей способность лучше постигать и свой родной язык; и, наконец, изучение языков улучшает память детей, их мышление, восприятие, воображение и т. д. Все это несомненно закладывает основы для формирования всесторонне развитой личности обучающегося.

Список использованных источников

1. Грачева Н. В. Педагогические условия активизации познавательной направленности младших школьников: дис. ... канд. пед. наук. Киров, 2004. 205 с.
2. Гришанова И. А. Актуализация ситуации успеха при обучении иностранному языку младших школьников. *Иностранные языки в школе*. 2007. №8. С. 24–29.
3. Лукьянчикова Н. В. Обучение английскому языку на начальном этапе. *Начальная школа*. 2001. № 11. С. 49–51.
4. Скалкин В. Л. Коммуникативные упражнения на английском языке. Москва: Образование, 1983. 128 с.
5. Скрипникова Т. И. Теоретические основы методики обучения иностранным языкам: учеб.-метод. пособие. Владивосток: Дальневосточный Федеральный университет, 2017. 137 с.

Сыч Марина Адольфовна,
старший преподаватель кафедры немецкой филологии
и лингводидактики, учреждения образования
«Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина»

ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ФОРМИРОВАНИИ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ ЛИЧНОСТИ В ВУЗЕ

Современная дидактика требует от преподавателя вуза наличия навыков управления и развития личности студента. Преподаватель сегодня должен владеть всем имеющимся инструментарием методов обучения. Особое внимание уделяется целостной личности студента, который желает получить знания и стремится к максимальной реализации своих возможностей на практике. Сегодня наблюдается активизация процесса поиска эффективных условий, механизмов воспитания молодежи, способной к диалогу с другими культурами. Реалии современного этапа развития общества, с многовековой историей, в которой переплелись народы, нации, культуры, в настоящее время диктуют необходимость разработки основных методических принципов и подходов к формированию коммуникабельной языковой личности, способной искать и находить пути урегулирования социокультурных трений, проявлять терпимость, умение общаться и сотрудничать с людьми разных социальных групп, национальностей, вероисповеданий.

Профессиональная подготовка, осуществляемая в рамках высшего профессионального учебного заведения, должна быть ориентированной на усвоение не только профессионально необходимых знаний и навыков, но и на становление и совершенствование профессионально значимых личностных качеств, которые являются неотъемлемыми составляющими профессионализма специалиста. В этой связи формирование поликультурной личности занимает значительное место в подготовке квалифицированного специалиста.

Вместе с тем современный образовательный процесс вуза все еще остается традиционным и не обладает достаточным потенциалом для решения данной проблемы. Одной из причин этого является отсутствие целостной концепции формирования поликультурной личности студента в образовательном процессе средствами учебных предметов. Но существует совокупность философских, психологических, педагогических идей, которые способны стать основой созда-

ния комплекса условий для эффективного формирования поликультурной личности будущих специалистов социальной сферы при обучении иностранному языку.

Параметрами развития личности сегодня являются не знания, умения и навыки, а компетентности. Компетентность, как интегральная характеристика личности, определяет ее способность решать проблемы и типичные задачи, возникающие в реальных жизненных ситуациях, с использованием знаний, учебного и жизненного опыта, ценностей и наклонностей [3]. Сегодня неотъемлемым компонентом профессиональной подготовки современного специалиста любого профиля является иностранный язык, который способствует развитию коммуникативной, социокультурной, информационной и других компетентностей как ни одна другая учебная дисциплина.

На наш взгляд, в условиях глобализации наибольших успехов в процессе обучения иностранным языкам позволяет добиться личностноориентированный подход в преподавании. В его рамках обучающийся изначально является субъектом обучения, носителем опыта жизнедеятельности, приобретаемого в результате формального и неформального образования, в конкретных условиях семьи, социокультурного окружения, в процессе восприятия и понимания мира. Субъектная позиция предполагает осознание собственного отношения к тому, что происходит, степени личностного влияния на эти процессы.

Таким образом, акцент с трансляции готового знания преподавателем перенесен на самостоятельные поиск и производство знания обучающимся. Это, в свою очередь, предполагает изменение стиля взаимоотношений между педагогом и обучающимся, обучающимся и образовательной средой. Переход от педагогического воздействия к педагогическому взаимодействию является одним из условий поиска и внедрения эффективных методов обучения иностранным языкам [2, с. 150].

Новая парадигма взаимоотношений внутри образовательного процесса требует и инновационных технологий, способных изменить принципы организации учебного процесса в сторону самостоятельной образовательной деятельности обучающихся, способствовать формированию навыков самоанализа и самооценки, развивать навыки общения, работы в команде, учить принимать ответственные решения в ситуациях выбора, то есть – развивать проблемно-поисковое мышление.

Развитие и формирование такой личности является актуальным вопросом современной педагогической теории и практики, поскольку современное общество, которое находится на информационном этапе своего развития, характеризуется интенсификацией взаимодействия различных культур, широким применением компьютерной техники, глобализацией всех сфер общественной жизни и ростом межкультурного и межличностного общения.

Методики и технологии обучения иностранному языку в современных условиях делают акцент, в отличие от традиционных, на общении преподавателя со студентом как с равноправной личностью. Это – диалог со студентом, которого надо поднять на уровень знания педагога и зажечь в нем желание познания.

На этапе обучения в вузе интеллектуальные способности студентов требуют дальнейшего развития, оттачивания и совершенствования. В конечном итоге студента необходимо научить самостоятельно справляться с профессиональными задачами и жизненными проблемами.

В вузовской практике обучения до недавнего времени практически не использовались учебные игры. Современная методика преподавания в высшей школе сегодня использует игровые формы обучения в качестве современной технологии для освоения темы и даже раздела учебной дисциплины. Определение места и роли игровой технологии в вузовской практике, сочетания элементов игры и исследовательского учения во многом зависят от осознания педагогом функций дидактических игр. Особенности игры в студенческой аудитории является нацеленность на самоутверждение в обществе, стремление к самореализации, ориентация на развитие речевой деятельности. Для студенческой аудитории можно применять различные модификации деловых игр это: имитационные, операционные, ролевые игры, психологические и логические игры, занятия-экскурсии, занятия-головоломки и т. д.

Конечно же, в методике преподавания имеются разнообразные современные педагогические технологии, которые не менее эффективны и прекрасно зарекомендовали себя в дидактике. К таким технологиям можно отнести систему развивающего обучения, направленную на формирование интеллектуальных качеств студентов. Профессионально-творческое саморазвитие студента наиболее полно реализуется в процессе проектной деятельности. Проект – это самостоятельно планируемая и реализуемая работа, в которой речевое

общение вплетено в интеллектуально-эмоциональный контекст другой деятельности [4, с. 10]. Проектные технологии ориентированы на самостоятельную деятельность – индивидуальную, парную, групповую, которую студенты выполняют в течение определённого отрезка времени. Применение данной технологии позволяет воспитывать и развивать самостоятельность студентов в проявлении себя.

Коммуникативный подход подразумевает обучение общению и формирование способности к межкультурному взаимодействию. Мультимедийные средства инфокоммуникационных технологий являются наиболее актуальным способом решения поставленной задачи, поскольку они предоставляют преподавателям иностранных языков прекрасную возможность отказаться от свойственных традиционному обучению рутинных видов деятельности и использовать интеллектуальные формы труда, освобождают от изложения значительной части учебного материала, связанного с отработкой умений и навыков [1, с. 149]. На современном этапе обучения активно используются ресурсы сети Интернет, компьютерные игры, интерактивные доски, мультимедийные проекты, компьютерные курсы.

Глобальная сеть Интернет является безусловным лидером инновационных технологий в образовательном процессе, позволяющая воспользоваться неограниченными возможностями виртуального общения с носителями языка на многочисленных форумах, чатах, по электронной почте и т. д.; прослушать медиафайлы, посмотреть фильмы, клипы и ролики на иностранном языке. Студенты, могут работать с большим количеством аутентичных материалов, необходимых в процессе обучения. Активная языковая практика online оказывает положительное воздействие на формирование языковой и общей компетенций у студентов, изучающих иностранный язык, повышает мотивацию обучаемых, способствует более плодотворной и интересной организации познавательного процесса в изучении иностранных языков [5, с. 202]. Содержательная основа массовой компьютеризации связана с тем, что современный компьютер представляет собой эффективное средство оптимизации условий умственного труда, вообще, в любом его проявлении. Особенностью компьютера, которая раскрывается при использовании его как устройства для обучения других, и как помощника в приобретении знаний является его неодушевленность. Машина никогда не проявит признаков раздражительности и не даст почувствовать, что ей стало скучно. В этом смысле

применение компьютеров является, возможно, наиболее полезным при индивидуализации определенных аспектов преподавания.

В последние годы широкое распространение получили телекоммуникационные проекты. Подобная форма работы дает возможность диалога культур, позволяя обучающимся в процессе достижения учебных целей и задач познакомиться с другой культурой, с особенностями менталитета представителей иноязычных стран и культур.

Использование преподавателями инновационных методов, методов формирования интереса к обучению активизируют процесс языкового обучения и способствуют эффективности усвоения белорусского, русского и иностранных языков, через межкультурное общение способствует развитию личностных качеств студентов.

Список использованных источников

1. Валиулина Ф. М. Роль и место мультимедийных технологий в обучении иностранному языку. *Современные модели в преподавании языков и культур в контексте менеджмента качества образования*. Москва, 2009. С. 148–150.
2. Васильева Ю. С. Основания для выбора методов обучения иностранным языкам в современных условиях. *Современные модели в преподавании языков и культур в контексте менеджмента качества образования*. Москва, 2009. С. 150–157.
3. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. URL: <http://www.eidos.ru> (дата обращения: 07.03.2020).
4. Зимняя И. А., Сахарова Т. Е. Проектная методика обучения английскому языку. *Иностранные языки в школе*. 1991. № 3. С. 9–15
5. Сон Л. П. К проблеме языковой практики online. *Современные модели в преподавании языков и культур в контексте менеджмента качества образования*. Москва, 2009. С. 202–209.

Чебоненко Дмитро Станіславович,

студент Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ЦІЛІ ТА ЗМІСТ НАВЧАННЯ ЛЕКСИКИ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ РІЗНИХ ВИДІВ НАОЧНОСТІ

Для навчання майбутніх правників лексики англійської мови в закладах вищої освіти (далі – ЗВО) використовуються різні вербальні та невербальні методи, в процесі застосування яких створюється своєрідний зв'язок між зображенням та уявленням студентів про реальні характеристики уявленого об'єкта. Надати вербальну характеристику об'єкту вивчення англійською мовою неможливо без наявності

в студента багатого словникового запасу, правильного вживання слів та побудови речень. Сучасна педагогічна наука пропонує широкий набір засобів для формування лексичної компетентності (далі – ЛК) здобувачів вищої освіти, що разом з тим обумовлює різні способи їх використання на практичних заняттях з англійської мови.

Актуальність дослідження за обраною темою зумовлюється тим, що, з одного боку, навчання лексики на практичних заняттях з англійської мови в ЗВО з використанням різних видів наочності дозволяє підвищувати ефективність формування іншомовної ЛК студентів, а з іншого боку, ця проблема не є повністю вирішеною для ЗВО, враховуючи неоднозначний підхід науковців до значення лексики в процесі професійної комунікації.

Так, Шумило І. І. у своїй статті спочатку пише про те, що «навчання студентів англійської мови за професійним спрямуванням базується перш за все на врахуванні професійних потреб майбутніх юристів» [4, с. 239], а далі зазначає, що «мета навчання іноземної мови за професійним спрямуванням студентів правових спеціальностей полягає не в тому, щоб забезпечити їх певним набором лінгвістичних знань, а в тому, щоб вони вміли користуватись ними для ведення документації, ділових переговорів з професійної тематики тощо» [4, с. 240].

Водночас Грищенко Я. С. наполягає на лінгвістичних знаннях тому, що «лінгвістичний зміст навчання іноземної мови залежить від напряму ЗВО і реалізується у аспектах мови (фонетиці, лексиці, граматиці, орфографії), моделях речень, різновидах (діалог, монолог, дискурс) та жанрах мовлення, які входять у склад його функціональних стилів», а «знаючи лінгвістичні особливості процесів говоріння та аудіювання, які відрізняються стилістичною диференційованістю, цілком залежною від позамовних факторів (ситуації, стосунки співрозмовників), застосуванням мовних кліше та фразеологічності, викладач отримує можливість варіювання у підборі матеріалу занять» [2].

Зважаючи на викладене вище, можна констатувати, що майбутні правники з урахуванням специфіки подальшої професійної діяльності, мають набути базові знання лексики в ЗВО, без яких неможлива іншомовна комунікація. Поповнення та закріплення лексичних одиниць студентами Шумило І. І. пропонує здійснювати з використанням наочності. Так, дослідниця цього питання пише, що «підручники, різноманітні наочні посібники, аудіо- та відеоматеріали,

комп'ютерні та технічні засоби, що використовуються під час навчання, дозволяють моделювати іншомовне середовище і стимулювати до спілкування іноземною мовою» [4, с. 243].

Таким чином, цілями використання засобів наочності на практичних заняттях з англійської мови є поповнення та закріплення як лексичних одиниць (далі – ЛО), так і оволодіння студентами навичками використання ЛО у процесі монологічного або діалогічного мовлення, читання чи письма.

Застосування наочності для навчання лексики на практичних заняттях з англійської мови в ЗВО має включати: аудіювання, читання, письмо та говоріння у типових ситуаціях; професійно орієнтоване спілкування; діалог; набуття досвіду самостійної дослідницької діяльності.

Однак зауважимо, що цілі та зміст навчання мають відповідати потребам студентів, поетапно ознайомлювати їх з новими ЛО, спрямовувати їх активність на побудову словосполучень, речень, розкриття етимології нових слів. При цьому вивчення ЛО має враховувати способи отримання нової інформації, в тому числі й через представлення її засобами наочності.

Звідси робимо висновок, що зміст навчання лексики студентів на практичних заняттях з англійської мови з використанням наочності можна охарактеризувати як процес набуття майбутніми правниками лексичних знань через: оволодіння словниковим запасом та вміннями щодо вербалізації ЛО (правильну вимову та розпізнавання слів); застосування правил граматики та орфографії під час написання; розуміння змісту прочитаного тексту та надання відповідей на тестові завдання; знання способів побудови словосполучень, речень, фраз, які доцільні під час опису ситуацій, поведінки, дій або бездіяльності осіб, які в них опинилися, правових норм, що дозволяють встановити склад злочину та кваліфікувати його, здійснити порівняльний аналіз законодавства різних правових систем зарубіжних країн тощо. Запровадження усіх цих елементів роботи студентів на практичному занятті з використанням різних видів наочності сприяє розвитку здатності студентів уявляти, запам'ятовувати, узагальнювати й порівнювати значення ЛО та оперувати ними в освітній діяльності, накопиченню лінгвістичних знань.

Навчання лексики іноземної мови студентів передбачає засвоєння ними не лише певної кількості слів, а також оволодіння навичками іншомовної лексичної комунікації. Водночас діяльність викладача має бути спрямована на формування у студентів іншомовної

лексичної компетенції (знання, навички, вміння). У словарі методичних термінів і понять лексична навичка визначається як «автоматизована операція вибору лексичної одиниці, яка відповідає задуму і нормам поєднання з іншими одиницями у продуктивному мовленні, а також автоматизоване сприйняття й асоціювання зі значеннями в рецептивній мові» [1, с. 121].

Отже, лексична навичка характеризується не лише як словниковий запас, а як здатність студента використовувати її під час професійної комунікації для досягнення бажаного результату через розуміння іноземних слів на слух або у процесі читання, правильне їх вимовлення та використання в реченні, з урахуванням «мовних кліше» в контексті, в якому вони застосовуються.

Смоліна С. В. зазначає, що до лексичних навичок відносяться навички інтуїтивно правильного розуміння і вживання іншомовної лексики на основі мовленнєвих лексичних зв'язків між слухомовленнєвомоторною і графічною формами слова та його значенням, а також зв'язків між словами іноземної мови. При цьому вона виділяє рецептивні та репродуктивні лексичні навички. «Рецептивні навички – це навички сприймання й розуміння ЛО в усному та писемному мовленні, а саме: впізнавання, диференціації та ідентифікації усної і письмової форм ЛО; співвіднесення ЛО з відповідним об'єктом чи явищем; обґрунтованої здогадки про значення ЛО» [3, с. 16].

Якщо йти за Смолиною С. В., то під репродуктивними навичками треба розуміти «навички використання ЛО в усному чи писемному мовленні, що передбачає: виклик ЛО із довготривалої пам'яті; відтворення ЛО у зовнішньому мовленні; миттєве сполучення ЛО з іншими словами, що утворюють синтагму і фразу за правилами лексичної сполучуваності; вибір відповідного стилю (офіційний/неофіційний)» [3, с. 16].

Дотримуючись цієї точки зору, можна стверджувати, що оскільки мовленнєві лексичні навички лежать в основі усіх видів мовленнєвої діяльності, студентам необхідно формувати лексичні навички аудіювання, говоріння, читання та письма з використанням пасивного та активного словників. Звідси виходить, що лексичні навички перебувають у тісній залежності від словникового запасу студента, спираються на його асоціативні зв'язки через сприйняття і відтворення предмета або ситуації в уяві, а тому викладачі мають практикувати розвиток лексичних навичок майбутніх правників через постановку завдань, що потребують використання засвоєних ЛО, автоматичного

їх вибору та свідомої заміни словосполучень залежно від наявної ситуації, необхідності фонетичного та граматичного їх закріплення.

Отже, можна зробити такі висновки.

1. Серед основних цілей вивчення іноземної мови майбутніми правниками під час навчання в ЗВО з використанням різних видів наочності виступають, насамперед, уміння спілкуватися англійською мовою через розуміння та читання текстів, спілкування в письмовій формі, електронне та усне спілкування, моделювання та розгляд ситуацій, виконання проєктів (підготовка презентацій, відеосюжетів, схем, карток та ін.) у процесі самостійної роботи тощо.

2. Застосування наочності для навчання лексики на практичних заняттях з англійської мови в ЗВО має бути тісно пов'язано із змістом професійного навчання.

3. Лексичні навички майбутніх правників характеризуються не лише як словниковий запас, а як здатність студента використовувати його під час комунікації, тобто виявляти лексичну компетентність та знання лінгвістики.

Викладання іноземної мови має орієнтуватися на формування у студентів лінгвістичних знань, які дозволяють їм свідомо застосовувати ЛО під час професійної комунікації, що є предметом наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языка). Москва: Изд-во ИКАР, 2009. 448 с.
2. Грищенко Я. С. Лінгвістичні засади методики викладання іноземної мови у технічному ВНЗ. URL: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/gryshchenko_lingvistychni.pdf (дата звернення: 01.03.2020).
3. Смоліна С. В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції. *Іноземні мови*. 2010. №4. С. 16–23.
4. Шумило І. І. Особливості викладання англійської мови за професійним спрямуванням студентам юридичних спеціальностей. *Збірник наукових праць Нац. акад. Державної прикорд. служби України*. Серія: Педагогічні науки. Хмельницький. 2015. № 2. С. 238–248.

Borysenko Iryna,
PhD of Pedagogical Sciences,
Head of the Department of Foreign languages,
Academy of the State Penitentiary Service

HOW TO WRITE SCIENTIFIC PAPER IN ENGLISH

Scientific paper is a unique written document, which shows and proves original research results. It is the task of high priority for today's scientists in all subjects area to prepare papers that will be accepted for publication. It should be stressed that scientific paper is not a literature; it is a system of reporting data that is well-organized, uniform, concise and understandable for reading.

Scientific paper may be used in the terms for:

- reviewing paper that aims at summarizing, analyzing and evaluating previously published information;
- conference report that is a kind of preliminary report published in a journal as part of the proceedings of national or international conference, seminar roundtable or the like (but;
- abstract meeting with a strong recent tendency to extended abstracts or synoptics.

The title of the research paper must be a kind of a short and accuracy label accompanying the paper that highlights its significant contents and are important for indexing and understanding. The best rules for authors are to avoid right at the beginning of the title the using of such words as "Studies or Investigation on" as well as opening "a", "an", "the". Titles should not contain abbreviations, contracted notations, jargon and outdated terminology. One of the most common grammar mistake in defining the title is wrong word order, which may result in a wrong meaning.

The first component of any text is the Introduction where the author should present the nature of the problem investigated, provide the argument for the study, review literature related to the subject, outline the methods used in the investigation, state results and conclusions. Using the present tenses for writing all this information is usually preferred. Another useful rule for writing introduction is to define any specialized terms or abbreviations that you are going to use.

The main aim of the sections "Materials" and "Methods" is to give short and discrete parts of information, and it is important not to omit the details essential for meaning. For example, stating the action without naming the agent of the action. These sections usually have subheadings. As for Methods, chronological order of presentation is by far the best rule. For a properly

written section, the author should give enough information and sufficient details so that other researchers could reproduce the experiment. In addition, of course the author shouldn't mix the information from Result section. As for grammar and punctuation mistakes, important rules for writing the Materials and Methods sections are as follows: using the past tense for most of the section; precise use of English for describing specific items is necessary; try not to miss comma that can cause misunderstanding in the meaning.

In the Result section, the author should give overall description of the experiments without repeating details and present representative data. The most common error is repetition in words of what is already clear after examination of figures and tables; and redundancy in words. Do not write "It is *clearly* shown in Table 1 that ...".

The Discussion is usually the hardest section to write. It is fundamentally important that the author should try to present principles, relationships and generalizations shown by Results; show how your results and interpretations agree or contrast with earlier published researches; point out any exceptions and define unsettled points in the research; stress theoretical implications and possible practical applications; state the conclusions as clearly as possible.

As for grammar in the research paper, the author should use the past tense for writing the Abstract (as it refers to the researcher's own results), Methods, Materials and Results sections (as it relates to what the author did or found). And most of the Introduction and Discussion should be in the present tense as these sections are focused on previously established facts.

The purpose of scientific writing is to communicate new scientific findings, so it should be clear, simple, and understandable with proper use of English.

Nabok Anna,

Doctor of Philosophy, Assistant Professor
of the Academy of the State Penitentiary Service

INITIAL HEADLINES AS COMPOSITIONAL MEANS OF CREATING OBJECTIVITY EFFECT IN ENGLISH INTERNET NEWS STORIES

Constructive nature of media discourse, which lies in creating a new reality, is opposed to objectivity defined as content representation in terms of unambiguity, accuracy and neutrality, which influences headline contents of English Internet news stories [1, c. 170; 3, c. 212].

The reality reconstruction from the objective and subjective perspectives is carried out at two levels of the English Internet news discourse: nominative via verbalizing the author's idea and dispositional structuring the selected ideas [1, c. 170].

At the dispositional level the objectivity and subjectivity effects are produced in accordance with the hypertextual models of organizing initial headlines and the strategies of interaction of initial and textual headlines as well as organizing news stories [1, c. 171].

Initial headlines attract the attention of the addressee to the latest events; appealing to his basic needs and making him read the whole article [TAM CAMO].

Initial headlines create objectivity effect in case they represent the participants of events, spatial, temporal and quantitative coordinates of events and their components; and in case of using neutral vocabulary to inform about official events, i.e., *Ukraine peace talks in Minsk end* [BBC 04.11.2018], emergencies, i.e., *Girl, 7, survives US plane crash* [BBC 03.01.2015], legal cases, i.e., *Bahrain opposition leader arrested* [BBC 28.12.2014], deaths, i.e., *Four dead in Kansas airport crash* [BBC 30.10.2014]. The last example illustrates creating objectivity effect in the headline about death, since numeral *four* names the exact number of the dead, toponym *Kansas airport* points at the place of event, and noun *crash* indicates the reason why people died.

Objectivity effect of the articles about official affairs, which inform about state events involving officials, is provided by address names. They consist of antroponyms as individualizing components [2, c. 104] together with classifiers aimed to denote a place of a person in the social hierarchy (*Pope Francis*) [2, c. 107]. Objectivity effect is also reached by verbs of neutral semantics to denote the participants' actions (*vote, phones, protest*); phrases to single out actions' components (*Iraqi refugees, in Minsk, against President*), i.e., *Croatians vote for new president* [BBC 28.12.2014]. The given headline creates objectivity effect in terms of accurate representation of the participants with the help of the ethnonym *Croatians* which denotes the nationality of the voters; and the event of the elections itself by the phrase *vote for new president*.

The headlines of the articles about emergencies (accidents, crashes, catastrophes, natural disasters) create objectivity effect by means of nouns to denote damaged objects (*spacecraft, plane*) and verbs which specify the types of actions (*crash, strand*). Consequently, the headline *US Rocket explodes during launch* [BBC 29.10.2014] creates objectivity effect while

identifying the damaged object with the help of the noun *rocket* and the verb *explodes*, which indicates the reason for the damage.

Objectivity effect of headlines about deaths is created by numerals, which specify the number of victims (*two killed, 35 killed*), address names denoting the dead (*Mexican author Vincente Lenero*), nominative units naming the causes of death (*crash, overdose*), toponyms to inform about the place of death (*Venezuela, in Kansas airport*), i.e., *Nine die in Saudi gun battles* [BBC 04.11.2016]. The example illustrates creating objectivity effect via neutral nominative units: numeral *nine*, denoting the number of the dead, verb *die* to point at death, toponym *Saudi*, locating the event in space, and noun *battles* to signify an armed conflict.

To conclude, initial headlines create objectivity effect due to accurate representation of events participants with address names, numerals to point at their exact number, toponyms of events' spatial localization, and verbs of neutral semantics to denote the types of events.

Literature

1. Набок А. І. Вербалізація ефекту об'єктивності в текстах англomовних інтернет-новин: тактики однозначності та параметризації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2016. № 25, Т. 1. С. 170–172.

2. Потапенко С. І. Сучасний англomовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти: монографія. Ніжин: Видавн. НДУ імені М. Гоголя, 2009. 391 с.

3. Metzger M. J. (2013), "Credibility and trust of information in online environments: The use of cognitive heuristics". *Journal of Pragmatics*, Vol. 59, pp. 210–220.

Shenderuk Olena Borysivna,

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of Foreign Languages Department
Academy of the State Penitentiary Service

THE COMMUNICATIVE APPROACH IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

For most teachers, the phenomenon of a structurally competent but communicatively incompetent student is widely known. This means that the ability to manipulate the language structure properly is only part of what is included in language learning. Such a student is capable of creating grammatically correct sentences and at the same time can not create simple communication. In general we can talk about communicative language learning as such, that recognizes learning as a communicative competence

that is its primary purpose. The Communicative Approach is different from more traditional approaches that focus on learning structural competence in learning a foreign language. Communicative competence is defined as the most common term for determining the capabilities of the individual. This competence depends on language proficiency and on ability to use it depending on the situation.

There are several components of communicative competence: 1) competence as grammar; 2) competence as context-relevant; 3) competence as acceptable use; 4) competence as performance. British Methodist, K. Johnson notes that there are two communicative approaches to learning foreign languages: 1) perfect organization of the curriculum; 2) methodology.

The communicative approach is language-oriented through communication. Using languages in the real communicative situation has generated within communicative approach trends relevant for teaching a foreign language:

- 1) communicative orientation of all types of training;
- 2) the learner-centered approach is the main one in the learning process;
- 3) students' interest in the learning process in accordance with their interests, abilities and the needs of the whole person approach;
- 4) educational and methodical materials are submitted according to situational and thematic or functional principle;
- 5) the main types of students' work are:
 - a) pair work (dialogue);
 - b) group work;
- 6) the communicative approach to language learning has brought nontraditional attitude to mistakes.

A communication organization provides three basic conditions: 1. The focus of student learning is not on acquiring language skills, but on developing skills (grammar, vocabulary, phonetic, speech skills) that provide the opportunity for implementation of foreign language activity during communication, implementation of language in acts communication. 2. The second condition, related to the implementation of the principle of communicative organization, provides communicative nature of exercises used in the learning process to develop skills and speaking skills.

The Communicative Approach was founded by Robert Langs and it has shown that it is more accurate and compelling to see ourselves as

highly reliable perceives, with the understanding that our most valid perceptions are experienced unconsciously and encoded in the stories we tell to ourselves and others.

The full name of The Communicative Approach is the Communicative-Adaptive Approach. It highlights the two most distinctive features of the mentioned approach: it is a new way to understand human emotionally-laden communications and it has shown that the primary function of the emotion-processing mind is to cope with – adapt to – immediate emotionally-charged triggering events.

The Communicative Approach is a new theory or paradigm of emotional life and psychoanalysis that is centered on human adaptations to emotionally-charged events. It means with full appreciation that such adaptations take place both within awareness (consciously) and outside of awareness (unconsciously).

The approach gives full credence to the unconscious side of emotional life and has rendered it highly sensible and incontrovertible by discovering a new, validated, and deeply meaningful way of decoding unconscious messages. This procedure has brought forth new and highly illuminating revisions of our understanding of both emotional life and psychotherapy, and it calls for significant changes in presently accepted psychoanalytic thinking and practice.

The main features of The Communicative Approach:

- A term which covers a wide range of classroom practices.
- Focuses on language as a medium of communication.
- Has a social purpose. Learner has something to say or to find out.
- Communicative ability from an early stage.
- Uses target language in communicative way for meaningful activities.
- Pupil orientated.
- Emphasis on active models of learning including pair work and group work.
- Primacy of oral work.
- Errors seen as natural part of learning a language.
- Accent of functional and usable language.
- Covers a wide range of functions.
- Grammar still taught but less systematically.
- More students oriented [1].

The role of the teacher in the Communicative Approach:

- setting the communicative context of the class;

- managing learners and creating opportunities for communication;
- maintaining learner motivation;
- establishing a welcoming and safe environment;
- giving instructions and setting activities;
- monitoring learning and providing constructive feedback [2].

The Communicative Approach takes an important place among another methods and approaches and it is worth of using in everyday teaching practice as a very efficient and valuable one.

Literature

1. Shevchenko M. Communicative approach to teaching English at technical universities. *Advanced Education*. Kyiv, 2015. №3. P. 101-107.

2. What is communicative approach? URL: <https://www.whatiselt.com/single-post/2018/08/23/What-is-the-Communicative-Approach> (Last accessed: 19.02.2020).

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 5 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Акімов Михайло Олександрович

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ
НАСИЛЬСТВУ В ЧЕХІЇ 3

Андрияшко Марина Васильевна

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ: ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКАЯ VS НЕ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКАЯ 5

Атаманчук Наталія Іванівна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ
НА ЕЛЕКТРИЧНУ ЕНЕРГІЮ В УКРАЇНІ..... 9

Барбарош Лариса Миколаївна

ОБґРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ
КРИМІНОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОЇ
ЗЛОЧИННОСТІ ОРГАНАМИ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ 13

Батиргарєєва Владислава Станіславівна

ЩОДО ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ 16

Беспаль Ольга Леонідівна

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЖИТТЯ
ТА ЗДОРОВ'Я ЩОДО ДІТЕЙ 20

Біленко Павло Станіславович

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД
ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ 23

Богдан Юрій Михайлович

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ ЯК СПОСОБИ
ПРОТИДІЇ МИТНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ..... 27

Боровик Андрій Володимирович,

Дучимінська Леся Миронівна

РОЛЬ І ВПЛИВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ПІДХОДІВ
ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ В УДОСКОНАЛЕННІ
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ 31

Бугайчук Костянтин Леонідович

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ
ТА НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ 33

Василик Віталій Валентинович

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ ЗАКОНОДАВСТВА,
ЩО РЕГЛАМЕНТУЄ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ
У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК.....37

Венжега Юлія Юрьевна

ПОНЯТИЕ «ПРЕДМЕТА РОСКОШИ» В ОБЩЕЙ СОВМЕСТНОЙ
СОБСТВЕННОСТИ СУПРУГОВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ41

Войтехович Вита Ивановна

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЦ,
СОВЕРШАЮЩИХ СЕКСУАЛЬНОЕ НАСИЛИЕ В СЕМЬЕ43

Глушко Оксана Зіновіївна

ЗАКОНОДАВЧИЙ ВИМІР РЕФОРМ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА.....47

Голубов Артем Євгенович

ПРАВО ДИТИНИ БУТИ ЗАСЛУХАНОЮ (ВІЛЬНО
ВИСЛОВЛЮВАТИ ПОГЛЯДИ): ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ В
НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ ТА У ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ПРАКТИЦІ50

Горпиненко Валерія Владиславівна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ
В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....52

Денисенко Катерина Вікторівна

ІДЕНТИФІКАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ У СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ.....55

Джсима Ганна Павлівна

ВИКРИВАЧІ КОРУПЦІЇ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....58

Джурило Аліна Петрівна

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОСВІТИ ФРН КРІЗЬ
ПРИЗМУ КЛЮЧОВИХ ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНИХ
ДОКУМЕНТІВ.....61

Довбань Ігор Миколайович

НАУКОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ
ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ.....65

Зубко Юлія Владимировна

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ДОГОВОРА ЗАЙМА
ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ
И РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ69

Ібрагімова Наталія Вікторівна ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ХОЛДИНГОВОЇ КОМПАНІЇ.....	72
Калініна Аліна Владиславівна ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ ТА В КРАЇНАХ БЛИЗЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ.....	76
Катеринчук Катерина Володимирівн ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАТТІ 117 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	78
Кізюн Олександр Петрович ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ЗА ДІЯННЯ, ЩО ЗАВДАЛИ ШКОДУ ДОВКІЛЛЮ.....	82
Книженко Оксана Олександрівна КЛАСИФІКАЦІЯ ОБОВ’ЯЗКІВ, ЩО ПОКЛАДАЮТЬСЯ НА ЗВІЛЬНЕНОГО ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ.....	85
Книженко Світлана Олександрівна МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	88
Коваленко Вадим Валентинович ДОТРИМАННЯ СУБ’ЄКТОМ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРИНЦИПІВ «НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ» ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЗМЕНШЕННЯ ЗАВАНТАЖЕНОСТІ СУДІВ	91
Колб Іван Олександрович, Махніцька Катерина Григорівна ПОНЯТТЯ ПРЕДМЕТІВ, ЗБЕРІГАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ЗАСУДЖЕНИМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ ВОЛІ, ЗАБОРОНЕНО.....	94
Колб Олександр Григорович, Белкіна Діна ПРО ДЕЯКІ ПЕРІОДИ УСУНЕННЯ ПРАВОВИХ КОЛІЗІЙ ТА ПРОГАЛИН У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	96
Колб Сергій Олександрович, Попельнюк Тарас Вікторович ПРО ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ	98
Колодчина Роксолана Володимирівна РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ.....	101

Колодяжний Максим Геннадійович ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОВИХ НАПРЯМІВ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	104
Коросташівець Ірина Миколаївна ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ В ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ.....	108
Костюкевич Дар'я Сергеевна НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДОГОВОРА РЕНТЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ.....	112
Коханська Маргарита Леонідівна ЕФЕКТИВНІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР.....	115
Кравченко Світлана Миколаївна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОСВІТНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА США ТА УКРАЇНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ	118
Крайник Григорій Сергійович, Дунасва Тетяна Євгенівна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У ВИДІ ОСОБИСТОЇ ПОРУКИ ТА ЗАСТАВИ.....	122
Криницький Ігор Євгенович ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ НА 2020 РІК»: ПРОБЛЕМНІ НОВОВВЕДЕННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	126
Крупко Яна Михайлівна ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	131
Крутько Руслан Вікторович РЕЛИГІОЗНА СЕМАНТИКА В НАИМЕНОВАНИЯХ КОММЕРЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	134
Кулик Ярослав Ігорович ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРАХ КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ.....	137
Курова Аліна Анатоліївна ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	140

Лазаренко Алла Миколаївна, Носкович Анна Олександрівна ПРАКТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ЕЙДЖИЗМУ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО.....	143
Лазоренко Євгеній Юрійович ПЕРЕГЛЯД РІШЕНЬ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ У КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ КОДЕКСАМИ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА: ЗАГАЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ	148
Леоненко Анна Юрьевна БРАЧНИЙ ДОГОВОР В МЕЖДУНАРОДНОМ ЧАСТНОМ ПРАВЕ	151
Локишина Олена Ігорівна ПРАВОВІ ОРІЄНТИРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТИ: ВІХИ РОЗБУДОВИ	153
Марисюк Костянтин Богданович, Колб Роксолана Олегівна ЗМІСТ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРАВОВІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ.....	156
Марущак Олександр Анатолійович ТРИВАЛІСТЬ ДІЇ ЯК КРИТЕРІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ.....	157
Мотлях Олександр Іванович, Тодосієнко Анна Олександрівна ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ МОЛОДІЖНОМУ ЕКСТРЕМІЗМУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ	159
Музика Віталій Валентинович ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ СТОСОВНО НЕПОВНОЛІТНІХ У ПОЛЬЩІ	163
Мякота Катерина Андріївна ПРО ВИЗНАЧЕННЯ КЛЮЧОВИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У СФЕРІ ВАЛЮТНИХ ПРАВОВІДНОСИН, ПРИЙНЯТИХ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ РЕФОРМУВАННЯМ СИСТЕМИ ВАЛЮТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	167
Нестеренко В'ячеслав В'ячеславович ПОЗАСУДОВІ ПОКАРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ.....	170
Нікольська Ніна Вікторівна ЯКІСТЬ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У США КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАКОНОДАВСТВА.....	174

Нітченко Алла Григорівна, Матвєєва Тетяна Олександрівна	
ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА ЯК ВИЯВ ДЕМОКРАТІЇ НАРОДУ	178
Ніщимна Світлана Олексійвна	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ	181
Овдійчук Ігорь Николаевич	
О РАЗГРАНИЧЕНИИ ПОНЯТИЙ «ТОВАРНАЯ МАРКА» И «ТОВАРНЫЙ ЗНАК»	183
Олійник Владислав Станіславович	
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ	185
Павлюк Анна Александровна	
ГРАЖДАНЕ, ЗАЧАТЫЕ ПРИ ЖИЗНИ НАСЛЕДОДАТЕЛЯ И РОДИВШИЕСЯ ЖИВЫМИ ПОСЛЕ ОТКРЫТИЯ НАСЛЕДСТВА, КАК НАСЛЕДНИКИ ПО ЗАКОНУ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ.....	189
Паламарчук Іван Васильович	
ЩОДО ПУБЛІЧНОГО ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ПІСЛЯ КОЛЕКТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ БЕЗ СТАТУСУ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ.....	193
Панкратова Вікторія Олегівна	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ.....	196
Пантелеєва Елена Алексеевна	
К ВОПРОСУ О ЗНАЧЕНИИ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ОДОРОЛОГИИ.....	199
Пантелеєва Елена Алексеевна, Савченкова Елизавета Андреевна	
К ВОПРОСУ О БАНКОВСКИХ ПЛАТЕЖНЫХ КАРТОЧКАХ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ.....	201
Пащенко Олександр Олександрович	
ЩОДО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА В АСПЕКТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕСУРСІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ЗАБОРОНИ	204
Пекарчук Володимир Михайлович	
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ ЕТНОСПІЛЬНОСТ В УКРАЇНІ.....	206
Подольська Анастасія Андріївна	
ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЬНИХ ПРОЦЕДУР	210

Подрез Юлія Вікторівна ЮВЕНАЛЬНА ПРЕВЕНЦІЯ ЯК НАПРЯМОК ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	213
Політова Анна Сергіївна ПРОБЛЕМИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ПЕРЕШКОДЖАННЮ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ.....	216
Помаз Ярослав Олександрович ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ	219
Поплавська Аліна Миколаївна АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ, ОТРИМАНИХ У РЕЗУЛЬТАТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ	222
Пришва Надія Юрївна ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ ТА СПРАВЛЯННЯ НЕПОДАТКОВИХ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ	225
Прокуда Ольга Юрьевна ИСПОЛНИТЕЛЬ МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ – СУБЪЕКТ ОТНОШЕНИЙ ПО ДОБРОВОЛЬНОМУ СТРАХОВАНИЮ МЕДИЦИНСКИХ РАСХОДОВ.....	228
Пузирина Наталія Станіславівна ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ	232
Пузирний Вячеслав Феодосійович ДО ПИТАННЯ ПРО СТИЛІ УПРАВЛІННЯ КЕРІВНИКІВ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ.....	235
Размыслович Анастасия Александровна К ВОПРОСУ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ МЕЛКОЙ БЫТОВОЙ СДЕЛКИ, СОВЕРШАЕМОЙ МАЛОЛЕТНИМ.....	238
Рибкало Микола Миколайович ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЇ АРКТИКИ.....	241
Рыжковец Анна Викторовна ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ «ИНВЕСТИЦИИ»	244
Савченко Євген Олегович ДЕФІНІЦІЇ «СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ» ТА «СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА» ЯК БАЗОВІ ПОНЯТТЯ У ВИЗНАЧЕННІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	246

Савченкова Елизавета Андреевна ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ БРАЧНО-СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ В МЕЖДУНАРОДНОМ ЧАСТНОМ ПРАВЕ	248
Савченкова Елизавета Андреевна, Пантелева Елена Алексеевна К ВОПРОСУ О РОЛИ ТАМОЖЕННЫХ ОРГАНОВ В БОРЬБЕ С КОНТРАБАНДОЙ	251
Самофалов Олександр Леонідович Русевич Катерина Олегівна ПРАКТИКИ ЗАКОРДОННИХ КРАЇН У СФЕРІ ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ	254
Селюх Юлія Михайлівна ЗМІНА ПРОКУРОРОМ ОБВИНУВАЧЕННЯ В СУДІ	259
Сидор Анастасія Сергеевна, Денищик Катерина Алексеевна КОМПЬЮТЕРНАЯ ПРЕСТУПНОСТЬ	261
Сіводін Олександр Олександрович ВІДКРИТІ ТОРГИ ЯК ПРОЦЕДУРА ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ	264
Смаль Інна Анатоліївна ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ ЯК ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	266
Сташків Богдан Іванович ГАРАНТІЇ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ТРУДНОЩІ В РЕАЛІЗАЦІЇ	268
Тименко Марія Миколаївна СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ	275
Ткаченко Олександр Григорович, Кондратенко Наталія Валеріївна ЩОДО ПИТАННЯ НАДАННЯ ПРАВА ГРОМАДЯНАМ НА ВОЛОДІННЯ ТА КОРИСТУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ	277
Усенюк Юлія Олегівна ПРАВОВА ПРИРОДА ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ	281
Хомічук Руслан Миколайович ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ СЛІДЧИМИ, ПРОКУРОРАМИ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВопорушень	283

Христич Інна Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ПРИВАТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ.....	286
Хрідочкін Андрій Вікторович АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	289
Шамрук Наталія Борисівна, Стельмах Павло Володимирович ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ ІНОЗЕМЦІВ БЕЗВІСНО ВІДСУТНІМИ	293
Шкаберін Анатолій Володимирович КАЛІЦТВО СТАТЕВИХ ОРГАНІВ ЯК ОДНА З ОЗНАК ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ.....	297
Шпарик Оксана Михайлівна ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА КНР	299
Ярмиш Наталія Миколаївна ПРО НЕДОЛІКИ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК У СКЛАДАХ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ	303
Яценко Андрій Миколайович, Крижановський Микола Валентинович ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ СТОСОВНО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ОКРЕМІ МІРКУВАННЯ ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ	308

СЕКЦІЯ 6

ЗАГАЛЬНІ Й ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Бугера Сергій Іванович ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ОДНА З НАЙБІЛЬШ НЕБЕЗПЕЧНИХ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ.....	312
Гончаренко Оксана Григорівна КАДРОВИЙ АУДИТ ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛУ ДКВС УКРАЇНИ	315
Поцелуйко Ігор Володимирович СТАНДАРТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ.....	318
Сидор Анастасія Сергеевна МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ.....	321
Сіренко Крістіна Юрївна ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМКИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	325

СЕКЦІЯ 7

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Бахур Ирина Николаевна «E-PRIME» КАК СПОСОБ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ.....	329
Биконя Оксана Павлівна, Іванишина Віра Павлівна СТРАТЕГІЇ ОВОЛОДІННЯ АНГЛОМОВНОЮ АУДИТИВНОЮ КОМПЕТЕНТНІСТЮ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	332
Бут-Гусаим Светлана Феодосьевна ИЗУЧЕНИЕ ЛИЧНЫХ ИМЕН СОБСТВЕННЫХ В КУРСЕ БЕЛОРУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО	335
Волошина Оксана Володимирівна ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	338
Калилец Людмила Михайловна ОБУЧЕНИЕ ЧТЕНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННЫХ АУТЕНТИЧНЫХ ТЕКСТОВ.....	340
Конотоп Олена Сергіївна СТРАТЕГІЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ НАВЧАЛЬНО-СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	343
Корнєва Зоя Михайлівна, Ващило Ольга Валеріївна, ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-МЕХАНІКІВ АНГЛІЙСЬКОГО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО МОНОЛОГУ-МІРКУВАННЯ	347
Левонюк Лилия Евгеньевна ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ УСТНОЙ РЕЧИ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	351
Сыч Марина Адольфовна ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ФОРМИРОВАНИИ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ ЛИЧНОСТИ В ВУЗЕ	355
Чебоненко Дмитро Станіславович ЦІЛІ ТА ЗМІСТ НАВЧАННЯ ЛЕКСИКИ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ РІЗНИХ ВИДІВ НАОЧНОСТІ.....	359
Borysenko Iryna HOW TO WRITE SCIENTIFIC PAPER IN ENGLISH	364

Nabok Anna

INITIAL HEADLINES AS COMPOSITIONAL MEANS OF CREATING OBJECTIVITY EFFECT IN ENGLISH INTERNET NEWS STORIES	365
--	-----

Shenderuk Olena Borysivna

THE COMMUNICATIVE APPROACH IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING.....	367
---	-----

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ
В ГАЛУЗІ ПРАВА, ОСВІТИ, СОЦІАЛЬНИХ
А ПОВЕДІНКОВИХ НАУК - 2020**

**ACTUAL ISSUES OF THEORY AND PRACTICE
IN THE FIELD OF LAW, EDUCATION, SOCIAL AND
BEHAVIOURAL SCIENCES - 2020**

*Матеріали
міжнародної науково-практичної конференції
(м. Чернігів, 23–24 квітня 2020 року)*

*У двох томах
Том 2*

Матеріали подано в авторській редакції

Головний редактор –	О. М. Тогочинський
Відповідальні редактори –	О. І. Олійник, С. О. Чебоненко, І. М. Стеценко, Ю. О. Дем'яненко
Коректор	Л. М. Сила
Комп'ютерна верстка та макетування –	В. М. Олефіренко

Підписано до друку 22.04.2020. Формат 60×84/16.
Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 22,2.
Тираж 100 пр. Зам. № .

Редакційно-видавнича група Академії Державної пенітенціарної служби
14000, м. Чернігів, вул. Гонча, 34.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного ре-
єстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 5378 від 06.07.2017 р